

**UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE**



IMPACT STRATEGIC

Nr. 3 [36]/2010

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5

Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.55.93

E-mail: cssas@unap.ro; Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

Consiliul editorial:

Prof.univ.dr. Teodor Frunzeti, președinte

Prof. univ. dr. Marius Hanganu

C.S. I dr. Constantin Moștoflei

Prof. dr. Hervé Coutau-Bégarie (Institutul de Strategie Comparată, Paris, Franța)

Prof. dr. John L. Clarke (Centrul European pentru Studii de Securitate "George C. Marshall")

Prof. univ. dr. ing. Adrian Gheorghe (Old Dominion University, Norfolk, Virginia, SUA)

Dr. Libor Frank (Institute for Strategic Studies, Defence University, Brno, Cehia)

Dr. Dario Matika (Institute for Research and Development of Defence Systems, Zagreb, Croația)

Prof. univ. dr. Ilias Iliopoulos (Baltic Defence College, Tartu, Estonia)

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Mihai Velea

C.S. II dr. Petre Duțu

C.S. III dr. Alexandra Sarcinschi

C.S. III dr. Cristian Băhnăreanu

Colegiul de redacție:

Redactor șef: C.S. I dr. Constantin Moștoflei

Redactor șef adjunct: A.C.S. Cristina Bogzeanu

Secretar de redacție: Corina Vladu

Redactor: dr. George Răduică

Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27.05.2004 referitoare la buna conduită în cercetarea științifică.

ISSN 1582-810X (ediție online)



CUPRINS

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

De la reformă la transformare militară

Dr. Petre OTU.....7

Contra-insurgența – o provocare pe patru niveluri

Pascu FURNICĂ.....13

Războiul împotriva terorismului la nouă ani de la atacurile din 11 septembrie 2001

Dr. Cristian BARNA.....19

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII PE TRAIECTORIA VIITORULUI

Originile intelectuale ale radicalismul islamic: jihadism naționalist versus jihadism global

Mihaela MATEI.....26

Viitorul geopoliticii europene între putere, cultură și identitate

Dr. Mirela ATANASIU.....36

NATO ȘI UNIUNEA EUROPEANĂ: POLITICI, STRATEGII, ACȚIUNI

Tratatul de la Lisabona despre securitatea și apărarea europeană

Dr. Petre DUȚU.....46

Bosnia-Herțegovina – impas politic și securitate. Repercusiuni asupra relației cu Uniunea Europeană

Cristina BOGZEANU.....50

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

Resursele de securitate din perspectiva producției și consumului durabile

Dr. Francisc TOBĂ.....64

Resursele de apă și mediul de securitate

Irina CUCU.....74

ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI

Controverșa legală privitoare la activitățile militare și culegerea de informații în Zona Economică Exclusivă și securitatea acestui spațiu

Dr. Oana ADĂSCĂLIȚEI.....80

Accesibilitatea potențială și optimizarea coridorului național de securitate

Anca-Andreea GHIȚULEASA, Liviu Gabriel GHIȚULEASA, Dr. Alexandru-Ionuț PETRIȘOR
.....91

Echilibrul de putere în viziune realistă

Niculae TABARCIA.....101

PUNCTE DE VEDERE

România la răscruce cu Europa?

Dr. Nicolae RADU.....105

Implicații ale incompatibilității dintre biometrie și drepturile omului asupra securității umane

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU.....112



NOTE DE LECTURĂ

Geostrategie.....124

AGENDA CSSAS

Activități ale CSSAS iulie-septembrie 2010

Irina CUCU.....126

În atenția autorilor.....127



CONTENTS

THE POLITICAL-MILITARY PRESENT

- From military reform to transformation, Petre OTU, PhD/p.7*
Counterinsurgency: a four level challenge, Pascu FURNICĂ/p.13
The war against terrorism after 9 years since 9/11, Cristian BARNA, PhD/p.19

GEOPOLITICS AND GEOSTRATEGIES ON THE FUTURE'S TRAJECTORY

- The intellectual origins of islamic radicalism: nationalist jihadism versus global jihadism, Mihaela MATEI/p.26*
The future of the european geopolitics between power, culture and identity, Mirela ATANASIU, PhD/p.36

NATO AND EU: POLITICS, STRATEGIES, ACTIONS

- Treaty of Lisbon – provisions on european security and defence, Petre DUȚU, PhD/p.46*
Bosnia and Herzegovina – political impasse and security issues. Repercussions on the relation with the European Union, Cristina BOGZEANU/p.50

SECURITY AND MILITARY STRATEGY

- Security resources in terms of durable production and consumption, Francisc TOBĂ, PhD/p.64*
Water resources and the security environment, Irina CUCU/p.74

ANALYSIS. SYNTHESIS. EVALUATIONS

- The legal controversy regarding military and intelligence gathering activities in the Exclusive Economic Zone and the security of this space, Oana ADĂSCĂLIȚEI, PhD/p.80*
Potential accessibility and path optimization of national transportation corridor, Anca-Andreea GHÎȚULEASA, Liviu Gabriel GHÎȚULEASA, Alexandru-Ionuț PETRIȘOR, PhD/p.91
The balance of power from the realists perspective, Niculae TABARCIA/p.101

POINT OF VIEWS

- Romania at crossroads with Europe?, Nicolae RADU, PhD/p.105*
Implication of the incompatibility between biometrics and human rights on human security, Mădălina Virginia ANTONESCU, PhD/p.112

REVIEWS

- Geostrategy/p.124*



CDSSS' AGENDA

The activities of the Centre for Defence and Security Strategic Studies, July - September 2010, Irina CUCU/p.126

Instructions for authors/p.127



DE LA REFORMĂ LA TRANSFORMARE MILITARĂ

Dr. Petre OTU

O preocupare importantă a numeroși cercetători din țară și străinătate o reprezintă conceptualizarea schimbărilor care au loc constant în domeniul organizării militare și al configurației, dimensiunilor și caracteristicilor războiului. Articolul analizează succint principalele concepte din literatura de specialitate – „reformă militară”, „revoluție militară”, „revoluție tehnico-științifică”, „revoluție în afaceri militare”, „revoluție în atitudinea față de armată”, „transformare militară” etc. Analiza are la bază atât perspectiva istorică a acestor concepte, cât și o incursiune în dezbaterile contemporane. Concluzia desprinsă este că mutațiile în organizarea militară, în configurația conflictelor armate, a raporturilor dintre armată și societate au devenit din ce în ce mai rapide și mai profunde. Acest fapt impune, cu necesitate, ca investigația teoretică să urmeze același trend pentru a reuși, într-o cât mai largă măsură, să surprindă cât mai exact linii majore de evoluție și, de ce nu, să aibă și un caracter anticipativ.

Cuvinte-cheie: „reformă militară”; „revoluție militară”; „revoluție tehnico-științifică”; „revoluție în afaceri militare”; „revoluție în atitudinea față de armată”; „transformare militară”.

În prezent, atât în România, cât și pe plan internațional, există o amplă dezbateră privind conceptualizarea marilor schimbări care au loc în organizațiile militare, în raporturile dintre armată și societate, în fizionomia câmpului de luptă, a războiului în general. Aparatul conceptual folosit este destul de larg, astfel că există destule suprapuneri și nu de puține ori confuzii în ceea ce privește aria tematică, conținutul proceselor și fenomenelor propriu-zise.

În cele de urmează ne propunem să facem o trecere în revistă a principalelor concepte utilizate de-a lungul timpului, cu deosebire în ultimele decenii, precizându-ne în același timp și punctul nostru de vedere. Suntem, însă, conștienți, că această amplă dezbateră este departe de a se fi încheiat, aria controverselor cu implicații teoretice, dar și practice fiind încă destul de mare.

Primul concept utilizat frecvent în trecut și în prezent este cel de „reformă”. În mod generic, conceptul de „reformă” desemnează o transformare politică, economică, socială, militară etc., cu caracter limitat sau de structură a unei stări de lucruri pentru a obține o ameliorare sau un progres¹. Ea reprezintă, cu alte cuvinte, o schimbare în sânul unei societăți sau în cadrul unui segment al acesteia, care, de regulă, nu modifică structura generală a domeniului respectiv.

Literatura de specialitate arată că, în domeniul militar, noțiunea de „reformă” mai are și alte înțelesuri, ea desemnând fie totalitatea materialelor, uneltelor, efectelor, armelor etc., socotite la un moment dat ca fiind inutilizabile, fie scoaterea din cadrele armatei a unui militar, îndeobște pentru motive de incapacitate fizică.

Natura și amploarea schimbărilor sunt dependente de împrejurări, de contextul istoric respectiv, de obiectivele stabilite și de resursele (umane, materiale și financiare) puse la dispoziție. Din această perspectivă, noțiunea de „reformă” înglobează o varietate de sensuri, de la simple măsuri de adaptare luate într-un domeniu sau altul în domeniul organizării militare, până la restructurări de profunzime care modifică radical parametrii de funcționare.

Conex acestui concept general, în literatura de specialitate, se mai întâlnesc și alți termeni: reorganizare; restructurare; operaționalizare; perfecționare etc. Desigur, aria lor nu este sinonimă,

fiecare având nuanțe, vizibile, mai ales, în funcție de contextul folosirii lor. În genere, se consideră că acești termeni sunt subdiviziuni ale conceptului general de „reformă”.

Reforma nu este singurul concept pe care practicienii și teoreticienii l-au utilizat și îl utilizează pentru a desemna schimbările organizației militare. Deosebit de acesta întâlnim termeni cum sunt: „revoluție militară”; „revoluție în afacerile militare” (*Revolution in Military Affairs* – RMA); „revoluții tehnico-militare” (*Military-Technical Revolution* – MTR); „revoluție în afacerile strategice”; „revoluție în afacerile de securitate”; „revoluție în atitudinile față de militari” (RAM); „transformarea armatei”².

Toate acestea încearcă să surprindă din anumite unghiuri de vedere modificările permanente care au loc în organizarea armatelor și în configurația războiului. Iată, de pildă, „revoluția militară” este un concept utilizat pentru a desemna schimbările sistemice intervenite în modul de purtare a conflictelor armate sau în structura armatelor³. O „revoluție militară” are loc foarte rar, fiind comparată cu mișcările tectonice în geologie. În acest sens, Alvin Toffler spunea că ea se produce numai atunci când se ivește o nouă civilizație, spre a o sfida pe cea existentă. Astfel, el vorbește de „subrevoluții” – prin care nu facem decât să adăugăm alte elemente, să creăm alte combinații de elemente vechi în cadrul unui scenariu existent⁴.

„Revoluțiile în afacerile militare” au în vedere schimbări radicale în caracterul și conduita războiului, ele precedând, punând în practică și urmând „revoluțiilor militare”. Termenul a fost introdus, în 1956, de Michael Roberts și a avut, ulterior, o carieră impresionantă.

Conceptul ca atare a fost creat în anul 1993 de Andrew (Andy) W. Marshall, responsabil al „Office of Net Assessment” (ONA), înființat în 1973⁵. În iulie 1993, acesta a adresat o notă lui William Perry, secretarul american al apărării în acel moment. În luna septembrie a aceluiași an, Perry a aprobat nota și a decis, în ianuarie 1993, constituirea unui grup de reflecție pe acest subiect. Aceasta și-a definitivat raportul, în mai 1995, documentul fiind înaintat Pentagonului. Din cabinele oficiale, conceptul a pătruns în cercurile academice și științifice, precum și în mass-media, unde a cunoscut o carieră impresionantă.

„Antecedentele” RMA se regăsesc în căutările teoretice ale sovieticilor, în special în lucrările

mareșalului sovietic Nicolai Ogarkov, care încercau să definească mutațiile produse în conceptul lor de apărare, în organizarea militară, precum și în doctrinele lor, ca urmare a apariției armelor nucleare și a rachetelor. Ei au fost creatorii conceptului de “revoluție tehnico-științifică”, fiind mai puțin interesați de modul de organizare și de aspectele doctrinare implicate de dezvoltarea tehnologiei.

De remarcat este că, în definirea celor două concepte, „Revoluția în Afacerile Militare” și „Revoluția Tehnico-Științifică” s-a petrecut fenomenul de „mimetism strategic” vizibil în toată istoria militară a lumii, inclusiv în „Războiul Rece”, marcat, precum se știe, de o acerbă confruntare dintre cele două superputeri, SUA și URSS, învingătoare în al Doilea Război Mondial. Experții militari de peste ocean au preluat o parte din cercetările sovieticilor referitoare la impactul tehnologiei asupra războiului, iar aceștia din urmă s-au inspirat din experiența americană din Vietnam în privința folosirii sistematice a mijloacelor moderne de conducere a operațiilor.

În acest context, este bine să reamintim definiția pe care a dat-o Marshall „Revoluției în Afacerile Militare”. Aceasta reprezintă o schimbare majoră în natura războiului (warfare), urmare a aplicării noilor tehnologii, care determină schimbări radicale în doctrinele militare și operaționale, precum și în concepțiile organizaționale, ceea ce modifică de o manieră radicală caracteristicile și conduita operațiilor militare⁶. Americanii, fără a neglija aspectul tehnic, foarte important de altfel, au pus accent și pe dimensiunea instituțională, iar, din anii '90, în contextul sfârșitului confruntării bipolare, conceptul de „revoluție în afacerile militare” a fost amplu dezbătut. Aceasta a avut la bază necesitatea adaptării strategiei militare americane la noul mediu de securitate, fiind determinată de fenomenele globalizării, dar și ale achizițiilor impresionante în domeniul informaticii.

Într-o altă accepție, „revoluțiile în afacerile militare” sunt perioade de inovație în care forțele armate își dezvoltă conceptele, ceea ce determină schimbări de doctrină, tactici, proceduri și tehnologii noi. Din această perspectivă, ele se desfășoară la nivel operativ și afectează foarte rar nivelul strategic, apariția lor fiind dictată de contextul general⁷. Revoluțiile în afacerile militare prezintă mai multe avantaje: pun în evidență

evenimentele, tehnicile și evoluțiile strategice; permit evidențierea tendințelor principale în evoluția războaielor; dau posibilitatea tratării conflictului militar ca un fapt social, punându-l în relație directă cu alte procese din sfera societății etc.

Principalele critici aduse mai noului concept vizează faptul că există destule ambiguități în definirea termenilor, mulți cercetători ai fenomenului militar punând semnul egalității între „revoluție militară” și „revoluție în afacerile militare” și afirmând că acestea nu au fost prea numeroase. Însuși Roberts a identificat doar patru mari asemenea momente: introducerea carului de luptă și a sabiei la mijlocul mileniului al II-lea î.Hr.; inventarea scării (scăriței) de șa, care a generat dominația cavaleriei grele (jumătatea secolului al VI-lea); dezvoltarea armamentului de foc, ceea ce a dus la scăderea rolului fortificațiilor și la creșterea importanței dispozitivului linear al infanteriei (1550-1660); revoluția științifică de la mijlocul secolului al XX-lea, determinată de dezvoltarea aviației, rachetelor și a armamentului nuclear.

Max Boot a identificat, din anul 1500 până în prezent, patru mari revoluții în afacerile militare: revoluția prafului de pușcă; prima revoluție industrială, incluzând arma ghintuită și căile ferate; a doua revoluție industrială care a adus tancurile și aviația; revoluția informatică de astăzi⁸.

Alți teoreticieni afirmă că termenul în sine prezintă două componente majore- una istorică și alta tehnică și științifică. Pornind de aici, se precizează că au avut loc mai multe revoluții în afacerile militare, iar secolul al XX-lea este, într-un fel, campion. Astfel, veacul trecut a cunoscut o serie de revoluții cum ar fi: războiul naval (anii 1900); operațiile interarme cu prevalența artileriei (1916-1918); lupta mecanizată (anii 1920-1930); războiul atomic (anii '40) apoi nuclear (anii '50); rachetele ghidate (anii '50); utilizarea militară a spațiului (anii '60 și '70); războiul informatic (anii '70 până în prezent); războiul cibernetic de astăzi⁹. Mai intră în discuție și conceptele operaționale aferente, cum ar fi „războiul fulger”, „războiul stelelor”, „războiul în spectru complet”, „războiul bazat pe rețea” etc¹⁰.

M-aș opri foarte pe scurt la „războiul fulger”, foarte cunoscut sub sintagma de „blitzkrieg”. La momentul respectiv, utilizarea lui a fost o „revoluție în afacerile militare”, întrucât s-a bazat

pe o combinare a două arme noi, care apăruseră înainte și în timpul Primului Război Mondial, avionul și tancul. Și Franța și Germania aveau tancuri și avioane, dar concepțiile de folosire, doctrina ca să ne exprimăm așa, erau diferite. Statul Major francez era adeptul folosirii lor separate, iar, în cazul tancurilor, ele erau privite doar ca însoțitoare ale infanteriei. Statul Major german, în special unii generali germani, cum ar fi Heinz Guderian, a privit problema diferit, astfel că, în anii 1939-1941, s-a conceptualizat o nouă doctrină, am spune noi astăzi joint, bazată pe binomul tanc-avion care a adus victorii senzaționale pentru Wehrmacht¹¹. „Războiul fulger” a intrat în impas în spațiul rusesc care s-a dovedit prea vast pentru asemenea manevre în condițiile în care Germania dispunea de resurse limitate.

Unii cercetători, mai ales cei din Hexagon, au exprimat puncte de vedere critice la adresa noului concept, în care au văzut o încercare de preservare a hegemoniei americane asupra lumii, în condițiile sfârșitului erei bipolare¹². Aceasta se putea realiza doar pe baza adaptării strategiei militare americane la noul mediu de securitate, marcat printre altele și de fenomenele globalizării, dar și de achiziții impresionante în domeniul informaticii și comunicațiilor.

Fără îndoială că „revoluția în afacerile militare” a cunoscut multe cicluri și multe etape, care au depins de marile descoperiri științifice și de implementarea lor în domeniul militar, de apariția mijloacelor de luptă performante care au determinat mutații substanțiale în conceperea și ducerea războaielor. Recentele descoperiri în domeniul armamentelor, culegerea informațiilor prin satelit, dirijarea prin infraroșu, prin laser, microunde și GPS, crearea și folosirea armamentului de înaltă precizie, a sistemelor integrate de arme, au reușit să creeze o nouă imagine a fizionomiei teatrului de război și se poate preconiza că, pe viitor, acest impact tehnologic va fi instantaneu¹³.

„Revoluțiile în afacerile militare” în care agentul schimbărilor radicale îl constituie tehnologiile au fost denumite „Revoluții tehnico-militare”, termen creat, așa cum am arătat, de către sovietici la începutul anilor '80, în plină confruntare bipolară. Anumiți teoreticieni apreciază că actuala revoluție informațională în domeniul războiului nu este decât o simplă revoluție de acest tip.

În paralel cu „revoluția în afacerile militare”, care a pierdut teren în ultima perioadă, a apărut

un nou concept – cel al „revoluției în atitudine față de armată” (RAM). În timp ce prima a fost, în principal, susținută de noile tehnologii ale economiei informatizate, cea de-a doua a fost promovată de o serie de factori cum sunt: natalitatea scăzută; stilul de viață contemporan; feminizarea vieții politice etc. S-a ajuns astfel la un context socio-cultural care nu mai tolerează acțiunile militare ce duc la pierderi grele de vieți omenești. Societățile occidentale au devenit sensibile față de violență și nu doresc nici să cauzeze victime, nici să le aibă ca urmare a acestor gen de acțiuni. Cele două concepte, RAM și RMA, sunt legate între ele, revoluția informatică având drept scop tocmai diminuarea pierderilor umane la maximum.

Viziunea asupra războiului pentru susținătorii revoluției în afacerile militare, este opusă concepției clauswitziene. Adepții „revoluției în afacerile militare” care anunță dispariția completă a „ceții” și a „fricțiunii” nu sunt mulți, dar ei vorbesc despre capacitatea de a stăpâni aceste două fenomene datorită noilor tehnologii, ceea ce nu înseamnă că se poate nega impactul progresului tehnologic. Totuși, e pertinent să punem în discuție caracterul revoluționar al schimbărilor produse de către o „revoluție în afacerile militare”, pentru că „ceața” și „fricțiunea” sunt legate la anumite dimensiuni pe care tehnologia nu este în măsură să le depășească.

Noua tehnologie nu va înlocui nici oamenii, nici materialele, ci doar va facilita pătrunderea acestora în teren, detectarea mișcării trupelor adverse, legătura mai mult decât vitală dintre logistică – aprovizionare – comandă – trupe, precum și capabilitatea de a limita pierderile, căutând să cunoască intențiile inamicului. Combatantul „revoluției în afacerile militare” actuale este un soldat mai bine antrenat, mai bine instruit și a cărui armă informatică – fie GPS, fie calculator – devine un element intrinsec al existenței sale.

Este ceea ce americanii denumesc digitalizarea armatelor. Această digitalizare este, în fapt, o îmbinare – posibil, cea mai eficientă – între două faze, inerente procesului, pregătirea și operația. Pregătirea cuprinde tratarea informației, coordonarea unităților și a comandamentelor, organizarea transporturilor și a logisticii și, nu în ultimul rând, comunicarea. Operația se referă la căutarea permanentă a informației, la supraveghere-detectie, la recunoaștere, întăriri disponibile și la pregătirea recuperării unităților. Dacă informația

este putere, transmiterea informațiilor devine crucială pentru obținerea unui avantaj fie parțial, fie definitiv într-o situație militară.

După opinia unor teoreticieni, la începutul acestui secol și mileniu, asistăm la îngemănarea a trei „revoluții”: informațională; în afacerile militare; în atitudinile față de armată. Toate trei configurează profilul organizării militare și a războiului, care derivă pe fond din procesul de globalizare. Cel mai important factor al revoluției în afacerile militare îl reprezintă folosirea intensivă a noilor tehnologii destinate să suplinească, puțin câte puțin, puterea de foc printr-o inteligență electronică în rețea, de la combatant la statul său major.

Dar, violența, conflictul armat de astăzi capătă noi conotații în condițiile amplificării fenomenului terorist, care tinde să contrazică un asemenea model al acțiunilor militare. „Revoluția informatică” este folosită din plin și de grupările teroriste, atât pentru planificarea, cât și pentru desfășurarea acțiunilor propriu-zise, așa încât se vorbește și de o „revoluție în afacerile teroriste”. Iată, de exemplu, utilizând internetul, teroristul nu mai are nevoie de arme, muniție, mijloace de transport, este suficient să dispună de un ... site-web. Nu intenționez, în acest articol, să dezvolt o asemenea temă, ci doar să arăt complexitatea fenomenului militar de astăzi și marile dificultăți ce stau în fața teoreticienilor care îl analizează.

Alte două concepte care apar pe agenda discuțiilor despre fenomenul militar sunt cele de „revoluție în afacerile strategice” și „revoluție în afacerile de securitate”. Primul atrage atenția asupra schimbărilor largi și profunde în domeniul utilizării forțelor în cadrul diverselor conflicte militare, iar al doilea pleacă de la premisa, temeinic fundamentată de „Școala de la Copenhaga”, cu Barry Buzan în prim plan, că apărarea și securitatea nu sunt sinonime.

Dar toate aceste concepte sunt puse în umbră de o noțiune relativ nouă, adoptată și de Alianța Nord-Atlantică, și anume cea de „transformare”. Ca și globalizarea, transformarea este caracterizată de foarte multă imprecizie, de unde și multe trăsături ce îi sunt atribuite. Totuși, în pofida marilor ambiguități, conceptul de transformare are două mari semnificații. Prima dintre ele este „transformarea militară”, care tinde să înlocuiască, în jargonul tehnocratic, „revoluția în afacerile militare”. Definiția dată acestuia poate servi

foarte bine și pentru „transformarea militară” cu observația utilă că „revoluția” poate conduce la transformare.

Al doilea palier avut în vedere este „transformarea războiului”, termen care datează din perioada anterioară Primului Război Mondial. În anul 1912, Jean Colin, de la Școala Superioară de Război din Paris, a publicat un tratat despre „Transformarea războiului”¹⁴. Conceptul este foarte larg, implicând aspecte ce țin de „revoluția în afaceri militare”, „revoluția în afaceri strategice”, „revoluția în afacerile de securitate”. Firul călăuzitor al celor care au scris și scriu despre acest fenomen este că „transformarea războiului” și conducerea operațiilor nu pot fi tratate decât sub o perspectivă largă și nu una strict tehnică. Războiul a devenit în zilele noastre, mult mai mult ca în epocile precedente, un fapt social și nu unul limitat la dimensiunea strict militară.

Alături de aceste concepte, în literatura de specialitate există și altele care încearcă să coaguleze sub raport teoretic marile schimbări circumscrise fenomenului militar și să-i determine tendințele. Astfel, se vorbește de „reforma apărării” sau a „sectorului apărării”, „reforma sectorului de securitate”, „reforma armatei”, toate semnificând mutații radicale aduse aparatului de apărare a statului în scopul adaptării lui la evoluțiile economice, politice, sociale, tehnico-militare și de altă natură care apar în societate și în relațiile internaționale¹⁵. De regulă, aceste măsuri fac parte din sistemul reformelor generale adoptate la nivelul unui stat și se materializează în reorganizarea forțelor armate și ale altor structuri de securitate, mutații în sistemul de recrutare a militarilor, reconversia personalului militar, redimensionarea industriilor militare, schimbări ale metodologiilor de pregătire etc¹⁶.

O temă relativ nouă, apărută de curând pe agenda discuțiilor teoretice, este cea de „privatizare a războiului” și, implicit, a armatei. Practica probează că privatizarea armatei și a războiului sunt mai mult așteptări ale unor analiști și politicieni, decât un proces real, deși anumite fenomene din această arie nu pot fi excluse. Este vorba, între alte fenomene, de „seniorii războiului”, întâlniți în conflictele din Africa și din alte zone ale lumii, și de participarea firmelor (companiilor) militare private (americane, britanice ș.a.) în campaniile din Irak și Afganistan. Astfel de așteptări se fondează pe teza că statul va renunța

la prerogativele sale: suveranitate, independență, integritate teritorială. Este, însă, greu de crezut că statele vor renunța la instrumentul lor specializat în folosirea legitimă a violenței pentru a-și apăra și promova interesele vitale. Cu toate acestea, unii teoreticieni apreciază că „privatizarea războiului și a armatei” va reprezenta fenomenul central în domeniul militar al secolului al XXI-lea.

Cele prezentate până acum arată că schimbarea în domeniul organizării militare și al configurației și profilului războiului este acoperită de un aparat conceptual destul de larg. El are în vedere, îndeosebi, realitățile din ultimele două decenii, respectiv perioada de după încetarea „Războiului Rece”, caracterizată de o multitudine de fenomene care au provocat și provoacă mutații adânci în structura organismelor militare, în raporturile acestora cu societatea, în configurația și profilul războiului.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Cf. Sergiu TĂMAȘ, **Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică**, ediția a doua revăzută și adăugită, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1996, p. 209.

2 Colin S. GREY, **La guerre au XXI^e siècle. Un nouveau siècle de feu et de sang**, Préface du Général de Corp d'Armée Elrick IRASTORZA, traduit de l'anglais par le Général Philippe VOUTE, Economica, Paris, 2007, pp. 100-101.

3 James C. BRADFORD (editor), **International Encyclopedia of Military History**, preface by professor Jeremy BLACK, volume 2, Routledge, New York, London, 2006, p. 1099.

4 Alvin și Heidi TOFFLER, **Război și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI**, traducere Mihnea Columbeanu, Editura Antet, 2000, pp. 111-115; 163-164; 287-289.

5 Detalii în Cristophe WASINSKI, *Créer une Révolution dans les affaires militaires : mode emploi*, www.conflicts.revues.org, consultat la 24 august 2010.

6 Ibidem.

7 *Apud.* Eugen BĂDĂLAN, **Concepte strategice și operative de actualitate**, Centrul Tehnic și Editorial al Armatei, București, 2004, p. 2

8 Max BOOT, **War Made New: Technology, Warfare and the Course of History, 1500 to Today**, Gotham Books, 2006.

9 Colin S. GREY, *op. cit.*, p. 88.

10 Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, **Războiul viitorului, viitorul războiului**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004; Nicolae DOLGHIN, Gheorghe VĂDUVA,



Războiul bazat pe rețea și viitorul strategiei militare, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004.

11 Detalii în Karl-Heinz FRIESER, **Mitul Blitzkrieg-ului. Campania din Vest a Wehrmacht-ului**, traducere de Augustin Văduva, revizia traducerii și stilizare de Radu Voinescu, Editura Militară, București, 2010.

12 Alain JOXE, *La Révolution dans les Affaires Militaires*, www.ehess.fr; Philippe BRAILLARD et Gianluca MASPOLI, *La Révolution dans les Affaires Militaires – paradigmes stratégique, limites et illusions*, www.diplomate.gouv.fr; Thierry BRASPENNING et Alain De NEVE, *La Révolution dans les Affaires Militaires*, www.strisc.org; Saïda BEDAR, *La*

Revolution dans les affaires militaires et la « course » aux capacités, www.strategic road.com, consultate la 24 august 2010.

13 www.ehess.fr, consultat la data de 20 decembrie 2008.

14 Jean COLIN, **The Transformation of War**, London, 1912.

15 General-locotenent G. BEZACIER, General prof. univ. dr. Mircea MUREȘAN, General-locotenent (r.) Ion GURGU, Colonel Vasile CIULIC (coordonatori), **Dicționar interarme trilingv de relații internaționale, strategice și de securitate, român-francez-englez**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 207.

Dr. Petre OTU (petreo55@yahoo.com) este cercetător științific gradul I, director adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și profesor universitar la Universitatea din Pitești, fiind specializat în problematica evoluției fenomenului militar românesc integrat dezvoltării social-economice, politice și culturale românești și contextului internațional al secolelor al XIX-lea și al XX-lea. Este coordonator a numeroase proiecte de cercetare internă și internațională în domeniul politicii de apărare, securității naționale și internaționale, istoriei militare. A publicat, în calitate de autor, coordonator și coautor, peste 100 de lucrări de istorie, istorie militară, geopolitică și politică de apărare și 350 de studii și articole în aceeași arie tematică.

CONTRA-INSURGENȚA – O PROVOCARE PE PATRU NIVELURI¹

Pascu FURNICĂ

Acest articol tratează lupta împotriva insurgenței ca o negociere/angajare între cinci grupuri (gruparea contra-insurgentă, insurgenții, populația locală, populația și guvernul națiunii care asigură forța contra-insurgentă, comunitatea internațională), fiecare cu propriul set de criterii de succes. Autorul consideră că, folosind o abordare comprehensivă și multidimensională, se poate realiza translatarea seturilor de criterii de succes ale grupurilor, astfel încât să se realizeze o suprapunere a acestora, ceea ce ar putea duce la rezolvarea conflictului.

Cuvinte-cheie: contra-insurgență; insurgenți; comunitatea internațională; populația locală; criterii de succes.

Introducere

Sistemul militar, ca și societatea, au intrat în era informației. Domeniul angajării fizice, în care se ducea războiul, a fost completat de domeniile informațional și social, transformând războiul modern într-o activitate ce se desfășoară la aceste niveluri². De asemenea, simetria războiului clasic a fost dezechilibrată, în prezent, state puternice, având în spate alianțe sau instituții internaționale, trebuie să ducă lupta cu forțe mult mai puțin organizate, care folosesc tactici asimetrice pentru a-și îndeplini obiectivele. Forțele insurgente fac parte din această ultimă categorie, care folosește tactici și strategii asimetrice pentru a duce lupta cu forțe superioare tehnologic și doctrinar, evitând confruntarea directă și utilizând tactici de specifice luptei de gherilă sau teroriste pentru a-și atinge scopurile. Astfel, insurgenții au înțeles dezavantajul pe care îl au în domeniul angajării fizice a luptei, creându-și însă avantaje în domeniile în care armatele moderne încă au slăbiciuni, adică domeniile social și informațional. De fapt, scopul

insurgenților nu mai este să învingă, ci să împingă forțele contra-insurgente spre punctul în care lupta devine extrem de costisitoare în vieți, materiale și imagine publică (în planificarea operațională, acest punct este denumit **punctul culminant, culmination point**). Statul, pentru a câștiga un astfel de război, trebuie fie să *distrugă* fizic insurgenții, fie să le reducă la minimum voința de a lupta. De unde apariția firească a întrebării următoare: Poate un stat și sau o instituție internațională să câștige un astfel de război?

Statul, în mod obișnuit, intenționează să domine din punct de vedere fizic orice adversar, fie el actor statal sau non-statal. Deoarece contra-insurgența este tipul de operație care se desfășoară la toate nivelurile enumerate mai sus, și pentru că, de regulă, statele democratice sprijină alte state în lupta cu insurgenții, câmpul de luptă devine difuz: intervin factori care se referă atât la populația locală, cât și la populația din țara/țările de origine ale forțelor contra-insurgente. Astfel, războiul se transformă într-unul între voințele celor două părți și va învinge acea parte care reușește să îl facă pe adversar să ia decizia de a opri lupta. De aceea, contra-insurgența înseamnă mai mult decât tactici și strategii militare, este, de fapt, un angajament total la care participă patru grupuri principale: insurgenții, populația locală, publicul din țara/țările de origine ale forței contra-insurgente, comunitatea internațională.

În lupta împotriva insurgenței, angajarea directă nu mai este suficientă pentru obținerea victoriei. Acest fapt a fost deja teoretizat de Gil Merom în lucrarea sa, *How Democracies Lose Small Wars*, în care demonstrează că folosirea excesivă a forței, la un nivel care poate fi caracterizat ca brutal, ca și un nivel mare al pierderilor, atât din partea insurgenților, cât și a contra-insurgenților, nu mai poate fi acceptat de opinia publică din

<i>Grup</i>	<i>Mod de angajare</i>	<i>Mijloace</i>	<i>Tip de putere</i>	<i>Principii aplicabile</i>
Insurgenți	Constrângere, interzicere	Militare clasice (armament)	Militară	Tactici asimetrice
Populație locală	Constrângere, amenințare, convingere, protecție	Securitate, sănătate, bunăstare	Economică, soft	Toate cu excepția tacticilor asimetrice
Populația din țările care asigură trupe	Convingere	Retorică	Soft	Legitimitate, obiectiv final clar, diplomație publică
Comunitatea internațională	Convingere, amenințare	Retorică, bunăstare	Economică, Soft	Legitimitate, obiectiv final clar, diplomație publică

Tabelul nr. 1

statele democratice³. În plus, John Nagl, în cartea sa *Learning to Eat Soup with a Knife*, arată că armatelor moderne le lipsește flexibilitatea instituțională de a se adapta luptei împotriva insurgenților⁴. Despre războiul din Irak s-a scris destul de mult, însă lucrarea lui Thomas E. Ricks, *FIASCO, The American Adventure in Iraq*, scrisă în 2007, demonstrează încă o dată acest lucru, la patruzeci de ani după Vietnam.

De aceea, paradigma actuală, folosită în definirea doctrinei contra-insurgenței, „atacă pentru a te apăra” (Attack to Defend) necesită o regândire aprofundată, deoarece pierderile cauzate adversarului sau numărul de ieșiri-avion nu mai pot constitui criteriile de succes în războiul modern. Aplicarea covârșitoare a forței pentru obținerea victoriei în contra-insurgență este deja considerată o greșeală. Și exemplele pot fi enumerate de la Algeria, la Vietnam, până la Irak. Este necesară o abordare multidimensională, cuprinzătoare, care să ia în considerare întregul spectru de tactici și strategii, de la forță la negociere. Am denumi această paradigmă, prin parafrazarea celei enunțate mai sus, „angajează pentru a câștiga” (Engage to Conclude).

Engage to Conclude – noua paradigmă în contra-insurgență

Contra-insurgența poate fi gândită ca o negociere/angajare pe patru niveluri, în care toți actorii implicați sunt angajați cu diferite mijloace și căi. În astfel de operații, se poate considera că sunt cinci grupuri distincte, cu obiective diferite, care trebuie angajate diferit pentru a duce la

îndeplinirea obiectivelor pe care forța contra-insurgență și le-a propus. Aceste grupuri, împreună cu modul de angajare a fiecăruia de către primul grup, forța contra-insurgență, mijloacele, tipul de putere folosit și principiile care trebuie aplicate sunt arătate în Tabelul nr. 1.

În acest articol vom argumenta faptul că operațiile de tip contra-insurgență trebuie tratate ca o negociere între aceste cinci grupuri cu obiective separate, deci criteriile de succes diferite, uneori contradictorii.

Contra-insurgența – o negociere pe patru niveluri

Robert Putnam a creat un sistem de negociere a acordurilor diplomatice pe două niveluri: Nivelul I este negocierea dintre părțile din acord, desfășurată cu scopul de a ajunge la o soluție acceptabilă de ambele părți, iar Nivelul II este reprezentat de procesul de ratificare a acordului de către instituțiile fiecărui stat parte la acord. În teoretizarea acestui fapt, Putnam a definit un set de criterii care asigură succesul fiecărei părți, cu scopul de a semna și, respectiv, de a ratifica acordul respectiv. Cu alte cuvinte, acordul trebuie să răspundă unor criterii enunțate de negociatori (conform mandatului primit de la conducerea politică ce i-a numit, de regulă, puterea executivă), dar și criteriilor enunțate de membrii instituțiilor care trebuie să aprobe/ratifice acordul diplomatic respectiv (parlament, președinte etc.). În afara negocierilor propriu-zise dintre părți, noi negocieri au loc în cadrul fiecărei părți pentru ratificare, adică Nivelul II de negociere, negocieri la care cealaltă parte nu poate interveni. Se poate

spune că, la negocierile pe Nivelul II, rezultatul nu poate fi decât un DA sau un NU, adică aprobare/ratificare a acordului respectiv. Negociatorii de Nivel I știu acest lucru, de aceea vor avea un set de criterii, nu un unic criteriu, pentru a putea ajunge la un consens cu partea cealaltă din negociere. Pentru a se ajunge la un acord, seturile de criterii ale celor doi negociatori/grupuri de negociatori se pot transla astfel ca rezultatul final să fie într-o zonă care să cuprindă setul de criterii ale fiecăruia dintre ei. Negocierile propriu-zise translatează, largesc sau îngustează setul de criterii, astfel încât să existe o suprapunere de criterii comune care să ducă la atingerea obiectivelor fiecărei părți în procesul de negociere.⁵

Un astfel de model teoretic va fi aplicat în contra-insurgență, dar în acest caz este vorba de cinci actori, deci patru niveluri de negociere/angajare. În plus, negocierea este simultană pe toate cele patru nivele.

Astfel, Nivelul I de negociere/angajare are loc între guvernul(ele) care contribuie la forța contra-insurgență și populația statului respectiv. Nivelul II de negociere/angajare se constituie între guvernul(ele) care contribuie la forța contra-insurgență și populația locală, nivelul III de negociere/angajare fiind între forța contra-insurgență și gruparea insurgentă. În final, nivelul IV de negociere/angajare are loc între forța contra-insurgență și comunitatea internațională.

Gruparea insurgentă participă la o negociere/angajare similară, angajând aceleași trei grupuri

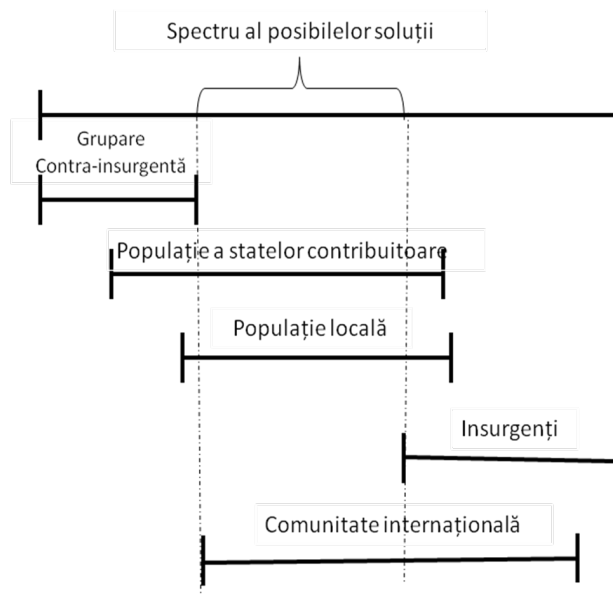


Diagrama nr. 2

non-combatante, simultan cu angajarea forței contra-insurgente. Similar, celelalte trei grupuri (non-combatanții) negociază/angajează restul de participanți simultan. Se poate spune că, spre deosebire de modelul lui Putnam, negocierea/angajarea este realizată simultan de către toți participanții la toate nivelele enumerate anterior.

Nivelul I este cel mai important. Disensiunile interne, dintre populația din țările de origine ale forțelor contra-insurgente și guvernele respective duc la înfrângere. „În orice confruntare asimetrică în care o putere externă a fost forțată să se retragă dintr-un conflict, aceasta s-a întâmplat din cauza disensiunilor interne”, spune Andrew Mack în lucrarea sa, *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict*,⁶ De la retragerea franceză din Algeria, la cea americană din Vietnam, și chiar la ceea ce se întâmplă acum în Irak, toate demonstrează această teză cu prisosință. Pentru a menține trupele pe un teritoriu străin, într-un teatru de operații militare, sprijinul domestic trebuie să fie mai consistent decât disensiunile. Aceasta se aplică cel puțin pentru statele democratice. Altfel, când disensiunile transformă participarea la operații militare pe teritoriu străin în ceva foarte scump pentru politicieni, aceștia vor decide retragerea. Insurgenții știu asta și vor ataca această legătură critică cât de des vor putea.

Nivelul II de negociere/angajare, dintre forțele contra-insurgente și populația locală, este a doua prioritate deoarece localnicii sunt un factor important atât pentru insurgenți, cât și pentru opoziții lor. Acest fapt este folosit de insurgenți, care utilizează fiecare oportunitate de a rupe legăturile dintre contra-insurgenți și populația locală.

Nivelul III, cel dintre cele două grupări combatante adversare directe, este abia al treilea ca prioritate. Gruparea care desfășoară operația contra-insurgență trebuie să angajeze insurgenții în toate domeniile pentru a putea obliga să-și translateze setul de criterii în așa fel ca acesta să aibă componente care să se suprapună cu criteriile de succes ale celorlalte grupuri. Folosirea exclusivă a forței nu va face decât să crească numărul de insurgenți. De aceea, folosirea altor metode devine de importanță capitală pentru a reduce voința de a lupta a grupării de insurgenți și de a-i forța să accepte criterii de succes convenabile și pentru celelalte grupuri.

Ultimul, dar nu cel din urmă, nivel de negociere/angajare este cel dintre gruparea contra-insurgentă (respectiv guvernele care o asigură) și comunitatea internațională. Importanța acestui nivel reiese din sprijinul pe care elemente ale comunității internaționale îl pot da părților combatante. Pot fi state care sprijină direct gruparea insurgentă, prin aprovizionare cu armament, muniții sau alte materiale, sau indirect, în negocieri sau în instituțiile internaționale. Pot fi, de asemenea, state/instituții care sprijină gruparea contra-insurgentă, iar comunitatea internațională poate da un caracter legitim oricărei dintre părți. De fapt, este cunoscută dezbaterea internațională dintre marile puteri referitoare la teroriști/insurgenți/luptători pentru eliberare.

Diagrama nr. 2 reprezintă criteriile de succes ale celor cinci grupuri și spectrul posibilelor soluții la începutul angajării/conflictului. Se poate observa că soluțiile preconizate și criteriile de succes inițiale ale grupării contra-insurgentă și insurgenților nu intră în spectrul posibilelor soluții, deoarece și una și cealaltă dorește anihilarea adversarului. Dacă exista o zonă de suprapunere a acestor două seturi de criterii, este posibil ca respectivul conflict să nu înceapă sau să se încheie rapid, prin negocieri directe. Oricum, conducerea grupării contra-insurgente trebuie să manipuleze setul de criterii al insurgenților în scopul aducerii lor în zona posibilelor soluții. Cheia este faptul că aceste criterii se pot transla dacă gruparea insurgentă folosește și strategii și tactici, altele decât cele pur militare, adică intervine și în domeniile economic, politic, psihologic și moral. Este adevărat că seturile de criterii se pot transla atât în direcția apropierii, cât și cea a îndepărtării unul de celălalt. Situația de îndepărtare a acestor criterii duce la imposibilitatea de a face suprapunerea acestora cu plaja de posibile soluții, ceea ce are ca efect prelungirea conflictului și împingerea lui în *punctul culminant*, adică acolo unde nicio parte, indiferent de câte resurse consumă, nu face nici un progres.

Diferența este evidentă în diagrama nr. 3, în care atât setul de criterii de succes al grupării contra-insurgente, cât și cel al insurgenților au fost translatate în zona de posibile soluții. Astfel, flexibilitatea celor două grupări combatante în

modificarea/adaptarea criteriilor de succes poate duce la rezolvarea conflictului, eliminându-se cel mai periculos curs de acțiune, și anume ajungerea în acel punct numit anterior *punct culminant*. Acest lucru se poate realiza cu condiția ca ambii combatanți să înțeleagă că tacticile pur militare sunt necesare, dar aplicarea greșită sau exclusivă a lor nu este întotdeauna o soluție.

În loc de concluzie: necesitatea selectării obiectivelor pe baza efectelor produse, în lupta pentru legitimitate

Selectarea obiectivelor pe baza efectelor (Effects Based Targeting) este un concept adoptat de armatele moderne tocmai pentru a contracara amenințările asimetrice. Aceasta implică alegerea unei ținte/obiectiv având drept criteriu principal *efectul pe care distrugerea sau neutralizarea îl va avea asupra adversarului*. Acest principiu poate fi adaptat la abordarea operațiilor împotriva insurgenților ca o negociere/angajare pe patru nivele, cu condiția de a accepta extinderea definiției prin includerea procedurilor ne-destructive, chiar constructive, de angajare a țintelor. De exemplu, pentru lovirea unui obiectiv poate fi selectat un procedeu nedestructiv, cum ar fi un proiect CI-MIC, care să vizeze comunitatea locală, sau printr-o campanie de informare tip PSYOPS. Un alt concept, *abordarea comprehensivă (comprehensive approach)*, are, la fel, asemănări cu modul de abordare analizat în acest articol.

Selectarea obiectivelor pe baza efectelor produse, folosind abordarea negocierii/angajării

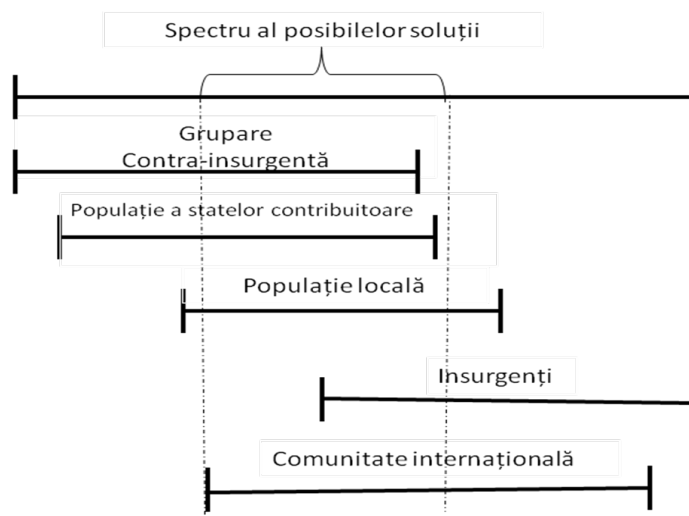


Diagrama nr. 3

pe patru niveluri, trebuie redefinit ca *selectarea obiectivelor pe baza efectelor pe care angajarea țintei respective o va avea atât asupra adversarului și populației locale, cât și asupra opiniei publice din țara de origine a forțelor contra-insurgente și comunității internaționale*. Conducerea grupării contra-insurgente trebuie să realizeze că orice acțiune pe care o desfășoară, distructivă, nondistructivă sau constructivă, are efecte asupra tuturor celor cinci grupuri și le poate transla setul de criterii de succes.

În abordarea prezentată, selectarea obiectivelor/țintelor trebuie să fie nu numai întrunită (joint), ci și multidimensională și comprehensivă, pe de o parte, și să includă domeniile politic, economic, social, diplomatic, psihologic și militar, pe de altă parte. În plus, trebuie avute în vedere nu numai grupurile respective, ci și conexiunile dintre ele, cu scopul principal de a le obliga să își adapteze seturile de criterii de succes în așa fel încât ele să aibă o zonă de suprapunere. După cum se poate observa din diagrama nr. 4⁷, grupurile sunt interconectate, astfel că angajarea oricăruia dintre ele afectează și pe celelalte.

Un exemplu concludent este ceea ce s-a întâmplat în Irak, unde gruparea contra-insurgentă a folosit practici ilegale/imoreale de obținere a informațiilor de la insurgenții capturați, metoda folosită fiind tortura. Deși, din punctul de vedere al sistemului american de deținere a prizonierilor, acest procedeu era considerat legal, când publicul a aflat că tortura este folosită în închisorile americane, toate celelalte patru grupuri au fost

afectate, fiecare adaptându-și setul de criterii de succes. Astfel, majoritatea insurgenților au decis să lupte până la moarte pentru a evita prizonieratul, foarte puțini decizând să renunțe la luptă pentru a evita tortura în cazul capturării. Pe de altă parte, populație locală și-a amplificat sentimentele anti-americane, mulți reprezentanți ai acesteia devenind chiar suporteri ai insurgenților, iar puțini au fost de acord că printr-o asemenea modalitate se pot obține informații utile pentru înfrângerea insurgenților. În același timp, majoritatea publicului american a cerut renunțarea la aceste metode, printre altele, și pentru că cei care au aprobat aceste metode erau în minoritate. La rândul său, comunitatea internațională a condamnat folosirea torturii ca metodă de interogare a prizonierilor, numai o minoritate fiind cea care a aprobat acest procedeu. Problema care ar fi trebuit analizată nu este legalitatea sau popularitatea torturii ca metodă de interogare, ci faptul că decizia de folosire a torturii va avea un puternic impact negativ, în momentul când celelalte grupuri descoperă acest fapt, asupra criteriilor de succes ale tuturor grupurilor implicate.

Este adevărat, convergența criteriilor de succes nu este singura metodă de planificare a operațiilor împotriva insurgenților, eliminarea acestora sau retragerea grupării contra-insurgente este o altă soluție. Oricum, din punctul de vedere al grupării contra-insurgente, de cele mai multe ori, anihilarea sau victoria totală asupra insurgenților nu este posibilă. Iar retragerea sau stoparea operației și retragerea este o alternativă, dar nu cea mai avantajoasă, deoarece poate fi văzută ca înfrângere nu numai de propriul guvern și populație, dar și de comunitatea internațională, ceea ce poate duce la modificarea echilibrului de securitate. Astfel, incapacitatea Armatei Roșii de a câștiga războiul din Afghanistan este considerată una dintre condițiile care au dus la căderea Uniunii Sovietice. Efectul Vietnam în Statele Unite, sau cel algerian în Franța, sunt binecunoscute. Dar și statul lăsat la mâna insurgenților poate fi dus spre dezastru. Cazul Afghanistanului este evident. După retragerea Armatei Roșii, puterea a fost câștigată de talibani, care au instaurat un regim de teroare religioasă.

De aceea, se poate concluziona că folosirea unei abordări care să translateze

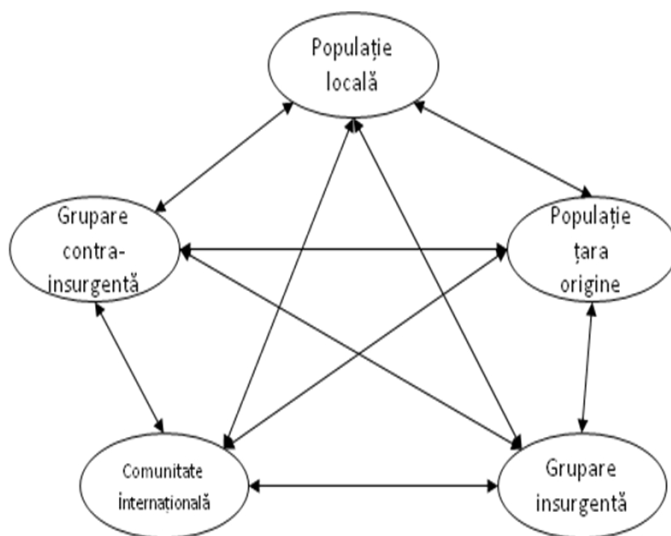


Diagrama nr. 4



criteriile de succes ale celor cinci grupuri implicate în contra-insurgență poate fi o strategie alternativă la cea de nimicire a insurgenților. Folosirea exclusivă a tacticilor militare distructive nu poate duce la suprapunerea criteriilor de succes, factor care este necesar pentru rezolvarea unei situații conflictuale de acest gen. Iar *selectarea obiectivelor pe baza efectelor produse* trebuie să angajeze toate grupurile prin diferite metode pentru a conduce la o soluție acceptată de toate părțile implicate în conflict.

BIBLIOGRAFIE:

1. MEROM, Gil, **Why Democracies Lose Small Wars**, Cambridge University Press, New York, 2003.
2. NAGL, John., **Learning to Eat Soup With A Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam**, University of Chicago Press, Chicago, 2002.
3. ISHII, Atsushi, **Two x two=four level game? Capturing Domestic Institutions in the Analytical Framework of Regime Interplay**, Center for Northeast Asia Studies, Tohoku University, Japan, disponibil la www2.bren.ucsb.edu/papers/Atsushi_Ishii.pdf.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Acest articol este rezultatul unei controverse avute cu locotenentul (de marină) american Eric Moses, pe timpul programului de Master în studii de securitate pe care l-am desfășurat la Naval Postgraduate School, Monterey, CA.
- 2 CEBROWSKI, Paul, *Transformation and the Changing Character of War*, Office of Force Transformation, Department of Defence, **Transformation Trends**, 17 June 2004.
- 3 MEROM, Gil, **Why Democracies Lose Small Wars**, Cambridge University Press, New York, 2003.
- 4 NAGL, John, **Learning to Eat Soup With A Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam**, University of Chicago Press, Chicago, 2002.
- 5 Pentru mai multe amănunte, vezi Robert PUTNAM, *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games*, International Organizations, Vol. 42, No. 3, Summer 1988, p. 427.
- 6 MACK, Andrew, *Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict*, World Politics, 27 January 1975.
- 7 Gordon McCormick, profesor la Naval Postgraduate School, a folosit această diagramă, pe care a denumit-o „Mystic Diamond”, iar studenții o numesc Pentagrama lui McCormick.

Colonel Pascu FURNICĂ (pfurnica@unap.ro), doctorand în Științe militare, își desfășoară activitatea la Colegiul de management al crizelor și operații multinaționale, din cadrul Universității Naționale de Apărare “Carol I”.



RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA TERORISMULUI LA NOUĂ ANI DE LA ATACURILE DIN 11 SEPTEMBRIE 2001

Dr. Cristian BARNA

Operațiunile militare pentru combaterea terorismului nu sunt considerate conflicte armate convenționale. Dacă înlăturarea unui regim politic reprezintă scopul acțiunii militare (răsturnarea regimului taliban), acest scop trebuie să fie strict motivat de necesitatea de a lupta împotriva terorismului. În acest context, este de menționat că, după atentatele teroriste din 11 septembrie 2001, administrația Bush a promovat o imagine victorioasă în lupta cu grupările teroriste, susținând că operațiunile militare din Afganistan au fost doar începutul războiului împotriva terorismului internațional. Guvernul american a recurs la personalizarea acestui conflict, Osama bin Laden fiind identificat cu „inamicul public nr. 1”.

În 2010, Barack Obama consideră că SUA nu și-au încheiat misiunea împotriva Al Qaïda, în Afganistan, nereușind să pună în practică o strategie optimă pentru a distruge bazele logistice ale teroriștilor. Deși se împlinesc nouă ani de la declanșarea acestui război, Obama este decis să continue acest război deoarece este unul din punctele-forțe ale campaniei sale electorale. Respingând orice analogie între Afganistan și Vietnam, Obama a dat asigurări că, după 18 luni de la decizia de suplimentare a numărului de soldați americani din Afganistan, adică începând din iulie 2011, trupele americane „vor începe să se întoarcă acasă”...

Cuvinte-cheie: terorism; războiul din Afganistan; Barack Obama; Osama bin Laden; talibani.

Un război împotriva unei „grupări teroriste”?

În curentul de opinie generat de atentatele teroriste de la 11 septembrie 2001, legitimitatea declanșării unui război împotriva Afganistanului a fost intens invocată, dată fiind imposibilitatea de a acționa împotriva teroriștilor sinucigași.

Să admitem oare că *motto-ul* acestui „război mondial împotriva terorismului” este întrebarea retorică lui Donald Rumsfeld: „Reușim să ucidem sau să capturăm jihadiști mai repede decât se nasc?” Majoritatea analiștilor sunt de acord cu John Lehman, fost comandant al marinei SUA: „categoric NU”!¹

Este de domeniul evidenței că războiul pe care SUA l-a declarat terorismului i-a întărit pe inamicii săi, promotorii fundamentalismului islamic și i-a slăbit pe aliații săi „moderați” din lumea musulmană.

Mai ales că, din perspectiva respectării convențiilor internaționale, un răspuns de natură militară este considerat ilegal. Dacă vom face referire la Rezoluția 1373/2001 a Consiliului de Securitate al ONU, vom observa că aplicarea acestui principiu de drept este obligatorie pentru toate statele, prevăzându-se că doar actorii statali pot iniția acțiuni împotriva grupărilor teroriste care acționează pe teritoriul național, inclusiv în scopul anihilării sprijinului financiar acordat terorismului.²

Rezoluția ONU mai prevede că fiecare stat membru este obligat să aducă teroriștii în fața justiției, pentru ca aceștia să fie judecați în conformitate cu gravitatea

actelor pe care le-au comis. În consecință, fiecare stat are obligația, asumată prin convențiile internaționale la care aderă, de a respecta strategia „aplicării legii interne” și de a sprijini cooperarea inter-statală în ceea ce privește asistența în domeniul investigării delictelor de terorism.

În cazul în care o grupare teroristă acționează pe cont propriu, fără sprijin și/sau adăpost oferit de către un actor statal, „aplicarea legii interne a unui stat” este singura cale legală de a lupta împotriva terorismului, alte state având dreptul doar să acorde asistență judiciară și polițienească și să respecte prevederile convențiilor internaționale privind „extrădarea și dreptul național de punere sub acuzare”.³

Pe de-o parte, normele de drept internațional impun limite severe cu privire la legalitatea înlăturării unui regim politic care se face vinovat de complicitate la un atac armat săvârșit de o terță parte. Pe de altă parte, însă, când o grupare teroristă beneficiază de sprijinul unui stat, *mutatis mutandis* avem de-a face cu o situație total diferită și în acest caz o operațiune militară poate fi privită ca un act de auto-apărare. Dar și într-un astfel de context, o campanie militară împotriva terorismului este permisă de prevederile dreptului internațional doar dacă aplicarea legii naționale nu a dat rezultate.

Ca legitimare a invocării de către un stat a dreptului la auto-apărare, operațiunile militare pot reprezenta o opțiune în cazul eșecului aplicării principiului asigurării ordinii de drept de către actorii statali incriminați, în scopul atingerii următoarelor obiective:

- reinstaurarea legii și ordinii în statele pe teritoriul cărora acționează grupări teroriste;
- pedepsirea celor responsabili pentru declanșarea unor atacuri teroriste și care au găsit refugiu pe teritoriul altor state;
- prevenirea unor viitoare atacuri ale unor grupări teroriste care dețin baze logistice pe teritoriul altor state.

Dar este oare legitimă declanșarea unei campanii militare împotriva unor state suspectate că adăpostesc teroriști?

Deoarece, dacă nu poate fi dus un război clasic împotriva teroriștilor, cu siguranță că un astfel de război poate fi purtat contra regimurilor politice care le oferă susținere logistică sau azil. De la un anumit punct, pretind unii analiști, sprijinul unui regim politic pentru o grupare teroristă constituie o amenințare suficient de gravă pentru a legitima declanșarea unui război în scopul înlăturării de la putere a celor care se fac vinovați de acest lucru.⁴

Justificarea potrivit căreia aceste state trebuie atacate este conferită de faptul că acțiunile lor:

- îi fac răspunzători pentru faptul că erau informați despre acțiunile teroriste, dar nu au întreprins nimic pentru a le stopa;

- intervenția împotriva lor constituie un element de descurajare, avertizând alte state cu privire la necesitatea sporirii vigilenței față de posibilele grupări teroriste care acționează pe teritoriul lor.⁵

De menționat că opțiunea intervenției militare este cea mai facilă tactică antiteroristă. Cu toate acestea, operațiunile de acest gen sunt organizate doar în circumstanțe speciale. Problema principală este că teroriștii nu reprezintă un mediu „bogat în ținte”. Forțele armate sunt pregătite să desfășoare și operațiuni terestre dar, în perioada post-operațiune a ocupării unui teritoriu, nevoia de manevre defensive poate împiedica anihilarea completă a teroriștilor. La fel de real este că operațiunile militare pot fi necesare în încercarea de a anihila sprijinul acordat de unele state grupărilor teroriste.⁶

Există două considerente care trebuie analizate în legătură cu acest aspect:

- necesitățile de ordin militar, care permit desfășurarea unor acțiuni care, în alte condiții, nu ar fi fost etice. De exemplu, dacă nu există nici un alt mod de a ataca o țintă atunci tacticile și armele care în situații normale, sunt de neacceptat, devin legitime. Este totuși important a nu se confunda „necesitățile” cu „oportunitățile” în declanșarea unor operațiuni militare împotriva grupărilor teroriste. Există însă situații în care nu există alternative, fiind necesară inițierea unui atac militar (de cele mai multe ori aerian);

- tendința grupărilor teroriste de a-și amplasa bazele logistice în zone locuite de civili, în încercarea de a-i folosi drept scuturi umane. Atunci când este posibil nu trebuie precupețit niciun efort pentru a separa țintele de scuturile umane.

De menționat că operațiunile militare pentru combaterea terorismului nu sunt considerate conflicte armate convenționale. Dacă înlăturarea unui regim politic reprezintă scopul acțiunii militare (de exemplu, răsturnarea regimului taliban), acest scop trebuie să fie strict motivat de lupta împotriva terorismului, ceea ce presupune ca operațiunile militare să ia sfârșit în momentul în care bazele logistice ale grupărilor teroriste, aflate pe teritoriul statului atacat, au fost distruse. În caz contrar, operațiunea militară se poate transforma în represalii.

O altă chestiune se referă la problema „victimelor

colaterale”. Atacul armat împotriva grupărilor teroriste (ne referim, în primul rând, la atacurile aeriene) creează situații în care populația se află sub o directă amenințare, din moment ce teroriștii nu au o uniformă care să-i trădeze și folosesc civilii drept scuturi umane.

Care este nivelul acceptabil de „victime colaterale” în cazul unei intervenții militare împotriva terorismului? Cu cât o campanie militară este mai prelungită, cu atât crește și riscul legat de pierderile de vieți omenești din rândul civililor. Declarații precum „campania militară va dura atât timp cât va fi necesar” încearcă să evite problematica anterior menționată inducând temeri în rândul populației cu privire la riscul unei campanii militare pe termen lung.

Operațiunea „Enduring Freedom” – studiu de caz

După atentatele teroriste din 11 septembrie 2001, administrația Bush a promovat o imagine victorioasă în lupta cu grupările teroriste, susținând că operațiunile militare din Afghanistan au fost doar începutul războiului împotriva terorismului internațional. Guvernul american a recurs la personalizarea acestui conflict, Osama bin Laden fiind identificat cu „inamicul public nr. 1”. Astfel, campania militară din Afghanistan, unde operațiunile militare (raiduri aeriene, descinderea infanteriștilor marini etc.) erau ușor de filmat și localizabile geografic, a fost identificată cu „războiul împotriva terorismului”.

Dorind să demonstreze că respectă prevederile articolul 51 al Cartei ONU, SUA invoca, în scrisoarea adresată Consiliului de Securitate, „dreptul la legitimă apărare”, menționând că deține dovezi „clare și concludente” în legătură cu rolul jucat de Al Qaīda în comiterea atentatelor de la 11 septembrie 2001, precum și cu privire la faptul că guvernul taliban a permis folosirea teritoriului național ca bază logistică pentru organizarea operațiunilor teroriste.⁷

Din perspectivă istorică, este de menționat că, la sfârșitul anilor '90, Afghanistanul devenise „un rai al teroriștilor”, grupările insurgente de sorginte fundamentalist islamică ce acționau în provincia separatistă Kașmir instaurându-și bazele logistice aici, cu sprijinul acoperit al serviciilor de informații pakistaneze. La fel a procedat și Al Qaīda.

În ceea ce privește rolul jucat de SUA în Afghanistan, Zbigniew Brzezinski afirmă că, în acea perioadă: „(...) rezistența afgană a fost susținută de serviciile de informații ale SUA și Arabiei Saudite cu armament în valoare de 6 miliarde de dolari, iar localitatea Khost, unde Osama bin Laden înființase «o școală a terorismului», este binecunoscută de către agenții CIA, (...) unii dintre *mujahedin*-ii folosiți de CIA contra URSS instruindu-se în locația menționată, sub comanda lui Osama bin Laden (...) Nu am forțat URSS să intervină în Afghanistan, dar am creat premisele unei astfel de intervenții. Această operațiune era menită să-i atragă pe sovietici în capcana afgană. Pentru a realiza acest lucru, CIA și aliații săi (Arabia Saudită și serviciul de informații militare a Pakistanului – ISI) au sponsorizat *mujahedin*-ii cu milioane de dolari, ISI ocupându-se de pregătirea, echiparea, și propaganda în rândul luptătorilor amintiți”.⁸

În același sens, *Sydney Morning Herald* invoca, în 27 septembrie 2001, legăturile dintre CIA și ISI: „cu sprijinul CIA și SDECE (serviciul de informații militar francez), ISI i-a pregătit pe *mujahedin*-ii din Afghanistan pentru a lupta, în anii '80, împotriva URSS. Mohamed Yonsaf, care a condus biroul ISI pentru Afghanistan (din anul 1983 până în anul 1987), confirmă faptul că ISI a furnizat fonduri și armament de proveniență americană *mujahedin*-ilor”⁹.

Interesul manifestat de SUA în regiune a cunoscut însă o diminuare în timpul regimului taliban, în timp ce guvernul pakistanez a rămas puternic implicat în politica internă afgană, urmărind instalarea unui regim care să fie favorabil Pakistanului și care să garanteze securitatea graniței de vest a acestui stat. La rândul lor, Rusia și India au oferit sprijin „Alianței Nordului”, formată din uzbeki și tadjici (oponenți ai regimului taliban), iar Iranul a urmărit răsturnarea regimului taliban (ca urmare a asasinării unui grup de diplomați iranieni, în septembrie 1998, la Mazar-e-Sharif, dar și din cauza tratamentului brutal la care era supusă minoritatea șiiită din Afghanistan).

Aceasta era situația internă a Afghanistanului la momentul 11 septembrie 2001 când, în urma refuzului guvernului taliban de a-l preda pe Osama bin Laden, invocându-se articolul 5 al Tratatului Organizației Nord Atlantice, la solicitarea SUA, a fost demarată operațiunea „Enduring Freedom” (inițial numită „Infinite Justice”, denumirea a fost modificată pentru a nu ofensa comunitatea islamică, deoarece religia islamică îi recunoaște doar lui Allah dreptul de a impune justiția divină).

De asemenea se cuvine precizat că, în momentul declanșării intervenției militare, pe 7 octombrie 2001, atentatele de la 11 septembrie 2001 nu fuseseră încă revendicate de Al Qaīda. Totodată, la acel moment, nu exista nicio dovadă a participării talibanilor la comiterea acestora și nici cu privire la capacitatea guvernului taliban de a-l extrăda pe Osama bin Laden.

Cu toate acestea, declanșarea conflictului în Afganistan împotriva „terorismului apocaliptic” a fost considerat ca fiind „un război just” al SUA. Dar disproporția dintre scopurile declarate și folosirea unor „mijloace nelimitate și formularea unor obiective excesive” au compromis rapid legitimitatea acestui demers. Folosirea disproporționată a forței în raport cu scopurile declarate a justificat apelul la declanșarea „războiului sfânt”.

SUA au avut ocazia de a se debarasa de Al Qaīda, prin „lovituri chirurgicale” împotriva celor care au planificat și executat atentatele de la 11 septembrie 2001, fără a afecta populația afgană care devenise indiferentă, chiar ostilă față de „afgani arabi”. Nu din întâmplare, într-un discurs rostit în 12 septembrie 2006, fostul președinte pakistanez Pervez Musharaf evidenția riscul unei „noi talibanizări”, ca amenințare strategică la adresa Afganistanului și Pakistanului. „Proliferarea acestui tip violent de extremism religios este mai periculoasă chiar decât capacitatea operațională a Al Qaīda și trebui combătut în primul rând prin mijloace politice”, considera Musharaf.¹⁰

Obiectivul declarat al acestei campanii militare a fost capturarea lui Osama bin Laden și a celorlalți lideri Al Qaīda, prevenirea inițierii de către această grupare de noi atentate teroriste și înlăturarea regimului taliban. Drept urmare, până la finele lunii octombrie 2001, forțele coaliției militare internaționale distruseseră întreaga apărare anti-aeriană talibană, întreprinseseră acțiuni în teren împotriva rezidenței din Kandahar a molah-ului Mohamed Omar, liderul talibanilor și organizaseră atacuri concertate, împreună cu forțele anti-talibane, împotriva bazelor logistice Al Qaīda și talibane. La 78 de zile de la începerea campaniei, un nou regim de guvernare era instaurat, iar forțele talibane și celulele Al Qaīda mai acționau doar izolat, în zone greu accesibile.¹¹

Intervenția militară a SUA a reușit să evite ceea ce, în primele momente ale războiului, mulți analiști se temeau că se va întâmpla: capcana în care SUA au căzut în cazul războiului din Vietnam sau URSS în Afganistan (nu cu mult înainte!). Acesta era, de

altfel, unul dintre obiectivele lui Osama bin Laden, prin asasinarea, în 9 septembrie 2001, a liderului „Alianței Nordului”, principala grupare care lupta împotriva regimului taliban. Privând SUA de un aliat în nord, unde Al Qaīda era privită ca o forță străină, bin Laden spera să concentreze ostilitățile militare în sud, unde regimul taliban și Al Qaīda se bucura de o popularitate sporită în rândul populației paștune. Amintirea retragerii trupelor americane din Somalia (în 1993) și legitimitatea conferită de retragerea armatei sovietice din Afganistan (în 1989) i-au făcut pe liderii Al Qaīda să creadă că armata SUA nu va rezista mult timp, în condițiile unor pierderi masive.

Eșecul profeției lui bin Laden se datorează, în mare parte, succesului diplomației americane, care a mizat pe Hamid Karzai (membru al unei mari familii paștune din regiunea Kandahar, care s-a disociat de mișcarea talibană și care provenea din același trib cu fostul rege afgan), precum și spijinului logistic și tactic acordat de SUA „Alianței Nordului”. În aceste condiții, Al Qaīda a fost pusă în imposibilitatea de a aplica o strategie de gherilă fiind obligată să lupte cu unități grupate, pe care aviația americană le-a reperat cu ușurință.¹²

De menționat că pierderea puterii politice de către regimul taliban, ca rezultat imediat al intervenției militare în Afganistan, nu a reprezentat și anihilarea capacității lor militare. Faptul că forțele talibane nu mai dețin puterea politică în Afganistan nu este sinonim cu faptul că talibanii nu mai reprezintă o amenințare, surse din Federația Rusă și din India indicând o cifră de 10 mii de talibani arestați (în urma declanșării „războiului împotriva terorismului”, în luna octombrie 2001), dintr-o capacitate militară estimată la 40-50 mii de luptători.¹³

După căderea regimului taliban principalii actori politici afgani au semnat „Acordul de la Bonn”, menit să instaureze un guvern interimar care să asigure tranziția în următorii ani. Liderul acestui guvern, Hamid Karzai, îngrijorat că liderii militari ai diverselor grupări etnice ar intenționa preluarea puterii, i-a avertizat să se supună autorității guvernului nou creat.

Însă, conflictul permanent pentru deținerea supremației teritoriale dintre diversele grupări etnice din Afganistan reprezintă o realitate pe scena politică a acestui stat. Astfel, Abdul Rashid Dostum, liderul uzbekilor, care vizează obținerea controlului regiunii nord-vestice a Afganistanului, este susținut indirect de Turcia și Uzbekistan, iar



Rusia și India sprijină facțiunile tadjice în scopul excluderii de la putere a facțiunilor paštune, susținute de SUA și Pakistan.

Unele dintre aceste conflicte de ordin politic s-au transformat în conflicte militare deschise. Un exemplu ar fi episodul de la Pol-e-Khamri, un centru industrial situat la nord de Kabul, unde trupe loiale generalului Mohammed Fahrid, etnic tadjic care dorea să devină ministrul Apărării, a înăbușit revolta unui trib local sprijinit de liderul uzbek Abdul Rashid Dostum.

Și exemplele continuă: Gulbuddin Hekmatyar, unul dintre cei mai puternici lideri paštuni, liderul unei facțiuni a grupării "Hizb-e Islami", care a beneficiat în trecut de susținere logistică și armament din partea SUA, susține retragerea trupelor americane din Afganistan, acuzându-l pe președintele Hamid Karzai și guvernul pe care acesta îl conduce că sunt "unealta SUA".

De asemenea, cu prilejul împlinirii a opt ani de la declanșarea operațiunilor forțelor internaționale în Afganistan, Gulbuddin Hekmatyar a declarat că "războiul lansat de SUA împotriva talibanilor și Al-Qaïda nu a fost justificat, deoarece atacurile de la 11 septembrie 2001 nu au fost comise de afgani". CIA a încercat în repetate rânduri să-l asasineze pe Gulbuddin Hekmatyar, autoritățile americane fiind îngrijorate că acesta ar putea să se opună forțelor SUA în provincia Konar, aflată la granița cu Pakistanul, unde fidelii regimului taliban și membrii Al Qaïda și-au găsit refugiu, populația din această zonă fiind ostilă SUA și Pakistanului.

Un alt exemplu este cel al lui Akhtar Mohammad Usmani, liderul grupărilor talibane din sudul Afganistanului și susținător înfocat al lui Osama bin Laden. Oficialii americani au anunțat că mașina în care se afla acesta a fost lovită, în luna decembrie 2006, în timpul unor lovituri aeriene lansate de forțele coaliției în provincia Helmand, din sudul Afganistanului.¹⁴

Așadar, rivalitățile interne continuă să reprezinte o constantă a spectrului politic din Afganistan, care va rămâne un „stat eșuat” în viitorul apropiat. Aceasta pare a fi și strategia liderului talibanilor, *mollah*-ul Mohamed Omar, care speră ca Afganistanul să devină „mormântul trupelor coloniale”. Osama bin Laden pare a fi de acord cu această strategie, cu ocazia comemorării a opt ani de la atentatele din 11 septembrie 2001, cerând poporului american să facă presiuni asupra Guvernului SUA pentru a pune punct războaielor din Irak și din Afganistan, în caz

contrar Al Qaïda fiind decisă „să ducă un război de uzură împotriva SUA, în toate modurile posibile”. Osama bin Laden afirmă că președintele american Barack Obama este „asuprit” și nu are puterea de a schimba cursul războaielor, fiind „ostaticul grupurilor de presiune și în special al *lobby*-ului evreiesc”, avertizându-l că, „dacă urmează o politică diferită de cea a neo-conservatorilor, va cunoaște aceeași soartă cu John F. Kennedy”.¹⁵

De cealaltă parte a baricadei, numărul scepticilor, care consideră că Afganistanul este Irakul lui Obama și amenință să devină Vietnamul său, este în creștere!¹⁶

În acest sens, este de menționat că majoritatea americanilor cred că războiul din Afganistan va avea același deznodământ cu cel din Vietnam, conform unui sondaj de opinie efectuat la nivel național. 60% din participanții la sondajul dat publicității de CNN, în 19 octombrie 2009, s-au opus suplimentării numărului de trupe implicate în conflict, iar 52% sunt de părere că războiul din Afganistan, care durează de 8 ani, s-a transformat într-un conflict similar cu cel din Vietnam.¹⁷

Procentele date publicității de CNN sunt confirmate parțial și de un alt sondaj de opinie, realizat de Universitatea Quinnipiac, care a indicat că un 65% dintre americani „sunt dispuși ca militarii americani să lupte și poate chiar să moară pentru a elimina amenințarea reprezentată de teroriștii care operează din Afganistan”, doar 28% având o opinie contrară. Însă, 49% au fost de părere că SUA nu vor reuși să elimine insurgența talibanilor, față de 38% care credeau într-un succes al misiunii. În timp ce majoritatea americanilor au considerat că intervenția din Afganistan este „un lucru bun”, 50% dintre cei chestionați s-au declarat îngrijorați că trupele lor vor rămâne acolo mult timp, iar 32% au considerat că SUA „se îndreaptă spre un nou Vietnam”. Numai 38% s-au pronunțat pentru trimiterea de întăriri, în timp ce 28% dintre respondenți au opinat pentru o reducere a prezenței americane, iar 21% pentru menținerea numărului de soldați.¹⁸

Totuși, Barack Obama a ordonat suplimentarea numărului soldaților americani din Afganistan, o schimbare semnificativă de strategie care să permită schimbarea cursului războiului. Conform lui Obama, SUA nu și-au încheiat misiunea împotriva Al Qaïda în Afganistan, nereușind să pună în practică o strategie optimă pentru a distruge bazele logistice ale teroriștilor. Bush nu a făcut

altceva decât să adopte o strategie rigidă, specifică modului de purtare a conflictelor în secolul al XX-lea, conform căreia terorismul internațional, amenințarea asimetrică care a marcat debutul secolului al XXI-lea, poate fi înfrânt prin invadarea și ocuparea unui stat.

Această strategie a deturnat sensul apelului la solidaritate împotriva terorismului internațional, lansat după atentatele din 11 septembrie 2001 și a legitimat declanșarea unui război împotriva unui stat care nu a avut nicio vină în comiterea acestor atentate. Este adevărat că, în septembrie 2001, Obama a susținut declanșarea războiului din Afganistan. La acea dată, regiuni întregi din Afganistan erau controlate de talibani și un amestec de terorism, droguri și corupție amenințau să copleșească acest stat. Dar, în prezent, soluția pentru îndeplinirea obiectivelor urmărite de coaliția internațională condusă de SUA în Afganistan nu este numai militară, ci și politică și umanitară!¹⁹

În loc de concluzii....

Obama este decis să continue acest război deoarece este unul din punctele-forte ale campaniei sale electorale. Un semnal în acest sens îl reprezintă decizia SUA de a anunța suplimentarea semnificativă a trupelor din Afganistan, cel mai probabil cu 45.000 de soldați. După întrunirea pe care a avut-o cu specialiștii săi, Barack Obama a decis suplimentarea trupelor din Afganistan cu 40.000 de soldați. Decizia vine pe fondul cererii făcute de generalul Stanley McChrystal, comandantul trupelor americane din Afganistan.²⁰

Scopul suplimentării trupelor SUA din Afganistan este de a asigura securizarea zonelor populate din Afganistan și de a contracara ofensiva insurgenților talibani și a luptătorilor Al Qaïda, în scopul asigurării condițiilor optime de retragere a trupelor într-o abordare de tip "big bang", strategie similară cu cea aplicată de administrația Bush în Irak. Ca o deosebire, Obama este mai ambițios decât predecesorul sau, prin faptul că a stabilit un termen-limită pentru această retragere.

Obama a justificat suplimentarea numărului soldaților americani prin faptul că amenințarea teroristă din partea Al Qaïda are epicentrul în zona de frontieră a Afganistanului cu Pakistanul, amenințare sporită de ofensiva Al Qaïda și a talibanilor asupra unui Pakistan nuclear. În acest context strategic, retragerea totală a trupelor SUA din regiune este

condiționată de anihilarea acestor amenințări la adresa securității internaționale.

Nu în ultimul rând, retragerea trupelor coaliției militare internaționale din Afganistan este condiționată de capacitatea forțelor de securitate afgane de a asigura ordinea internă, estimându-se că antrenarea accelerată a acestor trupe ar permite acest lucru, începând cu iulie 2011.

De aceea, Obama insistă pe necesitatea "antrenării și creșterii numărului de militari ai forțelor de securitate afgane, astfel încât aceștia să poată asigura pacea în țara lor", sens în care trupele coaliției "vor accelera eforturile pentru a construi o armată afgană de 134.000 de soldați și o poliție de 82.000 de membri, până în 2011".

Respingând orice analogie între Afganistan și Vietnam, Obama a dat asigurări că, după 18 luni, adică începând din iulie 2011, trupele americane „vor începe să se întoarcă acasă”...

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 BISHARA, Marwan, Des guerres asymétriques au «chaos constructif», *Le Monde Diplomatique*, www.monde-diplomatique.fr, octobre 2006.

2 *** United Nations Security Council Resolution no. 1373/2001(UN 1373), www.un.org.

3 COGEN, Marc, **Specific questions related to military actions against international terrorism**, Ghent University Press, 2001.

4 GLENNON, Michael, *The Fog of Law: Self Defense, Inherence and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter*, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, vol. 35, no.2, 2002.

5 COOK, Martin L., *Ethical Issues in Counterterrorism Warfare*, www.scu.edu.

6 LEMAY, Curtis, **Counterterrorism: Military and Economic Options**, Naval War College Press, 2001.

7 BENJAMIN, Charles, *La théorie de la guerre juste face au terrorisme et la lutte antiterroriste*, disponibil la Centre d'études des politiques étrangères et de sécurité, Université du Québec à Montréal, 2007, www.cepes.uqam.ca.

8 *** The CIA's Intervention in Afghanistan. Interview with Zbigniew Brzezinski, *Le Nouvel Observateur*, 15-21 January 1998.

9 *** ISI Has Connections to Taliban, Drug Trade, CIA, *Sydney Morning Herald*, September 27, 2001.

10 BISHARA, op.cit.1.

11 *** Operation Enduring Freedom - Afghanistan, www.GlobalSecurity.org.

12 O'HANLON, Michael, *A Flawed Masterpiece*, *Foreign Affairs*, vol.81, no.3, 2002.

13 *** Lider al talibanilor ucis într-un raid american, 23



decembrie 2006, www.bbcromanian.com.

14 *** Lider al talibanilor ucis într-un raid american, 23 decembrie 2006, www.bbcromanian.com.

15 MIHĂIESCU, Marius, Ultimul mesaj al liderul al-Qaīda, analizat de specialiști: Osama bin Laden pare slăbit și caută o portiță de ieșire, 14 septembrie 2009, www.hotnews.ro.

16 WARNER, Gerald, Afghanistan is Barack Obama's Iraq - or Vietnam, www.blogs.telegraph.co.uk, February 18, 2009.

17 POPOVICI, Ștefan, Afganistanul ar putea

deveni un al doilea Vietnam pentru Statele Unite, 19 octombrie 2009, www.hotnews.ro.

18 *** Majoritatea americanilor consideră că războiul din Afganistan merită sângele vărsat, 8 octombrie 2009, www.realitatea.net.

19 GRAHAM-FELSEN, Sam, Senator Obama Delivers Address on National Security, www.my.barackobama.com, August 1, 2007.

20 *** SUA va mai trimite încă 45.000 de soldati în Afganistan, 15 Octombrie 2009, www.ziare.com.

Dr. Cristian BARNA (cristibarna@yahoo.com) este conferențiar universitar la Academia Națională de Informații, ocupând funcția de Șef al Catedrei de Geopolitică și Studii de securitate. Anterior alăturării echipei de cadre didactice a Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, și-a desfășurat activitatea în cadrul Inspectoratului pentru Prevenirea și Combaterea Terorismului, Serviciul Român de Informații. De asemenea, este autorul a mai multe lucrări de specialitate privind fenomenul terorist precum: „Terorismul, ultima soluție? Mărirea și decăderea Al Qaīda”, „Cruciada Islamului”, „Globalizarea amenințărilor asimetrice”, „Jihad în Europa sau Sfârșitul terorismului și noua (dez)ordine mondială”.

ORIGINILE INTELECTUALE ALE RADICALISMUL ISLAMIC: JIHADISM NAȚIONALIST VERSUS JIHADISM GLOBAL

Mihaela MATEI

Articolul propune o analiză a originilor ideologiei radicalismului islamic pe baza căreia argumentează existența unor diferențe politice și intelectuale între jihadismul naționalist, salafist, jihadismul „balanței de putere” între Arabia Saudită și Iran și jihadismul global, postmodern al Al Qaeda. Analiza celor trei curente descriează cauzele apariției lor în evoluțiile statului arab după decolonizare, eșecul panarabismului și competiția pentru influență în Orientul Mijlociu. De asemenea, articolul evaluează atât raportul dintre regimurile politice și curentele radicalismului, cât și modul de structurare a discursului jihadist bazat pe importuri ideatice europene și pe asumarea cauzelor anti-imperialismului naționalist.

Cuvinte-cheie: ideologii islamiste; radicalism islamic; panarabism; jihad(ism); salafism; Orientul Mijlociu; Revoluția Iraniană; terorism.

Radicalismul islamist este un fenomen al modernității, pe care unii autori îl localizează temporal în perioada decolonizării (considerând că ar fi apărut simultan cu naționalismul arab), în vreme ce alți autori îl plasează chiar mai târziu – pornind de la faptul că activismul politic islamist a debutat ca radicalism (atacuri teroriste, asasinat politice) abia în anii ‘70 prin asasinarea unor lideri politici și învățați religioși în Egipt și, respectiv, în perioada războiului civil din Liban. În pofida culturii mass media care identifică teroristul cu un barbar eșuat în modernitate, într-o cruciadă a civilizațiilor, islamismul radical este o ideologie modernă, cu multe împrumuturi conceptuale din tezele marxiste sau anarhismul european, suprapuse peste origini intelectuale diverse și deservind, de fapt, scopuri politice foarte diferite.

Pentru a înțelege apariția și dezvoltarea

radicalismului islamic este necesară o analiză a surselor ideologice ale acestuia, precum și a transformărilor majore care au marcat acest curent pe tot parcursul secolului XX. Chiar dacă islamiștii radicali sau teroriști se revendică discursiv de la aceleași surse de legitimitate clasică, reinterpretate într-o grilă modernă sau post-modernă (filosoful medieval Ibn Taymiyya, care legitimează lupta împotriva necredincioșilor, jihadul împotriva invaziei mongole, wahabbismul puritan al secolului al XVIII-lea, revivalismul secolului al XIX-lea), atât obiectivele, cât și modul lor de exprimare sunt foarte diferite. De asemenea, formele de manifestare ale radicalismului islamic sunt diferite, de la integrismul politic la terorism, de la opoziție față de regimuri dictatoriale, la susținerea ideologică a teocrațiilor din Iran sau Sudan¹. Olivier Roy opune „panislamismului sunnit”, pe care îl definește ca un radicalism naționalist, curentul neo-salafist, apărut în Arabia Saudită în anii ’80, ce este în primul rând islamic, global și marcat de disensiunile interne ale Islamului (anti-șii și antisectar)².

Pornind de la obiectivele și discursul acestor mișcări, am împărțit radicalismul, denumit în continuare și *jihadism*, în trei mari categorii:

1. Jihadismul naționalist post-colonial – Frații Musulmani, Hamas, Hizballah, pentru a cita cele mai cunoscute organizații;
2. Jihadismul „balanței de putere” – Revoluția Iraniană în opoziție cu militantismul financiar al Arabiei Saudite;
3. Jihadismul global – început prin rezistența mujahedinilor din Afganistan față de ocupația sovietică și culminând cu apariția Al Qaeda.

Trebuie precizat că aceste definiții se referă la forme de jihadism apărute în conjuncturi politice



și temporale diferite, dar, în practică, există grupuri și facțiuni care trec dintr-un curent în altul, există finanțări și susțineri care determină loialități teroriste transversale. Terorismul islamist nu are mai mult de patruzeci de ani de existență efectivă, chiar dacă, prin efectele sale a dobândit în mod cert cea mai mare vizibilitate mediatică acordată vreodată vreunei evoluții sau doctrine a Islamului politic. Încercările „neo-orientaliste” de a plasa acest fenomen în centrul unei confruntări istorice cu Occidentul (Bernard Lewis, Samuel Huntington)³, nu țin cont, însă, de istoria politică a Islamului și nici de faptul că radicalismul este o mișcare cu origini și rațiuni multiple, din care doar o mică parte poate fi asimilată Al Qaeda și jihadismului global.

Sayyed Qutb: Jihadismul naționalist și Frații Musulmani

Debutul intelectual al radicalismului islamic și al jihadismului este simultan cu lansarea pe piața ideilor a tezelor unuia din membrii Frații Musulmane din Egipt, Sayyed Qutb. Cronologic, radicalismul a fost consolidat prin Revoluția Islamică din Iran și a devenit ulterior principala sursă de legitimare nu numai a mișcărilor radical islamiste naționale (Hamas, Hizballah), ci și a terorismului global întruchipat de Al Qaeda.

Sayyed Qutb (1906-1966), purtătorul de cuvânt al Fraților Musulmani și principalul lor contact cu partidele comuniste, a fost cel care a definit în termenii contemporani salafismul militant, radical. Doctrina qutbistă a fost caracterizată de unii analiști drept „leninism în haine islamiste”, deoarece era influențată de critica marxistă și cea fascistă asupra capitalismului și societății de consum. Transformarea sa personală, dintr-un admirator al Occidentului, funcționar în Ministerul Educației, critic literar și naționalist arab, într-un militant islamist radical, a influențat și inspirat mulți intelectuali care ulterior au intrat în organizațiile teroriste. Orientarea sa extremistă a apărut pe fondul radicalizării poziției guvernului egiptean față de Frații Musulmani în anii 1950-1960, anterior aliați ai lui Abdel Gamal Nasser, și s-a transpus inițial într-o critică a capitalismului în lucrarea *Milestones (denumirea traducerii în engleză a textului)*⁴. De asemenea, radicalismului lui Qutb marchează o reacție a naționaliștilor arabi față de înființarea statului Israel, percepută

ca o trădare din partea fostelor puteri coloniale. Acuzat de încercarea de a-l asasina pe Nasser, Qutb își dezvoltă tezele revoluționare în cei zece ani petrecuți în închisoare, pornind de obsesia guvernării dictatoriale și a „sufocării” politice și sociale a Islamului.

Qutb dezvoltă conceptul de *hijra* – emigrare, pornind de la metafora experienței Profetului Muhammad la Medina – care ar trebui să marcheze procesul de creare a unei adevărate societăți islamice. Într-o primă etapă, adevărații musulmani trebuie să-și afirme și să-și proclame credința printr-o *da'wa* în fața comunității păgâne. În următoarea etapă, cele două lumi, lumea Islamului și cea păgână (*jahiliyya*) trebuie separate (*mufassala*). De aceea, musulmanii trebuie să urmeze migrarea lui Muhammad la Medina ca model ideal; această nouă *hijra* nu înseamnă separare fizică sau migrare efectivă, ci separare spirituală, reorganizare socială în grupuri izolate complet de societatea păgână care le înconjoară. După consolidarea acestei “migrări” în interiorul societății musulmane, se poate lansa cu adevărat războiul sfânt împotriva ereticilor, necredincioșilor și falșilor musulmani, cu scopul înlăturării liderilor politici apostatați și instaurării unei societăți bazate pe legea islamică, *Sharia*. Ideologia lui Qutb este astfel orientată spre modul în care trebuie să funcționeze grupările islamiste din statele cu guverne autoritariste, represive și anti-islamiste, pentru a lupta împotriva *jahiliyya*⁵.

Datorită autoritarismului și represivității, dominante în acea perioadă în lumea arabă, Qutb a susținut că nu există șanse pentru o schimbare guvernamentală, ci singurul mod de realizare a societății islamice este prin război, prin jihad, împotriva autorităților și împotriva susținătorilor lor coloniali sau neo-colonialii – atât Occidentul, cât și URSS. Musulmanii care refuză să participe în jihad, vor deveni apostatați și vor fi excomunicați (*takfir*) și uciși alături de inamicii necredincioși ai Islamului. Pe de altă parte, jihadul lui Qutb nu se raportează la terorism, ci la o luptă armată, o revoluție internă pentru înlăturarea dictaturii; ulterior, societatea islamică trebuie să continue lupta pentru a extinde „casa credincioșilor”, prin consolidarea puterii islamice și lansarea unui război clasic, convențional împotriva puterilor colonialiste.

Spânzurarea lui Sayyed Qutb, în 1966, a alimentat transformarea acestuia dintr-un obscur

exponent al radicalismului egiptean într-un ideolog al mișcărilor radicale din întreg spațiul Maghrebului și Orientului Mijlociu. Multe grupuri și formațiuni de opoziție, reprimare de guvernele proprii, și-au apropiat teza jihadului susținută de Qutb, iar în Egipt, pe lângă Frații Musulmani, au apărut o multitudine de grupări radicale, proliferând pe tot parcursul anilor '70 (**Jamaat al-Jihad**, **Jamaat-Islamiyya**, **Takfir wal Hijra**, Tinerii lui Muhammad sau Organizația de Eliberare Islamică etc). Reprezentanții radicali ai Fraților Musulmani, inclusiv Muhammad Qutb, fratele lui Sayyed, au fost expulzați din Egipt răspândindu-se în diferite țări din Orientul Mijlociu, printre care Arabia Saudită, Siria, Irak, Iordania, Liban. Muhammad Qutb a fost susținut financiar de clericii wahhabiști și ajutat să publice în Arabia Saudită scrierile fratelui său și să creeze rețele de distribuție în întreaga regiune.⁶

Qutb a creat și emuli ideologici, printre aceștia John Esposito⁷ menționându-l pe Abdessalam al-Farag, membru al Jihadului Islamic, care a scris un volum intitulat „Datoria/obligația neglijată”. Farag consideră că declinul societății musulmane a fost accelerat de cei care au încercat să promoveze teza jihadului pașnic, non-violent; restaurarea adevăratului Islam nu se poate realiza dacă această datorie sfântă a musulmanilor nu este îndeplinită așa cum spun Coranul și textele sfinte. Farag merge mai departe, afirmând că Jihadul este de fapt al Șaselea Pilon al Islamului (alături de *shahada*, post, rugăciune, milă, pelerinaj) pe care, în mod intenționat, ulama l-au uitat sau l-au trecut sub tăcere. Mulți învățați musulmani au criticat interpretarea lui Farag asupra textului coranic, afirmând că jihadul trebuie înțeles ca pur defensiv, ca rezistență la opresiune nu doar în lumea arabă, ci în întreaga lume.

După 11 septembrie 2001, învățații religioși (ulama) moderați, precum tele-predicatorul Yusuf Qaradawi, au condamnat atentatele teroriste suicidare, invocând faptul că textele sfinte nu permit, nici în Islam, nici în creștinism, sinuciderea, deoarece viața este dată de Dumnezeu, iar America nu constituie o țintă care să permită transformarea teroristului în „martir”⁸. Bernard Lewis subliniază faptul că noul Jihad nu este decât o interpretare greșită a textelor Coranului, deoarece, conform școlilor de drept islamic, jihadul este un război sfânt condus după regulile și cu limitările dreptului clasic al conflictelor militare, care

interzice masacrele gratuite și uciderea civililor nevinovați⁹.

Pe de altă parte, dezvoltarea qutbismului și jihadismului în lumea arabă marchează, în opinia lui Kepel,¹⁰ eșecul egiptean de a trasa o formulă de antantă sau cooperare pe cei trei piloni ai puterii sau loialității publice – puterea politică întruchipată de *rais* (președinte), puterea religioasă tradiționalistă (învățați, *ulama*) și noul revivalism salafist (care solicită reforma modului de aplicare a dreptului islamic). Teza lui Kepel, susținută și de alți analiști precum Shireen Hunter, John Esposito, Francois Burgat etc, se bazează pe analiza eșecului aceluia *gentlemen agreement* propus de Anwar al-Sadat, președintele Egiptului, în relația cu exponenții moderați ai Fraților Musulmani. Schimbând politica lui Nasser, Sadat a încercat stimularea emergenței unei mișcări islamiste, conservatoare din perspectiva doctrinei sociale, care să ofere sprijin politic guvernului, iar în contrapartidă să i se garanteze o largă autonomie culturală și ideologică. Acest proiect presupunea reunirea islamiștilor moderați, a *ulama* și a simpatizanților Fraților Musulmani într-o nouă formă de burghezie religioasă, de *intelligentsia* islamistă, care să acționeze pentru delegitimarea radicalilor din rândul păturilor foarte sărace ale populației. Însă, odată cu uciderea unei *ulama* de către adepții *Takfir wal-Hijra*, pactul nu a putut fi respectat, iar extinderea grupurilor radicalizate (multe în competiție chiar cu Frații Musulmani), a condus finalmente la asasinarea lui Sadat de către susținătorii jihadismului lui Faraj.

Mulți analiști ai ideologiei jihadiste consideră că, de fapt, combinația ulterioară dintre Qutb-qutbism și finanțele saudite, precum și perpetuarea persecuțiilor politice și a guvernelor autoritare, au fost factorii principali care au legitimat și creat premisele apariției organizațiilor teroriste contemporane¹¹.

Frăția Musulmană și qutbismul se înscriu, alături de organizații precum Hamas și Hizballah, în ceea ce poate fi numit jihadismul naționalist. Indiferent de forma sa de exprimare în diferite state (activism politic, guerrila internă, opoziție democratică), jihadismul naționalist se caracterizează prin împrumutarea tezelor luptei anticoloniale și a tiers-mondismului și transferarea lor într-o grilă religioasă: lupta împotriva Occidentului se referă la inamicul colonial, reinstaurea legii islamice, *Sharia*, se raportează la

problematica independenței formale, dar nu reale a noilor guverne post-coloniale față de „patronii” occidentali, în vreme ce reislamizarea societății este un proiect similar celui de revenire la cultura arabă, de re-naționalizare a educației și sistemului de organizare administrativă după decolonizare¹².

Naționalismul arab exprimat de fondatorii Baathismului în Siria (Michel Aflaq și Salah-ul-Din Bitar) s-a bazat pe un import ideatic al activismului european, format pe baza filosofiei „poporului” (*volk*) al lui Herder și Fichte. În contrapartidă, radicalismul islamic, privat de resursa „activismului politic”, inexistent în Coran în înțelesul său modern, recurge la un transfer ideatic, prin care stindardul „cruciadei” anti-occidentale și post-coloniale este ulterior preluat de la un naționalism și panarabism în declin (mai ales după înfrângerea suferită în războaiele cu Israelul din 1967 și 1974). Această teză este cu atât mai evidentă în alte două cazuri de „jihadism” naționalist: apariția Hamas și „islamizarea” cauzei palestinienilor și, respectiv, dezvoltarea Hizballah și rolul său în politica libaneză (deși ultimul caz revine parțial și următoarei forme de jihadism, determinată de apariția teocrației iraniene).

Pe fondul acuzațiilor de politicianism și corupție la adresa Fatah și Organizației de Eliberare a Palestinei, Frații Musulmani reuniți în jurul șeicului Ahmed Yassine difuzează în 1987 un manifest al Mișcării de Rezistență Islamică (*Harakat al Mouqawama al Islamiyya*), noua mișcare devenind, prin inițialele sale, Hamas (care înseamnă și „zel”). Nașterea Hamas a însemnat o mișcare de „re-islamizare” a societății palestinienilor, adresată tinerilor săraci și frustrați din Gaza, îndemnați la o viață pioasă, cu interzicerea oricăror „importuri” sociale non-islamice (băutura, hainele occidentale, renunțarea la voal de către femei), care atingea un scop dublu. Pe de o parte, adăuga o dimensiune etic-religioasă luptei împotriva Israelului, pe de altă parte, profita de clivajele sociale existente în rândul palestinienilor, înlocuind elitele laice ale OLP și clasele de mijloc cu păturile sociale sărace, ale căror frustrări erau exploatate în cadrul noii ideologii și canalizate religios¹³. Dacă apariția Hamas, într-o primă instanță, a fost considerată un avantaj pentru liderii israelieni, pentru că diviza unitatea inamicului, ulterior, Tel Aviv-ul a realizat că mutarea conflictului în zona religioasă conducea la extinderea ideologică a Intifadei:

Hamas preluase ideile lui Qutb cu privire la jihad ca datorie personală a fiecărui musulman (*fard'ayn*) – opuse datoriei colective din Islamul tradiționalist – și le asimilase unei teorii a războiului în care terorismul devenea o obligație a fiecărui individ împotriva „ocupației israeliene”¹⁴.

Kepele trasează o paralelă interesantă între politica lui Anwar al Sadat și cea a Israelului. Președintele egiptean a sprijinit apariția acelei *jama'at al islamiyya* în facultăți pentru a contracara efectele în rândul studenților ale doctrinelor de stânga și nasserismului pro-sovietic; ulterior, a ajuns să contracareze curentele islamiste pe care tot el le sprijinise și care se ridicaseră împotriva sa. La fel, Israelul a susținut, indirect și mediat, înființarea Hamas pentru a deturna legitimitatea populară a OLP și a-i crea lui Yasser Arafat un inamic „din interior”, ajungând în final să constate că noul pericol a ajuns mult mai mare și să aresteze sute de membri ai Hamas și Fraților Musulmani, în frunte cu fondatorul mișcării, șeicul Yassine¹⁵.

Hizballah, ca grupare militantă și, din 1992, partid politic, reprezintă o reacție șiiită, dar încadrabilă *mutatis mutandis* în salafismul sunnit, la ocuparea Libanului de către Israel, mișcare care a beneficiat de susținerea puternică a teocrației iraniene, dar și de sprijinul logistic al unor regimuri laice, anti-islamiste, cum este cel din Siria. Hizballah s-a impus în plan intern prin erijarea în protectorul minorității șiiite, cea mai săracă, dar și cea mai numeroasă din Liban, apărătorul cauzei palestinienilor și al refugiaților palestinieni din campusurile din sudul țării. Și-a dobândit în anii '80 legitimitatea terorist-naționalistă prin atacarea forțelor SUA dislocate în Liban și uciderea a sute de americani, iar ulterior prin atacarea soldaților israelieni. Mai mult, pe aceeași linie cu Frații Musulmani și cu Hamas, Hizballah a organizat rețele de sprijin și asistență socială, a construit spitale, școli și orfelinate, chiar și o ligă de fotbal, substituindu-se în bună măsură, ca și islamismul palestinian, unor autorități statale incapabile să asigure aceste nevoi propriilor populații. Șeicul Muhammad Hosein Fadlallah, ideologul Hizballah, a inclus o abordare „revoluționar-marxistă” în tezele sale, pledând pentru crearea unui „Comitern islamist” și pentru susținerea mișcărilor „revoluționare” islamiste peste tot în lumea arabă. Discursul său pornește de la premisa că „revoluția este dorința lui Allah”, o variantă ideologică a militantismului greu de descifrat prin

prisma Coranului și Sunna, deoarece și limbajul este altul. Este limbajul modernității europene, după cum vom vedea împrumutat prin intermediul teocrației iraniene, și nu limbajul coranic¹⁶.

Efectele propagării comunicațiilor și mass media în Orientul Mijlociu au ajutat în crearea unei adevărate mitologii urbane moderne și post-moderne a jihadismului naționalist. Mitologia naționalismului arab se regăsește transformată și filtrată prin simboluri religioase (semiluna, versetele din Coran alături de pistoale mitralieră) și creează o propagandă care atrage atât sprijinul generațiilor în vârstă, care au trăit în perioada colonialistă, cât și al generațiilor tinere, ale Islamului pe internet. Fin antropolog al lumii musulmane, Akbar Ahmed realizează o serie de studii și sondaje în diferite state arabe, conchizând că există o „narațiune” a jihadismului cu o puternică susținere populară: pentru tinerii din Siria, Egipt, Liban, figuri precum Hassan Nasrallah (secretarul general al Hizballah) sau Khaled Meshal (liderul Hamas aflat în exil) sunt eroi populari, oameni care „știi ce vor”, „apărători ai musulmanilor din întreaga lume”¹⁷. Se poate afirma, fără dubiu, că ei sunt adevărații moștenitori ai mobilizării arabe împotriva colonialismului de la începutul secolului XX, deși aceasta nu a avut nimic de a face cu Islamul politic jihadist.

Jihadismul „balanței de putere”: Revoluția Iraniană versus militantismul saudit

La sfârșitul anilor ‘80 și începutul anilor ‘90, se poate remarca apariția unei falii între salafismul pietist, academic (*salafiyya al-ilmiiyya*) și jihadismul militant salafist (*salafiyya al-jihadiyya*), cu o ascensiune rapidă a celui din urmă datorată în bună măsură unor evoluții geostrategice importante în Orientul Mijlociu. Revoluția iraniană și-a consolidat puterea și influența regională și a lansat un proces de export revoluționar în alte state, intrând în coliziune cu Arabia Saudită în ceea ce privește leadershipul regional, legitimitatea religioasă, dar și tendința de expansiune a šiismului în spațiul sunnit.

Am numit acest val de radicalism islamist jihadismul „balanței de putere”, pentru că, de fapt, se divide în două curente aflate în opoziție, care s-au consolidat reciproc, unul împotriva celuilalt. Noul salafism militant al Arabiei Saudite definit ca „frontul refuzului” s-a dezvoltat în răspuns la

amenințarea exportului fundamentalismului šiit în lumea arabă. Proamericani, regaliști și wahhabiști, deci în mod direct și deschis anti-șiiti, saudiții reprezentau principala amenințare la adresa noii legitimități a primului Stat islamic creat vreodată, republica iraniană. Mai mult, ei beneficiau de consacrarea religioasă conferită de faptul că dețineau pe teritoriul propriu locurile sfinte ale Islamului (Mecca și Medina)¹⁸.

Revoluția islamică și răsturnarea șahului în 1979 au avut un impact major asupra ideologiilor radicalismului islamic pe trei paliere: în primul rând, crearea primului stat islamic cu o Constituție bazată pe *Sharia*; în al doilea rând, revoluționarea gândirii tradiționaliste a ulama šiite și introducerea unor teze și concepte moderne în descifrarea preceptelor Islamului; în al treilea rând, redescoperirea originilor intelectuale ale radicalismului și jihadismul lui Qutb¹⁹.

Khomeini a fost inițial un învățat religios conservator, îngrijorat de politicile accelerate ale șahului de modernizare socială, care își schimbă orientarea la începutul anilor ‘70, din fundamentalism în „totalitarism” islamic, chemând la revoluție și la crearea unui stat al *Sharia* și considerând că orice alte modele de stat în lumea arabă sunt „idolatre” și fac parte din jahiliyya. Doctrina sa este complet novatoare, deoarece šiismul tradițional se fundamentează într-o abordare politică quietistă. Șiitiții se consideră persecutați de sunniții majoritari și apreciază că regatul terestru nu este cel ideal, coranic, dar trebuie să aștepte venirea lui Mahdi-Messia pe pământ (identificat de șiitiții duodecimani în al douăsprezecelea imam, Imamul dispărut) pentru ca acesta, odată reînviat, să aducă ordinea divină, sacră în afacerile mundane și să facă dreptate șiitiților. Khomeini, în schimb, propune revoluția în prezent și, mai mult decât atât, o transformă într-un obiectiv islamic, trans-sectar și nu o cauză a šiismului.

Khomeini respinge tradiția pasivă šiită, înlocuind-o cu un mahdism militant care afirmă că oamenii sunt datori să pregătească ei înșiși venirea lui Mahdi printr-un program de re-islamizare a societății. Singurul mod de a scăpa de regimurile opresive este revoluția gândirii și acțiunii, care va fi declanșată de venirea pe pământ a Imamului dispărut și care va conduce la înlocuirea tuturor religiilor lumii cu Islamul, la dispariția statelor și frontierelor, a raselor și națiunilor, a partidelor

politice și a falșilor profeți²⁰. Conform lui Khomeini, Islamul a decăzut și a fost afectat de interpretările intenționat eronate promovate de misionarii și orientaliști creștini și de ofensiva ideatică și politică a evreilor, de aceea trebuie ca jihadul împotriva lor să fie o datorie sfântă a oricărui musulman (teza qutbistă a datoriei individuale opusă celei colective)²¹. Ayatollahul nu vede nicio contradicție între unificarea completă a religiosului cu politicul și participarea *ulama* la guvernare și introducerea unor idei progresiste despre modernizarea administrativă după modele de regim politic aparținând tradiției europene.

Practic, Khomeini traduce limbajul revoluționar marxist și sloganurile chemând la unirea forțelor celor oprimați împotriva capitalismului occidental în termeni religioși și merge până la a defini în Constituție termenul de „republică islamică” (*giumhuriyya islamiyya*), în condițiile în care, în tradiția politică islamică, nu exista nicio formă de republicanism. Pentru ca politicul să fie complet subordonat religiosului, Khomeini înființează, pornind de la interpretarea proprie a unei anumite tradiții šiite, instituția *Velayat-e Faqih* (Gardianul Legii, Ghidul Suprem) care, în teorie, supraveghează modul în care președintele statului își exercită atribuțiile și oferă orientări legale și etice islamice²². Mulți autori subliniază că, de fapt, crearea a două hiper-birocrații politice și religioase, introducerea unor drepturi speciale pentru Gardienii Revoluției (*Pasdaran*), menținerea unei forme de pluralism controlat, au condus la re-crearea, sub vălul unui discurs religios, a unui sistem politic similar celui pe care l-a înlocuit, al Shahului Reza Pahlavi, dictatorial, corupt și ineficient²³. Sau, așa cum sublinia Oliver Roy, atunci când totul devine islamic, nimic nu mai este de fapt islamic²⁴. Aplicarea *Sharia* a dus doar formal la subordonarea politicului față de religie, în realitate raportul fiind inversat: politizarea excesivă a religiei a transformat-o într-un instrument al guvernării iraniene, prin discurs, prin apelul la legitimitatea coranică. Khomeini este cel care, mai mult decât orice alt ideolog înaintea sa, a „secularizat” de facto Islamul.

Exportul Revoluției Islamice a devenit unul din obiectivele majore ale regimului politic de la Teheran, prin înființarea și susținerea grupărilor radicale šiite, în special în regiuni cu dominantă sunnită sau care au fost confruntate cu disensiuni și conflicte šiiti-sunniți (cu precădere în Irak și

Liban). Ofensiva iraniană în Orientul Mijlociu a consacrat alianțe formale și informale între diferite grupări, partide și state în care, de facto, factorul religios se combină cu elemente de agendă politică (raportul putere-opoziție), dar și cu loialități tribale re-inventate pentru a se suprapune peste loialitățile Islamului tradițional. Patrick Sookdheo²⁵ subliniază că susținerea Iranului pentru gruparea *Da'awa* din Irak și pentru Hizballah în Liban, se baza pe relațiile de familie și clan dintre învățați și lideri religioși šiiti din Iran, Irak și Liban care fuseseră activate și folosite de Khomeini încă dinainte de Revoluția Islamică din 1979. *Da'awa* în Irak a fost înființată de ulama Muhammad Baqir al-Sadr, activând în universități și în mediile šiite sărace, împotriva programelor seculariste ale lui Saddam Hussein și organizată pe un sistem care combină ideile administrative khomeiniste (conducerea e asigurată de un Consiliul General al Liderilor) cu organizarea tribală, la baza ierarhiei, pe Familii (*al-usrah*) și inele (*al-halaqa*) de autoritate. După reprimarea mișcării de către Saddam Hussein și căderea regimului acestuia, gruparea va deveni partid politic cu o agendă moderată și va participa la guvernare, dar se va diviza în diferite grupări printre care SCIRI sau partidul lui Muqtada al-Sadr.

Ofensiva ideologică a lui Khomeini a creat îngrijorare în rândul tuturor liderilor, monarhi sau republicani, ale căror state aveau minorități šiite pe teritoriul propriu – de la Saddam Hussein la regele Hussein al Iordaniei, emirii din statele Golfului sau Casa Saud – fiind percepută, în primul rând, ca un demers politic de consolidare a influenței regionale și un risc de securitate pentru lumea sunnită. În anii ‘80-’90, **răspunsul la acest jihadism politic**, al “balanței de putere” în Orientul Mijlociu, a fost asumat solidar de monarhia saudită, alături de învățații religioși wahabiști.

Sub conducerea regelui Faisal, conservatorii saudiți au format treptat o politică pan-islamică, sprijinită pe petrodolari și orientată atât împotriva socialismului nasserist, cât și a revoluționarismului šiit și condamnând atât ateismul sovietic, cât și „colonialismul” URSS prin susținerea regimurilor din Iran sau Irak. În 1969, Arabia Saudită a înființat Organizația Conferinței Islamice, care să fie competitorul Ligii Arabe, dominate de Egiptul lui Nasser. Saudiții s-au angajat în răspândirea predicilor și învățăturilor wahhabismului, dar și a celor salafist-jihadiste în întreaga lume arabă,

finanțând crearea de moschei, școli, biblioteci, spitale, instruind și plătind ulama din rândul diferitelor școli de drept islamic pentru a promova sunnismul conservator și versiunile militante ale acestuia. Reticența inițială a wahhabismului față de Frații Musulmani a fost depășită de constatarea că formele tradiționale de conservatorism nu pot răspunde în termeni de competiție ideologică la ofensiva revoluționară khomeinistă, deci este necesară asumarea unor cauze neo-salafiste. Expansiunea economică saudită a creat, de asemenea, locuri de muncă în industria petrolieră ocupate de muncitori și ingineri aduși din întreaga lume arabă, ale căror câștiguri financiare se întorc în statele de origine și sunt, uneori, folosite pentru a alimenta grupări și rețele radical-islamiste clandestine (în Algeria, Tunisia, Egipt, Irak)²⁶.

Jihadismul neo-salafist finanțat de wahhabism devine treptat o rețea de grupări radicale răspândită din Maghreb până în regiunea Golfului, cu extensii în Europa, în special prin intermediul formațiunilor militante algeriene (multe dintre acestea vor vira ulterior spre jihadul global și Al Qaeda). Înființarea GIA (Grupul Islamic Armat) care a condus atacurile din 1995 și 1996 în Franța, a Grupului de Combatanți Islamici din Maroc (GICM), a Grupului Combatant Tunisian și a celui din Libia se regăsește în această ofensivă a neo-salafismului jihadist, în special în acele state în care opoziția sau formațiunile religioase de orice tip erau fie scoase în afara legii, fie reprimare violent de autocrațiile militare. Maghrebul se detașează, astfel, ca exponent al sunnismului radical, în vreme ce statele din Golf, acolo unde *ulama* tradiționale au o mai mare putere în societate, sunt mai puțin marcate în acea perioadă de noul val de radicalism. Asemenea grupuri se organizează în jurul unor predicatori neo-salafiști auto-declarați, iar militanții lor provin din periferia marilor orașe, din suburbii și mai puțin din orașele mici sau din spațiul rural tradițional, recurgând adesea la banditism și crime pentru a-și finanța activitățile. Orientarea lor este activistă, teroristă, iar interesul pentru doctrină și idealul islamic este pur discursiv, asimilat unei forme de subculturi urbane materializate prin cărți de popularizare sau propagare a sloganurilor islamiste.

Pe fundalul asumării de către Arabia Saudită a stindardului luptei Islamului cu necredincioșii și URSS a apărut, la sfârșitul anilor '80, prima organizație a jihadului global, dez-naționalizat și

dez-ideologizat, în rândul militanților din statele arabe reuniți în Afganistan pentru a lupta împotriva trupelor sovietice de ocupație²⁷.

Jihadismul global: mercenariatele și „franciza” Al Qaeda

Paradoxal, apariția jihadului global și a Al Qaeda nu a fost generată în mod direct de tradiția istorică a salafismului, deși se legitimează și se declară ca parte a acestuia, ci reprezintă consecința mobilizării în conflict a celor două blocuri din perioada Războiului Rece, precum și a contestării revoluționalismului șiiit prin versiunea radicală saudită a jihadismului. Islamismul Al Qaeda a apărut la sfârșitul anilor '80, când organizația a fost înființată cu banii saudiți și cu sprijinul SUA pentru a lupta împotriva ocupației sovietice a Afganistanului. Bin Laden s-a definit ca un David împotriva Goliath-ului URSS în susținerea cauzei Islamului și a considerat că, prin aportul său, sovieticii au fost obligați să se retragă. Ulterior, noul David și-a găsit un alt Goliath personificat în foștii săi susținători – SUA și guvernele „necredincioase” aliate acestora (de la Israel la patria sa de origine, Arabia Saudită).

Războiul din Afganistan a fost privit ca o oportunitate majoră de către saudiți pentru combaterea comunismului și subminarea prestigiului în creștere a Republicii Islamice Iran în rândul populațiilor arabe. Cu sprijinul serviciilor secrete pakistaneze și susținerea SUA, ministrul de interne saudit, prințul Turki al-Faisal, a organizat o adevărată Internațională fundamentalist-islamică care să lupte împotriva trupelor de ocupație ale URSS. Pentru prima oară, cauzele lumii arabe deveneau globale. În noua abordare a mujahedinilor, sprijiniți de voluntari veniți din tot spațiul musulman, cauzele Islamului nu se mai reduceau la problemele istorice ale Palestinei sau Libanului – aceeași atenție și devoțiune trebuiau acordate jihadului împotriva necredincioșilor și în Cașmir, și în Cecenia, în Afganistan sau în Bosnia.

Originile intelectuale ale tezelor lui Osama bin Laden se regăsesc în scrierile lui Abdullah Azzam (1941-1989), palestinian licențiat la Universitatea al-Azhar și membru al Fraților Musulmani. Azzam a considerat jihadul ca cea mai importantă obligație a musulmanului, după credință (iman), deoarece Islamul însuși a fost definit de Allah ca



o „luptă pentru reformarea lumii și propagarea adevărului și a binelui”²⁸. Conform tezei lui Faraj, jihadul este obligația „uitată” a fiecărui musulman, care trebuie să fie partea finală a unui proces incluzând *hijra* (separare, emigrare, pregătire) și *ribat* (apărarea în prima linie). Dacă teritoriile Islamului nu ar fi ocupate de necredincioși, jihadul ar fi numai obligația colectivă a statului, stabilită în timp de pace, prin recursul la forțele armate, la poliție și alte instituții de ordine publică; dar pentru că Islamul se află în război cu forțele păgâne, jihadul trebuie purtat împotriva acestora de fiecare musulman, până la eliberarea pământurilor musulmane de ocupație. Pentru Azzam, naționalismul este o eroare, o greșeală pe care kuffar (necredincioșii) au impus-o lumii arabe odată cu crearea statelor moderne. Azzam a creat Maktab al-Khidamat, Biroul de Servicii, în anii ‘80 în Peshawar, pentru a organiza recrutarea și trimiterea de voluntari musulmani în Afganistan, pe baza căruia s-a format ulterior primul nucleu al Al Qaeda.

Azzam nu era de fapt niciun ideolog în adevăratul sens al cuvântului, niciun teolog sau ulama. Orientarea sa era de militant, iar recursul la argumentele teologice era destinat legitimării propriilor idei. De aceea, Azzam nu invoca în mod predominant niciunul dintre curentele ideologice precum salafismul sau wahhabismul, ci folosea citate și interpretări colate într-un mod personal, din toate școlile de drept islamic. Această abordare, susținerea unor teze personale prin folosirea arbitrară a diverselor idei sau concepte ale literaturii clasice arabe, se va regăsi după 1990 în abordările majorității intelectualilor afiliați Al Qaeda²⁹. Deși a apreciat că lupta Afganistanului împotriva URSS reprezintă un model ideal de purtare a *jihad-ului*, Azzam l-a perceput nu ca o frontieră finală, ca o cucerire a unui teritoriu, ci ca un teren de pregătire, de instruire a militanților musulmani pentru războaiele care vor urma.

După moartea lui Azzam, Bin Laden a preluat organizația acestuia cu sprijinul serviciilor secrete pakistaneze și a sponsorilor saudiți (care și-au menținut sprijinul pentru acesta numai până în 1998). În anii ‘90, după căderea URSS, multe din rețelele islamiste create în Afganistan au văzut în eșecul comunismului o confirmare a victoriei Islamului politic, fiind astfel încurajate să se orienteze spre un nou inamic. Al Qaeda a înrolat în rândurile sale veterani ai războiului din Afganistan,

intelectuali dezamăgiți de politica regimurilor arabe din Maghreb, Frați Musulmani opozanți ai abordărilor moderate ale unora din conducătorii mișcării, studenți wahhabiști expulzați de casa regală saudită.

Printre veteranii războiului din Afganistan, se aflau în principal egipteni, algerieni și saudiți și voluntari din Asia Centrală (aproape deloc arabi din Levant, adică sirieni, palestinieni sau libanezi atașați mai curând cauzelor jihadului naționalist). Unii din cei întorși după război în țările de origine s-au numărat ulterior printre fondatorii unor noi organizații islamice, radicale sau fundamentalist-integriste, din Algeria (FIS, GIA), Egipt sau Cașmir³⁰.

Azzam a generat emuli și discipoli printre susținătorii lui Bin Laden. Abu Qatada, un palestinian din Iordania, cu studii juridice în Arabia Saudită, definește în 1994 teza noului jihad în *Jihad-al-Itjihad* (Jihadul Interpretării): „those groups and organisations that were established in order to eliminate the evil (Taghutiyyah), heretic (Kafirah), regimes in the apostate countries (Bilad al-Riddah) and to revive the Islamic government that will gather the nations under the Islamic Caliphate”³¹. Adevăratul jihadist nu încearcă să reformeze guvernările eretice, ci să le anihileze cu totul, el nu se limitează la regiunea proprie, ci dorește să impună voința lui Allah în întreaga lume. Islamul trebuie purificat de tradiție, de versiunile sale populare, trebuie să fie unitar și total. Al Suri, un jihadist de origine siriană, explică eșecul luptei sfinte prin faptul că fostele organizații radicale au mizat pe o organizare centrală, nu au ținut cont de nevoia conexiunii cu masele și nu au știut să folosească în sprijinul lor autoritățile tribale. Qatada argumentează astfel din punct de vedere teoretic modul de organizare a noului tip de grupare radical-islamică – „francizat”, descentralizat, apropiat de mase, lipsit de o structură centrală de conducere, dar împuternicit cu mandatul de a ucide (în cartea „The Call for a Global Islamic Resistance”, publicată în 2005)³².

Principalul ideolog al Al Qaeda, Ayman al Zawahiri (lider al grupării al-Jihad din Egipt) este și cel care creează o ruptură doctrinară atât față de salafismul jihadist clasic, cât și față de wahhabism. În primul rând, el respinge teza luptei împotriva conducărilor musulmani apostazi ca prioritate a jihadului afirmând necesitatea luptei împotriva „inamicului îndepărtat” – Statele Unite

ale Americii. În al doilea rând, se îndepărtează de tezele susținute de Zarqawi și de tema wahhabită a šiismului ca inamic al Islamului, considerând că Occidentul creștin, nu Islamul šiit, este adevăratul adversar. Mai mult, Zawahiri realizează o combinație personală între tezele lui Khomeini și nevoia revoluției globale și scrierile lui Sayyed Qutb. De la revoluția iraniană, preia nevoia de a purta „războiul sfânt” pe toate planurile – politic, economic, social – dar și recunoașterea importanței „războiului imagistic, simbolic” prin folosirea extinsă a mass media ca vehicul de propagare a ideologiei Al Qaeda, pentru a crește susținerea sa în rândurile populației arabe. Scrierile lui Zawahiri sunt orientate, de asemenea, spre definirea tacticilor Islamului jihadist, prin susținerea necesității războiului de uzură (similar celui purtat de Al Qaeda în Irak), a luptelor de guerrillă în Afganistan și a terorismului global, precum și a necesității de a sprijini toate organizațiile sau grupările jihadiste din lume, pentru a crea rețele de solidaritate și sprijin logistic³³.

După cum subliniază Bruce Lawrence, chiar dacă jihadismul global se desparte conceptual și practic de temele militantismului islamic naționalist, aceasta nu înseamnă că o comparație între Bin Laden și terorismul european al Brigăzilor Roșii sau grupărilor de extremă stângă se poate susține. Deși se pot trasa paralele între anarhismul european sau terorismul laic, doctrina Al Qaeda este departe de acestea, reprezentând o viziune mistică, cu o etică proprie, eretică față de Islamul dominant, conservator sau fundamentalist, dar nu mai puțin „islamică” decât alte mișcări sau grupări, fie acestea reformiste, liberale sau puritaniste³⁴.

Diferențierea propusă în cadrul acestei lucrări, între jihadismul naționalist și jihadismul global, între Frații Musulmani și Al Qaeda explică pozițiile aparent contradictorii ale unor neosalafiști contemporani, precum Yusuf Qaradawi sau Tariq Ramadan, care, deși condamnă terorismul împotriva Occidentului, a musulmanilor sau încercările de Revoluție islamică, susțin cauza palestiniană și invocă necesitatea jihadului ca război sfânt împotriva Israelului. Deloc contradictorii, ei aleg să se plaseze în mod explicit în tabăra jihadismului naționalist și contra jihadismului globalizant și acultural pe care îl susține Al Qaeda.

Tema jihadismului și radicalismului islamic a evoluat foarte mult pe parcursul secolului al

XX-lea, multe din tezele și ideologiile inițiale fiind astăzi dificil de înțeles într-o lectură post-modernă, așa cum este cea propusă de Al Qaeda. Discursul teroriștilor nu mai reprezintă un efort de interpretare a rolului Islamului în lume sau a raportului dintre stat și societate, dintre putere și religie, ci se orientează spre crearea de simboluri cu rol de mobilizare a maselor, într-o formă „telenovelistică”, de consum, care „vinde” știința Coranului și *hadith* promovată de *ulama* drept o formulă de recurs la criteriul autorității și de „vulgarizare” a Islamului, pentru a-l face inteligibil, pentru a-l reîntoarce, într-o formă, nouă, anistorică, transnațională, trans-sectară, la rădăcinile de clan, trib, familie, ale Islamului popular, tradițional. Discursul radical devine astfel un nou discurs concurent, cu o cotă majoră de piață în postmodernitate, suprapus celor două discursuri ale Islamului politic, mult anterioare acestuia – Islamul conservator, fundamentalist, al învățaților religioși și Islamul liberal, al renașterii, interpretării și modernizării.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Patrick SOKHDEO, **Faith, Power and Territory. A Handbook of British Islam**, Cromwell Press Limited, Trowbridge, 2008.
- 2 Olivier ROY, **Semiluna și Haosul**, Nemira, 2010, București, p. 74.
- 3 Ideile terorismului ca rău peren al lumii arabe, generat de incapacitatea acesteia de a se adapta modernității, se regăsesc în Bernard LEWIS, **What went Wrong? Western Impact and the Middle East Response**, Oxford University Press, New York, 2002.
- 4 Sayyed QUTB, **Milestones**, American Trust Publications, Indianapolis, 1990.
- 5 Ali RAHNEMA (editor), **Pioneers of Islamic Revival**, Zed, London, 1994.
- 6 Olivier le CARRÉ, **L'Utopie islamique dans le monde arabe**, Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1991.
- 7 John ESPOSITO, **Unholy War. Terror in the Name of Islam**, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- 8 Gilles KEPEL, **Fitna. Guerre au coeur de l'Islam**, Editions Gallimard, Paris, 2004, p. 135.
- 9 Bernard LEWIS, *Licence to Kill: Usama Bin Laden Declaration of Jihad*, Foreign Affairs, no. 77, November-December 1998.
- 10 Gilles KEPEL, **Jihad. Expansion et declin de l'Islamisme**, Editions Gallimard, Paris, 2000, pp. 79-80.



- 11 Gilles KEPEL, **Jihad. Expansion et declin de l'islamisme**, p. 67.
- 12 Gilles KEPEL, **The War for Muslim Minds: Islam and the West**, Belknap Press, Cambridge, 2004.
- 13 J. F. LEGRAIN, *A Defining Moment: Palestinian Islamic Fundamentalism*, în James PISCATORI (editor), **Islamic Fundamentalism and the Gulf Crisis**, The American Academy of Arts and Sciences, Chicago, 1991.
- 14 Hisham H. AHMAD, **Hamas: From Religious Salvation to Political Transformation**, Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, Jerusalem, 1994.
- 15 KEPEL, **Jihad. Expansion et declin de l'islamisme**, p. 164.
- 16 Citat în Olivier le CARRÉ, **l'Utopie islamique dans l'Orient arabe**, p. 197.
- 17 Akbar AHMED, **Journey into Islam. The Crisis of Globalization**, Brookings Institution Press, Washington, 2006, pp. 168-170.
- 18 Oliver ROY, **Semiluna și Haosul**, pp. 75-80.
- 19 Ali M. ANSARI, *Continuous Regime Change from Within*, *The Washington Quarterly*, 2003, 26:4, pp. 53-67.
- 20 David COOK, **Studies in Muslim Apocalyptic**, The Darwin Press, Princeton, New Jersey, 2002.
- 21 Ruhollah KHOMEINI, „Islamic Government” în John L. ESPOSITO și John DONOHUE (editori), **Islam in Transition: Muslim Perspectives**, Oxford University Press, New York, 1982, pp. 314-315.
- 22 Tom PORTEUS, *Reading Iran*, Prospect, nr. 118, 22 ianuarie 2006.
- 23 Ali ABOOTALEBI, *Iran's Struggle for Democracy Continues: Twenty-Five Years after the Revolution*, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 8, No. 2, June 2004, p. 41.
- 24 ROY, **Secularism confronts Islam**, Columbia University Press, New York, 2005.
- 25 Patrick SOOKDHEO, **Global Jihad. The Future in the Face of Militant Islam**, Isaac Publishing, McLean, 2007.
- 26 Pentru o prezentare extinsă a jihadismului finanțat de saudiți, dar și a confruntărilor acestora cu Casa Saud, vezi Robin WRIGHT, **Sacred Rage. The Wrath of Militant Islam**, SIMON and SCHUSTER, New York, 2001, pp. 147-172.
- 27 Faisal DEVJI, **Landscapes of the Jihad: Militancy, Morality, Modernity**, Hurst & Co., London, 2006.
- 28 Patrick SOOKHDEO, **Global Jihad. The Future in the Face of Militant Islam**, Isaac Publishing, McLean, 2007, p. 286.
- 29 Olivier ROY, **Globalized Islam. The Search for a New Ummah**, Columbia University Press, New York, 2004, p. 295.
- 30 ROY, Olivier, **Globalized Islam. The Search for a New Ummah**, Columbia University Press, New York, 2004, pp. 288-289.
- 31 Ideologii jihadului global sunt prezentați în detaliu în Patrick SOOKHDEO, **Global Jihad**, pp. 304-315, de unde au fost preluate și toate citatele din text și referirile la autorii menționați în acest subcapitol.
- 32 Olivier ROY, *Al Qaeda, label ou organisation*, *Le Monde Diplomatique*, Septembre 2004.
- 33 SOOKHDEO, **Global Jihad**, pp. 300-301.
- 34 Bruce LAWRENCE, **Messages to the World: The Statements of Osama Bin Laden**, Verso, London, 2005, p. xx.

Mihaela MATEI (mihaelamatei@yahoo.com) este doctorand la Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București, și are un Master în Teoria Relațiilor Internaționale. A publicat numeroase articole și capitole de carte în domeniile Relațiilor Internaționale, Orientului Mijlociu, reformei și profesionalizării armatei României în publicații românești și străine. A participat la cercetări și proiecte academice ale DCAF Geneva, Massachusetts Institute of Technology, International Studies Association. A fost lector invitat la Centrul Regional PFP, București, și Academia Diplomatică a MAE.

VIITORUL GEOPOLITICII EUROPENE ÎNTRE PUTERE, CULTURĂ ȘI IDENTITATE

Dr. Mirela ATANASIU

Cui va aparține secolul viitor? Ce tip de putere va fi și ce rol va juca UE într-o lume multipolară? UE va fi o putere de eșalonul doi, predispusă la crize interne, cu vulnerabilități structurale majore din punct de vedere geopolitic și predispusă la dependență în raport cu vecinii mai puternici sau va reuși să capete valență proprie ca putere esențială în acest spațiu? Vor reuși statele UE să treacă peste diferențele culturale și identitare și să accepte Turcia, ca pe un egal, în cercul lor? Acestea sunt întrebări cărora vom încerca să le dăm dacă nu un răspuns direct, cel puțin să le prezentăm într-o formă contextuală pentru elucidarea opțiunilor existente.

Cuvinte-cheie: EU; viitor; putere; cultură; Turcia.

Denis Touret, specialist francez în drept internațional, definește geopolitica astfel: „o știință umană, realistă, care are ca obiectiv să determine, dincolo de aparențe, care sunt caracteristicile obiective ale geografiei fizice și umane care condiționează deciziile strategice ale actorilor internaționali din viața ideologică, politică și economică mondială”¹.

Facem legătura cu această definiție și considerăm puterea, cultura și identitatea caracteristici obiective ale geografiei umane proiectate în geografia fizică.

De asemenea, în perspectivă geopolitică, prin așezarea unui stat, Rudolf Kjellen nu înțelegea doar așezarea cartografică, determinată de coordonatele geografice, și nici așezarea lângă mare sau în inima unui continent, ci așezarea sa în arhitectura

relațiilor internaționale. Potrivit acestuia, prin studiul geopolitic „se oferă observației și reflecției toate problemele fundamentale pentru situarea în lume a unei țări, care decurg: dintr-o varietate simplă sau complicată, din vecinătatea cu statele mari sau mici, din distanțele mai mari sau mai mici ce le despart de centrele de forță și de cultură ale timpului, din situația punctelor de fricțiune sensibile ale marii politici, din așezarea la centru, intermediară sau la margini și multe altele de felul acesta”².

Definițiile date mai sus demonstrează că, în gândirea geopolitică a existat întotdeauna o strânsă corelație conceptuală dar și condiționare, între manifestările de putere, cultură și identitate, care se află în continuu proces de negociere unele față de celelalte³.

De-a lungul timpului istoric, s-a demonstrat că națiunilor/statelor puternice le-a fost mai ușor să își manifeste cultura și identitatea iar, pe de altă parte, coeziunea culturală și identitară au întărit națiunile și locul lor în spațiul geopolitic, prin creșterea prosperității economice datorate cunoașterii și impunerea valorilor și normelor proprii altor popoare fără coeziunea necesară a nucleului cultural sau identitar. Acest lucru se întâmplă și în prezent, iar exemplul cel mai elocvent este cel al SUA, care odată cu statutul de superputere câștigat, a dobândit și o extindere, sau chiar prevalență, a culturii sale, în interiorul altor națiuni europene sau asiatice.

Toate cele trei concepte se referă la fenomene cu puternică amprentă socială care exprimă manifestarea unor relații prin intermediul comporta-



mentelor socio-umane și constituie subcategoriile ale acestora. Astfel, definind puterea, constatăm că aceasta este un fenomen social ce constă „în capacitatea de a lua decizii și a asigura îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune și constrângere; puterea se exprimă într-o relație asimetrică (conducere – supunere și/sau dominare – subordonare) între factorii la nivelul cărora ea se manifestă”⁴.

Cultura, pe de altă parte, reprezintă un sistem de relații ce are la bază „un set de trăsături spirituale, materiale, intelectuale și afective distincte ale unei societăți sau a unui grup social și cuprinde, pe lângă arte vizuale, muzică, teatru, dans, literatură etc. și elemente definitorii pentru stilul de viață, sistemul de valori, tradițiile și credința respectivului grup”⁵. De fapt, cultura, spune Abraham Moles, se pretează la o „definiție deschisă”, oricând susceptibilă de corecturi și adăugiri⁶. Prin influențarea sa de către cultură, geopolitica a oferit lumii perspective diferite asupra abordării factorului geografic în raporturile internaționale.

Identitatea unui popor este dată de anumite trăsături (limbă, cultură, tradiții) care se păstrează în timp și care îl particularizează într-o arie geografică. Așa cum s-a spus, „sentimentul diferenței [...] este în centrul conștiinței oamenilor că aparțin unei culturi și le oferă, de fapt, etnografilor posibilitatea să numească «culturi» asemenea arene ale diferenței. [...] Oamenii devin conștienți de cultura lor [atunci] când stau la granițele ei”⁷.

Deci, identitatea, privită în mentalul colectiv, reprezintă conștiința apartenenței individului la un summum de caracteristici comune ale unui grup social, la o anumită cultură. Dacă ne referim la identitatea națională, aceasta reprezintă rezultatul evoluției culturii și civilizației, o noțiune complexă formată din caracteristici comune diferitelor culturi, etnii, popoare ce o compun, cât și din caracteristici specifice acestora.

Situația geopolitică pe glob

La cumpăna dintre milenii, lumea a fost și este în continuare confruntată cu multe probleme geopolitice și geostrategice cu efecte directe sau indirecte asupra Europei, între care: prăbușirea comunismului în Europa Centrală și de Est, și, ca una dintre consecințe, dezmembrarea Uniunii

Sovietice, a Iugoslaviei și Cehoslovaciei și apariția multor state noi pe harta lumii; războiul din Cecenia, republică autonomă din Federația Rusă, în condițiile destrămării Uniunii Sovietice, care și-a proclamat unilateral independența în anul 1991, eveniment care, din cauza nerecunoașterii de către Federația Rusă, a dus, ulterior, la declanșarea unui conflict armat; existența unei lumi unipolare, dominate de SUA⁸, cu semne tot mai clare de multipolaritate datorită manifestărilor unor noi actori pe scena mondială, precum Uniunea Europeană, în ansamblu și Germania, în particular, China⁹, Japonia, India¹⁰ etc. dar și Rusia¹¹, care revine în forță; translatarea sferei de interes, atât geopolitic, cât și geostrategic, dar și economic, din Zona Atlanticului (în principal Europa Occidentală și SUA, celelalte țări ale continentului american, plus cele africane) către Zona Asia-Pacific (China, Japonia, Indonezia, Australia, tigrii asiatici etc.); conflictele și crizele, greu de gestionat, care afectează și influențează nu numai arealele în care se produc, ci regiuni mai extinse datorate, în special, problemelor legate de geografia statelor, ce s-au constituit în revendicări teritoriale pe baze istorice sau naționale, cum s-a întâmplat în Kosovo sau existența unor popoare fără stat (kurd, palestinian etc.); existența unor state nerecunoscute de alte țări (cazul Macedoniei datorită problemei cu numele țării avută cu Grecia, care se teme că folosirea numelui de Macedonia ar implica pretenții teritoriale asupra regiunii cu același nume dintre granițele sale, sau situația Ciprului „turcesc” care, în prezent, este recunoscut doar de Turcia); granițe fixate artificial (situație întâlnită în multe din fostele colonii) sau granițe în dispută; state divizate (Coreea etc.) sau probleme legate de națiune și minorități (naționale, religioase, culturale care, uneori, sunt incitate din exterior să ia atitudini ostile statului în care trăiesc iar, alteori, statul are tendința de deznaționalizare a acestora); accentuarea decalajelor economico-sociale dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, reflectată în creșterea sărăciei, a șomajului etc. în special în perioada actuală de criză economico-financiară. Cea mai mare parte a conflictelor de la sfârșitul acestui secol (Algeria, Albania, Bosnia, Cecenia, Kurdistan, Afganistan, Chiapas, Sudan, Liberia, Congo-Zair, Rwanda etc.) sunt conflicte interne, în interiorul statelor care opun o putere centrală unui segment al propriei populații.

Schimbarea geopolitică a lumii a fost provocată atât de evenimente geopolitice cu propagare bruscă și cu efecte distructive de scară mare, cum ar fi războaiele mondiale sau crizele financiar-bancare etc., cât și de marile procese, cum ar fi: globalizarea sau mondializarea sistemului capitalist; ascensiunea unor formațiuni geopolitice, mai mult sau mai puțin spirituale, specifice vremurilor noastre, precum panideile, internaționalele, ideologiile, para-religiile, noosurile degradate induse de înălțarea sau declinul spiritual al elitelor și al marilor colectivități omenesti; secularizarea și triumful statului magic în contextul expansiunii civilizației imaginii. Ascensiunea parareligiilor în cadrul acestui nou sincretism de proporții planetare pe care cercetătorii l-au denumit printr-o sintagmă memorabilă, *New Age*, triumful pseudomorfozei postmoderne la proporții planetare etc., reclamă o reconstrucție epistemologică a științei proceselor de modelare spațială¹².

Nu numai oamenii și instituțiile au simțit impactul delocalizării. O consecință majoră a acestui proces a fost declinul puterii guvernelor naționale de a conduce și influența economiile. Internaționalizarea piețelor financiare, a tehnologiei și a unor servicii aduce cu ea un set de limitări asupra libertății de acțiune a unor state. În completare, apariția unor instituții precum Banca Mondială, Uniunea Europeană, Banca Centrală Europeană implică noi constrângeri și imperative. Totuși, chiar dacă influența statelor-națiune a mai scăzut, ca parte a procesului globalizării, aceasta nu a dispărut. Părerea lui Hirst și Thompson este că statele rămân instituții pivotale, în special prin prisma creării condițiilor unei guvernări internaționale efective. Trebuie văzut modul în care guvernele naționale își definesc gândirea referitor la politică. Există argumente puternice conform cărora impactul globalizării este resimțit până acolo încât politicile țărilor sunt conduse de piețe. „Nu numai că guvernele nu-și mai pot monitoriza economiile naționale, pentru a supraviețui, ele trebuie să-și controleze și politicile naționale, în așa măsură încât să se adapteze la presiunile forțelor transnaționale”¹³.

Alternativa în fața căreia se afla astăzi omenirea se întrevide tot mai limpede: globalizarea civilizației în spiritul valorilor libertății și din inițiativa puterilor care le încorporează sau haosul global, promovat de forțele încremenite în structuri și mentalități învechite sau arhaice, inspirate de

diverse ideologii sau formule politice și comandate de grupuri de putere care se încapățânează să-și apere pozițiile anacronice.

Triada putere – cultură – identitate în Europa

Europa este o noțiune geografică cu frontiere vagi și o noțiune istorică cu limite schimbătoare. În epoca modernă, Europa a reprezentat centrul lumii. De aici, s-au lansat principalele curente, de aici, au plecat marii exploratori, aici s-a inventat parlamentarismul. Războaiele mondiale au slăbit forța continentului, făcând posibilă ascensiunea Statelor Unite ale Americii, care, chiar dacă s-au implicat în război, nu au suferit distrugerii teritoriale și nici nu le-a fost afectată economia într-o foarte mare măsură. Pentru următoarea perioadă, puterea lumii a fost împărțită între SUA și URSS în așa-numitul Război Rece, Europa rămânând pe un plan secund.

În condițiile de după căderea comunismului, Europa a început un proces de autodefinire și de autoafirmare. Cursa economică este cea în care sunt implicate azi majoritatea statelor lumii, SUA, Europa și Japonia fiind cele trei superputeri economice. Cine va deține supremația economică este clar că va avea un rol important în hegemonia geopolitică. Nici un stat nu mai poate face față, singur, problemelor dezvoltării contemporane, acesta fiind și motivul pentru care vorbim de regiuni economice. Există, pe plan global, trei astfel de regiuni, fiecare având câte o locomotivă: Uniunea Europeană cu Germania, NAFTA cu SUA și Asia-Pacific cu Japonia. Capacitatea acestei locomotive este aceea care asigură puterea de înaintare a întregii regiuni. Este și motivul pentru care Z. Brzezinski afirma că fără Germania și Franța, Uniunea Europeană nu mai poate exista¹⁴.

În contextul în care Europa numără, în prezent, 49 de state (admitem că recent proclamata Republică Kosovo este, cel puțin de facto, o realitate) preocupările legate de ordinea internațională și de aspectele ei normative capătă o nouă relevanță în discuțiile tot mai numeroase ale unor specialiști. Modul în care procesul globalizării stârnește noi tribalisme și parohialisme pe linia unei logici a fisiunii nu trebuie neglijat, ci tratat cu maximă atenție.

Ratzel, întemeietorul geopoliticii, a elaborat cele șapte legi universale ale expansiunii statelor¹⁵: creșterea spațială a statelor merge



în tandem cu dezvoltarea culturii; extinderea statelor se desfășoară în paralel cu dezvoltarea economică, comercială și ideologică; statele asimilează alte state de mai mică importanță; frontiera este un organism viu; statul absoarbe regiunile importante pentru asigurarea vitalității teritoriului său; orice stat are tendința naturală de a se extinde dacă la periferia sa se află o civilizație inferioară; absorbția națiunilor mai slabe provoacă amplificarea acaparării de noi teritorii. Considerăm că aceste legi sunt încă valabile și adăugăm că valabilitatea lor se extinde și când ne referim la actori supranaționali, precum UE, iar fenomenul are unele modalități diferite de propagare, mai pașnice, fiindu-i schimbată denumirea în „extindere”.

Uniunea Europeană este o instituție sui generis care urmărește să-și afirme poziția și rolul pe diferite planuri: politic, economic, social, cultural și să-și transpună în realitate proiectul politic. Lărgirea și aprofundarea coeziunii între statele membre sunt cele două axe de dezvoltare și întărire a UE. De altfel, definiția Uniunii Europene este bazată pe valori: are vocație de a fi membru al Uniunii Europene orice stat care se situează geografic în Europa și care își bazează politicile și acțiunile pe valorile europene.

Prin decizia de extindere a Uniunii Europene luată la Helsinki, Europa a inaugurat un nou model de dezvoltare bazat nu pe potențialul unei țări, ci pe cel al unei întregii regiuni geografice. A trecut de la un proces preponderent economic, la unul preponderent geopolitic, dictat de realitățile actuale. Integrarea fostelor țări socialiste înseamnă translatarea acestora din sfera de influență a Rusiei, dar și o încercare de supradimensionare a spațiului deținut, de creștere a puterii într-o perspectivă pe termen lung. Toate acestea se justifică prin prisma presiunii pe care o cunoaște Uniunea Europeană în competiția economică cu celelalte centre de putere. Poziția geografică și geopolitică a țărilor invitate la negocieri este foarte importantă. Astfel, Lituania, Letonia și Estonia izolează Rusia, tăindu-i accesul la Marea Baltică deoarece porțiunea rămasă acesteia este mult prea în nord, unde ghețarii îngreunează navigația în cea mai mare parte a timpului. Aderarea ulterioară a României, Bulgariei și, poate, a Turciei la Uniunea Europeană va duce la diminuarea accesului Rusiei la Marea Neagră. În aceste condiții, ea nu va mai putea să joace un rol important în această zonă.

Este motivul pentru care politicienii ruși se consideră pe poziții antagonice cu Occidentul, orientându-și realizarea de alianțe spre Asia. Acest lucru este periculos dacă ținem cont de faptul că Rusia deține un teritoriu important în Eurasia și că o alianță a acesteia cu China sau Japonia este de natură să îngrijoreze Europa. Măsuri în acest sens s-au luat, Uniunea Europeană încercând în permanență realizarea de contacte cu Rusia pentru a preîntâmpina constituirea unei noi puteri. Din păcate, Rusia nu s-a împăcat încă cu gândul că nu mai este un imperiu, nostalgia după acesta fiind încă prezentă. Iată de ce decizia de aderare la Uniunea Europeană a tuturor țărilor foste socialiste este foarte importantă, chiar dacă unele încă nu sunt pregătite din punct de vedere economic.

Turcia este unul dintre statele pivot ale lumii, de origine islamică. Importanța lui strategică este foarte mare. Este situat la o răscruce de civilizații, religii și rute comerciale. Ea este cea care veghează strâmtoarele Bosfor și Dardanele, asigurând echilibru și stabilitate în sud-estul Europei. Aflarea Turciei în sfera de influență a Uniunii Europene dă posibilitatea acesteia de a exercita și o oarecare influență în lumea islamică, dar acest lucru rămâne de văzut pentru că aici apare problema culturală legată de modul în care se va împăca Europa cu fundamentalismul islamic. Poate va reuși o temperare a acestuia prin oferirea alternativei unei economii prospere.

Au fost chemate la negocieri, de asemenea, Malta și Cipru. Decizia în ceea ce le privește este justificabilă tot din punct de vedere geopolitic.

În teoria zonei pivot, Mackinder spunea că Anglia va fi în Mid Ocean o Malta la o altă scară. Din această afirmație putem deduce cât de important este, pentru cineva care dorește să domine Marea Mediterană, să dețină Malta în sfera lui de influență. Datorită poziției geografice (între Sicilia și țărmul Africii), Malta conferă nu doar avantajul de a domina marea, ci și pe acela de a avea influență în continentul african.

Cipru este, de asemenea, un stat cu o poziție geografică strategică (în bazinul răsăritean al Marii Mediterane, aproape de Turcia), între Europa, Asia Mica și Africa de Nord. De aici, se poate controla nu doar Africa, ci și Asia Mică, influența Uniunii Europene putând ajunge și aici.

Slovacia a fost chemată și ea la negocieri, Cehia, Polonia, Ungaria și Slovenia fiind invitate din 1998. Uniunea Europeană are, în prezent,

27 de membri, adică cuprinde toată Europa cu excepția Norvegiei, Elveției și a statelor create din fosta Iugoslavie (mai puțin Slovenia, care a aderat în 2004).

Dacă avem în vedere afirmația lui Simion Mehedinți că „puterea națiunilor crește și scade precum crește și scade populația lor”, decizia de extindere teritorială a Uniunii Europene își găsește încă o justificare. Puterea ei crește nu doar datorită numărului de populație mărit, ci și ca urmare a teritoriilor înglobate (se cunoaște formula lui Ray Cline, care spune că puterea percepută este dată și de populație și de teritoriu, nu doar de puterea economică, militară, de planificare și de voință).

Europa secolului al XXI-lea trebuie să fie o Europă care să nu se mai sfâșie, care să fie competentă pe plan mondial, să fie o adevărată putere și să aibă un rol puternic de jucat în ordinea lumii, nu să stea pasivă fără să poată face nimic.

Uniunea Europeană s-a creat inițial pe considerente economice dar ea nu a pierdut niciodată din vedere aspectul politic. Chiar atunci când s-a înființat Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului în 1950, în afară de libera circulație a resurselor de cărbune și oțel între statele fondatoare (Franța, Germania, Belgia, Italia, Luxemburg, Olanda), Uniunea mai asigura și „prezervarea păcii” între cele Franța și Germania. Prin decizia de aderare a țărilor din Estul Europei la Uniunea Europeană, caracterul geopolitic a primat în fața celui economic, realizabil și el, dar pe termen lung. Ceea ce face să existe păreri contradictorii cu privire la această aderare oarecum forțată este faptul că pendulul economic al Uniunii nu a avut aceeași frecvență de mișcare cu cel politic. Dacă, din punct de vedere politic, așa cum am arătat, decizia este binevenită și în interesul viitorului Uniunii ca putere mondială, din punct de vedere economic, nu putem afirma același lucru. Există deja un decalaj considerabil între statele foste comuniste (chemate la negociere în 1998) și țările membre, chiar și între statele membre existau diferențe. Deci, era nevoie mai întâi de timp, care să-i permită Uniunii să asimileze noile țări membre, să înlăture decalajele, să facă anumite restructurări instituționale și să-și rezolve problemele deja existente cu anumite țări membre care nu mai țineau pasul cu liderii. Dacă ne referim doar la dimensiunea economică, Uniunea Europeană, absorbind țări mai puțin pregătite, riscă să-și diminueze viteza de înaintare, să piardă

timp și poziții câștigate cu greu. Extinderea Uniunii Europene spre est aduce, deci, în prim plan disputa între adâncirea și lărgirea integrării. Este clar că, în condițiile extinderii actuale a Uniunii, cursa mondială poate fi momentan pierdută de Europa în favoarea celorlalte regiuni Asia-Pacific și NAFTA.

Fostul ministru de externe al Franței, Jean-Francois Poncet își pune întrebarea referitoare la opțiunile viitorului Europei: spațiu economic sau putere mondială. Se pare că Uniunea vrea să fie și una și alta. Pentru a deveni putere mondială, Uniunea Europeană trebuie să-și întărească instituțiile, să aibă o monedă comună (ceea ce deja s-a realizat), o diplomatie comună și o apărare comună. Noi am mai adăuga la acestea necesitatea de clarificare a delimitărilor legate de elementele culturale și valorile statelor ce doresc să acceadă în UE și o creștere a toleranței la adresa acestora. O Europă a culturii ar putea fi, de altfel, soluția unei probleme aparent insolubile, aceea care opune dimensiunea federalistă și cea confederală a proiectului european.

Se discută de multă vreme cu privire la viitorul european în două paradigme de gândire care par ireconciliabile. După unii autori, viitorul Europei este integrarea treptată a statelor europene într-o federație, având în vedere, mai mult sau mai puțin, modelul Statelor Unite ale Americii. De altfel, expresia Statele Unite ale Europei are un anume trecut în literatura geopolitică. S-a arătat, însă, că formula nord-americană a statului federal nu pare a fi adecvată în cazul Europei, deoarece aici avem de-a face cu state cu un trecut îndelungat, cu limbi, culturi naționale și tradiții diferite, chiar dacă există de mult și un dialog cultural european. De aceea, criticii federalismului înclină spre proiectul alternativ al unei confederații a statelor europene, cu respectarea identității politice a fiecăruia dintre aceste state. La rândul său, acest proiect a fost criticat ca ducând la o uniune prea vagă, fără contururi precise și fără posibilitatea de a se exprima cu o singură voce și, prin urmare, condamnată să rămână mai degrabă marginală în contextul internațional.

Textele kantiene par a oferi o lumină în această chestiune, tratând tema aceasta, cum am arătat deja, în termenii unei tensiuni necesare între real și ideal. Idealul, în viziune kantiană, este, fără îndoială, acela al stat al națiunilor libere și egale între ele¹⁶. Însă, realist este, crede Kant, să ne așteptăm la o

anume rezistență a identităților naționale, care ar face ca o alianță voluntară sau o „fедераție liberă de state“ să constituie o perspectivă mai realistă asupra viitorului Europei¹⁷. Aceasta din două motive: pe de o parte, un supratat european ar fi privit ca o formă de dominație care ar încălca libertatea statelor europene; pe de altă parte, această superputere europeană ar duce, mai devreme sau mai târziu, la apariția unei noi forme de tiranie, cu atât mai primejdioasă cu cât ar avea un caracter aproape universal.

Anumiți politicieni au adoptat, de mai multă vreme, poziții defavorabile constituirii Europei ca putere mondială care să concureze America. Charles de Gaulle și Margaret Thatcher sunt unii dintre aceștia. Ei susțineau faptul că, constituirea unei superputeri europene ar genera o lume mai periculoasă, cu blocuri de putere aflate în competiție. Viziunea aceasta este sintetizată în formula „Europa á la carte” sau „Europa cu geometrie variabilă”. Aceasta ar însemna că statele componente și-ar putea alege politicile în funcție de scopul lor imediat în cadrul unor instituții mai mult simbolice. Acest deziderat este însă iluzoriu deoarece istoria ne-a demonstrat că Uniunea Europeană a evoluat într-o direcție supranațională, pe trei paliere de integrare: realizarea uniunii monetare, integrarea politică și militară și elaborarea unei politici interne și de securitate socială comune. Uniunea Europeană trebuia să-și supradimensioneze teritoriul datorită poziției geopolitice în care se află.

Alt argument pentru extinderea europeană se referă la primirea la negocieri a unor state de religie musulmană sau a unor țări aflate, din punct de vedere geografic, la confluența acestor civilizații. În prezent, fundamentalismul islamic câștigă teren. În plus, religia islamică, care devine tot mai prezentă și poate căpăta adepți fundamentaliști, este prezentă în: țările Maghrebului (semnal îngrijorător deoarece Algeria a fost o țară în principal francofonă, statele din Maghreb fiind sub influența Europei), în Franța, unde există circa 5 milioane de islamici (fiind a doua religie după cea creștină) și să nu omitem faptul că, s-au creat două state islamice în Europa ca urmare a destrămării Iugoslaviei și a războaielor etnice care au avut loc în această zonă. Iată că Europa trebuie să fie unită și pentru a face față acestei presiuni (în condițiile în care populația Europei înregistrează spor negativ de creștere, iar cea din lumea islamică este într-

o continuă creștere). Pericolul unei migrații din acest sens este cu atât mai iminent.

Prin Turcia, Uniunea poate obține o importantă punte de legătură cu Asia și cu Orientul Mijlociu. Totuși, europenii sunt sceptici în legătură cu primirea Turciei în UE datorită diferențelor culturale existente. Turcia se apropie de finalul îndeplinirii condițiilor acquis-ului comunitar și UE se află în situația de a-și pierde credibilitatea organizațională dacă nu continuă procesul de aderare al acesteia. Egemen Bağış, ministrul pentru afaceri europene și reprezentantul Turciei în negocierile de aderare la UE, a declarat, cu ocazia conferinței Turcia – cheie către viitorul Europei, că „*Turcia nu dorește să fie tratată diferit de celelalte state care au aderat la UE, nu dorește favoruri, dar nu va tolera standarde duble*”¹⁸. În primul rând, ministrul turc a argumentat că nu numai UE trebuie să se lupte cu stereotipurile acestui proces, ci și Turcia depune eforturi la nivel societal pentru a-și convinge cetățenii de utilitatea aderării. În al doilea rând, acesta a punctat că modul în care Turcia este tratată de către UE va avea un impact asupra imaginii acesteia din urmă în lumea musulmană. Dacă UE va respinge Turcia, atunci va dovedi celor aproximativ 3 miliarde de credincioși musulmani că este în esență un club creștin, fapt ce va duce la diminuarea influenței UE în spațiul musulman și la rezerve din partea statelor musulmane de a coopera cu Uniunea. În schimb, tratarea în mod corect a Turciei de către UE și a acceptării aderării acesteia la proiectul european va spori în mod considerabil influența și percepția Uniunii Europene în spațiul islamic. Mai mult, va submina argumentele extremiștilor islamici cu privire la ostilitatea perpetuă a Occidentului față de Islam. Turcia nu consideră însă religia ca fiind o temă majoră în cadrul negocierilor de aderare.

SUA joacă un rol din ce în ce mai important în lume, ceea ce reprezintă un motiv temeinic pentru ca Europa să devină o adevărată putere mondială, cu instituții proprii de apărare. Doar așa ea va putea face față procesului de globalizare și va influența, în mod real, viața economică internațională.

În literatura de specialitate s-a discutat foarte mult asupra întrebării: cui va aparține secolul următor, Americii sau Europei? Mulți autori l-au considerat un secol al Pacificului (oceanul viitorului, locul unde se vor confrunta marile puteri, maritime și continentale), deoarece alte state importante: China și Japonia se întrevăd că vor

deveni mari puteri. Alții îl consideră al doilea secol american, datorită avansului tehnologic pe care îl dețin SUA într-un domeniu de maximă importanță: sfera informatică. Este adevărat că există și analiști care optează pentru o influență europeană în acest secol. Doar evoluția geopolitică a lumii ne va putea răspunde. Samuel Huntington este de părere că „sceptrul de lider mondial” deținut de America va trece în mâna Uniunii Europene dacă aceasta va realiza coeziunea politică între țările membre și va dispune de populația necesară, fapt realizabil; va avea resursele și bunăstarea economică necesare (țările din estul Europei dețin importante bogății naturale, care pot fi exploatate); va avea tehnologia necesară și va avea forță militară reală și potențială. După cum observăm multe dintre aceste condiții sunt posibil de realizat, atunci nu avem de ce să nu sperăm că Europa va deveni o putere mondială. Momentan, specialiștii în domeniu consideră relația cu Europa drept cel mai important contact al Americii în lume: „America și Europa servesc împreună ca axă de stabilitate globală, locomotiva economiei mondiale și conexiunea capitalului intelectual precum și inovația tehnologică”¹⁹.

Cât de repede va reuși Uniunea Europeană să înlăture decalajele economice dintre țările membre și cât de repede va realiza reforma instituțională rămâne de văzut. Oricum, de acest lucru depinde rămânerea ei în cursa pentru câștigarea supremației de putere mondială pentru secolul al XXI-lea.

Identitatea culturală în civilizația europeană are la bază o serie de puncte istorice ce țin de gândirea greacă, dreptul roman și creștinism, cultura europeană identificându-se astfel și prin valori de natură spirituală dezvoltate pe parcursul timpului.

Franz Boaz, etnolog germano-american, consideră că la baza culturii unei identități sociale se află patru factori: mediul natural, istoria, psihologia și distribuția geografică a elementelor culturale. Primul factor, mediul natural, permite oricărei societăți o libertate de acțiune impunându-i în același timp și limite. Istoria sau trecutul spiritual și material al unei societăți este cel de-al doilea factor, iar „cunoașterea rolului acestui factor determinant și explicativ ar contribui la relevarea resorturilor specifice culturii grupului”²⁰. Un rol important îl are, de asemenea, și accesul la evoluția societăților, la istoria limbii și a culturii, care nu reprezintă altceva decât timpul trăirii și difuziunii elementelor spirituale. Suma

aspectelor de raportare, individuală sau colectivă, la sistemul instituit de valori al grupului social cercetat, reprezintă cel de-al treilea factor, și anume psihologia. Referindu-se la factorul patru, distribuția geografică a elementelor culturale, autorul afirmă că este necesară o analiză în detaliu a culturilor particulare în structurarea lor geografică, precum și o evaluare a gradului lor de „organicitate” culturală²¹.

Se vorbește astăzi mult despre identitatea europeană și despre identitatea popoarelor Europei, încercându-se a se găsi o cumpănă între cele două puncte de vedere din care este privit astăzi spiritul european. Așa cum se știe, consultările populare, sub forma unor referendumuri, organizate în mai multe țări europene cu privire la aderarea la Uniunea Europeană, dezbaterile publice privind actele cu caracter constituțional propuse spre adoptare în aceeași Uniune Europeană sau polemicele aprinse stârnite de subiecte sensibile ale extinderii Uniunii (în cazul Turciei, cum am mai amintit) au pus în primul plan, de cele mai multe ori, și argumente care țin de chestiunea identității naționale. Identitatea este, prin urmare, o noțiune dintre cele mai invocate în prezent, deși semnificația acestui termen rămâne, în general, imprecisă. De altfel, chestiunea identității (și a identităților multiple) devine problematică în societatea modernă, din rațiuni sociologice și antropologice, poate insuficient cercetate.

Se vorbește, de asemenea, despre concepte precum „moștenire comună”, „unitate în diversitate” și „multiculturalism”. Dar, susținem ideea că, pentru a exista cu adevărat, Europa ar avea nevoie nu numai de structuri economice și politice adecvate, ci și de o istorie, care să însemne mai mult decât o sumă de istorii particulare. Cu alte cuvinte, Europa ar trebui să se clădească pe mituri fondatoare și pe valori istorice împărtășite. Cum să echilibrezi atâtea istorii și atâtea tradiții adesea divergente? Inventarea unei adevărate istorii europene, în care toți europenii să se regăsească și care să nu frustreze pe nimeni, se anunță a fi o întreprindere chiar mai grea decât construcția însăși a Europei.

Este evident faptul că, într-un șir de diferențe, locuitorii Europei și tradiția lor culturală se deosebesc de alte locuri și alte comunități. Dacă luăm în considerare formarea unui model cultural continental, nu ne referim, în primul rând, la coordonatele lui geografice. Cultura



Europei a fost condusă spre afirmarea unor conduite culturale care s-au dovedit performante, impunând constrângerile deja formate, verificate în interior și potrivite pentru a fi exportate. Pentru a reliefa existența acestei conduite culturale care diferențiază modelul european de alte modele, pornim desigur de la praxis-ul cultural.

În același timp, modelul cultural european s-a distins prin provocarea unor serii de rupturi culturale, prin care inovația culturală s-a obiectivat într-o anumită contextualitate. Aceste rupturi s-au manifestat în formele violente ale unor revoluții care caracterizează mai degrabă cultura modernă a societății capitaliste europene. O distincție care se poate opera în cadrul modelului cultural este cea privind relația dintre vizibil și invizibil, dintre esoteric și exoteric. Prin această relație ne referim la procesul de secularizare care a avut, are loc, în mod evident, mai rapid și mai vizibil în cultura europeană decât în celelalte culturi. Prin aceasta, dorim să arătăm faptul că modelul cultural european presupune o conduită pragmatică, prin care, ceea ce nu este cunoscut apare în forme inteligibile, măsurabile de experiență ale omului, cât mai aproape de dimensiunea cotidiană a acestuia. Prin aceasta, observăm că modelul culturii europene s-a axat pe o definiție a nevoilor omului ca entitate singulară, care trebuie să-și asigure, prin reproducerea lumii sale, continuitatea.

Diversitatea culturală înfățișează un fenomen de bază al societății. Ea vizează diferențele culturale existente între oameni, precum și cele dintre grupuri diverse, ca identități multiple: tradiții, obiceiuri, modul de abordare a educației și a societății din perspectivă interculturală. Europa culturală, aflată între tranziție și modernitate, nu este doar o diversitate, ci, mai mult decât atât, problema identității culturale se înscrie în actualul proiect european. Observăm o adaptare economică la procesul integrării, iar în plan cultural se manifestă „un fel de rebeliune împotriva tendinței de nivelare a lumii”²². Referindu-se la integrarea grupurilor etnoculturale, politologul Gabriel Andreescu afirma că, „multiculturalismul acceptă, pe lângă nevoia de integrare și nevoia de privatitate comunitară”²³. De altfel, și Victor Neumann amintea că „multiculturalismul nu trebuie și nu poate fi văzut ca teorie care atrage după sine segregacionismul”²⁴, deoarece abordarea multiculturală în raport cu cea interculturală, recunoaște dreptul la granițe comunitare, aceasta

fiind dată de nevoia grupurilor de a se separa într-un anumit grad de celelalte comunități, ca expresie a nevoii și a dreptului la „privatitate comunitară”.

România și structura opțiunilor geopolitice

Dimensiunea României ca stat nu ne permite să spunem că România, nici măcar din punct de vedere teoretic, ar putea deveni un „pol de putere”, situație în care se găsește chiar și o țară de dimensiunea Rusiei de azi, cu tot potențialul ei nuclear, cu resursele naturale și mesianismul istoric.

În aceste condiții, „geopolitica României” face parte din secțiunea „geopolitica Europei unite”. Acest fapt nu este doar un dat politic actual, România fiind membru al Uniunii Europene, ci decurge inevitabil și din situația sa geopolitică. Dar, mai mult decât atât, însăși „geopolitica Europei unite” nu este ceva garantat și securizat. Chiar și Europa ca întreg, Uniunea Europeană, se poate baza pe suveranitate numai într-o lume multipolară și, numai într-un asemenea caz, Europa va fi suverană și implicit, România, ca parte a acesteia, va beneficia de suveranitate. Adoptarea modelului unipolar de dominație americană, care-i refuză Europei suveranitatea, va influența și România ca parte a acesteia. Prin urmare, familiarizarea cu problemele geopolitice nu este ceva necesar și vital, dar chestiunea poate fi luată în considerare atunci când este vorba despre lărgirea orizontului intelectual.

Într-adevăr, dacă luăm în considerare contribuția românilor la știința și cultura europeană, geopolitica ar putea fi o bază foarte importantă pentru a determina rolul și funcțiile României în context european. Nu este întâmplătoare, deci, construcția geopolitică și ideatică ce ocupă o parte semnificativă în romanele excelentului scriitor franco-român Jean Pârvulescu, eseist și poet – un model european și un gânditor profund.

Dilema geopoliticii europene poate fi redusă la o alegere între euro-atlantism (recunoașterea dependenței de Washington) și euro-continentalism. În primul caz, Europa își abandonează suveranitatea în favoarea „fratelui mai mare” de peste mări, iar, în cel de-al doilea, insistă asupra propriei suveranități (până la organizarea unui model geopolitic și strategic propriu). Această opțiune nu este complet finalizată și la modul teoretic, faptul depinde de fiecare dintre țările UE și, în consecință, inclusiv de



România. Din această cauză, referitor la geopolitica României, în sensul strict al acestei noțiuni, devine necesară în contextul actual implicarea conștientă și activă în alegerea viitorului Europei – dependență sau independență, suveranitate sau vasalitate, atlantism sau continentalism.

Concluzii

Adevărul este că statele europene nu au unde să-și găsească locul într-o lume dominată de superputeri economice și militare. Numai în cadrul instituțional al UE, statele membre (în special cele mici) pot juca un rol important pe scena mondială, numai acționând în comun își pot garanta securitatea, prosperitatea și își pot proteja valorile culturale, identitare sau de alt gen.

Diferențele culturale care provin din istoria și evoluția fiecărei națiuni sunt importante în identitatea acelei națiuni pentru păstrarea valorilor culturale și pentru dezvoltarea de relații transculturale de natură economică sau socială. Valorile culturale, obiceiurile, tradițiile, simbolurile dar, mai ales, percepțiile față de aceste diferențe culturale influențează relațiile interpersonale între indivizi sau statale. Aici, UE ca întreg trebuie să lucreze, în ce privește toleranța față de alte culturi și civilizații, acceptarea diversității trebuind să se realizeze în interior și când este vorba de state precum cele prevalent islamice.

Pe fond, problema Europei instituționalizate este de natură structurală. Statele membre au urmărit dintotdeauna să atragă sprijinul unor patroni politici externi în scopul consolidării propriei poziții în interiorul balanței de putere intraeuropene: statele Europei Centrale, Marea Britanie și statele scandinave sunt state atlantiste; inima Europei (Germania, Franța) și statele din sfera lor de influență consideră eurasianismul ca fiind un avantaj. Aceste forțe bidirecționale vor continua să lucreze împotriva oricărui consens strategic paneuropean. Supraviețuirea acestor forțe de sens opus este posibilă numai într-un mediu internațional deosebit de permisiv. Marile puteri europene trebuie să vrea ca Europa instituționalizată să existe. În sens minimal, acest lucru înseamnă să nu acționeze premeditat împotriva coeziunii interne a proiectului comunitar. Acestea își vor modera tentația de a submina politica externă și de securitate comună europeană numai dacă vor vedea beneficii semnificative din existența acestui

actor geopolitic poliglot.

Întrebarea este: spre care dintre cei doi poli va pivota Europa instituționalizată? Competiția geopolitică pentru orientarea strategică a Europei este departe de a avea un câștigător. Suntem tentați să credem că America este opțiunea naturală a UE. Însă, istoria secolului al XIX-lea, ne arată că dependența strategică de un vecin mai puternic îi conferă acestuia o pârghie esențială în exercitarea unui control sistematic asupra comportamentului unui actor geopolitic vulnerabil.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Denis TOURET, *Eléments de Géopolitique: puissance*, vezi: http://geopolitica.ase.ro/doc/curs16_ro_1.pdf, accesat la 10.09.2010.

2 Ion CONEA, *Geopolitica o știință nouă*, în vol. E. I. EMANDI, Gh. BUZATU, V. S. CUCU, *Geopolitica*, Iași, 1994, p. 31.

3 Patricia A. CURTIN, T. Kenn GAITHER, *International Public Relations - Negotiating Culture, Identity and Power*, Editura Curtea Veche, 2008, p. 7.

4 *** *Mica enciclopedie de politologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 373.

5 Definiție a UNESCO, 1982, la Conferința mondială asupra politicilor culturale.

6 Abraham MOLES, *Sociodinamica culturii*, Editura Științifică, București, 1974, p. 45.

7 Richard JENKINS, *Identitate socială*, traducere în limba română de Alex Butucelea, Editura Univers, București, 2000, p. 140.

8 Deși America rămâne singura superputere, totuși, considerăm că nu va mai avea capacitatea de a influența dinamica sistemului internațional cu aceeași forță ca în anii '90.

9 China își continuă marșul său pașnic de o jumătate de secol spre statutul de superputere, extinzându-și din ce în ce mai mult economia care, într-un deceniu, o poate depăși pe cea a SUA.

10 India, devenită membră a clubului nuclear, amenință să detroneze industria de înaltă tehnologie a Statelor Unite ale Americii vizând, totodată, dezvoltarea unei sfere proprii de influență geopolitică în sudul Asiei.

11 Mult timp considerată drept un actor geopolitic minor, a recurs la o diplomatie energetică agresivă pentru a diminua influența Americii în Asia Centrală și pentru a reveni în clubul marilor puteri.

12 *** *Globalizare, comunicare interculturală, identitate și integrare europeană (suport de curs)*, p. 19, vezi: <http://www.interculturel.org/files/Suporturi%20de%20curs/Badescu%20Ilie%20-%20Globalizare%20si%20identitate.pdf>, accesat la data de 09.09.2010.



GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII PE TRAIECTORIA VIITORULUI

- 13 D. HELD, A. MCGREW, D. GOLDBLATT și J. PERRATON, *Global Transformations – politics, economics and culture*, Polity Press, Cambridge, 1999, p. 27.
- 14 Decizia de extindere către est a Uniunii Europene, vezi: <http://www.scribube.com/stiinta/stiinte-politice/DECIZIA-DE-EXTINDERE-CATRE-EST15111242122.php>, accesat la data de 07.09.2010.
- 15 Ion CONEA, *Geopolitica – o știință nouă*, în vol. E. I. EMANDI, Gh. BUZATU, V. S. CUCU, *Geopolitica*, Iași, 1994, p. 31.
- 16 Jürgen HABERMAS, *Ideea lui Kant a păcii eterne la o distanță istorică de două sute de ani*, în vol. Mircea FLONTA, Hans-Klaus KEUL (coord.), *Filosofia practică a lui Kant*, Polirom, colecția «Seminar. Teorie politică», Iași, 2000, pp. 194-196.
- 17 Alexis PHILONENKO, *Teoria kantiană a istoriei*, trad. în limba română de Ștefan Rusu, *Galaxia Gutenberg*, Târgu Lăpuș, 2005, p. 122.
- 18 Discurs la conferința organizată de Institutul European din România în data de 29 iunie 2010, vezi: <http://civitaspoliticsblog.wordpress.com/2010/07/02/uniunea-europeana-si-turcia-incotro/>, accesat la 11.09.2010.
- 19 Zbigniew BRZEZINSKI, *Geometria puterii – triada geostrategică. Conviețuirea cu China, Europa și Rusia*, Editura Historia, 2006, p. 57.
- 20 Alina BRANDA, *Repere în antropologia culturală*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2002, p. 40.
- 21 Conf. univ. dr. Lucian-Emil ROȘCA, *Diversitatea culturală și integrarea europeană*, Universitatea de Artă Teatrală, Târgu Mureș, vezi: http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari3/romana/Texte_Lit.rom.2/13_Rosca.pdf, accesat la data de 08.09.2010.
- 22 Urs ALTERMAT, *Previziunile de la Sarajevo, Etnonaționalismul în Europa*, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 135.
- 23 Gabriel ANDREESCU, *Națiuni și minorități*, Editura Polirom, București, 2004, p. 68.
- 24 Victor NEUMANN, *Neam, popor sau națiune? Despre identitățile politice europene*, Editura Curtea Veche, București, 2003, p. 81.

Dr. Mirela ATANASIU (atanasiu.mirela@yahoo.com) își desfășoară activitatea în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.



TRATATUL DE LA LISABONA DESPRE SECURITATEA ȘI APĂRAREA EUROPEANĂ

Dr. Petre DUȚU

Uniunea Europeană este un actor important al scenei mondiale, îndeplinind un semnificativ rol de furnizor de securitate în lume.

Tratatul de la Lisabona, prin noile elemente conținute, inclusiv în materie de securitate și apărare comună, întărește acest rol al UE atât în spațiul comunitar, cât și în afara acestuia. În acest context, Politica de Securitate și de Apărare Comună, ca parte integrantă a Politicii Externe și de Securitate Comună, dobândește noi dimensiuni prin prevederile Tratatului de la Lisabona.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, securitate și apărare comună, politică, tratat.

1. Elemente de noutate aduse prin Tratatul de la Lisabona

În decembrie 2009, statele membre ale Uniunii Europene au semnat Tratatul de la Lisabona, ceea ce semnifică acceptarea prevederilor sale de către acestea. În esență, tratatul vizează să modernizeze Uniunea Europeană lărgită la 27 de membri. Astfel, acesta renovează arhitectura instituțiilor, modifică procesul de luare a deciziilor și întărește reprezentarea externă a Uniunii. În acest scop, Tratatul de la Lisabona prevede numeroase reforme instituționale esențiale printre care menționăm:

- **Personalitatea juridică a UE.** Uniunea Europeană va fi de acum înainte dotată cu personalitate juridică. Ea va putea astfel încheia un acord internațional în toate domeniile sale de competență;

- **Simplificarea procesului de decizie în Consiliul UE.** Începând cu 01.11.2014, majoritatea calificată se definește ca fiind egală cu cel puțin 55% din membrii Consiliului, cuprinzând cel puțin 15 dintre ei și care reprezintă statele membre ce reunesc cel puțin 65% din populația Uniunii;

- **O președinție permanentă în Consiliul European.** De acum înainte, un președinte va fi ales de către majoritatea calificată pentru o durată de doi ani și jumătate. Acesta poate fi reales o singură dată;

- **Un înalt reprezentant pentru politica externă.** Acesta va fi membru al Consiliului UE și al Comisiei Europene și va conduce Politica Externă și de Securitate Comună a UE;

- **Întărirea rolului parlamentelor naționale.** Tratatul de la Lisabona prevede un mecanism de control întărit al respectării principiului de subsidiaritate. Acest mecanism permite parlamentelor naționale să facă să eșueze propunerile Comisiei care nu respectă acest principiu;

- **Clarificarea repartiției competențelor între Uniune și statele membre.** Tratatul de la Lisabona enumeră lista domeniilor ce relevă competențele exclusive, competențele partajate și competențele de sprijin;

- **Posibilitatea de inițiativă a cetățeanului.** Cetățenii europeni dobândesc dreptul de a invita Comisia Europeană, în cadrul atribuțiilor sale, să supună o propunere adecvată Parlamentului European și Consiliului UE;

- **Carta Drepturilor Fundamentale dobândește forță juridică;**

- **Banca Centrală Europeană devine o veritabilă instituție a UE** cu același titlul ca și Comisia Europeană, Consiliul, Parlamentul European, Curtea de Justiție și Curtea Europeană de Conturi;

- **În materie de cooperare judiciară și polițienească,** cele mai multe decizii vor fi luate cu majoritate și nu unanimitate;

- **Lupta împotriva schimbărilor climatice** dobândește un statut prioritar în noul tratat.



Implicarea este atât la nivel comunitar, cât și la nivel național;

- **Pentru prima dată, tratatul prevede o clauză de ieșire** care conferă statelor membre dreptul de a se retrage din UE. Aceasta întărește caracterul democratic al vieții Uniunii Europene.

Tratatul de la Lisabona înlocuiește ceea ce se numea „Constituție pentru Europa”. Prin urmare, acest Tratat nu mai este „Constituția europeană”¹. Diferența dintre cele două acte constă în faptul că, în timp ce „Constituția europeană” își propunea să abroghe ansamblul tratatelor actuale și să le înlocuiască printr-un text unic a cărui vocație constituțională era afirmată, Tratatul de la Lisabona se limitează să modifice tratatele existente, de unde numele se „tratament modificat” sau „reformator”. El a fost semnat la 13 decembrie 2009 la Lisabona, ceea ce justifică denumirea lui curentă².

2. Prevederile Tratatului de la Lisabona privind securitatea și apărarea europeană

În materie de securitate și apărare comună, Tratatul de la Lisabona vine cu o serie de prevederi specifice. În acest sens, amintim:

- **Sporirea numărului mecanismelor de cooperare între statele membre** și adaptarea lor în funcție de nevoile și, mai ales, de voințele politice naționale. Unii autori le numesc „mecanisme de cooperare cu geometrie variabilă”³, mergând de la cooperare întărită la cooperarea structurată permanentă;

- **Instaurează și modificarea rolului actorilor în Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA)**. În acest sens, amintim: crearea unui post de Înalț Reprezentant pentru Afacerile Externe și Politica de Securitate⁴, cu misiunea de a conduce PESA, fuzionând astfel posturile actuale de Înalț Reprezentant/Secretar General al Consiliului și Comisar pentru Relații Externe; înființarea unui serviciu european pentru acțiune externă cu susținerea Înalțului Reprezentant pentru Afacerile Externe. În același timp, Înalțul Reprezentant și Președintele Consiliului UE, post nou creat prin Tratat, vor partaja reprezentarea externă a Uniunii în cadrul PESA;

- **Întărirea mijloacelor de acțiune în materie de securitate**⁵. În acest sens, Tratatul de la Lisabona: întărește eficacitatea procesului luării deciziilor în ceea ce privește spațiul de libertate, de securitate și de justiție; pune în funcțiune un „sistem integrat

de gestionare a frontierelor exterioare și întărirea puterilor „Frontex”, Agenția de supraveghere a frontierelor Uniunii; întărește mijloacele de luptă ale UE împotriva migrației ilegale și a rețelilor tratamente ale ființelor umane. Este vorba de o politică exercitată în comun de Uniune și statele membre care vizează să definească regulile și condițiile de imigrare;

- **În materie penală, adoptarea de reguli minimale ce definesc infracțiunile și sancțiunile pentru un anumit număr de crime transfrontaliere** (terrorism, trafic de droguri și arme, spălarea banilor, exploatarea sexuală a femeilor, criminalitate informatică etc.) va fi decisă de către Parlamentul European și Consiliul de Miniștri prin majoritate calificată;

- **Introducerea unei clauze de asistență mutuală**⁶. Dacă un stat membru al UE face obiectul unei agresiuni, celelalte au datoria să-i acorde asistență. În acest context, se asistă la extinderea misiunilor numite „misiuni Petersberg” și instaurarea a două clauze de solidaritate între statele membre ale Uniunii Europene. Prima dintre aceste clauze privește amenințarea teroristă, cea de a doua prevede un ajutor și o asistență mutuală în fața unei catastrofe naturale sau provocate de om. Clauza a doua, deși este de competența protecției civile, interesează pe deplin forțele armate căci mijloacele lor sunt susceptibile să fie chemate să intervină în această ipoteză;

- **Introducerea cooperării structurate permanente**, deschisă statelor care se vor angaja să participe la principalele programe europene de îmbunătățirea a capacităților militare și la furnizarea de unități de luptă imediat disponibile pentru UE. Astfel, aceste state vor fi în măsură să îndeplinească misiunile militare cele mai exigente pentru UE, în special pentru a răspunde cererilor ONU;

- **Consacră existența Agenției Europene de Apărare (AEA)**, în perspectiva de a dezvolta o reală politică europeană a armamentului și a coordonării eforturilor diferitelor armate naționale de îmbunătățire a capacităților, ceea ce constituie o inovație importantă. De asemenea, Tratatul de la Lisabona își extinde câmpul de aplicare în chestiuni industriale și comerciale în domeniul armamentului;

- **Instaurarea unui fond de lansare pentru a finanța activitățile de pregătire** a acțiunilor militare ale UE: aceste fonduri ar trebui să



faciliteze derularea operațiilor militare ale Uniunii Europene;

- **Posibilitatea de a adopta decizii cu majoritate calificată în cadrul Consiliului pentru anumite aspecte ale PESA** (decizie referitoare la crearea cooperării structurate permanente, funcționarea AEA, la fondurile de lansare);

- **Precizarea condițiilor relative la minoritatea de blocaj și la sistemul de abținere** constructivă în cadrul Politicii Externe și de Securitate Comune (PESC), ce permit luarea deciziei în unanimitate, angajând doar o parte dintre statele membre.

Toate aceste prevederi vin să dea o mai mare flexibilitate, eficacitate și creativitate activității Uniunii și statelor sale membre în materie de securitate și apărare comună.

3. De la PESA la PSAC

În materie de apărare, Tratatul de la Lisabona introduce o modificare relevantă. PESA (Politica Europeană de Securitate și Apărare) este redenumită PSAC (Politica de Securitate și Apărare Comună), fără ca această schimbare a numelui să implice și schimbări de substanță în politica UE din acest domeniu. Astfel, Politica de Securitate și Apărare Comună continuă să facă parte integrantă din Politica Externă și de Securitate Comună (PESC). PSAC include definirea progresivă a unei politici de apărare comună a Uniunii⁷. Totodată, PSAC asigură Uniunii o capacitate operațională care se sprijină pe mijloace militare și civile. Uniunea poate să se implice în misiuni în afara frontierelor sale pentru a asigura menținerea păcii, pentru a preveni conflictele și întări securitatea internațională în conformitate cu principiile Cartei ONU. Executarea acestor misiuni se fondează pe capacitățile furnizate de către statele membre. În același timp, PSAC include definiția progresivă a unei politici de apărare comună în Uniune. Ea va conduce la o apărare comună, atunci când Consiliul European va decide acest lucru.

De asemenea, Tratatul de la Lisabona menționează că politica Uniunii în materie de securitate și apărare nu afectează caracterul specific al politicii de securitate și apărare a unor state membre. În acest sens, tratatul conține elemente de noutate în materie de securitate și apărare, așa cum s-a arătat în capitolul 2 al prezentului articol. În plus, misiunile PESA au fost lărgite. La cele trei misiuni tradiționale (misiunile de la Petersberg),

Tratatul a adăugat activități referitoare la: acțiuni simultane în materie de dezarmare, misiuni de consiliere și de asistență militară, misiunile de prevenire a conflictelor și operațiile de stabilizare la finele conflictelor. Aceste misiuni pot contribui la lupta împotriva terorismului. În același timp, prin introducerea clauzei de solidaritate între statele membre și a prevederilor referitoare la asistența mutuală, tratatul va contribui la dezvoltarea unui spirit de solidaritate european. Pe de altă parte, a fost eliminat astfel paradoxul potrivit căruia Uniunea Europeană este capabilă să exporte stabilitate în afara frontierelor sale, dar nu era în măsură să facă acest lucru în interiorul său, adică să asigure securitatea teritoriului sau și populației sale.

Totuși, PSAC menține limita congenitală a PESA. Într-adevăr, NATO rămâne cadrul de apărare europeană. Dispozițiile înscrise în Tratatul de la Maastricht (1992) sunt reluate în Tratatul de la Lisabona: PSAC/PESA trebuie să respecte obligațiile ce decurg din Tratatul Atlanticului de Nord care rămâne, pentru statele care îi sunt membre, fundamentul apărării lor colective și instanța de punere a sa în operă. Această obligație de conformitate între angajamentele subscrise PSAC/PESA și cele subscrise NATO apare ca un oximoron. Această dispoziție aduce, într-un fel și într-o anumită măsură, atingere PSAC/PESA. Astfel, se atinge un punct crucial. UE este o adevărată putere pe scena mondială sau un simplu bloc al ansamblului euro-atlantic? Xele 27 de state membre ale UE nu au încă un răspuns unic și unitar la această întrebare, ci o diversitate de viziuni asupra PSAC/PESA.

Pe de altă parte, unele state membre UE sunt foarte reticente la dezvoltarea unei politici de securitate care ar avea vocația de a gestiona atât crizele ce survin în afara UE, cât și cele ce lovesc teritoriul comunitar. Totuși, o asemenea politică este un obiectiv fixat prin Tratatul de la Lisabona, care prevede utilizarea de structuri și de proceduri PSAC/PESA, ca și mijloacele care sunt mobilizate, cu alte scopuri decât cele de gestionare a crizelor din exteriorul UE. În această ipoteză a fost concepută clauza de asistență mutuală înainte de a intra în vigoare în caz de catastrofe naturale sau de origine umană. În fine, UE are o reală plus-valoare în materie de gestionare a crizelor, datorită competențelor sale și a câmpului său de expertiză atât civilă cât și militară. În acest



context, se subliniază necesitatea ca instituțiile comunitare să dobândească competențe mai importante și cu o eficacitate crescută, în materie de securitate a cetățenilor europeni și de solidaritate internațională.

Totodată, se cere a fi subliniat faptul că Tratatul de la Lisabona nu prevede crearea unei armate europene. Forțele armate rămân în mâinile statelor membre. Tratatul prevede că statele membre pot pune capacități civile și militare la dispoziția Uniunii în cadrul operațiilor duse prin intermediul Politicii de Securitate și Apărare Comună. Totuși, statele membre au dreptul de a nu lua parte la derularea operațiilor conduse de UE, sub PSAC/PESA. Participarea la astfel de operații se face întotdeauna voluntar. Statele membre gata să participe și care dispun de capacitățile necesare pot efectua operații de dezarmare, misiuni umanitare și de evacuare, misiuni de consiliere militară, ca și operații de menținere a păcii. Niciun stat membru nu poate fi constrâns să participe la aceste operații.

Concluzii

Uniunea Europeană este un important actor mondial, inclusiv în materie de securitate și apărare. În aceste sens, Tratatul de la Lisabona aduce o serie de completări cu implicații majore pentru realizarea Politicii de Securitate și Apărare Comună. Desigur, PESC și componenta sa, PESA, au fost întărite prin noi prevederi – instaurează și modifică rolul actorilor în PESA; creează funcția de Înalt Reprezentant pentru Afaceri Externe; consacră existența Agenției Europene pentru Apărare; introduce cooperarea structurată permanentă; introduce clauza apărării mutuale; consolidează mijloacele de acțiune în materie de securitate etc.- prevederi care vor duce la întărirea capacității UE de a preveni crize și soluționa conflicte, de a asigura securitatea cetățenilor săi și a securității colective.

Practic, Tratatul de la Lisabona întărește semnificativ instrumentele de putere a Uniunii Europene atât pe scena internațională cât și pe plan intern, prin intermediul a noi instrumente,

Dr. Petre DUȚU (dutupetre@yahoo.fr) este cercetător științific gradul II și șeful Secției de Studii și Cercetări din cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; este, de asemenea, sociolog militar, autor de articole, studii și alte lucrări de specialitate în materie de securitate.

instituții reînnoite și proceduri lărgite care vin să consolideze dimensiunea sa supranațională. De asemenea, Tratatul de la Lisabona evidențiază complexitatea sistemului geopolitic european. El schițează un peisaj marcat de indeterminarea proiectului de putere și induce un anumit număr de raporturi de forțe între diferiții actori ai sistemului comunitar.

Bibliografie selectivă

1. DOCUMENT A/2000 3 juin 2008, La révision de la Stratégie européenne de sécurité, http://www.assembly-weu.org/fr/documents/sessions_ordinaires/rpt/2008/2000.pdf.
2. Traité sur le fonctionnement de l'Union européenne, http://www.traite-de-lisbonne.fr/Traite_de_Lisbonne.php?Traite=1.
3. ROGER LACAN, Véronique, Traité de Lisbonne et Défense européenne, <http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/spip.php?article178>.
4. SAUCEDE, Pierre, Traité de Lisbonne: quels seraient ses effets sur la puissance de l'Union européenne?, <http://www.diploweb.com/Traite-de-Lisbonne-quels-seraient.html>.
5. Le Traité de Lisbonne, c'est quoi?, <http://www.traite-de-lisbonne.fr/>.
6. Le Traité de Lisbonne, <http://www.robert-schuman.eu/doc/divers/lisbonne/fr/10fiches.pdf>.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Le Traité de Lisbonne, <http://www.robert-schuman.eu/doc/divers/lisbonne/fr/10fiches.pdf>, fiche 1.
- 2 Le traité de Lisbonne, c'est quoi?, <http://www.traite-de-lisbonne.fr/>.
- 3 Véronique ROGER-LACAN, Traité de Lisbonne et Défense européenne, <http://www.c2sd.sga.defense.gouv.fr/spip.php?article178>.
- 4 Le Traité de Lisbonne, <http://www.robert-schuman.eu/doc/divers/lisbonne/fr/10fiches.pdf>, fiche 2.
- 5 Le Traité de Lisbonne, <http://www.robert-schuman.eu/doc/divers/lisbonne/fr/10fiches.pdf>, fiche 1.
- 6 Le Traité de Lisbonne, <http://www.robert-schuman.eu/doc/divers/lisbonne/fr/10fiches.pdf>, fiche 10.
- 7 Traité sur l'Union Européenne, http://www.traite-de-lisbonne.fr/Traite_de_Lisbonne.php?Traite=2, art. 28 A.

BOSNIA-HERȚEGOVINA – IMPAS POLITIC ȘI SECURITATE. REPERCUSIUNI ASUPRA RELAȚIEI CU UNIUNEA EUROPEANĂ

Cristina BOGZEANU

Conflictele ce au marcat destinul Balcanilor de Vest în ultimul deceniu al secolului trecut au reprezentat cele mai grave și violente evenimente petrecute pe continentul european de la finalul celui de-al Doilea Război Mondial. Intervenția comunității internaționale a determinat stabilizarea acestei regiuni și conturarea unui climat de securitate relativ stabil. Totuși, particularitățile de ordin politic, etnic, religios, economic ce caracterizează statele cuprinse în această regiune au menținut o anumită tensiune în cadrul acestor state și, de multe ori, și în relațiile pe care le întrețin unele cu celelalte, tensiuni ce au potențialul de a deveni reale crize de securitate.

Lucrarea de față este elaborată cu scopul de a descrie și analiza mediul de securitate din Bosnia-Herțegovina, din perspectiva crizei politice care caracterizează acest stat în prezent. Vor fi supuse analizei elemente care țin de contextul în care această criză se derulează, cauzele ei, tentativele de soluționare, precum și repercusiunile pe care le antrenează asupra relației dintre Bosnia-Herțegovina și UE. În acest sens, considerăm utilă descrierea consecințelor pe care impasul politic în discuție îl are asupra instituțiilor și organismelor care reprezintă UE în Bosnia-Herțegovina, precum și a consecințelor pe care acesta le antrenează asupra strategiei UE de stabiliza, democratiza și moderniza acest stat în vederea unei viitoare aderări.

Cuvinte-cheie: criză politică; Înaltul Reprezentant în Bosnia-Herțegovina/ Reprezentantul Special al UE în Bosnia Herțegovina; Puterile Bonn; Acordul de la Dayton; aderare; NATO; UE.

Ideea că Balcanii reprezintă „butoiul cu pulbere” al Europei s-a clișeizat în timp, dar acest mod stereotip de a gândi regiunea în discuție, în special partea ei de Vest, relevă totuși un adevăr încă valabil – acest spațiu este unul marcat aproape constant de starea de criză, indiferent că ne referim la dimensiunea politică, socială sau culturală a securității. Deși criza politică din Bosnia-Herțegovina, care este în plin proces de desfășurare, a fost umbrită de criza economică și financiară mondială și de controversa puternică asupra statutului Kosovo, comportă o importanță deosebită pentru mediul de securitate vest-balcanic, pentru strategiile UE de stabilizare, democratizare și modernizare a acestui stat, dar și pentru configurația instituțională a prezenței UE în Bosnia-Herțegovina.

1. Contextul politic al apariției crizei politice din Bosnia-Herțegovina

Forma instituțională sub care funcționează Bosnia-Herțegovina în prezent este cea stabilită prin Acordul de la Dayton (1995), care a marcat finalul războiului civil din acest stat. Acordul urmărea, dincolo de încetarea ostilităților, și crearea unui guvern stabil, multiethnic și democratic, care să aibă o evoluție de natură a permite, în cele din urmă, Bosniei-Herțegovinei să aibă capacitatea de a se autoguverna. Constituția Bosniei-Herțegovinei, după care funcționează și în prezent, era inclusă în Anexa 4 a Acordului și prevedea și crearea unei ordini politice unice. Statul este de fapt o federație alcătuită din două entități – Federația Bosnia-Herțegovina, unde majoritari sunt croații



și bosniacii, și Republica Srpska, unde majoritari sunt sârbii bosniaci. Această ordine are implicații asupra principalelor instituții ale Bosniei-Herțegovinei – trei reprezentări parlamentare bicamerale (câte una pentru fiecare entitate, la care se adaugă un organism central); Președinția, care este alcătuită din trei reprezentanți, câte unul pentru fiecare comunitate etnică constituentă. În plus, fiecare entitate beneficiază de un grad mare de autonomie, acestea putând lua decizii în toate domeniile care nu sunt jurisdicționate la nivel centralizat¹.

Tot de specificul ordinii politice din Bosnia și Herțegovina ține și prezența și atribuțiile reprezentanților comunității internaționale. Războiul civil a luat sfârșit în urma unei intervenții considerabile a altor actori internaționali, statali și non-statali, iar stabilitatea și implementarea prevederilor stabilite la Dayton au fost asigurate prin prezența unor instituții ale comunității internaționale. Dacă starea de securitate a fost stabilizată prin intervenția NATO, construirea fundamentelor statului de drept a intrat în responsabilitățile UE, aceasta devenind, de fapt, principala organizație care supraveghează, sprijină și îndrumă procesul de democratizare și modernizare a Bosniei-Herțegovinei. Acest rol a devenit evident prin amploarea implicării UE, aceasta trecând de la managementul crizelor la protectorat. Mai mult, începând din 2002, Înalțul Reprezentant în Bosnia-Herțegovina, funcție creată pentru a supraveghea implementarea aspectelor civile ale Acordului de la Dayton, coincide cu Reprezentantul Special al UE în Bosnia și Herțegovina, care trebuie să asigure o abordare coerentă și coordonată a Uniunii în ce privește construirea și consolidarea unui climat de pace și stabilitate. Astfel, persoana care cumulează aceste funcții este însărcinată atât cu supravegherea implementării aspectelor civile ale Acordului de la Dayton, cât și cu cea a Acordului de Stabilizare și Asocieră. Totodată, dincolo de evidentul angajament politic al UE, foarte important este și cel economic. Uniunea a susținut financiar reformele menite să înscrie Bosnia-Herțegovina pe calea aderării, prin instrumentul de asistență pre-aderare, prin care UE îi acorda ajutor financiar în valoare de 74,8 milioane de euro, numai în 2008². Principalele arii de investiții sunt administrația publică, justiție și afaceri interne, societate civilă, dezvoltare economică și

acquis comunitar. De asemenea, UE contribuie și la menținerea stării de securitate din Bosnia-Herțegovina și la pregătirea resurselor umane pentru a fi capabile să poată menține această stare și în absența protectoratului internațional. Ne referim, desigur, la cele două misiuni derulate sub Politica Externă și de Securitate Comună a UE (PESC) – Althea (misiune militară, începută în 2004, care a preluat atribuțiile misiunii NATO, SFOR) și EUPM (misiune civilă de poliție).

Totuși, în acest cadru general, în care entitățile etnice ale Bosniei și Herțegovinei se bucură de un grad mare de autonomie, în care securitatea este asigurată cu ajutorul comunității internaționale, iar reformele sunt sprijinite la nivel financiar și de expertiză de către UE, a fost posibilă apariția și escaladarea unei grave crize politice, care a făcut ca acest stat să se găsească în imposibilitatea de a funcționa. Mărul discordiei a fost constituit de „Puterile Bonn”, atribuite Înalțului Reprezentant/Reprezentantului Special al UE în Bosnia-Herțegovina. Acestea constituie un set de atribute ale autorității Înalțului Reprezentant stabilite în 1997, în urma unor tensiuni grave ce au minat stabilitatea Bosniei-Herțegovinei în cei doi ani de la încheierea războiului civil. Puterile Bonn permit acestuia să se erijeze în autoritate executivă a comunității internaționale, având inclusiv dreptul de a demite oficiali aleși și de a lua decizii legislative, pentru a asigura implementarea prevederilor Acordului de la Dayton. Reprezentanții celor trei comunități etnice s-au raportat diferit față de acestea încă de la început, iar atitudinea lor s-a menținut în timp. Sârbii bosniaci au considerat acest tip de puteri un instrument de presiune al comunității internaționale, pe când croații și bosniacii le-au văzut, în general, ca fiind utile pentru menținerea stabilității Bosniei-Herțegovinei și a statu quo-ului.

Toate acestea fac ca Bosnia-Herțegovina să fie organizată într-un mod unic, fiind încadrată în categoria democrațiilor liberale internaționale³, prin aceasta înțelegându-se o ordine unde principalii factori de decizie sunt aleși direct de către guvernați (elementul democratic), drepturile omului (elementul liberal) fiind apărate de către instituții internaționale (elementul internațional). Prin urmare, acest stat are guvernare mixtă – națională și internațională, asigurată în principal de către UE, iar criza politică a luat naștere



tocmai din pricina luptei pentru autoritatea de a impune legi. Momentul de debut este considerat impunerea de către Înalțul Reprezentant a unui set de legi, uzitând Puterile Bonn (în septembrie 2009), pe care premierul Republicii Srpska le-a respins, amenințând că va retrage toți reprezentanții sârbi din guvern, dacă măsurile vor fi implementate. Dat fiind modul de funcționare al guvernării la nivel național, retragerea sârbilor din instituțiile de stat ar atrage după sine și o criză constituțională, prin blocarea oricărei activități legislative. În cazul acesta nu putem vorbi despre o etapă de confruntare care să cuprindă demonstrații și exerciții militare, dislocări de forțe etc. Totuși, putem considera că Bosnia se găsește în faza de confruntare a crizei din cauza atitudinilor ostile fățișe pe care liderii politici le nutresc unii față de ceilalți. Spre exemplu, prim-ministrul sârb a părăsit sala de negocieri pentru reforma constituțională, reafirmând condiția sârbilor bosniaci de a accepta dreptul de secesiune⁴. Șirul de exemple de astfel de poziții clare poate continua. Același reprezentant oficial nu a ezitat să își arate disprețul față de structura post-război a Bosniei, în special pentru Înalțul Reprezentant și pentru eforturile sale de a face reforme constituționale, care vor slăbi autonomia Republicii Srpska și vor întări aparatul guvernamental central⁵.

Mai mult, această situație a apărut în perioada în care, la nivel internațional, se vorbea despre necesitatea de a închide Biroul Înalțului Reprezentant/Reprezentantului Special al UE ca pas firesc către aderarea la UE. Un stat care continuă să fie guvernat de către instituții internaționale și care nu este capabil să își asigure unilateral stabilitatea internă nu poate deveni membru al UE. Totuși, situația politică a făcut necesară menținerea acestei instituții, aducând Bosnia Herțegovina într-un punct mort al evoluției sale către aderarea la UE, dar și într-o criză politică și constituțională.

Impasul politic în care se află actualmente Bosnia-Herțegovina este determinat de o serie de conflicte complexe ce s-au conturat între autoritățile cu atribuții executive din acest stat. În primul rând, avem conflictul dintre reprezentanții politici ai celor două entități constitutive; fiecare dintre aceștia urmăresc interesele entității pe care o reprezintă, interese care sunt adesea antagonice, excluzându-se reciproc, situația fiind agravată și de lipsa de încredere, dificultatea de a coopera a

acestor reprezentanți. Astfel, Federația Bosnia-Herțegovina este adepta menținerii formei de organizare actuale a statului, susținând mărirea atribuțiilor de guvernare la nivel central și scăderea celor la nivelul fiecărei entități, în timp ce Republica Srpska se teme că aceasta va favoriza croații și bosniacii, care sunt mai numeroși, și pledează pentru creșterea gradului de autonomie al Republicii, existând chiar voci puternice care susțin secesiunea.

În al doilea rând, putem vorbi despre un conflict grav între reprezentanții politici ai Republicii Srpska și instituția Înalțului Reprezentant; primii consideră că aceasta nu este legitimă, iar puterile Bonn sunt exercitate abuziv; Înalțul Reprezentant, pe de altă parte, susține că Bosnia-Herțegovina nu este încă un stat capabil să se autoguverneze, legitimitatea atribuțiilor sale fiind dată prin mandatul lui de a supraveghea implementarea condițiilor Acordului de la Dayton. Mai mult, acest Acord constituie și el o parte din miezul acestei crize. Pentru ca Bosnia-Herțegovina să devină stat membru al UE, ea trebuie să depășească momentul dependenței de intervenția comunității internaționale pentru a asigura securitatea pe plan intern, pentru a supraveghea dezvoltarea democrației. Aceasta înseamnă că implementarea Acordului de la Dayton trebuie finalizată, iar constituția reformată. Prima parte a Acordului, aceea care se referă la separarea părților și stabilirea unui mediu de securitate stabil în Bosnia-Herțegovina, a fost îndeplinită cu ajutorul misiunilor NATO – IFOR și SFOR și, ulterior, prin cele ale UE – Althea și misiunea de poliție civilă – EUPM. Cea de-a doua parte, însă, care se referă la edificarea unui stat democratic, bazat pe principiile statului de drept, cu o economie de piață sustenabilă nu a fost încă pusă în practică complet. Mai mult, la finalul anului 2009, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a constatat faptul că Legea Fundamentală a Bosniei-Herțegovinei încalcă prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului. Cazul a fost intentat de un politician evreu și unul rom, menționând că prevederile constituționale nu le permit să candideze la președinția statului ai cărui cetățeni sunt. Constituția, inclusă în Acordul de la Dayton, prevede că președinția Bosniei-Herțegovinei este un triplă, alcătuită dintr-un croat, un bosniac și un sârb, discriminând astfel celelalte minorități etnice care trăiesc pe teritoriul



statului. CEDO a concluzionat că Bosnia trebuie să își reformeze Constituția.

Prin urmare, reforma Constituției este un punct crucial al evoluției acestui stat către aderarea la UE, dar și o condiție pentru dezvoltarea unei democrații bazate pe principiile statului de drept. Însă, atât timp cât reprezentanții politici ai celor două entități nu reușesc să ajungă la un consens în ce privește viitoarea formă de organizare a statului, manifestând atitudini reticente, poate chiar ostile unii față de ceilalți, precum și față de reprezentanțele comunității internaționale, situația rămâne una critică. Avem de a face cu un cerc vicios – diferendele interetnice împiedică reformarea Constituției, iar necesitatea de a reforma Constituția reaprinde vechile sentimente de respingere interetnică. Totodată, situația este agravată de atitudinea inconstantă a comunității internaționale față de Bosnia, care se vede astăzi nevoită să își schimbe strategia față de aceasta, necesitate justificată de două motive: în primul rând, dependența Bosniei de prezența comunității internaționale trebuie întreruptă și, în al doilea rând, din cauză că măsurile și instituțiile create anterior nu mai sunt eficiente.

Obstacolul politic descris mai sus este considerat de multe voci din mediul academic, politic sau jurnalistic ca având potențialul de a declanșa însă un conflict violent în Bosnia-Herțegovina sau de a determina secesiunea violentă a Republicii Srpska. Aceasta și din cauză că Bosnia-Herțegovina deține încă un volum mare de armament și muniție rămas din timpul Războiului din 1992-1995; în mai 2010, o declarație comună a locțiitorului secretarului de stat pentru afaceri militare al SUA și a ministrului apărării Bosniei-Herțegovinei menționa că acest stat deține un surplus de armament, din care se vor distruge 67.000 de arme mici și 20.000 de tone de muniție convențională și dispozitive explozive. Totuși, considerăm că un asemenea conflict este foarte puțin probabil, aceasta atât datorită prezenței comunității internaționale, cât și datorită atitudinii marilor puteri sau a centrelor de putere din regiune față de Bosnia. Spre exemplu, nici Serbia și nici Rusia, aliatul tradițional al acesteia, nu susțin varianta secesiunii Republicii Srpska, deși, în mod evident, relațiile cu guvernul acesteia sunt bazate pe afinități de natură etnică. Dar, aceasta nu diminuează nivelul de gravitate al crizei.

2. Cauze ale crizei politice

Situația din Bosnia-Herțegovina poate fi definită drept o situație de criză, drept moment de ruptură în interiorul sistemului politic al Bosniei. Sistemul este suficient de complex pentru a permite existența mai multor părți, care să perceapă situația dată drept un ansamblu de riscuri, pericole și amenințări la adresa securității proprii, motiv pentru care manifestă un real sentiment de îngrijorare. Pentru rezolvarea crizei este necesară adoptarea unor decizii imediate, care sunt însă greu de identificat din cauza dificultății de a obține un consens între părțile implicate. Discursul naționalist este o caracteristică a ambelor tabere politice. Pe de o parte, sârbii din Republica Srpska au cerut adesea dreptul la autodeterminare și s-au opus sistematic înzestrării nivelului central al statului cu noi competențe, chiar și în cadrul Acordului de Stabilitate și Asociere. Pe de altă parte, și discursul politic al croaților și bosniacilor are elemente vădite de naționalism, mai ales dacă luăm în considerație faptul că anumiți politicieni continuă să pună sub semnul întrebării legitimitatea Republicii Srpska, susținând că aceasta este rezultatul genocidului întreprins de sârbi. Divergențele dintre cele două entități ale Bosniei-Herțegovinei au fost abordate de comunitatea internațională, încercând, în repetate rânduri, să obțină un compromis.

După domeniul în care a apărut, criza din Bosnia-Herțegovina are o evidentă natură politică. Aceasta din cauză că ea a apărut pe fondul unui context politic unic, iar principalii factori care au determinat-o sunt și ei de natură politică. Organizarea ca stat federal alcătuit din două entități distincte a menținut, practic, diviziunile inter-etnice din timpul războiului civil, numai că, de această dată, ele se reflectă în plan politic, la nivelul organizării procesului decizional, dar și al concordanței dintre obiectivele pe care instituțiile fiecărei entități caută să le atingă. Spre exemplu, bosniacii își doresc un stat mai centralizat, mai coerent și puternic, un transfer mai mare de atribuții către instituțiile centrale ale acestuia dinspre cele ale entităților. Sârbii, pe de altă parte, urmăresc cu stoicism idealul obținerii autonomiei Republicii Srpska. La toate acestea, se adaugă atitudinea față de reprezentantul comunității internaționale și față de amploarea puterilor pe care el le deține. Pentru croați și bosniaci, Înaltul



Reprezentant reprezintă garanția că Bosnia va putea funcționa în continuare conform Constituției de la Dayton, fără ca Republica Srpska să blocheze funcționarea instituțiilor statului; sârbii bosniaci, pe de altă parte, se tem că autonomia Republicii Srpska va fi subminată de acțiunea comunității internaționale, ceea ce va duce la slăbirea acestei entități și chiar la dizolvarea ei. Astfel se explică reticența lor puternică față de eforturile comunității internaționale de a construi un stat puternic, crescând funcționalitatea instituțiilor la nivel central.

Ca formă concretă de manifestare, criza politică din Bosnia-Herțegovina se încadrează cu precădere în definiția crizei de regim care „se manifestă cu mai mare intensitate atunci când organle politice reprezintă interesele unui grup minoritar, în conflict cu interesele generale ale societății și este generată de deteriorarea raporturilor de forțe dintre cetățeni, dintre societatea civilă și stat, în condițiile în care organele de conducere ale puterii politice, organele de stat nu acționează prin consultarea cetățenilor, prin respectarea voinței și intereselor acestora”⁶. În cazul Bosniei-Herțegovinei însuși specificul etnic și politic al său generează precondiția unei crize de regim. Împărțirea federației în două entități politice, care cunoaște fiecare o majoritate etnică, aflată în conflict cu majoritatea etnică din cealaltă entitate constituie datele de pornire ale unei crize politice de regim. În Federația Bosnia-Herțegovina, majoritari sunt bosniacii și croații, iar în Republica Srpska, majoritari sunt sârbii bosniaci. Mai mult, teritoriile celor două entități coincid, cu mici excepții, cu teritoriile controlate în toamna anului 1995 de combatanții sârbi și croați⁷. Evident, diviziunile administrative se regăsesc în sistemul de guvernare, ceea ce face firesc ca structurile politice din Republica Srpska să promoveze interese ale sârbilor bosniaci, care pot fi și chiar sunt în contradicție cu interesele croaților și bosniacilor, promovate de reprezentanții lor la nivel politic. Criza de regim este determinată, prin urmare, de menținerea diviziunilor etnice înăuntrul Bosniei-Herțegovinei, a alimentării acestora de către clasa politică prin intermediul mass-media. Mai mult, dacă luăm în considerare și faptul că o criză de regim implică și lipsa consultării cetățenilor, a respectării voinței lor și a intereselor lor înainte de luarea unei decizii, atunci am putea susține că și Întitul Reprezentant este subiectul unei crize de regim și chiar întreaga prezență și

influență a comunității internaționale. Reamintim, în acest sens, că Legea Fundamentală a Bosniei-Herțegovinei nu a fost supusă nici ratificării reprezentanților parlamentari ai cetățenilor Bosniei, nici cetățenilor. De asemenea, uzitând prerogativele Bonn, Întitul Reprezentant are, cel puțin la nivel teoretic, dreptul de a interveni și modifica actele constituționale votate de către fiecare entitate în parte sau de a demite persoane oficiale alese prin vot.

Situația de criză a apărut în Bosnia-Herțegovina din cauza unui cumul de factori interni și externi, în majoritatea lor, de natură politică, însă nu numai. Dintre aceștia enunțăm:

a) *Menținerea diviziunilor inter-etnice și alinierea lor prin împărțirea Bosniei-Herțegovinei în două entități, retrasând teritoriile aparținute de sârbii bosniaci și de croato-musulmani în timpul războiului civil din 1992-1995.* Aceasta este, potrivit anumitor analiști⁸, rodul inconsecvenței acțiunilor și proiectelor comunității internaționale în Bosnia. Pe de o parte, aceasta a încercat să restabilească o ordine post-conflict în Bosnia-Herțegovina, făcând eforturi de a edifica instituții de stat de drept, având un reprezentant permanent care să supravegheze acest proces și care are dreptul de a acționa pentru a susține acest interes al comunității internaționale, reprezentant care poate acționa ca suveran, ca educator și ca mediator. Pe de altă parte, în ciuda eforturilor de a constitui un stat încheșat, modern, capabil să se autogverneze, aceiași comunitate internațională recunoaște și națiunile bosniace, al căror naționalism extremist a generat războiul pe care l-au purtat una împotriva celeilalte în 1992-1995.

b) *Instituționalizarea conflictului etno-politic din Bosnia.* Această cauză se află în strânsă legătură cu cea referitoare la menținerea diviziunilor și conflictelor inter-etnice în Bosnia, dar și cu cea privind obiectivele strategice antitetice ale liderilor politici. Interesele naționale formulate de bosniaci, croați și sârbi sunt profund diferite și la fel și proiectele politice care domină viața publică în Bosnia. De asemenea, de remarcat este că există o permanentă corespondență între atitudinile și relațiile liderilor politici și atitudinile și relațiile comunităților etnice. Ele sunt similare, se reflectă reciproc. Principala discrepantă, dar și cea mai gravă, este reprezentată de viziunea asupra statului Bosnia-Herțegovina, ca entitate politică suverană



c) *Obiectivele strategice antagonice ale liderilor politici care reprezintă cele două entități constituente ale Bosniei-Herțegovinei.* Obiectivele antagonice ale liderilor politici (expuse și în paragraful precedent) derivă din instituționalizarea tensiunilor inter-etnice și pătrunderea lor la nivelul sistemului de guvernare.

d) Încercările constante ale liderilor politici sârbi de a anula sau împiedica realizarea unor reforme sau proiecte legislative de către liderii bosniaci au dus la *erodarea încrederii mutuale dintre cele două părți.* Republica Srpska a împiedicat chiar realizarea de reforme care erau necesare semnării Acordului de Stabilizare și Asociere cu UE. Practic, pe fondul acestei crize de încredere în interiorul clasei politice centrale, se grevează paralizia statului per ansamblu, dar și a evoluției lui pe drumul modernizării. Spre exemplu, pentru a putea continua procesul de aderare la UE, Bosnia-Herțegovina trebuie să facă dovada că se poate auto-guverna, fapt neconcordanț cu prezența unui Înalt Reprezentant, cu prerogative atât de mari. Totuși, închiderea acestei instituții nu este plauzibilă în acest moment. Dificultatea constă în faptul că partidele bosniace nu vor aproba propunerea pentru proprietatea statului până când Republica Srpska nu va aproba reforma constituțională, iar Republica Srpska nu va face acest lucru, decât atunci când aceasta va include terminarea mandatului Înaltului Reprezentant⁹.

e) *Dificultățile pe care le întâmpină comunitatea internațională în identificarea unei soluții viabile pentru Bosnia și acceptabilă pentru toate comunitățile etno-politice.* Acordul de la Dayton a fost gândit pentru a pune capăt confruntărilor armate dintre cele trei comunități etnice ale Bosniei-Herțegovinei și pentru a stabili instrumentele necesare construirii unui stat modern, democratic, capabil să se auto-guverneze. Totuși, acest protectorat internațional, deși a adus stabilitate, a favorizat, într-o oarecare măsură, și o anumită disfuncționalitate – autoritățile naționale nu și-au dezvoltat încă proceduri de cooperare inter-etnică, care să asigure funcționarea în parametri optimi ai statului. Ori de câte ori situația risca să se destabilizeze, aceasta era menținută sub control prin intervenția comunității internaționale. În plus, există voci¹⁰ care acuză UE de incoerență în abordarea problemelor Bosniei-Herțegovinei. Spre exemplu, nivelul prezenței trupelor civile și

militare ale UE în acest stat, a scăzut pe măsură ce situația se tensiona din ce în ce mai tare, iar cererea pentru depășirea provocărilor implicate de necesitatea de a schimba prevederile de la Dayton creștea. Avem, de fapt, o contradicție între situația reală din Bosnia-Herțegovina și strategia UE față de aceasta.

f) În strânsă legătură cu lipsa încrederii mutuale în cadrul clasei politice, cu lipsa unui plan unic și unanim acceptat la nivelul comunității internaționale pentru Bosnia, cu menținerea diviziunilor și tensiunilor inter-etnice, se află și *progresul greoi către modernizare, democratizare, constituirea fundamentelor statului de drept.* În condițiile date mai sus, paralizia statului, imposibilitatea adoptării de decizii, la care se adaugă criza economică fac ca această criză politică să fie augmentată și de încetarea democratizării.

g) *Statutul controversat al Înaltului Reprezentant – raportarea diferită a liderilor politici față de acesta.* Bosniacii, spre exemplu, se tem că Bosnia nu va putea funcționa în conformitate cu Constituția de la Dayton, fără supraveghere internațională, pentru că Republica Srpska va continua să blocheze funcționarea instituțiilor statului. Pe de altă parte, aceștia se tem și de faptul că Republica Srpska va încerca să ducă la capăt amenințările de secesiune, dacă nu va fi controlată de comunitatea internațională sau dacă Bosnia-Herțegovina nu va deveni un stat suficient de puternic. Această ipoteză este, totuși, puțin realistă, întrucât nici măcar principalii susținători ai Republica Srpska – Serbia și Rusia – nu agreează această variantă. Sârbii bosniaci se tem că autonomia Republicii Srpska va fi subminată de acțiunea comunității internaționale, ceea ce va duce la slăbirea acestei entități și chiar la dizolvarea ei. Astfel se explică reticența lor puternică față de eforturile comunității internaționale de a construi un stat puternic, crescând funcționalitatea instituțiilor la nivel central.

3. Încercări de soluționare

Comunitatea internațională a răspuns acestei crize politice prin organizarea unor negocieri la nivel înalt, la Camp Butmir, care urmăreau găsirea unei soluții de compromis pentru reforma constituțională, care să permită închiderea Biroului Înaltului Reprezentant.



În ciuda faptului că actuala criză politică este determinată, în mare parte, de atitudinea reprezentanților sârbi, poate fi identificat un conflict și în cadrul federației croato-bosniace, dat fiind că țelul principal al croaților este autonomia teritorială, în cadrul unei entități separate sau în orice altă formă. Subiectul este atât de sensibil, încât nici nu a fost abordat în cadrul negocierilor de la Camp Butmir.

Reprezentanții UE și SUA au încercat să identifice, la Butmir, un set de prevederi acceptabile pentru toate părțile, bazate pe ideea progresării către primirea statutului de stat membru NATO și UE de către Bosnia-Herțegovina, singura aspirație care pare să tranșeze conflictele interetnice și să unească cele trei comunități. A fost, astfel, stabilit că legea fundamentală trebuie amendată, astfel încât Bosnia să poată avea un reprezentant la Brussels, care să negocieze aderarea. Aceasta presupune transferul de mai multă autoritate la nivelul central al statului căruia îi va reveni responsabilitatea negocierii acordurilor și asumarea obligațiilor. Al doilea punct al pachetului se referă la respectarea Convenției Europene asupra Drepturilor Omului, sistemul electoral urmând a fi reformat până la data alegerilor din octombrie 2010. Cel de-al treilea punct al pachetului implică îmbunătățirea funcționalității statului, prin mărirea numărului de locuri în corpul legislativ, măsură care va mări capacitatea acestuia de a adopta aquis-ul comunitar, fiind, în același timp, atractivă și pentru politicieni, din moment ce oferă mai multe locuri pentru reprezentanții partidelor. Conform acestei măsuri, Camera Reprezentanților va crește de la 42 de delegați la cel puțin 100 de membri. Însă, piatra unghiulară a întregului pachet este constituită de problema bunurilor de stat, a cărei rezolvare este necesară pentru închiderea Biroului Înaltului Reprezentant. Dificultatea acesteia constă în faptul că partidele bosniace nu vor aproba propunerea pentru bunurile de stat până când Republica Srpska nu va aproba reforma constituțională, iar Republica Srpska nu va face acest lucru, decât atunci când aceasta va include terminarea mandatului Biroului Înaltului Reprezentant¹¹. Cu alte cuvinte, la Camp Butmir, nu s-a reușit o rezolvare a crizei, ci, mai degrabă, s-a stabilit sensul acesteia. Atunci când mediatorii internaționali au încercat să preseze liderii partidelor politice să accepte schimbările constituționale necesare închiderii Biroului Înaltului Reprezentant, să accepte

compromisuri, mulți dintre aceștia au ales să părăsească negocierile.

Deși, în schimbul acceptării solicitărilor din pachetul Butmir, UE și SUA au oferit Bosniei posibilitatea de primi dreptul la circulație în spațiul Schengen fără vize, precum și promisiunea de a grăbi aderarea la NATO și la includerea acesteia în categoria statelor candidate la UE, negocierile nu s-au finalizat cu angajamentul reprezentanților entităților bosniace de a implementa prevederile propuse. Sârbii bosniaci le-au considerat prea drastice, iar musulmanii și croații insuficiente. Practic, nicio amenințare sau promisiune din partea SUA sau UE nu i-au putut convinge pe sârbii bosniaci să renunțe la drepturile și privilegiile care le sunt acordate prin Acordul de la Dayton. Sârbii din Republica Srpska vor să aibă control deplin asupra destinului lor și se tem că, dacă vor continua să transfere autoritate către un guvern central, bosniacii musulmani, care sunt mult mai numeroși, vor ajunge să dețină acest control. Rezultatul constă în menținerea Bosniei-Herțegovinei ca stat disfuncțional, care stagnează în procesul său de modernizare. Poate cel mai clar mesaj în acest sens a fost faptul că, după ce Bosnia a aplicat pentru aderarea la Planul de Acțiune pentru Aderare NATO (NATO Membership Action Plan – MAP), în luna octombrie 2009, a fost, două luni mai târziu, refuzată, aderarea fiind condiționată de implementarea unui set de reforme (mai ales cele referitoare la înregistrarea în cadrul proprietății de stat a bunurilor fixe ale apărării¹²). Această condiție a fost reafirmată Comunitatea internațională a decis să amâne discuțiile asupra viitorului instituției Înaltului Reprezentant până în februarie 2010.

Ulterior, s-a derulat o altă serie de negocieri, în aprilie 2010, în urma inițiativei SUA și UE, cu scopul de a apropia interesele părților implicate în disputa politică, dar și aceasta s-a finalizat cu un eșec. Instabilitatea climatului politic din Bosnia-Herțegovina a fost confirmată și prin Raportul Înaltului Reprezentant/Reprezentantului Special al UE către Națiunile Unite, ceea ce a contribuit la menținerea acestui format al instituției.

4. Repercusiuni ale crizei politice asupra relației Bosniei-Herțegovinei cu UE

Criza politică din Bosnia-Herțegovina comportă și o importantă componentă internațională, atât prin



controversa asupra închiderii instituției Înalțului Reprezentant, cât și din perspectiva modului în care principalele organizații internaționale, care s-au implicat în managementul militar și civil al crizelor acestui stat, se raportează față de acesta. Ne referim, desigur, la NATO și la UE. Totuși, dată fiind amploarea rolului pe care Uniunea Europeană și l-a asumat în procesul de stabilizare, democratizare și modernizare ale Bosniei-Herțegovinei, analiza noastră se va concentra în cele ce urmează asupra repercusiunilor pe care criza politică în discuție le antrenează asupra raporturilor dintre cele două.

Relațiile dintre Uniunea Europeană și Bosnia-Herțegovina au o natură complexă și au evoluat de-a lungul timpului. UE s-a implicat în managementul crizei din Bosnia-Herțegovina, după finalul Războiului din 1992-1995, din punct de vedere militar, civil, economic, politic, juridic etc. O cronologie a principalelor momente care au marcat relațiile celor două entități politice în perioada post-conflict s-ar putea rezuma astfel:

- 1995 – Semnarea Acordului de la Dayton, care prevede faptul că responsabilitatea de a reconstrui instituțiile Bosniei-Herțegovinei revine comunității internaționale. Instituția care reprezintă comunitatea internațională în acest stat este Biroul Înalțului Reprezentant, care este supravegheat de Consiliul pentru Implementarea Păcii (Peace Implementation Council – PIC).

- 1997 – În urma unor crize politice interne grave, Înalțului Reprezentant al comunității internaționale în Bosnia-Herțegovina i se acordă „Puterile Bonn”, prin care devine principala autoritate executivă în acest stat;

- 1999 – UE propune implementarea unui Proces de Stabilizare și Asociere (PSA) pentru cinci state vest-balcanice, printre care și Bosnia-Herțegovina;

- 2000 – Consiliul European stabilește că toate statele care fac obiectul PSA sunt state potențial candidate la UE; PSA este adoptat la nivel oficial de către UE și de către statele vest-balcanice;

- 2001 – Primul an de implementare a programului CARDS (*Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation*), stabilit special pentru statele PSA;

- 2002 – Paddy Ashdown devine prima persoană care joacă dublul rol de Înalț Reprezentant/ Reprezentant Special al UE în Bosnia-Herțegovina;

- 2003 – Summitul de la Tesalonice – UE acordă perspectiva aderării pentru statele din Balcanii de Vest; este publicat studiul de fezabilitate al acestui proiect;

- 2004 – UE adoptă Parteneriatul European pentru Bosnia-Herțegovina;

- 2004 – EUFOR Althea preia misiunea NATO SFOR;

- 2005 – Încep negocierile pentru semnarea Acordului de Stabilizare și Asociere;

- 2006 – Negocierile pentru Acordul de Stabilizare și Asociere sunt finalizate, dar acesta nu este pus în aplicare din cauza reformelor insuficiente;

- 2008 – Acordul de Stabilizare și Asociere este semnat în urma reformelor poliției;

- 2008 – Acordul de la Prud, prin care principalii lideri politici se angajează să întreprindă reforme în domeniul bunurilor de stat, al recensământului și al Constituției pentru a face ca Bosnia-Herțegovina să îndeplinească cerințele UE pentru aderare;

- 2009 – Valentin Inzko preia rolul de Înalț Reprezentant/Reprezentant Special al UE în Bosnia-Herțegovina;

- 2009 – Negocierile de la Camp Butmir.

UE a trecut, în ce privește Bosnia-Herțegovina, de la rolul de management al crizelor la cel de protectorat european. S-a implicat, de asemenea, în crearea și consolidarea unui stat, pe care îl percepea ca viitor stat membru. Este prima oară când UE participă la crearea unui viitor stat membru (același lucru se întâmplă și în cazul Kosovo). Acest fenomen este vizibil prin dublarea funcției de Înalț Reprezentant al comunității internaționale cu cea de Reprezentant Special al UE, scopul fiind acela ca, atunci când mediul de securitate, politic, social și economic va permite, Biroul Înalțului Reprezentant să fie închis, fiind înlocuit cu cel de Reprezentant Special al UE în Bosnia-Herțegovina, această instituție mixtă fiind, de fapt, una de tranziție de la protectoratul comunității internaționale la cel european. Deosebirea dintre cele două funcții rezidă în amploarea competențelor pe care le presupun. Mandatul Înalțului Reprezentant este mult mai puternic decât cel al Reprezentantului Special, pentru că el deține așa-numitele „Puteri Bonn” care îi dau acestuia dreptul a conduce procesul de luare a deciziilor ori de câte ori liderii locali împiedică aplicarea Acordului de la Dayton, iar,



în cazurile extreme, de a impune legi sau de a demite persoane oficiale. Reprezentantul Special nu ar mai avea „Puterile Bonn”, ci va deține o poziție mai instituționalizată, dar mai puțin influentă, într-un context multilateral. Acesta va coordona toate dimensiunile implicării Uniunii în Bosnia-Herțegovina – EUFOR, EUPM, Delegația Comisiei UE, ceea ce ar face ca politica UE față de aceasta să fie mai coerentă și mai eficientă. De asemenea, închiderea Biroului Înaltului Reprezentant ar echivala cu faptul că Bosnia-Herțegovina este un stat apt să se auto-guverneze. Evoluția rolului pe care UE și l-a asumat în Bosnia poate fi rezumată, prin cuvintele lui Paddy Ashdown, care, vorbind despre schimbarea misiunii Înaltului Reprezentant, descria noua strategie drept înlocuirea impunerilor de la Dayton cu atragerea către de la Bruxelles („Replacing the push of Dayton with the pull of Brussels”)¹³.

Totuși, acest lucru nu se poate întâmpla până când Bosnia nu va îndeplini condițiile pentru închiderea Biroului Înaltului Reprezentant, iar climatul politic intern actual nu permite încă acest lucru. În plus, cel mai recent raport al Înaltului Reprezentant/Reprezentantului Special¹⁴ susține că progresul înregistrat de Bosnia-Herțegovina în ce privește adoptarea și implementarea reformelor necesare este unul limitat. Același lucru este remarcat de acesta și în privința condițiilor impuse de PIC pentru închiderea Biroului Înaltului Reprezentant, dar și a reformelor constituționale stabilite în cadrul Procesului de la Prud inițiat de UE și de SUA. Același document menționează și că autoritățile bosniace nu au reușit să implementeze decizia din decembrie 2009 a CEDO în ce privește drepturile minorităților de a participa la alegeri. De asemenea, securitatea a continuat să fie asigurată cu ajutorul misiunii militare a UE, iar climatul politic general din Bosnia-Herțegovina continuă să fie negativ.

Un semnal de alarmă în ce privește criza politică din Bosnia-Herțegovina a fost tras și în cadrul Summitului UE-Balcanii de Vest, ce s-a derulat la Sarajevo, în aprilie 2010. UE și-a reînnoit angajamentul față de statele din regiune, dar a atras atenția că Bosnia trebuie să iasă de sub protectoratul internațional pentru a putea îndeplini condițiile minime necesare aderării.

Prin urmare, relația dintre Bosnia-Herțegovina și UE este una marcată de paradoxuri. În primul rând, după ce a fost stabilit un climat de securitate

stabil în acest stat, după terminarea războiului, rolul Înaltului Reprezentant/Reprezentantului Special și implicit, al UE, consta în asistarea Bosniei-Herțegovinei în procesul de construire a instituțiilor democratice, care să permită acesteia să se auto-guverneze și să evolueze către integrarea europeană. Principala provocare pentru UE consta în îmbunătățirea guvernării, în crearea capacității Bosniei-Herțegovinei de a se auto-guverna. Totuși, în mod paradoxal, protectoratul comunității internaționale și al UE au adus stabilitate, dar au favorizat menținerea disfuncționalității în domeniul politic. Ori de câte ori procesul politic se lovea de lipsa de consens, de coordonare și de acordare a intereselor reprezentanților politici ai fiecărei comunități etnice constituente, intervenția Înaltului Reprezentant/Reprezentantului Special permitea deblocarea respectivei situații.

Mai mult, după 15 ani de la semnarea Acordului de la Dayton, Bosnia-Herțegovina are o Constituție care menține segregarea între comunitățile etnice pentru a menține pacea, prevenind totuși emergența unui sistem politic integrat, nu are o Curte Supremă de Justiție, un sistem judiciar independent (operează cu trei sisteme legale și cu patru coduri penale), a fost condamnată de CEDO că are o Constituție discriminatorie din punct de vedere etnic. Deși organizarea politică și administrativă a statului, propusă prin Acordul de la Dayton, urmărea dezvoltarea unei culturi a cooperării între cele trei comunități etnice dominante pentru a asigura funcționarea în condiții normale a statului, organizarea federală, tripla președinție, cele trei parlamente bicamerale etc. au determinat menținerea identităților etnice, dar și a atitudinilor cel puțin reticente pe care acestea le au unele față de celelalte. Toate acestea sunt probleme de rezolvat pentru autoritățile naționale.

Principala repercusiune a tuturor acestor factori asupra relației cu UE constă în tergiversarea procesului de aderare la UE, Bosnia-Herțegovina fiind statul vest-balcanic ale cărui perspective de aderare sunt cele mai îndepărtate. Aceasta din cauză că starea de impas la nivel politic determină o serie de consecințe care, în cele din urmă, conduc toate la amânarea momentului în care Bosnia-Herțegovina va deveni stat membru al UE.

Astfel, pentru a deveni stat membru UE, Bosnia-Herțegovina trebuie să fie un stat capabil să se autoguverneze. Or, imposibilitatea închiderii



Biroului Înaltului Reprezentant al comunității internaționale și preluarea mandatului de către Reprezentantul Special al UE demonstrează că Bosnia are încă nevoie de intervenția comunității internaționale pentru menținerea climatului de stabilitate, pentru deblocarea situațiilor de impas. Pentru închiderea primei instituții, Bosnia trebuie să adopte și să implementeze un set de reforme, care ar echivala cu îndeplinirea condițiilor impuse prin Acordul de la Dayton și cu încheierea mandatului Înaltului Reprezentant. Practic, statutul de stat membru al UE nu este compatibil cu o prezență și o influență atât de mari ale comunității internaționale, dat fiind că primul dintre criteriile de la Copenhaga se referă la necesitatea ca statul-candidat să aibă instituții stabile, care să garanteze un sistem democratic matur, statul de drept, respectul pentru drepturile omului și protecția minorităților. Totodată, un alt criteriu cere ca statul candidat să fie capabil să își asume obligațiile de stat membru UE, în special în ce privește adoptarea obiectivelor politice, economice și ale uniunii monetare. În condițiile în care climatul politic din Bosnia-Herțegovina nu permite închiderea Biroului Înaltului Reprezentant, pe de o parte, iar, pe de altă parte, liderii politici au încă un discurs naționalist agresiv, care nu permite buna funcționare a instituțiilor, apreciem că acest stat nu îndeplinește condițiile fundamentale, minimale de aderare.

Poate că cel mai elocvent exemplu, în acest sens, este oferit de evoluția recentă a evenimentelor pe plan politic intern; este vorba despre eșecul Parlamentului Bosniac în adoptarea legii recensământului, din cauză că lucrările acestuia au fost boicotate de către deputații principalului partid sârbo-bosniac, în ciuda faptului că reprezentanții UE au avertizat că aceasta ar putea afecta poziția Bosniei-Herțegovinei în cadrul comunității internaționale. Conform acestora, boicotul va conduce la izolarea Bosniei-Herțegovinei¹⁵, din moment ce aceasta nu va participa la un exercițiu ce trebuia a fi derulat simultan în statele regiunii vest-balcanice și cele ale Uniunii Europene, în anul 2011. Legea recensământului nu a fost adoptată tot din pricina intereselor diferite ale celor două entități ce alcătuiesc statul federal al Bosniei-Herțegovinei. Ultimul recensământ a fost înfăptuit în 1991, când Bosnia era încă parte a Iugoslaviei, orice încercare ulterioară de a face un recensământ al populației ducând la apariția de tensiuni grave în

relația dintre liderii politici sârbi și bosniaci, baza acestora fiind reprezentată de schimbările majore ce au apărut în harta demografică a Bosniei-Herțegovinei după războiul din 1992-1995, marcat de epurări etnice și de ample mișcări de populație. Autoritățile de la Banja Luka văd omogenitatea relativă a Republicii Srpska drept baza pentru o viitoare secesiune a acesteia de statul federal al Bosniei-Herțegovinei. Mai mult, aceștia doresc un recensământ care să ia în calcul și apartenența etnică sau religioasă a resortisanților. Liderii croato-bosniaci, în schimb, urmăresc realizarea unui recensământ pur cantitativ, conform standardelor Uniunii Europene, un recensământ care să nu ia în considerare factorii etnic și religios. Astfel, nu s-ar identifica date care să stabilească clar o hartă etnică a Bosniei-Herțegovinei care ar echivala cu acceptarea consecințelor epurării etnice sau cu cea a caracterului predominant sârb al Republicii Srpska, ceea ce ar oferi argumente pentru eforturile de secesiune ale acestora. Mai mult, Federația Bosnia-Herțegovina consideră că predominanța sârbă din Republica Srpska nu poate fi decât rezultatul epurărilor etnice din timpul războiului din 1992-1995.

Se conturează astfel un alt obstacol al Bosniei-Herțegovinei către aderare. Criza politică actuală are la bază și un diferend teritorial, identificat în dorința de secesiune a Republicii Srpska, ceea ce menține un climat de instabilitate în plan politic, dublată de un discurs agresiv al liderilor politici sârbi față de cei croato-bosniaci sau față de Înaltul Reprezentant/Reprezentantul Special. Ultimii menționați susțin crearea unui stat al Bosniei-Herțegovinei mai centralizat, ceea ce ar determina, pe de o parte, scăderea nivelului de autonomie al celor două entități administrative, dar care, pe de altă parte, ar echivala cu creșterea șanselor de aderare. Dar, cel mai recent raport al Înaltului Reprezentant/Reprezentantului Special nu oferă indicii de progrese în acest sens. Acesta apreciază că mediul politic al Bosniei-Herțegovinei nu a avut o dinamică pozitivă, ci dimpotrivă, au fost înregistrate „acțiuni legale și politice împotriva instituțiilor, competențelor și legilor naționale, în special din partea Guvernului Republicii Srpska, dar și provocări la adresa autorității Înaltului Reprezentant”. Acestea au fost dublate de o retorică anti-Dayton, care pune sub semnul întrebării suveranitatea și ordinea constituțională a Bosniei-Herțegovinei¹⁶. Mai mult, discursul



politic „învrăjbitor” (divisive) despre care vorbește Înalțul Reprezentant face clar faptul că Bosnia-Herțegovina nu are încă un unic reprezentant care să-i negocieze aderarea, că nu are un unic set de interese naționale de promovat în cadrul Uniunii. În plus, dată fiind ambiția de secesiune liderilor Republicii Srpska, Bosnia nu poate fi considerată un stat stabil, existând opinii (printre care și fostul Înalț Reprezentant – Paddy Ashdown) conform cărora dezintegrarea nu este o variantă imposibilă. Mai mult, după ce Curtea Internațională de Justiție a dat un aviz favorabil declarației de independență a Kosovo, au existat, de asemenea, voci care au susținut că liderii Republicii Srpska s-ar putea prevala de aceasta, utilizând-o ca precedent pentru propria secesiune de Bosnia-Herțegovina. Apreciem, totuși, că există foarte puține șanse ca aceștia să riște să piardă principalul susținător al lor – Serbia. Aceasta cu atât mai mult cu cât liderii de la Belgrad nu susțin ambițiile sârbilor bosniaci.

Totodată, acest impas politic nu permite nici adoptarea și implementarea reformelor necesare aderării. Liderii politici par fie a avea priorități diferite în acest sens, fie pur și simplu nu pot cădea de acord asupra viitorului statului pe care îl reprezintă. Legea recensământului, reforma Constituției, a sistemului de guvernare etc. sunt doar câteva exemple elocvente. Putem susține, prin urmare, că Bosnia-Herțegovina se află într-o spirală a crizei, într-un cerc vicios al căror unic rezultat constă în tergiversarea momentului aderării. Lipsa reformelor favorizează menținerea disensiunilor dintre liderii politici ai celor două entități, iar lipsa consensului dintre aceștia face, practic, imposibilă, adoptarea reformelor necesare. Astfel este justificată necesitatea menținerii Biroului Înalțului Reprezentant, prezență incompatibilă cu statutul de stat membru UE al Bosniei-Herțegovinei.

Totodată, această stare a lucrurilor are și un alt impact asupra relației dintre acest stat și UE. Este vorba, de această dată, de repercusiuni asupra Uniunii, în special. Impasul politic și instabilitatea din acest domeniu echivalează, în egală măsură, și cu un eșec al politicii UE față de acest stat. Implicarea UE în Bosnia-Herțegovina este subsumată interesului strategic al UE de a garanta stabilitate la granițele sale, dar și celui de a juca rolul unui actor relevant pe scena internațională. Drept urmare, UE și-a asumat responsabilități

crescute în Bosnia, atât din punct de vedere militar, cât și civil, pe măsură ce prezența Statelor Unite a scăzut. Practic, garantarea securității și stabilității pe termen lung în Balcanii de Vest, inclusiv în Bosnia-Herțegovina, se înscrie în eforturile UE de a-și garanta propria securitate, dată fiind proximitatea geografică a regiunii per ansamblu. Pentru aceasta, Uniunea a avut două instrumente principale – Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) și Politica de Extindere. În urma aplicării acestor instrumente, putem concluziona că UE a demonstrat, într-adevăr, că este capabilă să desfășoare, să angajeze și să susțină o forță militară substanțială, chiar dacă climatul de securitate era relativ pozitiv atunci când a început intervenția sa. În acest sens, putem constata că UE a mizat foarte mult pe dimensiunea soft a puterii sale, considerând că perspectiva aderării va reprezenta un impuls suficient de puternic pentru a crea coeziune la nivel intern între liderii politici ai Bosniei-Herțegovinei și pentru a-i motiva pe aceștia să depună eforturi pentru modernizarea statului. Strategia UE a fost similară celei aplicate și în cazul altor state dar, putem susține acum, nu a luat în calcul specificul etnic, religios, politic al Bosniei-Herțegovinei.

Totodată, o altă lacună a acesteia rezidă în poziția diferită a celor două entități față de proiectul aderării. Din acest punct de vedere, aderarea nu este neutră din punct de vedere politic, ea fiind percepută pozitiv de către croato-bosniaci, fără ca acest lucru să se întâmple și în cazul sârbilor bosniaci. Aceasta din cauză că, pentru a deveni stat membru al UE, Bosnia trebuie să adopte și să implementeze un set de reforme care vor conduce, finalmente, la întărirea autorității instituțiilor centrale ale statului concomitent cu slăbirea autonomiei entităților administrative, perspectivă care contrazice aspirațiile Republicii Srpska de secesiune. Astfel, chiar dacă Uniunea Europeană reunește într-un unic cadrul instituțional și politic o mare diversitate de culturi, entitățile etnice ale Bosniei-Herțegovinei nu par a vedea acest cadru propice rezolvării diferendelor. Mai mult, setul de reforme cerut de UE implică aspecte politice disputate de către liderii politici ai celor două entități (reforma poliției, reforma constituției), ceea ce a făcut ca acestea să fie dificil sau imposibil de adoptat. Din acest motiv eforturile de reformare a instituțiilor Bosniei-Herțegovinei au fost inconstante și superficiale, contribuind



la actuala stare a acestui stat. Drept consecință, este de așteptat ca strategia UE față de Bosnia-Herțegovina să se schimbe.

Concluzii

Criza politică din Bosnia-Herțegovina este una dintre cele mai recente crize care au marcat destinul regiunii vest-balcanice. Criza are un caracter complex care este determinat, în primul rând, de factori de natură politică, dar și socială, mai exact, de o combinație a acestora. Cauzele sociale ale crizei s-au reflectat cu ușurință în mediul politic, instituționalizându-se. Criza nu este încă încheiată. Liderii politici naționali și comunitatea internațională nu au reușit să identifice o soluție de compromis, acceptabilă pentru toate părțile implicate în această criză. De asemenea, dată fiind prezența masivă a comunității internaționale în Bosnia, este foarte puțin probabil ca această criză să ajungă în faza de conflict armat, chiar dacă această stare se reflectă într-o criză la nivel societății și, viceversa, criza politică poate fi o reflecție a unei crize care a avut loc, prima dată, la nivel social.

Soluția se conturează a fi dificil de atins. Negocierile de la Camp Butmir au demonstrat că beneficiile pe care UE și NATO le pot oferi bosniacilor, croaților și sârbilor din Bosnia-Herțegovina sunt, pentru acest moment, insuficiente pentru a-i determina să accepte soluții de compromis. O soluție viabilă va putea fi atinsă numai pe termen lung, după ce alte vulnerabilități de structură vor fi rezolvate. E necesară în continuare implicarea activă a comunității internaționale pentru menținerea păcii, stabilității și securității în Bosnia.

În concluzie, starea de criză politică pe care Bosnia-Herțegovina o traversează în prezent se traduce printr-un climat politic instabil, care determină blocarea funcționării instituțiilor de stat și a procesului de luare a deciziilor. Acest aspect este deosebit de important deoarece Bosnia-Herțegovina se află în punctul în care trebuie să adopte și să implementeze un set de reforme pentru a-și continua drumul către aderarea la UE. Deși climatul politic negativ afectează, per ansamblu, poziția Bosniei-Herțegovinei în cadrul comunității internaționale, dat fiind că reprezintă un semn al instabilității, al insuficienței dezvoltării și modernizării a acesteia, relația cu Uniunea

suportă una dintre cele mai serioase repercusiuni. Aceasta atât din cauză că impasul politic tergiversează pe mai multe căi procesul de aderare, dar și din cauză că are impact și asupra Uniunii. Consecințele sunt cu atât mai grave cu cât UE și-a subordonat instituțiile comunității internaționale în Bosnia-Herțegovina, asumându-și rolul de îndrumător al procesului de modernizare, rol ce decurge din statutul său de actor relevant pe scena internațională. Climatul politic din acest stat poate fi interpretat drept un semn al eșecului UE pe acest plan.

Ar fi prematur să vorbim, în acest moment, despre secesiunea Republicii Srpska sau despre posibilitatea izbucnirii unui nou conflict în regiunea Balcanilor de Vest, dar implicațiile crizei politice actuale trebuie luate în considerație ca semnale de alarmă asupra relativității stabilității din Balcanii de Vest, dar și asupra necesității unei abordări consecvente, unitare, adaptate și de lungă durată a acestei regiuni. Dezintegrarea este puțin probabilă deoarece nu trebuie subestimată amintirea implicațiilor unor conflict armat. Mai mult, Bosnia-Herțegovina este, deocamdată, singura formă de organizare viabilă, care permite ambelor entități urmărirea intereselor naționale. Parafrazându-l pe actualul Înalt Reprezentant/Reprezentantul Special, momentul pe care l-am analizat mai sus este unul de răscruce, unul în care liderii politici vor trebui să decidă dacă sunt pregătiți să îndeplinească condițiile pentru închiderea Biroului Înaltului Reprezentant și cele necesare continuării procesului de integrare euro-atlantică. De asemenea, recenta criză politică nu a dus la oprirea sau la regresul pe drumul față de aderare, ci doar la tergiversarea acestui proces. Nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că Bosnia-Herțegovina a înregistrat totuși progrese către obținerea dreptului cetățenilor bosniaci de a călători fără vize în Europa. Cel mai recent progres este constituit de adoptarea unui Set de Reguli asupra Organizării și Sistemizării Interne a Directoratului pentru Coordonarea Unităților de Poliție ale Bosniei-Herțegovina¹⁷.

Prin urmare, provocarea în acest caz rezidă în identificarea și implementarea a două soluții. Prima dintre ele se referă la reforma constituțională deoarece aceasta nu este conformă standardelor europene, constituind un obstacol în calea aderării, iar, cea de-a doua la reformarea instituției ce reprezintă comunitatea internațională în Bosnia-



Herțegovina, deoarece este evident că aceasta nu mai este adecvată realităților și ambițiilor politice din acest stat.

BIBLIOGRAFIE:

1. BASSUENER, Kurt; LYON, James, *Unfinished Business in Bosnia and Herzegovina: What is to be done?*, United States Institute of Peace, Washington D.C., 2009.

2. BIEBER, Florian, *Constitutional Reform in Bosnia and Herzegovina: preparing for EU accession*, Policy Brief, European Policy Centre, Bruxelles, 2010.

3. FRUNZETI, Teodor, *Soluționarea crizelor internaționale. Mijloace militare și nemilitare*, Institutul European, Iași, 2006.

4. GREVI, Giovanni; HELLY, Damien; KEOHANE, Daniel, *ESDP: The first 10 years (1999-2009)*, European Union Institute for Security Studies, 2009, Paris.

5. RUPNIK, Jaques, *The challenges of EU enlargement in the Balkans*, ISS Opinion, European Union Institute for Security Studies, Paris, 2010.

6. SERWER, Daniel, *A new kind of Balkans Drama*, United States Institute of Peace, Washington D.C., 2010.

7. STANISŁAWSKI, Wojciech; SZPALA, Marta, *Bosnia's Chaos. Causes of the political crisis in Bosnia and Herzegovina today*, Peace OSW Studies, no. 31, Warsaw, October 2009.

8. SZEWCZYK, Bart M. J., *The EU in Bosnia and Herzegovina: powers, decisions and legitimacy*, European Union Institute for Security Studies, Occasional Paper, no. 83, March 2010, Paris.

9. International Crisis Group, *Bosnia's Dual Crisis*, Europe Briefing No. 57, Sarajevo/Brussels, 12 November 2009.

10. European Security and Defence Assembly, *Assembly of Western European Union, Document A/2066, The EU and the Western Balkans*, Report, 2010.

11. Office of the High Representative and EU Special Representative, *37th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia-Herțegovina to the Secretary-General of the United Nations*, 19th of May 2010, accesat în variantă on-line pe site-ul oficial al Înalțului Reprezentant/Reprezentantului

Special, http://www.ohr.int/other-doc/hr-reports/default.asp?content_id=44970.

12. United Nations Security Council, Department of Public Information, *Amid „Political Impasse”, Bosnia and Herzegovina at Crossroads in Bid for Euro-Atlantic Integration*, Security Council Told, 23th November 2009.

13. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina (Dayton Peace Agreement), 14.12.1995, accesat în variantă on-line la http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380.

14. The International Institute for Strategic Studies, *Major Foreign Affairs Challenges of 2009, And What's in Store for 2010, To Reform or not to reform – scars of war still fuel divisions in Bosnia*, 01.01.2010, accesat on-line la <http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/january-2010/major-foreign-affairs-challenges-of-2009-and-whats-in-store-for-2010/>.

15. <http://balkaninsight.com>.

16. <http://www.delbih.ec.europa.eu>.

17. <http://ec.europa.eu>.

18. <http://nato.int>.

19. <http://www.ohr.int>.

20. <http://www.reuters.com>.

21. <http://setimes.com>.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Instituțiile Bosniei Herțegovinei sunt responsabile, conform articolului III, din Anexa 4/Acordul de la Dayton, pentru chestiunile referitoare la: a) Politică Externă; b) Politica Comercială Externă; c) Politica vamală; d) Politica Monetară; e) Finanțele aferente instituțiilor și obligațiilor internaționale ale Bosniei-Herțegovinei; f) Imigrație, refugiați, politica și reglementările referitoare la azil; g) Aplicarea dreptului internațional, a dreptului penal inter-entități, inclusiv relațiile cu Interpol; h) Stabilirea și operarea facilităților de comunicare comune și internaționale; i) Reglementarea transportului dintre cele două entități; j) Controlul traficului aerian.

2 Conform datelor oficiale furnizate de Comisia Europeană, accesate în variantă on-line, la pagina web http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidates/bosnia_and_herzegovina/financial-assistance/index_en.htm.

3 Conform Bart M. J. SZEWCZYK, **The EU in Bosnia and Herzegovina: powers, decisions and legitimacy**, European Union Institute for Security Studies, Occasional Paper, no. 83, March 2010, Paris, p. 10.

4 Conform Reuters, *Bosnia faces social unrest*,



political crisis looms, 26th of February 2009, accesat la pagina <http://www.reuters.com/article/idUSLQ817740>.

5 The International Institute for Strategic Studies, *Major Foreign Affairs Challenges of 2009, And What's in Store for 2010, To Reform or not to reform – scars of war still fuel divisions in Bosnia*, 01.01.2010, accesat on-line la <http://www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/january-2010/major-foreign-affairs-challenges-of-2009-and-whats-in-store-for-2010/>.

6 Teodor FRUNZETI, **Soluționarea crizelor internaționale. Mijloace militare și nemilitare**, Institutul European, Iași, 2006, pp. 50-51.

7 Wojciech STANISŁAWSKI, Marta SZPALA, *Bosnia's Chaos. Causes of the political crisis in Bosnia and Herzegovina today*, Prace OSW Studies, no. 31, Warsaw, October 2009, p. 85.

8 Ibidem, p. 86.

9 International Crisis Group, *Bosnia's Dual Crisis*, Europe Briefing No. 57, Sarajevo/Brussels, 12 November 2009, disponibil on-line la <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6386&l=1>.

10 Bart M. J. SZEWCZYK, **The EU in Bosnia and Herzegovina: powers, decisions and legitimacy**, European Union Institute for Security Studies, Occasional Paper, no. 83, March 2010, Paris, pp. 22-23.

11 International Crisis Group, *Bosnia's Dual Crisis*, Europe Briefing No. 57, Sarajevo/Brussels, 12 November 2009, disponibil on-line la <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6386&l=1>.

12 *North Atlantic Council encourages Bosnia and Herzegovina to step up reform process*, 14 iulie 2010,

accesat on-line la http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_64981.htm?selectedLocale=en.

13 Paddy Ashdown, *From Dayton to Brussels*, 12th May 2004, accesat în variantă on-line la http://www.ohr.int/ohr-dept/presso/presa/default.asp?content_id=32492.

14 Office of the High Representative and EU Special Representative, 37th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary General of the United Nations, 19th May 2010, accesat în variantă on-line la http://www.ohr.int/other-doc/hr-reports/default.asp?content_id=44970.

15 Statement by the European Union Heads of Mission, 30.07.2010, accesat în variantă on-line pe site-ul oficial al Delegației Uniunii Europene în Bosnia-Herțegovina <http://www.delbih.ec.europa.eu/?akcija=vijesti&akcija2=pregled&jezik=2&ID=734>.

16 Office of the High Representative and EU Special Representative, 37th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia-Herțegovina to the Secretary-General of the United Nations, 19th of May 2010, accesat în variantă on-line pe site-ul oficial al Înaltului Reprezentant/Reprezentantului Special, http://www.ohr.int/other-doc/hr-reports/default.asp?content_id=44970.

17 Delegation of the European Union to Bosnia and Herzegovina, *Welcome Progress on Visa Requirements*, 19.08.2010, accesat în variantă on-line la <http://www.delbih.ec.europa.eu/?akcija=vijesti&akcija2=pregled&jezik=2&ID=741>.

Cristina BOGZEANU (cristina_bogzeanu@yahoo.com) este asistent de cercetare științifică la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

RESURSELE DE SECURITATE DIN PERSPECTIVA PRODUCȚIEI ȘI CONSUMULUI DURABILE

Dr. Francisc TOBĂ

Resursele de securitate constituie unul din elementele fundamentale care permit realizarea obiectivelor strategice în domeniul securității unei națiuni. Evoluția mediului de securitate și a modelelor statale au determinat și reconfigurarea tipului de resurse de securitate. Dezvoltarea durabilă/sustenabilă constituie singura opțiune viabilă pentru generarea în perspectivă a nevoilor de resurse alocabile securității națiunii. Una din premisele fundamentale ale dezvoltării durabile/sustenabile o constituie promovarea modelelor de producție și consum durabile.

Cuvinte-cheie: resurse de securitate; dezvoltare durabilă/sustenabilă; producție și consum durabile.

În cvasimajoritatea strategiilor naționale de securitate ale României, după 1990, problema **resurselor de securitate** a fost abordată superficial ea fiind, de regulă, inserată sub expresii cu caracter generalizator, de genul „asigurarea resurselor necesare pentru îndeplinirea acestui rol”.¹ În finalul „Strategiei de Securitate Națională a României” (2007)², se afirmă că „principala resursă pentru îndeplinirea acestui program o reprezintă **voința politică**” și faptul că „la fel de importante, **resursele umane** pe care societatea le oferă în prezent și **resursele economico-financiare** create de economie au atins masa critică necesară și sunt în măsură să garanteze îndeplinirea obiectivelor”.

În fapt, la jumătatea anului 2010, România se află în situația în care prevederile acestui document de maximă generalitate pentru securitatea națiunii se dovedesc simple declarații de intenție întrucât:

- **voința politică**, ca expresie a bunei funcționări a sistemului politic în consonanță cu

voința poporului, se dovedește un deziderat și nu o realitate și, de foarte multe, ori ineficiența guvernării (a administrării națiunii în general) este explicată/justificată prin „lipsa de voință politică”;

- potențialul **resurselor umane** este grav afectat, pe de o parte, de migrația forței de muncă (aproximativ patru milioane de români) spre statele din UE și, pe de altă parte, de subfinanțarea cronică a sistemului educațional și de sănătate;

- **resursele economico-financiare** se dovedesc grav afectate, pe de o parte, de consecințele – directe și indirecte – ale crizei financiar-bancare globale și, pe de altă parte, de gestionarea neperformantă a resurselor națiunii de către sistemul politic.

Putem aprecia că potențialul de asigurare a resurselor de securitate pentru realizarea obiectivelor „Strategiei de Securitate Națională a României” (2007) este serios diminuat atât din motive obiective, cât și subiective.

Pentru abordarea noastră este foarte importantă identificarea rolului pe care statul și-l asumă în problematica gestionării securității națiunii. Curente doctrinare actuale sau școlile economice globale au diferite abordări privind rolul și locul statului nu doar în sfera socio-economică ci, foarte important pentru studiul nostru, și în domeniul securității națiunii. Statul asistențial, statul regulator sau statul minimal par a fi concepte tot mai puțin capabile să gestioneze nu doar evoluția proceselor economice globalizante cât, mai ales, să răspundă performant emergenței unei noi palete de vulnerabilități și riscuri naționale, regionale sau globale.

Ultimele evoluții geopolitice au demonstrat fluiditatea relației dintre societate și stat, în sensul



în care, atunci când evoluția socio-economică este securizantă, societatea dorește o prezență minimală a statului, în timp, ce atunci când securitatea națiunii – sub diferitele ei reprezentări – este periclitată, cetățenii solicită prezența unui stat cu un mare potențial de intervenție și de restabilire a condițiilor inițiale, securizante.

*Foreign Policy România*³ a publicat câteva puncte de vedere referitoare la „*cine mai este statul român?*”. Abordările oferă unele explicații ale limitelor de performanță ale actualului stat român. Ele sunt cu atât mai relevante cu cât generarea resurselor de securitate, într-o lume globalizată, devine tot mai mult o problemă de **adaptare conceptuală** a rolului și locului statului în arhitectura societală.

Considerăm de maximă importanță faptul că ultima versiune a „Strategiei de Securitate Națională a României” (2007) susține că „**resursele umane** pe care societatea le oferă în prezent și **resursele economico-financiare** create de economia românească au atins masa critică necesară și sunt în măsură să garanteze îndeplinirea obiectivelor”(s.n.). În continuarea documentului, se pleacă de la premisa că „cetățeanul român este, însă, principalul beneficiar al politicii de securitate și, deci, are dreptul și datoria de a contribui activ la construcția ei cotidiană”(s.n.).

Aceste obiective inserate în „Strategia de Securitate Națională a României” (2007) trebuie să se confrunte cu o realitate care vulnerabilizează constant gradientul de securitate al națiunii. În România are loc un proces accelerat de „delegitimare a statului” pe fondul unei corupții generalizate la nivelul instituțiilor administrative sau de forță (justiție sau interne), scăderea încrederii publice în instituțiile statului și refuzul tot mai evident de participare la „viața cetății”. În aceste condiții, „contribuția activă a cetățeanului la construcția cotidiană a securității” este subminată tocmai de stat, prin instituțiile sale cele mai reprezentative în gestionarea securității.

Resursele de securitate au fost, de-a lungul timpului, într-o directă dependență de modelul de stat existent. Criza economică și financiară actuală, spre exemplu, este rezultatul transformării statului **într-o virtualitate**.⁴

Evoluția istorică a statului, în funcție de câțiva parametri, dintre care exemplificăm nivelul de dezvoltare, guvernanta economică și cultura societală, a promovat câteva modele dintre care

enumerăm **modelul anglo-saxon** (mai mult sau mai puțin promotor al pieței libere), **modelul european francez** (al reglementării și al implicării guvernului), **modelul venezuelean-nord corean** (al proprietății de stat), **modelul chinez** (al economiei duale, administrată de stat), **modelul israelian** (al antreprenoriatului) sau o combinație a acestora.⁵

Realitatea impusă de condițiile și de consecințele globalizării impune o reconsiderare fundamentală a modelelor statale. *Fundamentalismul de piață*, după cum l-a definit George Sörös, a degenerat competiția comercială și a relistat bunăstarea națiunilor. În anul 2009 se vorbea despre „eșecul pieței” și despre nevoia de „intervenție a statului” iar, la ora actuală, după involuția socio-economică globală, noua temă de dezbaterilor o constituie **eșecul statului**.

Întrebarea fundamentală este: cum regândim relația stat-economie pentru realizarea premiselor dezvoltării sustenabile și, implicit, maximizarea potențialului de generare a resurselor de securitate?

Richard Rosencrance a identificat trei modele istorice de stat: statul teritorial, statul comercial și statul virtual (cu care suntem contemporani și care este motorul globalizării)⁶.

Statul teritorial consideră că *resursele naturale* sunt principala condiție a dezvoltării. Evoluția globală de după a doua jumătate a secolului al XX-lea a demonstrat că „neocolonialismul economic” a jefuit unele state de resursele lor naturale, fără a permite dezvoltarea acestor „state-colonii de resurse”. Este de remarcat că Japonia a ajuns o mare putere fără a deține resurse naturale notabile, promovând la scară națională spionajul economic și reciclarea materialelor.

Statul comercial a realizat bunăstarea națională prin promovarea producției interne și printr-un export agresiv. Liderii mondiali au contracarat acest proces prin instituirea unor bariere vamale descurajatoare și monitorizarea atentă a balanțelor de plăți comerciale.

Statul virtual a apărut ca o soluție bazată pe maximizarea creativității resurselor umane și pe mobilitatea capitalului. Marile corporații au identificat cu maximă eficiență soluțiile de valorificare a resurselor umane ieftine și calificate din statele mai puțin dezvoltate. Corporațiile transnaționale au devenit motoarele globalizării remodelând concepte precum „Produs Intern

Brut” sau „economie națională”. Efectele „capitalului vagabond” rămân și la ora actuală o problemă majoră de drept comercial internațional generând spolierea potențialului economico-financiar al unor națiuni vulnerabile. Statul virtual – inspirat din experiența corporatistă globală – este centrat pe atragerea investițiilor, realizarea producției dincolo de limitele granițelor naționale și pe maximizarea potențialului resurselor umane. Resursa umană a devenit moneda forte a statului virtual.⁷

Globalizarea performantă, din perspectivele statului virtual, pune accentul pe educație și training profesional, orientate spre cerințele pieței internaționale și parțial naționale.⁸ Resursa umană performantă va utiliza infrastructura de producție a altor state, iar resursele naturale devin tot mai mult o problemă de securitate a mediului, de reechilibrare a relației dintre ființa umană și mediul natural înglobant.

Una din întrebările legitime pe care trebuie să ni le punem este: ce fel de stat promovăm în România? În funcție de modelul pentru care se optează, vom identifica, în ce privește conceptul de securitate pe care îl avansăm, și procesele care generează *resursele de securitate*. Apartenența la Uniunea Europeană limitează opțiunea spre modelul de stat teritorial, având în vedere că UE are la bază libera circulație atât a capitalului cât și a forței de muncă. Soluția statului comercial pare a nu fi viabilă în România întrucât potențialul de realizare a unei producții interne competitive a fost redus la valori de avarie prin destructurarea economiei – sub lozinca „privatizărilor strategice” – și privatizare unei mari părți a resurselor naturale. Afacerile imobiliare au eliminat din peisajul economic marea majoritate a instituțiilor de cercetare/dezvoltare, iar resursa umană de specialitate a plecat în străinătate. Migrația inteligenței naționale au fost consecința deciziilor în sfera economică și nu expresia voinței personale a cercetătorilor.

Un exemplu edificator de gestionare neperformantă a resursei umane înalt calificate o constituie semnarea, la 15 aprilie 2004, de către Microsoft Ireland Operation Limited și Guvernul României, a contractului nr. 0115RO prin care „partea română i-a acordat celei americane dreptul și obligația de a arbitra piața IT românească. De asemenea, dreptul de a decide în ceea ce privește politica IT a României, precum și cesionarea

resurselor naționale intelectuale creative și novatoare în domeniul dezvoltării și publicării programelor pentru calculator”⁹.

Putem afirma că, la ora actuală, în mare măsură, deciziile strategice privind locul și rolul statului nu favorizează realizarea obiectivelor Strategiei Naționale de Securitate a României.

Pentru studiul nostru, considerăm utilă următoarea definiție a conceptului de securitate națională:

Securitatea națiunii este un parametru de stare și o procesualitate pe care națiunea a moștenit-o, a acumulat-o și o poate genera astăzi și în viitor, precum și potențialul tuturor capabilităților naționale și colective internaționale necesare identificării și gestionării performante a vulnerabilităților, riscurilor, amenințărilor și agresiunilor de orice formă, interne și externe.

Teza 1 – Instituțiile statului, comunitățile și fiecare cetățean vor acționa în domeniul securității națiunii în conformitate cu principiile precauției și al echilibrului între obiective și resursele disponibile, având ca **obiectiv final prezervarea aspectelor fundamentale ale identității și valorilor naționale, precum și asigurarea condițiilor dezvoltării sustenabile.**

Teza 2 – Securitatea națiunii nu mai este monopolul exclusiv al statului, iar gestionarea sa efectivă are la bază parteneriatul public-privat și comunicarea performantă, în baza unor reglementări moderne privind colaborarea cu mediul academic și științific, mediul de afaceri, societățile furnizoare de servicii private de securitate și societatea în ansamblul ei.

Dacă admitem, pe de o parte, că securitatea națiunii este o **procesualitate** și, pe de altă parte, că obiectivele fundamentale sunt **prezervarea aspectelor fundamentale ale identității și valorilor naționale precum și asigurarea condițiilor dezvoltării sustenabile**, problema generării resurselor de securitate este intrinsec determinată de procesele socio-economice specifice națiunii române.

În cadrul acestei procesualități privind securitatea națiunii, ne propunem să abordăm problema prezervării și generării resurselor de securitate din perspectiva **producției și consumului durabil.**

În opinia noastră, producția durabilă este mai mult o problemă de ecodesign și ecoengineering, iar consumul durabil, având la bază și produsele



ecotehnologiei, este mai mult o problemă de stil de viață, de educație și atitudine civică. Economia globală trebuie să renunțe treptat la carbo-economie și să opteze pentru eco-economie sau economia verde.

În condițiile în care resursele financiare și calitatea resurselor umane au tendințe de diminuare sau, în cel mai fericit caz, de stagnare, este evident că doar abordările proactive constituie soluția pentru generarea premiselor dezvoltării durabile/sustenabile și, pe cale de consecință, generarea resurselor de securitate impuse de necesitățile de securizare ale națiunii. Costurile prevenirii sunt de zeci de ori mai mici decât costurile remedierii unei situații. **Profilaxia trebuie să înlocuiască terapia.** Prevenirea impune reconsiderarea listei de priorități a întregii agende politice naționale. Poluarea și cantitatea deșeurilor au o dinamică pe care nicio națiune nu o va mai putea controla la un moment dat decât alocând resursele adecvate în „amonte” proceselor de fabricație, adică în domeniile cercetării, proiectării și ecotehnologiilor.

Putem afirma că, prin comparație, starea de sănătate a unei națiuni – una din resursele ei fundamentale de securitate – este în directă dependență de stilul de viață al copiilor, tinerilor și adulților care optează pentru forme active ale existenței umane, generatoare de vitalitate. Studiile au demonstrat că, la un moment dat, statul nu va mai putea acoperi costurile cu asistența medicală a propriilor cetățeni, iar soluția pentru care se optează tot mai mult o constituie **profilaxia**.¹⁰

În ultimele două decenii, s-a ajuns la concluzia că resursele materiale sunt determinante în eșecul ecologic al economiei actuale, identificabil în consumul exagerat al resurselor naturale. Modelele economice și evoluția proceselor globalizante ne permit să afirmăm că, dacă putem identifica o explicație a colapsului socialismului în faptul că prețurile nu reflectau adevărul economic, colapsul capitalismului va fi determinat de faptul că prețurile nu reflectă adevărul ecologic. O simplă analiză a majorității proceselor de realizare a bunurilor materiale ne permite să ajungem la o concluzie surprinzătoare: „în prezent, peste 90% din resursele materiale extrase din natură nu se regăsesc în produsele finale”¹¹.

Institutul Wuppertal¹² și-a propus să promoveze cercetări orientate pe aplicarea principiilor sustenabilității, gestionarea provocărilor semnificative

corelate dezvoltării sustenabile/durabile precum schimbările climatice sau epuizarea resurselor.

Experții din domeniul securității mediului consideră că, dacă un produs va fi realizat și achiziționat în mod eficient, respectând și protejând mediul natural, fiind ambalat în modalități care să nu genereze deșeuri și să nu fie transportat pe distanțe lungi, atunci putem susține că promovăm durabilitatea.

Clubul de la Roma a realizat raportul „Limitele creșterii” (1972), avertizând asupra dependențelor dintre creșterea economică fără limite, într-un mediu natural limitat ca potențial al resurselor naturale, și starea mediului și sănătatea populației. Raportul a investigat procese globale precum industrializarea prea rapidă, epuizarea resurselor neregenerabile, creșterea stocurilor de hrană și degradarea mediului natural.

În cadrul Summitului de la Rio privind Pământul (1992), a fost elaborată „Agenda 21” în care se afirmă: „cauza principală a deteriorării continue a mediului global o reprezintă modelele nedurabile de consum și de producție, mai ales în țările industrializate, ceea ce este un motiv de îngrijorare, crescând sărăcia și dezechilibrele”¹³.

Studiile privind evoluția stării de securitate a națiunilor au evidențiat faptul că problematica securității interne – publice sau comunitare – devine prioritară pe agenda națiunilor. Agresiunile clasice militare devin tot mai puțin probabile, în timp ce mișcările sociale interne, determinate de scăderea nivelului de trai sau accesul limitat la resursele vitale ale oamenilor devin procesualități tot mai dificil de gestionat. De regulă, aceste vulnerabilități interne ale unei națiuni sunt consecința directă a unor decizii strategice eronate privind managementul resurselor vitale ale națiunii.

În România, privatizarea unor servicii vitale ale națiunii – precum telecomunicațiile, furnizarea de energie electrică, termică, apă sau gaze – a generat un monopol privat care permite escaladarea prețurilor pentru consumatori dincolo de limitele sustenabilității. Securitatea personală a devenit preocuparea cotidiană a cetățenilor, iar participarea lor la eforturile de securizare națională devine, în aceste condiții, o utopie.

Definirea producției și consumului durabile/sustenabile a fost avansată la Simpozionul de la Oslo privind utilizarea durabilă a resurselor, organizat de Ministerul Mediului din Norvegia

(1994), astfel: „utilizarea serviciilor și a produselor conexe care să răspundă necesităților de bază și care îmbunătățesc calitatea vieții, în timp ce se reduce la minimum utilizarea resurselor naturale și a materialelor toxice, a emisiilor deșeurilor și poluanților de-a lungul ciclului de viață al serviciului sau produsului, pentru a nu pune în pericol nevoile generațiilor viitoare”¹⁴.

În anul 1999, ONU a redactat „Ghidul pentru protecția consumatorului” care include un capitol cu titlul „Promovarea consumului durabil al resurselor”. Documentul susține ideea orientării preferințelor consumatorilor spre produse ecologice care necesită o cantitate mai mică de resurse și care sunt „prietenoase cu natura” (*ecological friendly*) prin impactul mai mic asupra mediului. Creșterea economică trebuie corelată cu menținerea echilibrului ecosistemelor naturale și cu potențialul natural de refacere al resurselor.

Comisia Comunităților Europene a abordat problematica privind consumul și producția durabile în cadrul unui document din anul 2008¹⁵. Documentul pune accent pe faptul că marea provocare a „Strategiei de la Lisabona” o constituie *integrarea dezvoltării durabile/sustenabile printre obiectivele esențiale ale Uniunii Europene*. Acest demers politico-social vizează în mod direct modul de viață al europenilor, stil de viață în care ceea ce producem și consumăm determină încălzirea globală, dinamica poluării (sub variate forme dintre care unele de mare subtilitate precum poluarea electromagnetică), utilizarea în exces a materiilor prime și epuizarea potențialului ecosistemelor și a resurselor naturale.

Comunicarea Comisiei Comunităților Europene menționează că producția și consumul durabile devin prioritatea de maximă importanță a evoluției întregii civilizații planetare apreciind că ele sunt componentele economiei globale cu cel mai mare impact asupra mediului natural. Planul de acțiune propus în comunicarea Comisiei Comunităților Europene avansează un posibil cadru unitar pentru abordarea acestei problematice și o reconsiderare a modelelor naționale privind producția și consumul. La nivelul UE, este tot mai mult susținută ideea realizării de produse „prietenoase cu mediul”.

Dezvoltarea durabilă/sustenabilă impune modelul de abordare integrator privind obiectivele imediate cu cele strategice, acțiunile locale cu cele globale, problemele dezvoltării economice cu cele

de securitate a mediului. Succesul unui asemenea model nu poate fi decât consecința parteneriatului public-privat, având la bază un set motivant de principii politice, economice, sociale, de educație și de atitudine civică.

Strategia pentru Dezvoltare Durabilă a UE promovează șapte direcții de acțiune, astfel:

1. schimbarea climatică și energia curată;

2. transportul durabil;

3. producția și consumul durabile;

4. conservarea și managementul resurselor naturale;

5. sănătatea publică;

6. incluziunea socială, demografia și migrația;

7. sărăcia și provocările la nivel global.

„Agenda Lisabona” (2000)¹⁶ a presupus adoptarea, la nivelul UE, a unei strategii extrem de ambițioase privind dezvoltarea durabilă/sustenabilă. Cei trei piloni ai „Strategiei Lisabona” – competitivitatea economică, incluziunea socială și securitatea mediului – au o evoluție asincronă în cadrul realității comunitare europene. Problema competitivității a devenit obiectivul prioritar – adeseori distorsionat de interesele naționale – iar strategia de dezvoltare durabilă/sustenabilă este tot mai mult identificată doar cu pilonul de mediu al „Strategiei Lisabona”.

Cu ocazia Zilei Mondiale a Mediului (5 iunie), Universitatea Ecologică București a organizat o sesiune de comunicări științifice care și-a propus să abordeze tema: „Este posibilă o dezvoltare durabilă în România?”

Rectorul Universității Ecologice București, prof. univ. dr. Mircea Duțu, a prezentat lucrarea cu titlul *Proiectul Stockholm și perspectivele „dezvoltării durabile”*, în care susține că „soluția generală, de principiu, a parteneriatului public-privat, cu consecințele sale (inclusiv supraviețuirea reglementării și instituționalizării interesului public ecologic), a trebuit să cedeze total și definitiv concepției asimilării protecției mediului ca un aspect minor al economiei de piață, refuzului normatizării juridice și soluționării problemelor ecologice prin autoreglarea naturală a mecanismului”¹⁷.

În România, Ministerul Mediului și Pădurilor trebuie să-și asume rolul de „manager național” al proceselor de recalibrare a economiei naționale spre modele durabile de producție și consum. Trebuie accesate toate fondurile europene în acest domeniu întrucât ele sunt nerambursabile, iar

presiunea asupra bugetului național este, în acest fel, diminuată.¹⁸

La ora actuală, există trei proiecte care vizează domeniile producției și consumului durabil, astfel:

- **Proiectul LIFE** – testarea la nivelul României, la nivel pilot, a modelului de „simbioză industrială” (implementat cu succes în Marea Britanie printr-un program guvernamental), care își propune revalorificarea în mod inovativ a deșeurilor industriale prin realizarea unei rețele de firme care să colecteze și să proceseze deșeurile și produsele secundare ale altor companii. Simbioza industrială își propune să „imite” natura, unde sistemele naturale prelucrează „deșeurile” generate de unele subsisteme în cadrul unor activități „productive” ale altor subsisteme. Deșeurile generate de un sistem devin materii prime pentru alte sisteme.

- **Achiziții publice ecologice** – instruirea unui număr de 40 de achizitori publici în domeniul achizițiilor publice ecologice prin inserarea în prevederile caietelor de sarcini de achiziții a unor criterii ecologice. În final, se va realiza o rețea de achizitori „verzi”.

- **Dezvoltarea unei piețe ecologice** – producătorii și consumatorii sunt educați cu privire la avantajele producerii și achiziționării produselor ecologice. Vor exista două componente majore : EcoTechnoNet și Green Procura.

Producție durabilă

Așa cum am precizat anterior, performanța în domeniul producției și consumului durabile își are rădăcinile în faza de proiectare a fiecărui produs sau serviciu.

În comunicarea Comisiei Comunităților Europene din anul 2008 la care am mai făcut referire, au fost identificate o serie de acțiuni concrete care vizează producția și consumul durabil dintre care exemplificăm:

- directiva privind proiectarea tehnologică – definește normele de proiectare ecologică pentru produsele energofage;

- etichetarea produselor – se referă la etichetarea energetică, informație care permite utilizatorului să opteze pentru produse cu consum redus de energie;

- măsuri de stimulare – statele vor avea libertatea de promova măsuri de stimulare care să încurajeze alegerea produselor cu performanțe

energetice și ecologice (se admit normele privind ajutoarele de stat).

În lucrarea „Manual de inginerie industrială”¹⁹, H.B. Maynard susține că 75-80% din performanțele unui produs se realizează în faza de proiectare (design), restul fiind realizat în cadrul proceselor tehnologice de fabricație. În mod cert, această abordare trebuie promovată și în cadrul a ceea ce azi cunoaștem sub denumirea de „eco-design” sau de proiectare ecologică, care trebuie să pornească de la premisa că resursele naturale sunt limitate, iar potențialul de reciclare al deșeurilor în cadrul ecosistemelor naturale se află la niveluri critice.

Parlamentul European și Consiliul European au emis Directiva 2009/125/CE, din 21 octombrie 2009, privind „instituirea unui cadru pentru stabilirea cerințelor în materie de proiectare ecologică aplicabile produselor cu impact energetic”.²⁰

Directiva susține că produsele cu impact energetic au o pondere importantă în consumul de resurse naturale și de energie la nivelul Comunității. *Proiectarea ecologică trebuie să devină o componentă fundamentală a strategiei comunitare privind politica integrată a produselor, ea înscriindu-se în abordarea proactivă, profilactică a dezvoltării durabile/sustenabile.* Directiva își propune o abordare holistică care să vizeze securitatea mediului, impactul social, economic și asupra sănătății publice. Directiva nu se aplică pentru mijloacele de transport destinate persoanelor și bunurilor cu toate că acestea poartă o răspundere semnificativă pentru emisiile de bioxid de carbon la nivel planetar.

Statele dezvoltate investesc masiv în cercetarea și dezvoltarea tehnologiilor verzi, oferindu-le apoi statelor mai puțin dezvoltate din perspectiva economiei de piață. Din aceste rațiuni economiile unor națiuni foarte dinamice (China) sunt mai reticente în a plăti costurile, directe sau indirecte, ale proiectelor de dezvoltare durabilă/sustenabilă. Este evident că interesele economice naționale nu sunt armonizate, decât în mică măsură, cu interesele generale ale omenirii privind devenirea ei durabilă.

Parametrii de proiectare ecologică propuși prin Directiva 2009/125/CE sunt:

- alegerea și utilizarea materiei prime;
- fabricare;
- ambalare, transport și distribuție;
- instalare și întreținere;

- utilizare;
- sfârșitul vieții, semnificând starea unui produs ajuns la termenul primei utilizări până la eliminarea finală.

Din analiza acestor parametri, este clar că procesul de proiectare trebuie să țină seama de realitățile naționale privind accesul la materii și materiale (cu costurile aferente), accesul la tehnologii moderne, infrastructura de transport și mentenanță și exploatarea pe perioade de timp lungi cu posibilitatea reciclării și reutilizării produselor scoase din uz.

Frecvența achiziționării și numărul de produse, tipul de produs și modalitatea de exploatare sunt determinate de trecerea de la stilul de viață bazat pe consumerism pe cel care vizează sustenabilitatea.

Consumul durabil

Studiile au demonstrat că „30-40% din toate problemele de mediu au la bază, în mod direct sau indirect, modelele de consum predominante”.²¹

Un consum durabil/sustenabil al resurselor face apel la utilizarea preponderentă a energiei regenerabile într-un ritm care să permită refacerea resurselor prin apelul la creșterea eficienței energetice.

Erik Assadourian²² afirmă că prevenirea colapsului civilizației umane impune reconsiderarea din temelii a modelelor culturale dominante, un proces care se va derula în decenii și în care trebuie să fie implicate instituțiile de educație, mediul de afaceri, instituțiile guvernamentale, media și mișcările sociale. La ora actuală, studiile au demonstrat că umanitatea consumă cu 30% peste potențialul oferit de mediul natural, generând fragilizarea ecosistemelor de care depinde. Dacă, spre exemplu, întreaga populație a globului ar avea standardul de viață american, atunci am avea nevoie de resursele furnizate de încă patru planete de talia Pământului !

Problematica consumului durabil trebuie abordată ca un „sistem de sisteme”, cu finalități și interdependențe specifice. Modificările climatice, spre exemplu, constituie doar unul din simptomele nivelului excesive de consum. Poluarea aerului, pierderea anuală, în medie, a 7 milioane de hectare de pădure, eroziunea solului, generarea anuală a peste 100 milioane de tone de deșeuri periculoase sunt consecințe ale politicilor corporatiste de a produce mai mult și mai ieftin. Consecințele, printre

multe altele, pentru consumatori și producători sunt obezitatea generalizată și creșterea stresului cotidian. Toate acestea sunt abordate secvențial, separat, chiar dacă interdependențele sunt evidente, iar rădăcinile se regăsesc în modelele consumeriste promovate agresiv.

Erik Assdourian afirmă că „studiile au demonstrat că, dacă se menține consumul actual de energie și se dorește înlocuirea resurselor fosile în producerea ei, în următorii 25 ani trebuie să se aloce fonduri pentru construirea a 200 m² de panouri solare fotovoltaice în fiecare secundă, plus 100 m² panouri solare termice în fiecare secundă, plus 24 de turbine eoliene cu putere instalată de 3 Mw în fiecare oră. Toate acestea să fie realizate timp de 25 de ani continuu”.²³

La începutul anilor '90, au apărut primele orientări spre consumerism în cadrul instituțiilor dominante din cadrul diferitelor culturi – de la mediul de afaceri și instituții guvernamentale până la media și educație. Concomitent, în ultima jumătate a secolului trecut au apărut descoperiri majore în viața cotidiană precum televiziunea, tehnicile tot mai sofisticate de publicitate, corporațiile transnaționale, francizele și Internetul. Toate acestea formează o arhitectură care facilitează răspândirea consumerismului la nivel global.

Un rol determinant în acest proces de promovare a consumerismului l-a avut și îl are media, care este un mijloc foarte influent în transmiterea simbolurilor culturale, normelor, miturilor și poveștilor de succes. În anul 2006, în jur de 83% din populația lumii avea acces la televiziune și 21% aveau acces la Internet.

Guvernul este o altă instituție care modelează cultura consumeristă, iar un exemplu edificator l-a oferit fostul președinte al SUA, George W. Bush, și fostul premier britanic, Tony Blair, care, după atacurile de la 11 septembrie 2001, au invitat cetățenii propriilor țări fie să iasă fără teamă la cumpărături, fie să continue a călători cu ajutorul companiilor naționale aeronautice. Există suficiente exemple care demonstrează că nu de puține ori guvernele au devenit cei mai puternici promotori ai intereselor unor companii prin validarea unor acte normative favorizante. În anul 2008, spre exemplu, în SUA, campaniile prezidențiale au beneficiat de donații, din partea mediului de afaceri, în valoare de aproximativ 3,9 miliarde de dolari (reprezentând 71% din totalul

contributorilor) și au fost cheltuiți aproximativ 2,8 miliarde de dolari pentru lobby politic (86% din suma totală alocată pentru lobby)²⁴.

Educația joacă și ea un rol extrem de important, mai ales atunci când mediul de afaceri devine unul din cei mai influenți sponsori ai mediului academic.

Analizii din domeniul consumerismului au ajuns la concluzia că cea mai importantă pârgă de modificare a unui sistem îl constituie schimbarea modelului sistemului. În cazul consumerismului trebuie modificate convingeri, cum ar fi acelea că a deține mai multe bunuri semnifică satisfacție și fericire, că o creștere continuă este benefică, că ființa umană este separată de natură, iar aceasta este un „depozit de resurse” destinat exclusiv nevoilor omenirii.

Pentru protejarea potențialului ecosistemelor a fost avansat un nou concept: **jurisprudența Pământului**. Acest concept se referă la faptul că locuitorii Pământului au drepturi fundamentale pe care cadrul legal actual al omenirii trebuie să-l includă. Un pas semnificativ în acest sens l-a realizat Ecuadorul care a inclus în Constituție (2008) următoarea afirmație: „*Natura, unde viața se reproduse și există, are dreptul la existență proprie, să persiste, să se mențină și să-și regenereze ciclurile vitale, structurile, funcțiile și procesele evolutive*” precum și „*fiecare persoană, comunitate și națiune trebuie să recunoască drepturile Naturii în fața instituțiilor publice*”²⁵.

Concluzii

La ora actuală, în România, nu putem identifica modelul de stat pentru care s-a optat – nu există o viziune pe termen lung nici referitor la locul și rolul nostru în cadrul UE – și, pe cale de consecință, nu putem identifica mijloacele prin care decidenții strategici naționali și-au propus să genereze și să gestioneze resursele de securitate.

Dezvoltarea durabilă/sustenabilă este considerată la nivel global ca singura opțiune care poate garanta continuitatea civilizației umane. România deține o „Strategie Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României Orizonturi 2013-2020-2030”, dar implementarea timidă a prevederilor acestui document rămâne o problemă de „opțiune politică”, deci de alocare a uneia din cele mai importante „resurse de securitate” în atingerea obiectivelor propuse.

Destructurarea economiei naționale și renunțarea la domeniile generatoare de inovare și dezvoltare – institutele de cercetare/dezvoltare – au determinat scăderea dramatică a potențialului uman dedicat creșterii competitivității și identificării soluțiilor necesare asigurării premiselor dezvoltării durabile/sustenabile, implicit a potențialului resurselor de securitate.

Connie Hedegaard, Comisarul European pentru Schimbări Climatice, a dat recent un interviu revistei „InfoMEDIU Europa” în care afirma că „*ar fi complet iresponsabil din partea noastră să lăsăm copiii noștri nota de plată pentru o viață bine trăită*”. Ea a subliniat nevoia unui efort colectiv în gestionarea acestei problematice, subliniind că „*toate componentele societății trebuie să se implice. Politicieni, întreprinderi, ONG-uri și – poate mai ales – cetățeni obișnuși trebuie să-și asume responsabilitatea și să-și aducă contribuția*”²⁶.

Din analiza realizată am ajuns la concluzia că documente de maximă importanță pentru securitatea națiunii, mai ales privind realizarea obiectivelor strategice, nu constituie un sistem de referință pentru generarea unor politici și strategii realiste în domeniul securității. Problematika resurselor de securitate devine tot mai mult o problemă de adaptare atât a modelului statal, cât și de identificare și susținere a noilor vectori specifici securității unei națiuni. Potențialul economic depinde tot mai mult de creativitate și, implicit, de calitatea resursei umane, singura „investiție” care deține un factor de multiplicare al valorii limitat doar de imaginația omului.

Din această perspectivă, România dovedește – prin deciziile strategice avansate în ultimele două decenii – o reală „miopie politică”, ceea ce antrenează consecințe insecuritynte pe termen lung.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALIGICĂ, Dragoș Paul, *De la asistențial la virtual*, Foreign Policy România, iulie/august 2010.
2. ASSADOURIAN, Erik, *The Rise and Fall of Consumer Cultures, State of The World 2010*, The Worldwatch Institute, New York, 2010.
3. COSTE, Dan, **MICROSOFT îngerul păzitor**, Editura Aldo Press, București, 2010.
4. LETTENMEIER, Michael; ROHN, Holger;



LIEDTKE, Christa; SCHMIDT-BLEEK, Friedrich, *Resource productivity in 7 steps*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, editat în Wuppertal Spezial 41, decembrie 2009.

5. MAYNARD, H. B., *Manual de inginerie industrială*, Editura Tehnică, București, 1977.

6. **Nachhaltige Konsummuster und postmaterielle Lebensstile**, Editura Umweltbundesamt, Berlin, 1997.

7. State of the World 2010 – The Woldwatch Institute, 2010.

8. InfoMEDIU Europa, nr.7(56), 25 iulie - 25 august 2010.

9. Foreign Policy România, Iulie/august 2010.

10. Comisia Comunităților Europene, Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor cu privire la Planul de acțiune privind consumul și producția durabile și politica industrială durabilă, Bruxelles, 17 iulie 2008, COM (2008) 397 final.

11. Strategia de Securitate Națională a României, 2007.

12. www.asambleaconstitutyente.gov.ec/documentos/constitucion_de_bolsillo.pdf, p. 52.

13. www.ecomagazin.ro/catre-modele-durabile-de-productie-si-consum/.

14. http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_12998/Agenda_Lisabona.html.

15. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:285:0010:0035:RO:PDF>.

16. <http://gandesteverde.wordpress.com/2010/08/16/conservarea-resurselor-versus-consum-eficient-al-resurselor/>.

17. <http://www.revista22.ro/este-posibila-o-dezvoltare-durabila-in-romania-2813.html>.

18. http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_04.shtml.

19. <http://www.wupperinst.org/en>.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Strategia de Securitate Națională a României, 2007, p.27 – în text se face referire la rolul jucat de România în cadrul NATO și UE.

2 Ibidem , pp. 54-55.

3 Foreign Policy România, iulie/august 2010.

4 Foreign Policy Romania, iulie/august 2010, p. 61.

5 Ibidem, p. 62.

6 Dragoș Paul ALIGICĂ, *De la asistențial la virtual*, Foreign Policy Romania, iulie/august 2010, pp. 68-69.

7 La ora actuală, una din soluțiile scăderii costurilor unei firme o constituie externalizarea unor servicii. Noutatea în domeniul *outsourcingului* o constituie *leasingul de resurse umane*. În funcție de nevoile unor firme, persoane înalt specializate profesional sunt „împrumutate” pentru perioade de timp limitat.

8 Experiența cu manualele alternative a fost un exemplu de neînțelegere, la nivelul decidenților, a cerințelor globalizării atât economice cât și politice.

9 Dan COSTE, **MICROSOFT îngerul păzitor**, Editura Aldo Press, București, 2010, p. 24.

10 În România, în intervalul 2001-2004, au fost construite 400 de săli de sport, dar activitățile sportive școlare nu au devenit obligatorii dovedind că investiția materială nu a fost acompaniată de una educațională.

11 Michael LETTENMEIER, Holger ROHN, Christa LIEDTKE și Friedrich SCHMIDT-BLEEK, *Resource productivity in 7 steps*, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, editat în Wuppertal Spezial 41, 2009, p. 7.

12 <http://www.wupperinst.org/en>.

13 http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_04.shtml.

14 <http://gandesteverde.wordpress.com/2010/08/16/conservarea-resurselor-versus-consum-eficient-al-resurselor/>.

15 Comisia Comunităților Europene, Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor cu privire la Planul de acțiune privind consumul și producția durabile și politica industrială durabilă, Bruxelles, 17 iulie 2008, COM (2008) 397 final.

16 http://www.euractiv.ro/uniunea-europeana/articles%7CdisplayArticle/articleID_12998/Agenda_Lisabona.html.

17 <http://www.revista22.ro/este-posibila-o-dezvoltare-durabila-in-romania-2813.html>.

18 www.ecomagazin.ro/catre-modele-durabile-de-productie-si-consum/.

19 H. B. MAYNARD, **Manual de inginerie industrială**, Editura Tehnică, București, 1977.

20 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:285:0010:0035:RO:PDF>.



21 **Nachhaltige Konsummuster und postmaterielle Lebensstile**, Editura Umweltbundesamt, Berlin, 1997, p. 1.

22 Erik ASSADOURIAN, *The Rise and Fall of Consumer Cultures*, **State of The World 2010**, The Worldwatch Institute, New York, 2010, pp. 3-20.

23 Ibidem, p. 7.

24 **State of the World 2010**, The Worldwatch Institute, 2010, p. 15.

25 www.asambleaconstituyente.gov.ec/documentos/constitucion_de_bolsillo.pdf, p. 52.

26 InfoMEDIU Europa, nr. 7 (56), 25 iulie - 25 august 2010, p. 11.

Dr. Francisc Tobă (francisc@securitatenationala.ro) – inginer militar în rezervă, până în anul 1990 a lucrat în industria de apărare, iar după anul 1990, a fost membru al Parlamentului României (1992-1996), consilier diplomatic la OSCE (1996-1997), consilier personal al fostului prim ministru Adrian Năstase (1997-2001), CEO al companiei aviatice ROMAERO S.A. (2001-2003) și CEO al companiei de explozivi NITRAMONIA S.A. (2003-2004). La ora actuală, este consilierul personal al Comisarului General al Gărzii Naționale de Mediu. Este doctor în științe militare (2001) și lector universitar la facultatea de Relații Internaționale și Studii Europene din Universitatea „Spiru Haret”. Autor al lucrurilor „Decizia politică și securitatea națiunii” și „Spionajul high-tech și afacerile”.

RESURSELE DE APĂ ȘI MEDIUL DE SECURITATE

Irina CUCU

Așa cum se cunoaște, materiile prime dar, în primul rând, resursele energetice sunt, în general, limitate și repartizate neuniform pe glob. Deficitul acestora este și cauza declanșării sau amplificării a numeroase conflicte din ultimii ani. Deținerea controlului resurselor conferă puteri politice, economice dar și militare sporite. Se obișnuiește ca, atunci când se vorbește de resurse, să se refere doar la cele energetice dar astfel se omit resursele de apă, de hrană, de forță de muncă, tot atât de importante, unele chiar vitale pentru dezvoltarea și menținerea vieții pe pământ.

Cuvinte-cheie: apă; securitate; criză; securitate ecologică.

În prezent, un stat este considerat o mare putere nu doar pentru faptul că dispune de arme nucleare, ci, îndeosebi pentru resursele pe care le mobilizează reușind astfel să genereze o putere fără rival în toate domeniile, la nivel strategic și tactic. Globalizarea este principalul fenomen care influențează atât competiția, cât și cooperarea pentru obținerea resurselor și, implicit, lupta pentru putere, antrenând consecințe asupra mediului de securitate contemporan, creând atât oportunități, dar și riscuri și amenințări. Deținerea controlului asupra resurselor și puterea de valorificare a acestora a dus la o separare a statelor în state sărace și state bogate. Accesul diferențiat la resurse afectează relațiile dintre state având consecințe dintre cele mai distrugătoare. Asistăm la o accentuare a dezastrelor naturale, la epuizarea resurselor energetice, la creșterea demografică corelată cu reducerea resurselor de apă și hrană, la încălzirea climei, fenomene ce continuă să influențeze stabilitatea și securitatea globală¹.

Creșterea nevoii de apă potabilă și micșorarea drastică a acestor resurse a stârnit interesul

corporațiilor multinaționale, care vând apă pentru sume mari de bani. Industria apei este speculată de Banca Mondială ca o industrie potențială cu profituri de ordinul trilioanelor de dolari. Astfel, apa a devenit „aurul albastru” al secolului al XXI-lea (pe locul 2 după petrol, considerat aurul negru)².

Cursa pentru controlul resurselor de apă este în plină ascensiune, de aceea este posibil ca în următorii 50 de ani să asistăm la o competiție pentru deținerea controlului acestui tip de resursă. Situația apei este agravată și de încălzirea globală care reduce o mare parte a resurselor hidrologice deja existente. Un exemplu în ceea ce privește problema apei sunt țările din Asia în care, în ciuda evidentei creșteri economice, peste 700 de milioane de persoane nu au acces la apa curentă, multe dintre acestea neavând acces nici măcar la facilitățile sanitare necesare. Climatologii au lansat un avertisment cu privire la reducerea rezervelor de apă și la efectele devastatoare pe care le au emisiile de dioxid de carbon în atmosferă, rezultate în urma arderii combustibililor fosili³.

În acest sens, Uniunea Europeană alocă fonduri importante pentru dezvoltarea energiilor nepoluante, în primul rând, datorită dependenței tot mai mari de resursele energetice din zone cu un mediu de securitate instabil dar și a costurilor tot mai ridicate ale acestor resurse. Totodată, transportul, prelucrarea și consumul acestora poluează mediul și poate avea consecințe dezastruoase nu doar asupra unui stat, ci a întregii regiuni geografice.

În mod special, resursele de apă reprezintă un aspect care reflectă o legătură între degradarea mediului și izbucnirea conflictelor. Ca amenințare de securitate, cantitățile deficitare de apă dulce constituie nu doar o cauză directă a insecurității, ci și o amenințare indirectă de securitate, prin

potențialul lor de a genera conflicte. Apa dulce reprezintă o resursă fundamentală, esențială pentru agricultură, funcționarea industriilor, furnizarea de energie și asigurarea sănătății și a igienei. Resursele de apă sunt însă distribuite neuniform. Unele zone ale planetei dețin resurse de apă dulce din abundență, în timp ce altele se confruntă cu o acută lipsă a acestei resurse.

Apa este de fapt cea mai importantă resursă. Fără apă nu ar exista viața pe pământ. Un om poate rezista fără hrană timp de trei săptămâni, dar fără apă doar trei zile și acest lucru este valabil și pentru celelalte viețuitoare ale planetei. Apa are aceeași importanță în procesul de evoluție al vieții pe pământ ca și aerul. Rămâne de văzut care va fi capacitatea de adaptare a organismelor vii la consumul de aer și apă poluate. Să fie aceasta o cauză a diverselor boli apărute în ultima perioadă și pentru care nu se cunosc soluții de tratare?

Totodată, s-a dovedit eficiența apei în producerea de energie electrică, se fac cercetări pentru folosirea ei, alături de alte substanțe mai puțin poluante, ca și combustibil pentru motoare. Pe viitor ar putea înlocui cu succes petrolul, resursă atât de costisitoare și poluantă.

Potrivit Comisiei ONU pentru Dezvoltarea Durabilă, peste 40% din țări se află în zone unde apa constituie o problemă și 28% din tensiunile cauzate de apă au condus la conflicte. În primul rând, producția insuficientă de alimente determinată de insuficiența cantităților de apă, combinată cu creșterea populației caracteristică țărilor lumii a treia, conduce la deteriorarea condițiilor de viață în zonele în care apa constituie deja o problemă. Aceasta declanșează de asemenea probleme de mediu, ca epuizarea cantităților de apă, despăduriri și deșertificare. Unele dintre consecințe sunt sărăcia, malnutriția și, ocazional, foametea, acestea putând produce migrația în plan intern sau extern. Oamenii care fug din calea conflictelor armate aduc cu ei o cerere mai mare de apă. De exemplu, în 2006, numărul refugiaților din Eritreea, care căutau azil în Sudan, s-a mărit cu 30%. Această creștere bruscă a cauzat o presiune suplimentară asupra resurselor limitate de apă din Sudan. Tendința urmează să se amplifice odată cu schimbările climatice mai pronunțate⁴.

Pe de altă parte, și conflictele au efecte directe asupra resurselor de apă, cum ar fi poluarea acesteia. De exemplu, în timpul genocidului din Rwanda, cadavrele aruncate în fântâni și în râuri

au poluat resursele de apă, fapt care a generat riscul transmiterii unor boli infecțioase. Dunărea a fost, de asemenea, poluată în perioada conflictelor din fosta Iugoslavie – atât cel din Bosnia, cât mai ales cel din Kosovo⁵.

Deși aparent resursele de apă sunt considerabile, tot atât de adevărat este că și nevoile sunt la fel de mari. Accesul la apă este limitat datorită așezării geografice a unei zone sau a alteia, de nivelul de trai și facilitățile de distribuire a apei. Putem vorbi de o criză a apei care este declanșată de diversificarea activităților și nevoilor umane, iar, prin implicațiile pe care le are, nu de puține ori devine un element de interes geopolitic sau geostrategic.

Tendențele care vor amplifica criza apei în viitor sunt: perturbarea dinamicii ecologice a fluviilor și râurilor prin amenajări raționale (baraje, diguri, drenări de terenuri, despăduriri), poluarea industrială, cea produsă prin efectuarea diferitelor servicii (curățenia străzilor, transporturile), poluarea din agricultură (folosirea îngrășămintelor chimice, dejecțiile animaliere) și poluarea produsă de locuitorii planetei în calitate de consumatori. Este inutil să amintim aici că mulți analiști consideră că adevărata cauză a crizei din Orientul Mijlociu o constituie apa⁶.

Organizația IBM a prezentat în 2009 un raport privitor la problema cuantificării și administrării resurselor de apă (2009 Global Innovation Outlook Report on Water), în care menționează și câteva din cantitățile necesare producerii unor bunuri de larg consum și anume:

- pentru o foaie de hârtie sunt necesari 10 litri de apă;
- pentru un măr sunt folosiți 70 de litri;
- 140 de litri intră într-o ceașcă de cafea;
- 1.300 de litri sunt necesari pentru 1 kg. de grâu;
- 10.855 de litri pentru o pereche de blugi;
- 15.500 de litri intră într-un kilogram de carne de vită.

Aceste calcule iau în considerare fiecare picătură de apă (denumită și “apă virtuală”) consumată pe toată durata ciclului de producție, de la irigații la consum, trecând prin întregul proces de prelucrare industrială⁷.

Dacă la început omul era supus naturii, de-a lungul timpului – prin forța cunoașterii, inteligenței și creației – omul s-a transformat pe sine, a transformat natura conform necesităților

sale, dar încet, încet, a adus și dezechilibre în procesele definitorii pentru mediul ambiant.

Până în prezent, bătălia se ducea pentru deținerea și prelucrarea petrolului dar, pe viitor, această luptă se va da pentru resursele de apă potabilă. În ultimele decenii au apărut uzine de desalinizare a apei oceanice care, deși aduc o importantă cantitate de apă potabilă în zone fără resurse sunt foarte controversate întrucât, pe lângă consumul mare de energie (deci este și producătoare de gaze de seră), distrug ecosistemul marin și nu numai. Pe viitor se vor dezvolta companiile care îmbuteliază și comercializează apa potabilă și asta cu atât mai mult cu cât actualele surse de apă sunt infestate cu diverse substanțe nocive care au efecte dezastruoase nu doar asupra omului, ci și asupra vieții în general.

Întreaga relație dintre om și natură a suferit profunde transformări datorită faptului că, urmându-și interesele, din neglijență și ignoranță – uneori chiar din rea-credință – prin acțiunile sale necugetate, îndreptate împotriva naturii, omul a ajuns să devină autorul crizei cu care se confruntă mediul înconjurător, criza ce pune sub semnul întrebării propria supraviețuire. Ca suport al vieții, mediul natural a imprimat și continuă să imprime acțiunilor militare numeroase particularități.

Conceptul de securitate ecologică a fost promovat la sfârșitul anilor 1980 de către militanții pentru protecția mediului și organizații neguvernamentale și reprezintă capacitatea unei comunități de a sesiza, anticipa suficient de cuprinzător riscurile ecologice ale dezvoltării și de a-și construi în timp real instrumentele de acțiune adecvate.⁸ Acest concept, extrem de actual și important, a fost însușit de oamenii politici și datorită implicațiilor tot mai mari ale efectelor poluării asupra sănătății planetei.

Ca noțiune, criza continuă să plutească între concret și abstract, stârnind preocupări analitice, în contextul unor oportunități. Relevant este și faptul că, în lume, în ultimii ani, din multitudinea de manifestări cu tematică politico-socială, mai mult de jumătate au avut în centrul atenției crizele și necesitatea unui management eficient al acestora. Dar, criza constituie întotdeauna și un început deoarece este urmată de o soluție ce deschide noi posibilități.

Până în prezent, impactul crizelor asupra ecologiei nu a captat prea mult atenția specialiștilor.

De fapt, crizele din ultimii ani au arătat că pe parcursul soluționării lor au fost întrebuițate diverse metode sau tehnologii ce au avut repercusiuni asupra ecosistemelor. Utilizarea munițiilor cu fragmentație și uraniu sărăcit au afectat suprafețe de teren cu urmări asupra culturilor din zona afectată, care cu timpul pot avea efecte și asupra populațiilor locale. Minele antipersonal, chiar dacă au fost interzise, și alte categorii de explozive au transformat mari suprafețe de teren în locuri improprie pentru activități umane.

Dacă vorbim de crizele economice, putem arăta că dezvoltările planificate pentru profituri imediate au afectat și ele capacitatea de adaptare a speciilor la noile dezvoltări economice, câteodată haotice. Perturbarea ecosistemelor din cauze economice au efecte negative manifestate prin: creșterea temperaturii globale, lipsa semnificativă a precipitațiilor, dispariția anumitor specii de viețuitoare.

Efectele unor astfel de crize se pot transforma în crize globale cu consecințe semnificative pentru mediul ambiant. Impactul ecologic al acestora poate fi paradoxal prin biodiversitatea efectelor de nișă ecologică, ca de exemplu, dispariția speciei umane, așa cum au dispărut și alte specii.

În ultima perioadă, în arealul situațiilor de criză, s-au manifestat riscuri scăpate de sub control, cum ar fi: acțiuni teroriste, trafic de armament, muniție, materiale și componente nucleare, droguri, trafic de persoane, dezvoltarea economiei subterane, exploatarea vulnerabilităților infrastructurii critice (alimentare cu apă, energie, telecomunicații, transport). Uneori, toate acestea pot constitui premisele apariției unor crize pur ecologice.

Crizele pot duce și la catastrofe ecologice. Posibila efectuare a unor atacuri asupra sistemelor de protecție a mediului, barajelor, folosirea deșeurilor toxice și radioactive pot determina producerea unor catastrofe ecologice.

Construirea canalului navigabil Bâstroe, care constituie un pericol pentru echilibrul ecologic al Deltei Dunării, demonstrează clar intențiile Ucrainei în ceea ce privește politica zonei. Construirea acestuia nu ar determina doar distrugerea ecosistemului Deltei, ci și dezavantaje economice pentru România. Acestea sunt date, pe de o parte, de micșorarea numărului de turiști, îndeosebi străini, care vin anual în Deltă, dar, pe de altă parte, de scăderea traficului navigabil pe Canalul Dunăre-Marea Neagră, aducând, astfel,



în ambele cazuri, mai puțin profit pentru țara noastră.

O influență devastatoare asupra mediului o au, în primul rând, conflictele armate care, uneori au provocat adevărate dezastre. Exemplele în acest caz sunt multiple, cele mai relevante în acest caz fiind războaiele din Vietnam, Golful Persic și fosta Iugoslavie.

În urma războiului din Vietnam, conform datelor oficiale, datorită răspândirii a circa 70 milioane litri de ierbicide foarte puternice, în special de „agent oranj”, o cincime din pădurile sud-vietnameze au fost distruse chimic și peste o treime din mlaștini au dispărut. Foarte puține dintre ele au putut să se refacă, marea lor majoritate devenind simple mărăcinișuri, mediul inițial nemaiaivând nici o șansă de refacere. Toate aceste substanțe s-au infiltrat în pânza freatică și astfel, pe lângă poluarea apei, substanțele toxice au fost transportate la distanța de sute, poate chiar mii de kilometri. În Serbia, deși evenimentele politice domină mediul informațional, răzbat din când în când informații și despre efectele folosirii loviturilor cu uraniu sărăcit.

Unul din cele mai mari dezastre ecologice ale secolului al XX-lea a fost provocat în Golf, considerat în esență sa ca secvență a unui război economic la nivel global în domeniul energetic⁹. Înaintea retragerii, trupele irakiene au vărsat în apele Golfului Persic, potrivit sursei citate, aproximativ 3 milioane de barili de petrol și mult mai mult în deșert, dând foc la peste 600 de puțuri de petrol, estimându-se că s-au răspândit în mediu circa 10 milioane de m³ de petrol. Tot atunci, terenurile petroliere ale Kuweitului au ars aproape un an producând o poluare de 10 ori mai mare decât toate combinatele industriale ale Statelor Unite ale Americii. Nici după șase luni de la stingerea puțurilor petroliere incendiate, dimensiunile catastrofei ecologice provocate nu s-au diminuat, zone întregi ale teritoriului erau încă dominate de bălți de petrol infiltrat până la adâncimea de cinci metri. Puțina vegetația a deșertului dispăruse și majoritatea animalelor nu au putut supraviețui din cauza ploilor infestate cu reziduuri chimice și a apei poluate cu petrol.

Efectele distructive ale războiului din Golf sunt mult mai mari, ele fiind cauzate și de bombardarea buncărelor și depozitelor armatei irakiene, rupând astfel straturile de pietriș care mențineau avansarea dunelor. În urma traficului intens al mașinilor

de mare tonaj (tancuri, transportoare de trupe, camioane), stratul de sol atât de fragil în deșert, a cărui refacere necesită sute de ani, a fost afectat pe o suprafață de peste 900 km² distrugând vegetația. Din păcate, în aceeași zonă, grav afectată cu puțin timp în urmă, a reînceput războiul. Probabil că, peste câțiva ani, se va constata amploarea dezastrului ecologic produs și după acest de-al doilea conflict. Problema cea mai gravă este că astfel de situații care agresează fizic doar o anumită zonă au repercusiuni mari și în zonele învecinate.

Distrugerea ecosistemelor acționează ca un joc de puzzle. Chiar dacă pe moment avem impresia că este afectată doar o suprafață restrânsă, cea agresată fizic, în timp vom observa că suprafața afectată este mult mai mare, iar dezastrul se propagă în jur, chiar dacă cu o forță mică.

Din păcate, conflictele militare izbucnesc mereu, în tot mai multe zone ale globului. Un alt conflict investigat din punctul de vedere al distrugerilor ecologice este cel din fosta Iugoslavie¹⁰. Potrivit constatărilor Echipei Speciale pentru Balcani a O.N.U., conform sursei menționate, patru localități au fost afectate în mod special de poluare: Pancevo, Novi Sad, Kragujevac și Bor. Bombardarea complexului petrochimic Pancevo a determinat arderea a circa 800 tone de clorură de vinil monomer, produs cancerigen. În urma arderii s-au degajat în aer, printre alți compuși toxici, acid clorhidric și dioxină. Golirea la timp a rezervoarelor de amoniac a dus la evitarea generării unei grave poluări în oraș, însă a provocat, prin deversare, distrugerea faunei Dunării până la 30 km în amonte. De asemenea, peste 1.000 tone de hidroxid de sodiu (sodă caustică) au fost aruncate în fluviu, rezultând astfel o gravă poluare. La Novi Sad, în urma bombardamentelor succesive asupra rafinăriei, circa 73.000 tone petrol brut și produse derivate au ars sau au fost deversate în canalizare, infiltrându-se în apa subterană. La Kragujevac, bombardarea uzinei de autovehicule „Zastava” a provocat o poluare de mare amploare, care a afectat solul, apele și aerul, în special prin bifenilii policlorurați. Bombardarea minelor de cupru, a centralei electrice și a depozitului de hidro-carburi, situate în proximitatea orașului Bor, aproape de frontiera bulgară, a generat o poluare transfrontalieră. Dioxidul de carbon și oxizii de azot, formați prin arderea kerosenului utilizat pentru cele peste 7.000 de zboruri ale avioanelor de luptă, de explozia a peste 1.000 de rachete care

– din punctul de vedere al poluării – fac fiecare cât 30 de avioane, de arderea mai multor rafinării și depozite de combustibili, vor afecta cu certitudine stratul de ozon¹¹.

Efectele produse de astfel de conflicte, în timp și spațiu, sunt uriașe. Poate că așa cum există legi care reglementează statutul și drepturile persoanelor civile în timpul unor astfel de conflicte ar trebui să se instituie și legi care să protejeze mediul. Trebuie să avem în vedere că trebuie să protejăm viața, chiar dacă este vorba de viața oamenilor, a plantelor sau a viețuitoarelor. Până în prezent, a fost mai importantă obținerea victoriei, neținându-se cont de protejarea mediului natural.

Din păcate, atâta vreme cât există războaie, scopurile militare sunt mai importante decât problemele ecologice. Nu se va putea proteja niciodată în totalitate mediul de riscurile de natură militară. Totuși, având în vedere situațiile grave care pot apărea în timp și care deja au început să își facă simțită prezența (vorbind doar de încălzirea globală), se poate lua în considerație măcar atenuarea efectelor distructive ale războiului.

Este dovedit faptul că nu doar conflictele armate afectează mediul, ci și cele economice. În goana după profit și îmbogățire rapidă, atâta timp cât concurența este foarte mare, marile companii uită de protecția mediului, deversând diverse substanțe în mediul înconjurător afectându-l, atât ca spațiu, cât și în timp.

Chiar dacă în prezent sunt numeroase organizații neguvernamentale care s-au implicat activ în protecția mediului, acțiunile și măsurile propuse de acestea nu sunt suficiente. Până când decidenții politici, politico-militari, managerii marilor corporații transnaționale nu vor conștientiza cât de gravă este problema protecției mediului versus dezvoltare economică haotică/conflicte, ea nu își va găsi o rezolvare imediată. Un rol important în sensibilizarea găsirii soluțiilor reale și oportune pe termen lung în protecția mediului ar trebui să îl reprezinte implicarea proactivă a specialiștilor în domeniu ori din domeniile de graniță, prin analize temeinic documentate care să evidențieze efectele pe termen scurt, mediu și lung.

Întotdeauna, natura a fost privită ca un izvor nesecat de resurse și un loc ideal pentru depozitarea deșeurilor. Resursele naturale au devenit axa de forță a resurselor de securitate. Dezvoltarea armelor de distrugere în masă, mai ales a celei nucleare, ridică tot mai mult semne de întrebare

privind supraviețuirea naturii și a speciei umane în general dacă asemenea mijloace se vor folosi semnificativ într-un conflict armat în viitor. În plus, dezvoltarea diferitelor industrii poluante au contribuit din plin la afectarea negativă a mediului natural înconjurător. În același timp, transformările mediului înconjurător făcute de om pentru a-și satisface nevoile sale de hrană, apă, adăpost și nu numai au avut rolul lor negativ în deteriorarea acestuia, uneori ireversibilă. Totuși, se pare că, în prezent, oamenii au început să conștientizeze că protejarea naturii echivalează cu menținerea condițiilor necesare existenței lor. În acest sens, tot mai multe state și organizații nonguvernamentale adoptă și solicită altora măsuri de protecție adecvată a mediului natural. Într-un fel, se poate vorbi de o securitate a mediului. Prin acest concept „(...) înțelegem atât biosecuritatea, adică securitatea a tot ceea ce este viu, cât și securitatea lumii anorganice, cea care generează resursele și găzduiește biosul pe glob”¹². În continuare, sursa citată, face precizarea că „securitatea mediului este conceptul de maximă generalitate în sfera securității și este o limitare contraproductivă dacă este redusă doar la protecția mediului sau securitatea ecologică. Securitatea mediului, din perspectiva ultimelor documente ale UE, devine premisa fundamentală a dezvoltării durabile”.

În acest scop, se impun adoptate măsuri adecvate atât la nivel național, cât și european. De fapt, pentru statele membre ale UE, realizarea unui cadru legal la nivel european și adaptarea lui la nivelul fiecărui stat membru al UE este un prim pas dintr-un lung proces important și necesar dar nu și suficient. Europa este un mozaic de culturi organizaționale, iar statele care vin din fostul Tratat de la Varșovia, spre exemplu, prezintă particularități de care trebuie să se țină seama. România a fost timp de jumătate de secol sub regim totalitar în care cultura comunităților nu a existat întrucât centralismul excesiv, propriu acestui tip de organizare statală, a exclus orice inițiativă și, implicit, responsabilitate asumată de conducerile comunităților.

La toate acestea, se adaugă efectele negative ale actualei crize economico-financiare, ce a cuprins lumea începând cu 2008. Criza face ca resursele financiare alocate sau, mai bine zis, ce ar trebui destinate protecției mediului înconjurător și dezvoltării de activități industriale și agricole, în principal, nepoluante, să fie drastic diminuate.



Pe de altă parte, criza face ca unele activități „aducătoare de profit” imediat să se dezvolte semnificativ. Astfel, în România, unul din factorii care aduc atingere securității mediului o constituie și abuzul de proprietate, mai ales în domeniul defrișărilor. Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României prevede elaborarea și implementarea unui „Program Național pentru Gestionarea Durabilă a Pădurilor” care să permită crearea premiselor de gestionare responsabilă a fondului național forestier.

Legislația privind limitarea uzului de proprietate, mai ales atunci când efectele negative au un mare impact asupra comunităților, nu este suficient de clară iar abuzurile proprietarilor sunt justificate prin dreptul de exercitare nelimitat al uzului de proprietate. De cele multe ori, beneficiile sunt private iar insecurizarea mediului este publică/comunitară.

Cadrul legal general actual din România acordă importanța cuvenită problematicii securității mediului. Strategia de Securitate Națională a României (2007) apreciază că securitatea națională poate fi pusă în pericol de o serie de fenomene grave, de natură geofizică, meteo-climatic ori asociată, provenind din mediul înglobant sau reflectând degradarea acestuia, inclusiv ca urmare a unor activități umane periculoase, dăunătoare sau iresponsabile. În categoria fenomenelor grave putem include, printre altele, și catastrofele industriale sau ecologice care determină un număr mare de victime, poluarea gravă a mediului pe teritoriul național sau în regiunile adiacente.

Prin urmare, se poate afirma că există un impact puternic al mediului asupra securității naționale iar actuala criză economico-financiară îl amplifică mai ales pe dimensiunea sa negativă.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

- 1 Sergiu MEDAR, *Gazele naturale și securitatea națională*, în **Anuar 2007**, Academia Forțelor Terestre, vol 1, p. 43.
- 2 *Monopolizarea resurselor de apă potabilă*, http://md.altermedia.info/noua-ordine-mondiala/despre-monopolizarea-resurselor-de-apa-potabila_130.html.
- 3 *Resursele de apă ale Terrei vor fi raționalizate*, <http://www.descopera.ro/dnews/2735805-resursele-de-apa-ale-terrei-vor-fi-rationalizate>.
- 4 Mai mult decât războaiele pentru apă: Apa și securitatea internațională, <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue4/romanian/analysis5.html>.
- 5 Ibidem.
- 6 *La guerre de l'eau*, http://www.futura-sciences.com/fr/doc/t/developpement-durable/d/geopolitique-et-guerre-de-leau_622/c3/221/p1/.
- 7 <http://www.ecomagazin.ro/sisteme-inteligente-de-gestionare-a-resurselor-de-apa/>.
- 8 Ligia LEAUA, *Dimensiunea de mediu a securității naționale*, în *Intelligence*, nr. 12, 2008, p 19.
- 9 Vezi Ecol. Elisabeta-Emilia HALMAGHI, *Aspecte privind efectele conflictelor militare asupra mediului înconjurător*, http://www.actrus.ro/reviste/3_2004/r19.pdf.
- 10 Ecol. Elisabeta-Emilia HALMAGHI, *Aspecte privind efectele conflictelor militare asupra mediului înconjurător*, http://www.actrus.ro/reviste/3_2004/r19.pdf, p. 3.
- 11 Ecol. Elisabeta-Emilia HALMAGHI, *Aspecte privind efectele conflictelor militare asupra mediului înconjurător*, http://www.actrus.ro/reviste/3_2004/r19.pdf, pp. 4-7.
- 12 Dr. Francisc TOBĂ, *Securitatea națională*, http://www.securitatenationala.ro/e107_plugins/content/content.php?content.29.

Irina CUCU (p29irina@yahoo.com) este expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

CONTROVERSA LEGALĂ PRIVITOARE LA ACTIVITĂȚILE MILITARE ȘI CULEGEREA DE INFORMAȚII ÎN ZONA ECONOMICĂ EXCLUSIVĂ ȘI SECURITATEA ACESTUI SPAȚIU

Dr. Oana ADĂSCĂLIȚEI

Regimul juridic al Zonei Economice Exclusive (ZEE,) recunoscut de Convenția Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării (UNCLOS)/1982, are la bază echilibrul fragil dintre dreptul de navigație și survol al statelor terțe și drepturile statului costier. O tehnologie extrem de avansată permite astăzi desfășurarea de activități militare și de culegere de informații în ZEE a unui stat străin mult mai frecvent, intrusiv și mai periculos decât în momentul elaborării Convenției UNCLOS 1982. Echilibrul nu mai există. Controversa este centrată, în primul rând, pe manevrele militare, ridicările hidrografice și activitățile de supraveghere în ZEE a altui stat. Sunt aceste activități conforme dreptului internațional și Convenției UNCLOS? Disputa legală se întemeiază pe interpretarea dispozițiilor relevante ale Convenției și pe modalitățile de gestionare a conflictelor. Articolul își propune să analizeze o parte din termenii considerați controversați: „scopuri/utilizări pașnice”; „libertatea de navigație și survol”; „drepturi reziduale”; „alte utilizări pașnice ale mării recunoscute internațional”. De asemenea, vor fi trecute în revistă modalitățile propuse de gestionare a disputelor.

Cuvinte-cheie: ZEE; „scopuri/utilizări pașnice”; „libertatea de navigație și survol”; „alte utilizări legale ale mării”; „acordarea atenției cuvenite”; drepturile reziduale; gestionarea conflictelor; aspecte de securitate.

I. Introducere

Dreptul de a se angaja în activități militare și de culegere de informații în Zona Economică Exclusivă (ZEE) a altui stat rămâne o problemă controversată cu grupuri de state care susțin puncte de vedere în mod dramatic opuse. Statele rămân extrem de divizate asupra faptului dacă lansarea de armament, ridicările hidrografice și activitățile de supraveghere în ZEE a altui stat sunt conforme dreptului internațional și, în particular, Convenției Internaționale a Dreptului Mării (UNCLOS) 1982¹. O serie de incidente internaționale recente precum ciocnirea dintre avionul de supraveghere US EP 3 și avionul cu reacție chinez desupra ZEE a Chinei, urmărirea și confruntarea dintre nava japoneză a pazei de coastă și o ambarcațiune nord-coreeană în ZEE a Japoniei și protestele Vietnamului la adresa exercițiilor militare cu muniție de război desfășurate de China în pretinsa ZEE a Vietnamului au readus în discuție problema².

Întrunirile internaționale pe aceasta temă, desfășurate la Bali, Tokio sau Honolulu au indicat în mod clar faptul că anumite dispoziții UNCLOS formulate acum 30 de ani într-un context politic și tehnologic foarte diferit de cel actual trebuie să fie reinterpretate în lumina unor noi circumstanțe³. Mai mulți factori trebuie luați în considerare. Astfel, se consideră inevitabil ca, pe măsură ce tehnologia avansează, neînțelegerile privitoare la activitățile militare și de strângere de informații în ZEE străine,

să nu sporească⁴. Chestiunea este complicată de confuzia și standardele duble privitoare la acest regim și incertitudinea referitoare la frontiere și prin urmare la jurisdicție⁵. În mod evident, există un dezacord tot mai pronunțat între puterile maritime și statele costiere în această chestiune⁶. Activitățile militare și activitățile de strângere de informații de către națiunile străine în ZEE altor state devin tot mai frecvente datorită ritmului accelerat al globalizării; creșterii uriașe a comerțului mondial; creșterii în dimensiune și calitate a flotelor multor națiuni, precum și a progreselor tehnologice care permit flotelor a utiliza mai eficient zonele oceanice. Alte conflicte rezultă din creșterea deficitului de resurse, amenințarea crescândă la adresa mediului marin, și din preocupările legate de siguranța rutelor maritime⁷. În același timp, statele costiere acordă o importanță din ce în ce mai mare controlului propriilor lor ZEE⁸. Noi amenințări, precum armele de distrugere în masă, traficul de droguri și de ființe umane, terorismul încurajează statele să-și extindă supravegherea în ZEE străine, adâncind astfel conflictul⁹.

În afara factorilor amintiți, care duc la intensificarea activităților militare și de culegere de informații în ZEE a altui stat, menținerea dezacordului privitor la interpretarea dispozițiilor relevante ale UNCLOS 1982 și cu privire la modalitățile de gestionare a conflictelor fac ca problema să rămână deschisă¹⁰. Analiza controverselor legale privitoare la activitățile militare și de culegere de informații în ZEE și securitatea acestui spațiu are ca punct de plecare articolele Convenției UNCLOS privitoare la regimul juridic al ZEE, la care vom face trimitere în continuare.

II. Regimul juridic al ZEE

ZEE a devenit parte a dreptului internațional prin intermediul procedurilor dreptului cutumiar. Cu toate acestea, elementele esențiale ale acestui concept sunt cele exprimate în termenii Convenției Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării¹¹. ZEE este un concept orientat în primul rând spre resurse și a reprezentat o încercare de formulare a unei noi zone jurisdicționale dictate de schimbările în elaborarea legislației internaționale și de impactul năucitor al tehnologiei moderne¹².

Elementele esențiale ale regimului său legal includ articolele 56, 57, 58, 59 și 74 din UNCLOS. Articolele 57 și 74 stipulează principiile delimită-

rii Zonei Economice Exclusive dintre state cu țăr-muri adiacente sau situate față în față¹³. Celelalte articole stipulează natura și numărul drepturilor și obligațiilor de care se bucură atât statele costiere, cât și statele terțe în această zonă maritimă¹⁴. Articolul 56 prevede că „statul costier se bucură de drepturi suverane în scopul exploatării, conservării și administrării resurselor naturale” și jurisdicție exclusivă așa cum este asigurat de prevederile relevante ale acestei convenții privitor la „anumite chestiuni”¹⁵. Articolul 58 stabilește că „toate statele” se bucură, în condițiile prevăzute de libertățile menționate de art. 87, „de libertățile de navigație și survol” și de „alte utilizări legale ale mării recunoscute internațional, legate de exercitarea acestor libertăți”¹⁶. Acest articol face, de asemenea, trimitere la art. 88 și 115 și alte reguli pertinente de drept internațional aplicabile ZEE, în măsura în care nu sunt incompatibile cu această Parte. Art. 59 stabilește baza soluționării conflictelor privitoare la atribuirea de drepturi și jurisdicție în ZEE, așa numita regulă a „drepturilor reziduale”¹⁷.

Încercarea de a defini ZEE a reprezentat o confruntare politică pentru supremație care a implicat un număr mare de state cu o istorie diferită, resurse inegale și interese maritime diferite¹⁸. În timp ce un grup important, „teritorialistii”, și-a imaginat această zonă ca pe o prelungire a jurisdicției naționale în care statele costiere se bucură de suveranitate cu anumite limitări, marile puteri maritime au dorit ca această zonă să rămână parte a mării libere cu anumite drepturi și obligații acordate statelor costiere asupra resurselor din larg. Rezultatul a fost crearea unei zone *sui generis, nici parte a mării libere și nici parte a mării teritoriale*¹⁹. Terminologia abstractă folosită de cei care au redactat Convenția a aruncat un văl asupra chestiunilor spinoase legate de ZEE, lăsându-le deschise unei multitudini de interpretări care pot genera dispute internaționale²⁰. Acest fapt a devenit evident în urma incidentelor și a conflictelor legate de drepturile de navigație și a limitărilor activităților militare străine și de culegere de informații în ZEE²¹.

III. Dispozițiile controversate din Convenția UNCLOS 1982

Interpretarea unor dispoziții din Convenția UNCLOS 1982 a condus la dezacorduri care se referă, în general, la sensul presupus exact al

termenilor din Convenție, precum și la sensul unor articole specifice: „scopuri/utilizări pașnice”; „libertatea de navigație și survol”; „drepturile reziduale”; „alte utilizări pașnice ale mării recunoscute internațional”; „acordarea atenției cuvenite”²².

1. „Scopuri/utilizări pașnice”

Atât Convenția UNCLOS cât și alte tratate internaționale încheiate ulterior – Atlantic Treaty, the Outer Space Treaty, the Moon Treaty și the Seabed Arms Control Treaty nu oferă o definiție a noțiunii de „scopuri/utilizări pașnice”. Contextul și circumstanțele fiecărui instrument juridic internațional oferă înțelesul adecvat acestei noțiuni potrivit părerilor exprimate în dreptul internațional²³. Convenția UNCLOS prezintă noțiunea de „scopuri/utilizări pașnice” în termeni generali, fără a utiliza criterii specifice: art. 301 menționează „utilizări pașnice” ale mării în termeni generali și stipulează că „în exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor ce le revin, conform acestei Convenții, Statele Părți se vor abține de la recurgerea la amenințarea cu forța sau la folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, sau în orice alt mod incompatibil cu principiile de drept internațional enunțate în Carta Organizației Națiunilor Unite”. Art. 58 face referire la art. 88 și stabilește că „marea liberă va fi folosită în scopuri pașnice”. Art. 141 stipulează că „zona este deschisă utilizării în scopuri exclusiv pașnice de către toate statele” iar art. 240 prevede că „cercetarea științifică marină va fi efectuată exclusiv în scopuri pașnice”²⁴.

Controversa noțiunii de „scopuri/utilizări pașnice” constă în determinarea faptului dacă implică interzicerea sau limitarea tuturor activităților militare sau, în cazul în care nu interzice toate activitățile militare în zonă, care sunt activitățile militare interzise²⁵. Activitățile care au determinat o asemenea dispută sunt studiile miliare, manevrele miliare, activitățile de recunoaștere și alte activități care nu au o legătură directă cu trecerea sau survolul întreprins de navele militare străine în ZEE și spațiul aerian de deasupra acesteia²⁶.

Originea cotroversei se regăsește în cea de a treia Conferință UNCLOS din 1976 când a fost perfectat textul art. 88 și 301 prilej cu care

au fost exprimate o serie de opinii divergente ai căror principali exponenți pot fi considerați Ecuador și SUA. Varianta finală a textului art. 88, adoptată cu acest prilej, indică motivația primară a principalelor puteri maritime în negocierea Convenției, de protejare a celei mai largi posibilități de conducere a activităților militare pe mare și implicit de excludere a oricăror restricții legale asupra acestor activități²⁷. Celălalt articol definitoriu pentru noțiunea de „scopuri/utilizări pașnice”, art. 301 constituie o reflectare a art. 2(4) din Carta ONU fără să adauge ceva nou la obligația deja existentă a statelor de a se conforma regulii de drept internațional care interzice amenințarea cu forța sau folosirea forței²⁸. Din această formulare se poate reține, pe de o parte, că sunt interzise numai acele activități care amenință cu forța sau folosesc forța într-o manieră neconformă cu Carta ONU. Pe de altă parte, aceeași formulare susține punctul de vedere potrivit căruia toate activitățile navale de pregătire pentru autoapărare sunt compatibile cu Convenția și trebuie considerate „utilizări pașnice”²⁹.

Aspectul care nu este pe deplin lămurit este legat de modul în care se raportează la prevederile Cartei și a legislației internaționale ulterioare o serie de activități de o factură cu totul nouă care nu implică nici amenințarea cu forța și nici utilizarea forței: războiul electronic (EW), războiul informațional (IW) și în particular activitățile SIGINT. În cazul acestor activități, amestecul în sistemul de apărare și de comunicații ale statului riveran vizat este mult mai mare decât orice altă activitate tradițională de culegere de informații dirijată din afara teritoriului național³⁰.

2. „Libertatea de navigație și survol”

Libertatea de navigație și survol este stipulată de Convenția UNCLOS 1982 la art. 58 care prevede că: „În Zona Economică Exclusivă, toate statele, fie că sunt riverane sau fără litoral, se bucură, în condițiile prevăzute de dispozițiile pertinente ale convenției, de libertățile de navigație și de survol și de a pune cabluri și conducte submarine, menționate la art. 87 (...)”.

În aparență, textul nu ridică nici un fel de probleme de interpretare cu excepția determinării „condițiilor prevăzute de dispozițiile pertinente ale convenției”³¹. În literatura de specialitate, au fost identificate următoarele limitări ale exercitării

dreptului de navigație și survol: 1) să nu interfereze sau să pună în pericol drepturile suverane ale statului costier privitoare la conservarea sau gestionarea resurselor naturale ca și jurisdicția acestuia în legătură cu protecția și conservarea mediului marin (art. 56(1)(a)), 62 și 77 și Partea a-XII-a); 2) să nu implice cercetarea științifică marină fără consimțământul statului costier sau cu încălcarea altor prevederi ale Convenției (art. 56(1)(b), 246(2) și Partea a-XIII-a); 3) să nu interfereze cu drepturile statului costier în ceea ce privește stabilirea și folosirea insulelor artificiale, instalațiilor și lucrărilor (art. 56(1)(b), 60 și 80); 4) să nu implice activități care constituie amenințarea sau folosirea forței într-o manieră neconformă cu Carta ONU (art.301)³²; 5) principiul general al acordării „atenției cuvenite” intereselor celorlalte state (art. 77(2) care este citat de art. 58(3))³³.

3. „Alte utilizări legale ale mării”

Termenul este conținut de art. 58(1) și trebuie examinat în legătură cu mai multe categorii de activități: manevrele militare; utilizarea de echipamente, instalații și structuri care sunt atașate de fundul mării; activitatea de culegere de informații; folosirea de instrumente marine nerecuperabile; cercetarea.

Activitățile militare în ZEE au constituit o chestiune controversată în timpul negocierilor pentru textul Convenției UNCLOS 1982 și continuă să fie astfel în practica statelor³⁴. Cu toate că prin art. 87 a fost încorporat principiul care în mod tradițional permitea folosirea mării libere pentru manevre sau exerciții militare inclusiv folosirea armamentului, nu există în Convenție nici o prevedere explicită care să permită să se concluzioneze că astfel de activități sunt permise și în ZEE³⁵. Mai mult, deși art. 58 face trimitere la art. 87, legalitatea unor activități precum culegerea de informații strategice de către navele și aeronavele de colectare de informații; lansarea, aterizarea pe nave sau îmbarcarea de aeronave și tehnică militară, rămâne controversată³⁶.

Anumite state costiere printre care Bangladesh, Brazilia, Republica Capului Verde, Malaysia, Pakistan și Uruguay au susținut că alte state nu pot efectua exerciții militare sau manevre în sau deasupra ZEE fără consimțământul lor. Îngrijorarea acestora se datora faptului că asemenea activități le pot amenința securitatea națională și pot submina

suveranitatea asupra resurselor³⁷. Alte state au susținut contrariul. Puterile maritime precum SUA au insistat asupra libertății activităților militare în ZEE fiind îngrijorate că mobilitatea și accesul lor naval și aerian ar putea fi sever restricționate de mișcarea globală de închidere a ZEE³⁸. SUA au adoptat punctul de vedere potrivit căruia activități precum manevrele forțelor speciale, operațiunile de zbor, exercițiile militare, supravegherea, activitățile de culegere de informații, tragerile și testarea muniției, sunt utilizări ale mării libere recunoscute istoric care sunt menținute de art. 58³⁹.

Argumentele juridice ale puterilor maritime s-au bazat pe porțiunea finală a art. 58(1): „(...) legate de exercitarea acestor libertăți și compatibile cu celelalte prevederi ale convenției, îndeosebi în cadrul exploatații navelor (...)” care a fost inclusă la insistența lor deoarece potrivit interpretării acestora implică legalitatea manevrelor militare în ZEE străină ca o activitate asociată cu operarea navelor și aeronavelor⁴⁰. În viziunea lor, trimiterea la art. 87: „În Zona Economică Exclusivă, toate statele, fie că sunt riverane sau fără litoral, se bucură, în condițiile prevăzute de dispozițiile pertinente ale convenției, de libertățile de navigație și de survol și de a pune cabluri și conducte submarine, menționate la art. 87 (...)” statuează în mod clar că libertățile altor state în ZEE sunt aceleași cu cele din marea liberă⁴¹. În completare, art. 58 face o trimitere generală la art. 88-115 și la alte reguli pertinente de drept internațional care sunt aplicabile în ZEE. De asemenea, inclus în această trimitere este și art.89, care interzice supunerea oricărei părți a mării libere suveranității oricărui stat⁴².

Mai recent, China susține că libertatea de navigație și survol nu include libertatea de a conduce activități militare și de recunoaștere în ZEE și spațiul aerian de deasupra. În opinia reprezentanților chinezi, activitățile militare în ZEE violează principiul potrivit căruia în exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor ce le revin, Statele Părți se vor abține de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice ale oricărui stat sau în orice manieră neconformă cu principiile dreptului internațional cuprinse în Carta ONU⁴³. Un alt argument susținut de chinezi este că UNCLOS 1982 stabilește în mod clar că ZEE va fi folosită în scopuri pașnice.⁴⁴

În ciuda argumentelor și a contra-argumentelor, părerea multor comentatori este că art. 58 permite în general manevrele militare în ZEE a altui stat fără consimțământul acestuia. Rămân însă și probleme nesoluționate. De pildă, chestiunea legalității manevrelor militare și a exercițiilor balistice, care împiedică temporar unele state de la folosirea unei arii vaste din marea liberă. Un alt exemplu îl constituie testarea extinsă a armamentului precum lansarea de torpile și tragerile de artilerie în ZEE a altui stat care cu greu pot fi considerate utilizări asociate cu operarea navelor, aeronavelor și cablurilor submarine⁴⁵.

Categoriile de echipamente, instalații și structuri pe care puterile maritime le-au desfășurat în mare, inclusiv ZEE a altor state cuprind sonare de monitorizare (sonar monitoring), sisteme de supraveghere precum sisteme de matrice acustice (acoustic array systems), amplasate pe platoul continental, și ajutoare de navigație (navigational aids) pentru submarine și nave de război⁴⁶. În literatura de specialitate, se afirmă că utilizarea de echipamente, instalații și structuri în scopuri militare, cu excepția sistemelor de armament (weapons systems) ar fi permisă, sub rezerva „acordării atenției cuvenite”⁴⁷. Aceasta deoarece, în sensul art. 58(1), utilizarea de echipamente, instalații și structuri atașate de fundul mării poate fi încadrată în rândul: „utilizărilor mării legate de [libertatea de navigație (...) și amplasarea de cabluri submarine] precum cele asociate cu operarea navelor (...) și cablurilor submarine (...) și compatibile cu alte prevederi ale acestei Convenții”⁴⁸.

În mod tradițional, activitățile de culegere de informații au fost privite ca parte a exercitării libertăților mării libere și, prin urmare, legale de asemenea în ZEE prin intermediul art. 58(1)⁴⁹. În prezent această situație s-a schimbat, în condițiile în care puterile maritime folosesc mult mai intens sisteme noi de culegere de informații extrem de intrusive: capacități sporite de război electronic (EW), dezvoltarea pe scară largă a capacităților de război informațional (IW), misiunile aeronavelor SIGINT, vehicule aeriene fără pilot (UAVs) de mare altitudine, cum ar fi Global Hawk.⁵⁰

Capacitățile SIGINT și EW pot afecta sistemele de informații electronice cu care sunt prevăzute rachetele cu rază lungă de acțiune, inclusiv rachetele de croazieră de atac la sol, rachetele anti-navă, rachetele aer-sol anti-radiații și unele

rachete aer-aer care au nevoie de informații despre ținta dincolo de linia orizontului sau dincolo de raza vizuală⁵¹. De asemenea, la nivel strategic, sistemele de colectare care furnizează informații strategice pentru factorii de decizie, precum și informații operaționale pentru comandanții de apărare, și care sunt, de obicei, vulnerabile atât la atacurile fizice, cât și la cele și electromagnetice, devin ținte de înaltă prioritate în strategiile de control și contra-comandă⁵². În particular, zborurile aeronavelor periferice sunt considerate adevărate provocări, deoarece acestea sunt semne vizibile ale eforturilor depuse pentru a penetra secretele electronice ale țării vizate.

Astfel de activități pot chiar provoca în mod deliberat și apoi monitoriza răspunsurile electronice ale țării vizate, cum ar fi schimbările în modurile de operare radar și frecvențele comunicațiilor, precum și în lanțurile de comandă și reportare la niveluri de alertă mai ridicate⁵³. Toate aceste activități de culegere de informații vor genera tensiuni și crize mai frecvente, vor produce reacții defensive și dinamici escaladante și vor duce la o mai slabă stabilitate în regiunile cele mai afectate⁵⁴.

Instrumentele marine nerecuperabile sunt instalate pentru colectarea de date din coloana de apă în scopul de a fi utilizate în operațiunile navale, inclusiv în războiul anti-submarin, cercetarea științifică marină (Marine Scientific Research – MSR), industria oceanică comercială; acestea sunt, de asemenea, esențiale pentru siguranța navigației⁵⁵. Regimul legal aplicabil acestora se încadrează în „alte utilizări legitime ale mării” în cazul instrumentelor folosite pentru studii în timp ce cele utilizate pentru MSR sunt guvernate de Partea a –XIII-a a Convenției⁵⁶.

În ceea ce privește ridicările hidrografice și cercetările militare în ZEE unele state consideră că acestea sunt permise în baza „altor utilizări legale ale mării”⁵⁷. În opinia puterilor maritime, aceste activități sunt distincte de MSR, fiind astfel nerestricționate de prevederile UNCLOS 1982. Potrivit acestui punct de vedere, cercetările militare de culegere de informații nu au legătură cu exploatarea resurselor, iar rezultatele cercetărilor nu vor fi în mod normal publicate sau diseminate ca cercetare științifică. S-a mai argumentat ca ridicările hidrografice implică cartografierea fundului mării pentru a facilita siguranța navigației, în special a submarinelor⁵⁸.

Punctul de vedere contrar este susținut de China, care consideră că în mod intenționat aceste state fac distincție între cercetarea științifică marină (MSR) și strângerea de informații sau ridicările hidrografice, în scopul de a evita jurisdicția statului riveran⁵⁹. Din punct de vedere militar, aceste ultime activități pot fi apreciate ca o pregătire a câmpului de luptă și prin aceasta o amenințare cu forța împotriva statului costier prin care se violează principiul utilizării pașnice a mării⁶⁰. Practicarea acestei distincții a făcut regimul cercetării științifice marine în ZEE mai complicat și mai problematic. La aceasta se adaugă progresul tehnologic care, prin apariția platformelor de detecție de la distanță din spațiu și aeriene ca modalități de cercetare științifică marină, a contribuit la slăbirea jurisdicției statului riveran asupra cercetării științifice marine în ZEE⁶¹.

4. „Acordarea atenției cuvenite”

Principiul „acordării atenției cuvenite” este precizat de UNCLOS 1982 în art. 56 și 58 atunci când se face referire la exercitarea drepturilor și obligațiilor statelor terțe și ale statelor costiere în ZEE⁶².

În timp ce primul articol indică faptul că statul costier trebuie să țină seama în mod corespunzător de drepturile și obligațiile celorlalte state și trebuie să se comporte într-o manieră compatibilă cu prevederile Convenției, ultimul articol stipulează că statele terțe trebuie să țină seama în mod corespunzător de drepturile statului costier și „trebuie să se conformeze legilor și reglementărilor adoptate de statul costier potrivit prevederilor acestei Convenții și a altor legi de drept internațional în măsura în care nu sunt incompatibile cu această Parte”⁶³.

Obiectivele legale menționate de cele două articole nu sunt egale. Statele costiere trebuie să acorde atenția cuvenită drepturilor statelor terțe în zonele lor maritime, drepturi deja limitate de prevederile dreptului internațional și de către regimul juridic al ZEE. De cealaltă parte, statele terțe sunt condiționate de drepturile de care se bucură în mod corespunzător statele costiere potrivit dreptului internațional și altor legi internaționale, drepturile suverane și jurisdicția exclusivă ale statului costier conform regimului ZEE⁶⁴.

Întinderea obligațiilor statuată de articolele 56 și 58 este asimetrică. Obligația „acordării atenției cuvenite” pentru statul costier este, în primul rând, cuprinsă în legile și reglementările naționale elaborate și implementate de către aceste state în Zona lor Economică Exclusivă. Pentru statele terțe, obligația „acordării atenției cuvenite” este mult mai extinsă. În primul rând, în timp ce efectuează activități în ZEE a altui stat, statele terțe nu trebuie să violeze principiile de bază ale dreptului internațional cuprinse în Carta ONU și nu trebuie să amenințe sau să utilizeze forța împotriva integrității teritoriale sau independenței politice ale statului costier sau să amenințe sau să utilizeze forța sub orice altă formă care nu se conformează principiilor de bază stabilite de Carta ONU⁶⁵. În al doilea rând, în timp ce efectuează activități într-o ZEE străină, statele terțe nu trebuie să interfereze cu sau să violeze legile și reglementările statului riveran și trebuie să se supună jurisdicției autorităților de executare a legii⁶⁶.

Convenția nu explică în mod clar principiul, însă semnificația sa poate fi dedusă din istoria redactării art. 58⁶⁷. Declarația adoptată cu ocazia introducerii textului final al art. 58 în Textul Revizuit de Negociere Unică arată că „acordarea atenției cuvenite” trebuie înțeleasă, la modul general, ca neamestecul în drepturile statului costier⁶⁸. Varianta de text care făcea referire la interesele de securitate ale statului riveran nu a fost acceptată⁶⁹.

În ceea ce privește practica statelor în această chestiune, potrivit SUA, elementul esențial al standardului „acordării atenției cuvenite” ar fi datoria de abținere de la activitățile care interferează în mod nerezonabil cu exercitarea drepturilor statului costier. În urma incidentului din 1 Aprilie 2001, China interpretează art. 58 nu numai ca respectarea drepturilor statului riveran dar și ca solicitarea adresată utilizatorilor străini ai ZEE de a se abține de la orice activitate care pune în pericol suveranitatea, securitatea și interesele naționale ale statelor costiere⁷⁰.

Natura interferenței pe care activitățile statelor terțe o pot cauza este destul de largă – de la daune semnificative la adresa resurselor statului, la interferența potențială cu drepturile și interesele statului costier⁷¹. Pe de altă parte, nu există nici un criteriu specific convenit de urmat pentru state în determinarea faptului dacă activitățile lor

îndeplinesc cerința „acordării atenției cuvenite”. Singurul criteriu larg aplicabil tuturor cazurilor ar fi dacă activitatea implicată interferează cu drepturile și interesele statului riveran. Nu există nici un acord asupra a ceea ce constituie „drepturi și interese” exceptând poate activitățile care ar cauza daune semnificative resurselor care sunt exploatate de statul costier sau împiedicarea accesului la zona exploatată⁷². Lipsa acordului este legată și de faptul dacă interferarea în cauza trebuie să fie nerezonabilă sau nu și dacă interferarea ar putea să fie sau trebuie să fie actuală⁷³.

5. „Drepturile reziduale”

Regula „drepturilor reziduale” conținută de art. 59 UNCLOS 1982 furnizează un mecanism legal de soluționare a disputelor în cazul în care Convenția nu atribuie drepturi și jurisdicție în interiorul zonei economice exclusive, nici statului riveran, nici altor state⁷⁴. Părțile la un asemenea conflict îl pot soluționa prin mijloace pașnice, la alegerea lor sau, în cazul eșecului unei astfel de soluționări, Părțile pot înainta disputa procedurilor obligatorii prevăzute de Partea a-XV-a, Secțiunea 2 din Convenție care fac obiectul excepțiilor permise în baza art. 298⁷⁵.

Regula „drepturilor reziduale” poate fi interpretată din două perspective diferite. Una din interpretări este că dacă regula se aplică regimului ZEE atunci acest regim nu este un doar un sistem de distribuție a resurselor naturale, ci un sistem legal cuprinzător care acoperă o mare parte a oceanului planetar și a spațiului aerian de deasupra, ca și activitățile umane de acolo precum navigația, survolul și activitățile militare. În această situație, drepturile reziduale ar trebui să includă toate celelalte drepturi care apar în ZEE și nu sunt distribuite în actualul regim al ZEE. În acest caz, discuțiile legate de chestiunea legală a utilizărilor militare a ZEE ar trebui să continue în cadrul regimului ZEE⁷⁶.

O altă interpretare a regulii „drepturilor reziduale” este că aceasta nu este aplicabilă regimului ZEE văzut ca un sistem de distribuire a resurselor naturale, ci va fi folosită în schimb pentru soluționarea unor dispute viitoare, cum ar fi cele privitoare la activitățile militare și de recunoaștere în ZEE. Atunci disputa nu va fi legată de regimul ZEE în sine ci de activitățile din această zonă maritimă⁷⁷. În acest caz, activitățile militare și de

recunoaștere nu au nici o legătură cu regimul ZEE și ar trebui discutate ca o chestiune care rezultă din „Zonele maritime de securitate”⁷⁸.

Dincolo de interpretările oferite de literatura de specialitate, o adevărată problemă este faptul că, potrivit textului Convenției, există posibilitatea ca disputele privitoare la drepturile reziduale asupra activităților militare în ZEE să nu fie rezolvate în mod clar până când nu va exista un consens în practica statelor sau nu va apărea un nou acord⁷⁹. În acest sens, art. 298 al.1(b) stipulează că „orice stat poate declara oricând că nu este de acord cu procedurile obligatorii de soluționare cu privire la diferendele referitoare la activități militare, inclusiv activitățile militare ale navelor și aeronavelor de stat afectate unui serviciu necomercial (...)”⁸⁰. Permițând această excepție, Convenția recunoaște în mod clar statutul special al activităților militare și utilizarea forței de către navele guvernamentale⁸¹.

IV. Modalitățile de gestionare a disputelor

Disputele cu privire la activitățile militare și de strângere de informații în ZEE se pot soluționa în două modalități principale. Una dintre acestea o reprezintă continuarea discuțiilor în vederea îmbunătățirii regimului ZEE. Cealaltă modalitate este de a discuta utilizările militare ale mării în cadrul și în afara regimului ZEE și de a pune în valoare noile Linii Directoare privitoare la activitățile maritime în timp de pace⁸².

Au fost propuse mai multe alternative legale. Ar putea fi solicitat un aviz juridic într-o chestiune specială fie prin intermediul Curții Internaționale de Justiție în calitate de “aviz consultativ”, fie prin intermediul Tribunalului Internațional pentru Dreptul Mării⁸³. Chestiunile ar putea fi, de asemenea, abordate prin legislațiile naționale. În cazul în care tot mai multe state costiere adoptă unilateral o legislație națională care interzice exercitarea activităților militare și de strângere de informații în și deasupra ZEE lor, atunci interzicerea desfășurării unor astfel de exerciții ar putea deveni parte a dreptului internațional cutumiar prin practica de stat, în ciuda opoziției unor țări, mai ales dacă aceste țări nu sunt părți la UNCLOS 1982⁸⁴. În sfârșit, o altă opțiune o constituie aranjamentele bilaterale sau regionale între puterile maritime și statele costiere, precum și între țări învecinate adiacente sau situate față în

față⁸⁵. Există deja numeroase acorduri bilaterale în legătură cu Prevenirea Incidentelor în și deasupra Mării libere inclusiv pentru Rusia cu SUA (1972); Marea Britanie (1986); Germania (1988); Franța, Canada și Italia (1989); Olanda, Norvegia și Spania (1990); Grecia (1991) și Japonia (1994). Aceste acorduri sunt destinate eliminării în timp de pace, inclusiv în ZEE a unui stat străin, a manevrelor navale periculoase precum și a prevenirii riscurilor și a deciziilor inadecvate adoptate de comandanții navelor și aeronavelor care poate avea ca rezultat un comportament iresponsabil al celeilalte părți⁸⁶. Fiecare din aceste alternative reprezintă o opțiune în sine.

Se apreciază că statele implicate trebuie să continue intensificarea dialogului și să depună eforturi pentru găsirea soluțiilor de compromis și a consensului. Din acest punct de vedere, experiența și practica referitoare la gestionarea conflictelor în Marea Chinei de Sud ar putea sta la baza dialogului promovat în legătură cu activitățile militare și de culegere de informații între puterile maritime regionale și globale și statele riverane relevante, în special cele care sunt sensibile la desfășurarea de astfel de activități în propriile ZEE. Finalitatea dialogului ar trebui să fie elaborarea unor Linii Directoare⁸⁷.

În opinia unor autori precum M. J. Valencia și K. Akimoto, elaborarea Liniilor Directoare pentru activitățile militare și de culegere de informații în ZEE trebuie însoțită de dezvoltarea unei înțelegeri comune a terminologiei, a unui plan de acțiune și a unor etape specifice ulterioare: constatarea faptelor cu privire la incidentele anterioare; elaborarea unui glosar pentru termenii importanți sau o clasificare a acestora; clasificarea activităților în ZEE cu privire la ceea ce ar trebui să fie permis sau restricționat; maniera de punere în aplicare a drepturilor statelor costiere; mijloacele și maniera de executare a oricăror reguli convenite; sugestii pentru politică⁸⁸. Procesul de elaborare a noului Regim va fi unul de durată care presupune, în afară de etapa strategică, tehnologie, resurse și proceduri⁸⁹.

Alți autori, ca Ren Xiaofeng și Cheng Xizhong, sugerează că punerea în valoare a Liniilor Directoare voluntare pentru activitățile militare și de culegere de informații în ZEE ar putea fi rezolvată în mai multe etape⁹⁰. În primul rând, formularea unui set de criterii legale pentru activitățile militare în ZEE luând în

considerare practica trecută și prezentă a statelor precum și trendurile actuale și viitoare legate de tehnologia și echipamentele navale. Atunci, pe baza acestor criterii, acele activități militare din ZEE care sunt legale ca și cele care sunt ilegale pot fi delimitate și diferențiate⁹¹. Apoi ar urma formularea de mecanisme concrete, proceduri, moduri și mijloace de monitorizare a acestor activități. Aceste mecanisme pot fi bilaterale sau multilaterale dar este preferabil să fie bilaterale. Următoarea etapă ar fi formularea principiilor și a liniilor directe pentru activitatea navelor și aeronavelor străine în și deasupra ZEE⁹². Aceste etape sunt corelate și trebuie adoptate secvențial. Principiile și liniile directe pot fi formulate numai după ce „criteriile legale” și „mecanismele efective de monitorizare” sunt adoptate⁹³.

Un proiect de Linii Directoare voluntare privind activitățile militare și de culegere de informații în ZEE a fost deja propus. Opiniile referitoare la aceste Linii Directoare variază de la rezerve puternice în legătură cu orice restricții privind aceste activități până la acceptarea unor restricții. În timp ce puterile maritime doresc un maximum de flexibilitate pentru flotele lor militare, statele costiere doresc protecție împotriva oricărei acțiuni intimidante⁹⁴. Există două mari neajunsuri care amenință viabilitatea acestor Linii Directoare. În primul rând, lipsa caracterului obligatoriu. În al doilea rând, din punctul de vedere al puterilor maritime, aceste Linii Directoare ar putea să pară că transformă ceea ce este de regulă cunoscut ca „libertatea de navigație” așa cum a fost recunoscută de UNCLOS 1982 și de care se bucură navele militare în ZEE într-un regim mult mai restrictiv, înrudit cu dreptul de trecere inofensivă recunoscut navelor militare în marea teritorială a statului riveran. În această interpretare, Liniile Directoare ar constitui o rescriere a elementului fundamental al UNCLOS 1982 și ar submina compromisul esențial în baza căruia a fost acceptat conceptul de ZEE⁹⁵.

Deși în aparență există o paletă largă de posibilități, va fi dificil de găsit o soluție de gestionare a conflictelor în condițiile în care puterile maritime nu doresc modificarea actualului statu-quo care le avantajează, în favoarea unor noi reguli care le-ar limita acțiunile. De aceea continuarea dialogului și acceptarea compromisului sunt condiții pentru a rezolva în timp problema gestionării conflictelor legate de

activitățile militare și strângerea de informații în ZEE.

V. Impactul activităților militare și de culegerii de informații în ZEE asupra securității acestui spațiu

Există o serie de avantaje distincte în a fi capabil de a opera în ZEE a unui stat străin precum prezența pavilionului, testarea răspunsului statului costier, colectarea anumitor semnale de informații (signal intelligence) și de aceea puterile maritime vor continua să reziste presiunilor de limitare a acestor activități⁹⁶. În aceste condiții, se preconizează că activitățile militare și de strângere de informații în ZEE vor deveni, cel mai probabil, mai controversate și mai periculoase⁹⁷. Această perspectivă îngrijorătoare este reflectată de creșterea cererilor de informații tehnice, programele puternice de achiziție de armament, capacitățile sporite de război electronic (EW) și dezvoltarea pe scară largă a capacităților de război informațional⁹⁸. În plus, amploarea și domeniul de aplicare al activităților maritime și aeriene de colectare de informații sunt de natură să se extindă rapid în următorii ani, implicând niveluri și tipuri de activități fără precedent în timp de pace. Ele nu vor deveni doar mai intense, acestea vor fi, în general, mai intruzive⁹⁹. Acestea vor genera tensiuni și crize mai frecvente, vor produce reacții defensive și dinamici escaladante și vor duce la o mai slabă stabilitate în regiunile cele mai afectate, în special în Asia¹⁰⁰.

Statele costiere vizate de activitățile militare și de culegere de informații vor adopta în mod inevitabil contra-acțiuni, care ar putea varia de la doborârea, în cazuri extreme, a aeronavelor care încalcă prevederile legale la, mai probabil, dezvoltarea de contra-măsură electronice (ECM). Acestea din urmă vor genera, în schimb, o modernizare a capacităților EW. Astfel, angajamentele EW „pe timp de pace” vor deveni mai frecvente și, în situații de criză, activitățile SIGINT și EW ar putea deveni inflamatorii și ar escalada¹⁰¹.

Concluzii

Dreptul de navigație al statelor terțe în ZEE nu este un drept absolut. Controversa în jurul termenilor Convenției UNCLOS nu este legată de

faptul că statele au sau nu dreptul de a desfășura activități militare în ZEE, ci de măsura în care acestea afectează drepturile statului riveran. Acest aspect este deosebit de evident în cazul culegerii de informații și a studiilor științifice. Vechiul regim juridic al ZEE consacrat de Convenție este, din acest punct de vedere, perimat. Indiferent de factorii care au contribuit la aceasta – progres tehnologic, incertitudinea privind frontierele, aspecte legate de securitatea rutelor maritime etc. – este necesară construirea unui nou regim juridic axat pe respectarea dreptului internațional și a egalității suverane a statelor. O paletă largă de posibilități, din care elaborarea unor Linii Directoare pare a fi soluția preferată, pot ajuta la gestionarea conflictelor privind activitățile militare și culegerea de informații în ZEE. Interesele de ordin politic și militar vor îngreuna adoptarea unei soluții care să satisfacă deopotrivă puterile maritime și statele costiere. Numai continuarea dialogului și acceptarea compromisului pot crea condițiile găsirii unei soluții.

BIBLIOGRAFIE:

ANDERSON, David, *Modern Law of the Sea, Selected Esseys*, Martinus Nijhoffs Publishers, 2008.

DJALALA, Hasjim; YANKOV, Alexander; BERGIN, Anthony, *Draft guidelines for military and intelligence gathering activities in the EEZ and their means and manner of implementation and enforcement*, *Marine Policy* 29 (2005), pp. 175–183.

HAYASHI, Moritaka, *Military and intelligence gathering activities in the EEZ: definition of key terms*, *Marine Policy* 29 (2005), pp. 123–137.

SHARMA, O.P., *An Indian perspective*, *Marine Policy* 29 (2005), pp. 147–151.

VALENCIA, Mark J., *Conclusions, regime building and the way forward*, *Marine Policy* 28 (2004), pp. 89–96.

VALENCIA, Mark J., *Conclusions and the way forward*, *Marine Policy* 29 (2005), pp. 185–187.

VALENCIA, M. J., *Introduction: military and intelligence gathering activities in the exclusive economic zones: consensus and disagreement II*, *Marine Policy* 29 (2005), pp. 97–99.

VALENCIA, Mark J., and AKIMOTO, Kazumine, *Report of the Tokyo meeting and progress to date*, *Marine Policy* 29 (2005), pp.



101–106.

Dr. XIAOFENG, Ren and Senior Colonel XIZHONG, Cheng, A Chinese Perspective, *Marine Policy* 29 (2005), pp. 139–146.

XIZHONG, Cheng, A Chinese perspective on Operational Modalities, *Marine Policy* 28 (2004), pp. 25–27.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Mark J. VALENCIA, *Conclusions and the way forward*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 185.

2 Ibidem, *Conclusions, regime building and the way forward*, *Marine Policy* 28 (2004), p. 89; O.P. SHARMA, *An Indian perspective*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 150.

3 Ibidem, *Introduction: military and intelligence gathering activities in the exclusive economic zones: consensus and disagreement II*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 98.

4 Ibidem, *Conclusions, regime building and the way forward*, *Marine Policy* 28 (2004), p. 89.

5 Ibidem.

6 Ibidem.

7 Ibidem, *Introduction: military and intelligence gathering activities in the exclusive economic zones: consensus and disagreement II*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 98.

8 Ibidem, *Conclusions, regime building and the way forward*, *Marine Policy* 28 (2004), p. 89.

9 Ibidem, *Introduction: military and intelligence gathering activities in the exclusive economic zones: consensus and disagreement II*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 98.

10 Ibidem, *Conclusions and the way forward*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 185.

11 David ANDERSON, *Modern Law of the Sea, Selected Essays*, Martinus Nijhoff's Publishers, 2008, p. 210.

12 O.P. SHARMA, *op.cit.*, p.147.

13 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *A Chinese Perspective*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 140.

14 Ibidem.

15 Ibidem.

16 Ibidem.

17 Ibidem.

18 O.P. SHARMA, *op.cit.*, p. 148.

19 Ibidem.

20 Ibidem.

21 Ibidem, p. 147.

22 Moritaka HAYASHI, *Military and intelligence gathering activities in the EEZ: definition of key terms*, *Marine Policy* 29 (2005), p. 123; Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *Report of the Tokyo meeting and*

progress to date, *Marine Policy* 29 (2005), p. 103.

23 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 124.

24 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 143.

25 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 125.

26 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 143.

27 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 125.

28 O.P. SHARMA, *op.cit.*, pp. 148-149.

29 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 125.

30 Ibidem, p. 126.

31 Ibidem, p.127.

32 Ibidem.

33 O.P. SHARMA, *op.cit.*, p. 149.

34 Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, p. 102.

35 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, pp. 128-129.

36 O.P. SHARMA, *op.cit.*, p. 148.

37 Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, p. 102.

38 Ibidem.

39 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 129.

40 O.P. SHARMA, *op.cit.*, p. 149.

41 Ibidem.

42 Ibidem.

43 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 142.

44 Ibidem.

45 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 129.

46 Ibidem, p. 129.

47 Ibidem, p. 130.

48 Ibidem, p. 129.

49 Ibidem, p. 130.

50 Mark J. VALENCIA, *Conclusions, regime building and the way forward*, *Marine Policy* 28 (2004), p. 90; Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, p. 103.

51 Ibidem, p. 103.

52 Ibidem.

53 Ibidem.

54 Ibidem.

55 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 130.

56 Ibidem, p. 136.

57 Ibidem.

58 Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, p. 104.

59 Cheng XIZHONG, *A Chinese perspective on 'Operational Modalities*, *Marine Policy* 28 (2004), p. 26; Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 141.

60 Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 26.

61 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 141.

62 Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 27.

63 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 145.



- 64 Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 27.
65 Ibidem.
66 Ibidem.
67 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 132.
68 Ibidem, p. 133.
69 Ibidem.
70 Ibidem.
71 Ibidem.
72 Ibidem.
73 Ibidem.
74 Ibidem, p. 127.
75 Ibidem.
76 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 144.
77 Ibidem.
78 Ibidem.
79 Moritaka HAYASHI, *op.cit.*, p. 128.
80 Ibidem, pp. 127-128.
81 O.P. SHARMA, *op.cit.*, p. 149.
82 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 145-146; Mark J. VALENCIA, *Conclusions and the way forward, Marine Policy 29 (2005), p. 187.*
83 Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, p. 104; Mark J. VALENCIA, *Conclusions, regime building and the way forward, Marine Policy 28 (2004), p. 91.*
84 Ibidem.
85 Ibidem.
86 Hasjim DJALALA, Alexander YANKOV, Anthony BERGIN, *Draft guidelines for military and intelligence gathering activities in the EEZ and their means and manner of implementation and enforcement, Marine Policy 29 (2005), p. 178.*
87 Mark J. VALENCIA, *Conclusions, regime building and the way forward, Marine Policy 28 (2004), p. 91.*
88 Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, p. 105.
89 Ibidem.
90 Dr. Ren XIAOFENG, Senior Colonel Cheng XIZHONG, *op.cit.*, p. 146.
91 Ibidem.
92 Ibidem.
93 Ibidem.
94 Mark J. VALENCIA, *Conclusions and the way forward, Marine Policy 29 (2005), p. 186.*
95 Hasjim DJALALA, Alexander YANKOV, Anthony BERGIN, *op.cit.*, p. 178.
96 VALENCIA, M. J., *Introduction: military and intelligence gathering activities in the exclusive economic zones: consensus and disagreement II, Marine Policy 29 (2005), p. 98.*
97 Mark J. VALENCIA, Kazumine AKIMOTO, *op.cit.*, pp. 102-103.
98 Ibidem.
99 Ibidem, p. 103.
100 Ibidem.
101 Ibidem.

Dr. Oana ADĂSCĂLIȚEI (oana_adascalitei@yahoo.com) este asistent universitar în cadrul Universității Maritime din Constanța, având ca domeniu de pregătire profesională dreptul maritim; Oana Adăscăliței este, de asemenea, membră a BENA, ESIL și a Asociației Române de Drept Umanitar.

ACCESIBILITATEA POTENȚIALĂ ȘI OPTIMIZAREA CORIDORULUI NAȚIONAL DE SECURITATE

Anca-Andreea GHITULEASA
Liviu Gabriel GHITULEASA
Dr. Alexandru-Ionuț PETRIȘOR

Acest articol oferă o evaluare multi-criterială a două potențiale rute de interes național în vederea alegerii unui coridor strategic de transport feroviar pe teritoriul României. Se utilizează indicatori socio-economici, care evidențiază particularitățile opțiunilor strategice ale acestui traseu ales. În contextul general al importanței acordate accesibilității de politicile europene din domeniul amenajării teritoriului, compararea eficienței rutelor și coridoarelor de transport europene și internaționale reprezintă o problemă deosebit de relevantă pentru România ca punct de plecare în analiza rutelor interne. Pentru rezolvarea acesteia, lucrarea de față propune o metodologie bazată pe determinarea accesibilității potențiale, calculate pe baza populației totale deservite și pe baza eficienței rutei, într-o formă inițială pentru rutele europene, apoi pentru rutele interne.

Cuvinte-cheie: accesibilitate; eficiență; securitate națională; transport feroviar.

1. Introducere

Într-un text de-al său, filosoful Michel Foucault afirma că, în societatea contemporană, nenumăratele relații de putere traversează, caracterizează și constituie corpul social, individul nefiind un vis-à-vis al puterii, ci un efect al acesteia, el constituindu-se ca un releu pe care puterea îl tranzitează (Foucault, 2009).

În aceste condiții, puterea se exercită în rețea, rețea prin care indivizii nu doar circulă, ci reprezintă în același timp elemente-nucleu ale tranzitului perceput într-un dublu sens, într-un

context global, procedurile puterii deplasându-se, extinzându-se și modificându-se.

Dinspre această ipoteză pornește cercetarea noastră asupra rețelelor care permit inițial generarea și ulterior echilibrul fluxurilor de transport, având drept scop identificarea modului în care se atinge fluidizarea optimă a acestora pe suprafața eșantionului propus la nivelul țării noastre.

În Europa, tendința actuală în dezvoltarea globală a transportului este generată de motivele statelor de a construi o infrastructură feroviară de mare viteză, ce implică, în primul rând, micșorarea timpului de călătorie pe rutele lungi și, apoi, îmbunătățirea accesibilității inter-regionale dinspre/înspre regiunile îndepărtate în vederea stimulării integrării europene (Willigers et al., 2005).

În primul rând, pentru a putea discuta despre conceptul de linie feroviară națională, trebuie să facem o paralelă către sistemul european, sistem ce reprezintă modelul dinspre care se proiectează și înspre care se extinde calea ferată românească.

Astfel, propunerea de față face o trimitere oarecum indirectă către optimizarea coridoarelor pan-europene existente, optându-se într-un studiu mai amplu pentru prelungirea acestora înspre zonele identificate ca fiind deficitare și lipsite de astfel de oportunități de mobilitate.

Atunci când au fost concepute traseele coridoarelor europene neconventionale, analiza matematică a fost întemeiată pe compararea diferențelor dintre două rute alternative propuse, identificate ulterior pe hartă și denumite „Magellan” și respectiv „Columbus”.

Pornind de la rețeaua europeană către delimitarea unei rute feroviare naționale, se face o paralelă față de întregul sistem în care este înglobat traseul românesc. Într-o analiză anterioară asupra mediului feroviar european, s-a constatat că noile propuneri, pe traseele stabilite, includ rutele feroviare existente pe teritoriul fiecărui stat membru, cu modificări ale traseului în funcție de o serie de parametri. Astfel, pentru cele zece coridoare pan-europene existente la ora actuală, s-a constatat o eficientizare a doar cinci dintre ele, respectiv așa numitele „coridoare neconvenționale” – II, III, IV, V și X, acestea traversând următoarele state europene, după cum urmează: coridorul II pornește din Spania, parcurge Franța, Luxemburg, Belgia, Olanda, se ramnifică în Germania spre Danemarca, Suedia, Norvegia și Finlanda și către Polonia, Belarus și Rusia; coridorul III începe din Spania și traversează Franța, se ramnifică spre Marea Britanie și Belgia, Luxemburg, Germania, Polonia și ajunge până în Ucraina; coridorul IV pornește din Portugalia, traversează Spania, Franța, Elveția, Germania, Cehia, Austria, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Grecia, Turcia; coridorul V pornește din Franța spre Elveția, se bifurcă pe teritoriul Italiei către sudul acesteia înspre zona Siciliei și către estul Europei, traversând Slovenia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Ungaria, Austria, Slovacia, Ucraina și România; coridorul X pornește din Franța, parcurge Belgia și Luxemburg, traversează Germania, se bifurcă în Slovenia către Austria și Croația, Ungaria, Serbia, Kosovo, Macedonia, Bulgaria, Albania și Grecia.

Conceptul de coridor neconvențional se referă la acea rută de transport care nu a fost stabilită ca urmare a unui tratat în domeniu la nivel european, cum este cazul celor zece coridoare pan-europene, ci a fost trasat pe baza unei rețele, în conformitate cu o exterioritate demonstrabilă. Astfel, cele cinci rute neconvenționale, enumerate în rândurile de mai sus, au fost alese ca trasee optime de transport feroviar pe baza mai multor criterii, cum ar fi accesibilitatea spre mai multe orașe, importanța economică a zonelor de tranzit sau de destinație, forme de relief, fiind o prelungire a coridoarelor pan-europene înspre zona de sud-est a Europei, lipsită de astfel de modalități de transport. De asemenea, trebuie avută în vedere perspectiva în care coridorul pan-european de transport trebuie privit, așa cum am menționat deja, ca o formulă specifică de implementare a politicilor europene

în vederea dezvoltării infrastructurilor de transport din țările din Europa Centrală și de Sud-Est. Astfel, noile rute propuse, neconvenționale, constituie o hartă deschisă, inter-conectabilă, ce trimite la ideea de performanță. Gândirea acestei rețele de coridoare neconvenționale are caracteristica de a nu recuza celelalte mijloace de transport, ci oferă, în urma unei analize multi-criteriale, varianta optimă de a călători spre regiunea dorită.

Proiectarea unui sistem în care toate rețelele sunt inter-relaționate, nu trebuie privită doar ca o operațiune în urma căreia rezultă o rețea zonală, ci mai mult ca un element al unui sistem menit de a fi inclus într-un program internațional. Astfel, transformarea la nivel european într-un mecanism eficient, pornește chiar de la conceptul de „euro-coridor” în interiorul căruia impulsurile economiei naționale și investițiile în zona transporturilor pe „euro-coridoare” sunt de importanță sporită.

Ca atare, studiul securității naționale este o necesitate care trimite la investigație, iar, în cazul de față, acesta se va concentra asupra domeniului feroviar autohton.

Pe baza acestor considerente, lucrarea de față propune un model aflat la confluența dintre statistică și matematică, model optim în alegerea unui coridor feroviar de securitate națională, având drept ipoteze majore reprezentarea regiunii analizate și populația orașelor aferente, adiacent fiind prelucrați și o serie de indicatori prin intermediul cărora se măsoară, din punct de vedere cantitativ, accesibilitatea în funcție de importanța și proximitatea centrelor urbane învecinate.

2. Materiale și metode

Gândind aceste aspecte la un nivel național și totodată pornind dinspre prevederile Legii nr. 363 din 21 septembrie 2006 privind aprobarea Planului de Amenajare a Teritoriului Național - Secțiunea I - Rețele de transport, lit. B, publicată în Monitorul Oficial nr. 806 din 26 septembrie 2006, în care este previzionată ipoteza existenței unui coridor de transport de importanță strategică pentru România, au fost comparate caracteristicile a două trasee, respectiv unul pentru ruta București-Arad, iar celălalt pe ruta București-Oradea. Compararea traseelor posibile a implicat utilizarea a două demersuri metodologice.

(1) Prima metodă se bazează pe accesibilitatea potențială, definită pe baza izocronelor de 45 de

minute (National Capital Region Transportation Planning Board, 2006; Nordic Centre for Spatial Development, 2005), respectiv localitățile accesibile pentru oricare mijloc de transport sau anumite mijloace în timp de 45 de minute. Cu toate acestea, indicatorul utilizat în acest studiu nu a fost numărul acestor așezări, ci populația lor totală, în încercarea de a măsura importanța serviciului pentru toți locuitorii. Având în vedere că viteza medie este de 90 km/h în afara localității, izocronalele de 45 de minute corespund unei distanțe de 67,5 km, rotunjită la 70 km pentru a lua în calcul accelerarea, decelerarea și ambuteiajele de la intrările în localitate. La populația fiecărui nod de cale ferată s-a adăugat cea a unităților administrative aflate la distanța de cel mult 70 km. Populația localităților aflate la cel mult 70 km de două sau mai multe noduri de cale ferată a fost adăugată doar celei a nodului celui mai apropiat. S-au folosit în prezentul studiu, pentru definirea eșantionului reprezentativ, date referitoare la populația României anului 2007 (Institutul Național de Statistică, 2008).

(2) Cea de-a doua metodă se bazează pe același principiu ca și regresia liniară simplă din statistică (Legendre, 1806), respectiv pe metoda celor mai mici pătrate. Potrivit acestui principiu, traseul

optim, potrivit unei mulțimi de puncte, este cel care minimizează suma pătratelor distanțelor în linie dreaptă dintre fiecare punct și traseu. În acest studiu, ruta optimă este cea care minimizează suma pătratelor distanțelor în linie dreaptă dintre centrele tuturor localităților accesibile (definite, din nou, pe baza izocronalei de 45 de minute) și fiecare traseu. Indicatorul utilizat în acest caz, suma pătratelor distanțelor, este o măsură simplificată a eficienței rutei, fără a ține seama de eventuale devieri determinate de configurația reliefului. Calculele au fost efectuate atât pe direcția nord-sud, corespunzătoare metodei celor mai mici pătrate, cât și pe direcția est-vest, atunci când orientarea rutei a impus această modificare.

Metodele au fost aplicate doar așezărilor umane cu statut de „oraș” sau „municipiu” conform Legii nr. 351 din 2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național – Secțiunea a IV-a Rețeaua de localități (Parlamentul României, 2001).

3. Rezultate

Zona Uniunii Europene include 27 de state membre, dintre care doar 25 au linii de cale ferată. Harta rutelor feroviare europene arată o distribuție

Surse de variabilitate										
Surse de variabilitate	Metodă									
	Proiecție ortogonală					Proiecție radială				
	df	SS	MS	F	p	df	SS	MS	F	p
Model	9	789951	87772	6,42	<0,001	9	1471816	163535	12,43	<0,001
Eroare	538	7353658	13669			1430	18811369	13155		
Total	547	8143608				1439	20283185			
Surse de variabilitate										
Surse de variabilitate	Metodă									
	Proiecție ortogonală					Proiecție radială				
	df	SS	MS	F	p	df	SS	MS	F	p
Cele două rute	1	272776	272776	19,96	<0,001	1	878636	219659	16,70	<0,001
Coridor (II, III, IV, V sau X)	4	350684	87671	6,41	<0,001	4	165137	165137	12,55	<0,001
Combinăție coridor - rută	4	128911	32228	2,36	0,05	4	428042	107010	8,13	<0,001

Tabelul 1 – Rezultatele analizei varianței (ANOVA) folosită pentru a analiza diferențele dintre coridoarele pan-europene

relativ omogenă, iar calitatea și capacitatea acestor linii este bună. În cadrul strategiei de dezvoltare europeană, realizarea unei rețele de transport pan-european reprezintă un obiectiv important. În Europa există astăzi căi ferate diferite, atât în structură, organizare, finanțare cât și în cererile de deplasare în creștere, dar, în întreaga istorie a acestora, conceptul de cale ferată a evoluat continuu în liniile directe contemporane, observându-se schimbări fundamentale atât în tehnologie cât și în mentalitate.

Nu putem omite însă faptul că buna funcționare a serviciilor de transport pe calea ferată este în strânsă legătură cu atitudinea tuturor participanților implicați în acest domeniu. Astfel, noile contexte generate atât de fenomenul globalizării, cât și de criza economică, imprimă transportului feroviar necesitatea de a adopta noi norme în domeniul cooperării dintre organisme internaționale ce au drept obiective asigurarea siguranței și a securității, care generează și imprimă la rândul lor calitatea serviciului prestat la nivel regional, național sau european. Pe acest fond, strategia de securitate reprezintă un concept de sinteză ce devine operațional prin intermediul planurilor, măsurilor și acțiunilor desfășurate cu scopul de a preveni și combate riscurile care ar putea pune în pericol valorile naționale sau pe cele europene. Prin urmare, strategia națională privind securitatea integrează în structurile sale politica externă și se alătură acțiunilor de cooperare internațională. Astfel, integrarea și armonizarea eforturilor depuse în acest sens acoperă cadrul național și dinamica relațiilor create în zona europeană, și nu numai.

Conform prevederilor europene în domeniul feroviar, România are ca priorități reabilitarea, modernizarea și dezvoltarea infrastructurilor de transport, în special a coridoarelor care fac legătura între regiunea Mării Negre cu restul statelor europene, cooperarea și parteneriatul fiind metodele prin intermediul cărora se vor finanța aceste proiecte naționale (Strategia Națională de Securitate a României, 2007).

În Tabelul 1 sunt centralizate informațiile aferente analizei la nivel european obținute în urma unui studiu mai amplu întreprins anterior. La vremea respectivă, în favoarea parcursului științific al analizei, au fost comparate câte două trasee pentru fiecare coridor neconvențional în parte, luându-se în calcul distanțele dintre coridorul propus și 274 de orașe pentru metoda

proiecției ortogonale și 718 orașe pentru metoda proiecției radiale. Astfel, rezultatele obținute la nivelul european oferă ca soluție o îmbinare pe anumite porțiuni a celor două rute aferente celor cinci coridoare pan-europene.

În urma acestor rezultate obținute la nivel european, reiese modul în care fluxurile de transport aferente teritoriului românesc sunt influențate de faptul că acesta este traversat de coridoarele convenționale IV și IX. În acest moment este oportun, de asemenea, să aducem în discuție și faptul că municipiul București este tranzitat simultan de două fluxuri cărora le corespund cele două coridoare de transport pan-european la care am făcut referire, coridorul IX pornind din Finlanda, prin Rusia, asigurând prin Giurgiu legătura cu partea de sud-est a Europei pentru ca, intersectându-se ulterior în Bulgaria cu ruta coridorului IV, să permită realizarea unei conexiuni multi-modale în portul Alexandroupolis la Marea Egee. Totodată, datorită faptului că traseul coridorului pan-european IX traversează partea de est a României pe ruta Ploiești-Focșani-Bacău-Paşcani-Iași, se asigură astfel conexiunea cu Republica Moldova. Pentru că studiul prezent are un caracter relativ limitat, în analiza de față vom prelua nemodificat doar segmentul dintre Giurgiu și București.

Studiind elementele grafice din componerea Legii nr. 363/2006, se poate observa cu ușurință faptul că traseul liniei feroviare de mare viteză prevăzută este bine definit doar pe segmentul dintre Constanța către București și pe segmentul dintre București înspre Brașov. În lumina acestei perspective, textul legii pe care sunt fundamentate ipotezele noastre devine neclar dincolo de limita orașului Brașov, axa rezultantă poziționându-se peste crestele munților Carpați, între coridoarele feroviare existente care ar permite legăturile de tranzit către granița de vest a țării cu Ungaria prin situarea în apropierea acesteia a orașelor Arad și Oradea.

Un alt punct de pornire în alegerea rutei naționale de securitate este argumentat chiar de faptul că prin potențiala alegere a coridorului IV pe porțiunea ce traversează teritoriul României, se realizează legătura externă economică și comercială a țării, atât cu Uniunea Europeană, cât și cu zona de sud a Europei și Turcia. Totodată, acest coridor are ca puncte finale terminalul Arad înspre zona vest europeană și Constanța, ca zonă de schimb multimodală a mijloacelor de transport,

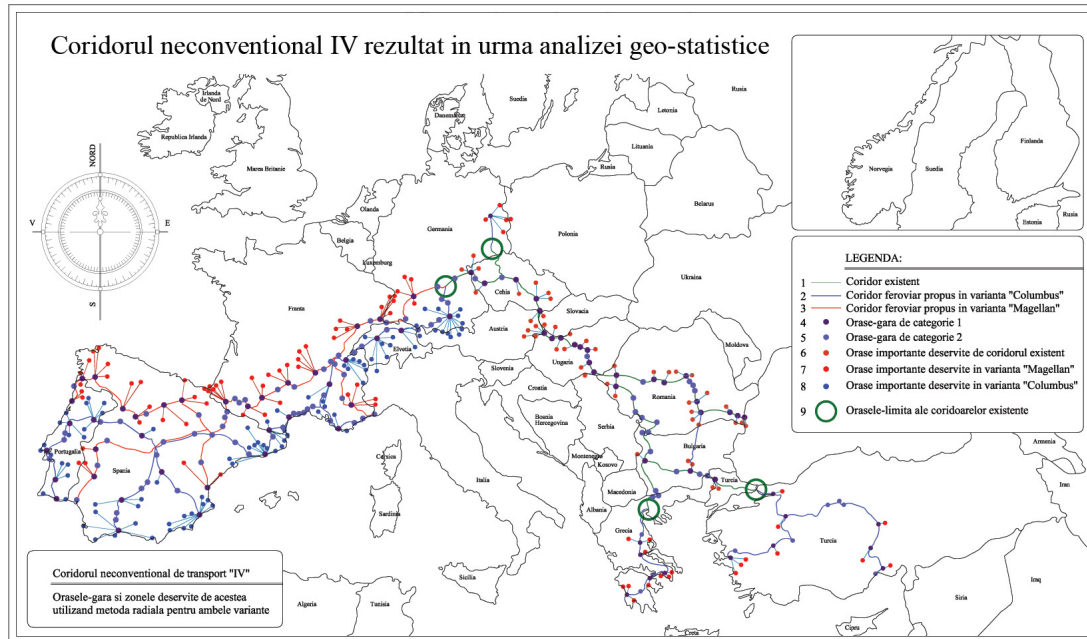


Figura 1- Coridorul neconvențional IV rezultat în urma analizei geo-statistice

respectiv zona maritimă ce asigură legătura spre Asia, așa cum reiese din Figura 1.

Un alt factor determinant în analiză a fost acela al fluxurilor dominante reprezentate pe hărți prin săgeți de culoare roșie, amplasate în zonele de frontieră a țării, respectiv în orașele Constanța, Giurgiu, Arad și Oradea, aceste orașe reprezentând zonele principale prin care s-a calculat potențialul rutelor de tranzit.

Ținând cont de toate aceste aspecte, s-a putut delimita atât aria, cât și direcția aferente coridorului de securitate studiat.

Noua propunere utilizează rutele feroviare existente, cu modificări ale traseului în funcție de mai mulți factori și parametri.

În ceea ce privește analiza de față, în urma identificării așezărilor aflate la o distanță maximă de 70 km față de garile aflate pe oricare dintre cele două coridoare, s-au identificat ca fiind accesibile 105 orașe pe direcția nord-sud, 13 pe direcția est-vest și 165 pentru oricare direcție.

Pentru trasarea noului coridor de securitate națională s-a preluat un segment al rutei coridorului IV în relația București-Brașov-Arad care, prin natura sa, este avantajat de statutul de traseu pan-european, în comparație cu varianta de intersecție București-Pitești-Oradea, susținută de o serie de caracteristici importante care să poată oferi ulterior o comparație corectă între cele două trasee.

Dacă acceptăm faptul că direcția imprimată prin lege se poate identifica sub forma unei rezultante existente în prezent între orașele Brașov și Alba Iulia prin intermediul rutei coridorului de transport pan-european IV, dincolo de acest punct, se impune realizarea unei analize riguroase a zonei de graniță menționată mai sus.

Existența celui de-al doilea segment identificat între București și Brașov pune în dificultate și condiționează în același timp modul în care trebuie gândit traseul care pornește dinspre Alba Iulia către granița de vest a țării, cum este arătat în Figura 2.

Astfel, se întrevide posibilitatea existenței a două direcții în transportul terestru, în primul scenariu fiind vorba despre un segment care să unească orașul Alba Iulia cu orașul Arad, iar într-o a doua ipoteză să fie imaginată o legătura între orașul Alba Iulia și Oradea.

Chiar dacă la nivelul teritoriului studiat există un segment comun, pe care îl vom identifica ulterior între orașele Sebeș și Alba Iulia, pentru simplificarea analizei în cadrul modelului conceptual vom utiliza ca reper de aici înainte doar orașul Alba Iulia ca fiind echivalentul întregii arii cuprinse între acesta și orașul Sebeș.

Totuși, la nivelul legii cadru la care facem referire și dinspre care pornim în fundamentarea argumentației noastre, deocamdată nu există niciun indiciu din care ar putea reieși cu certitudine

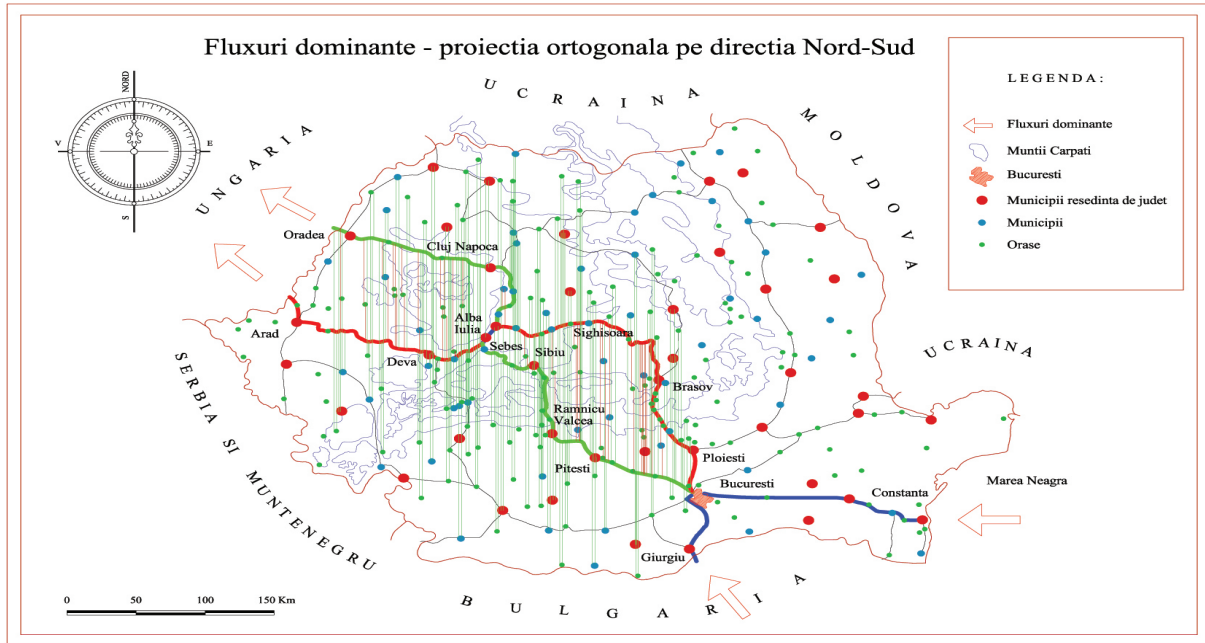


Figura 2 – Fluxuri dominante reprezentate prin proiecția ortogonală pe direcția N-S.

supremația strategică a rutei Alba Iulia–Arad în detrimentul segmentului echivalent, generat de poziționarea oraşului Oradea în proximitatea graniței de vest a României.

În aceste condiții, o analiză realizată în detaliu asupra reprezentării grafice existente în conținutul Legii nr. 363/2006, permite subîmpărțirea acestui traseu în patru segmente strategice, fiecare dintre acestea fiind la rândul său particularizat de

existența unor elemente secundare distincte.

Astfel, putem identifica un prim segment de importanță strategică între oraşul Constanța și capitala țării, un al doilea segment între București și Braşov, un al treilea între Braşov și Alba Iulia și un ultim element între Alba Iulia și Arad, conform hărții detaliate în Figura 3.

Acceptând ipoteza existenței acestor patru elemente de bază, putem deduce faptul că dinspre

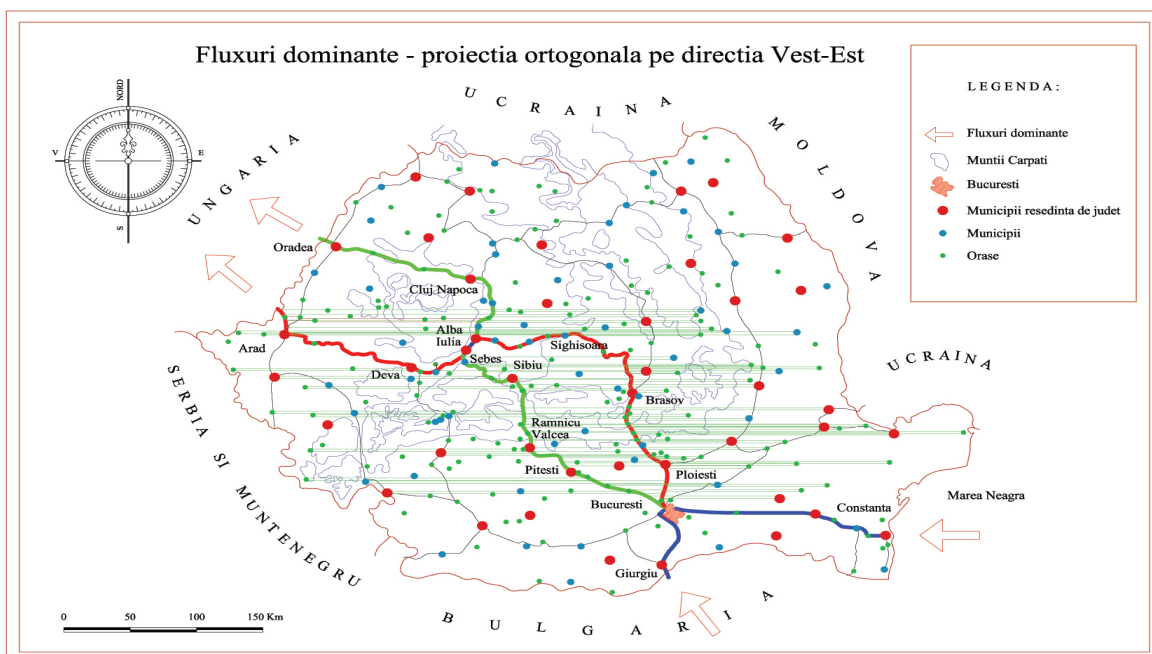


Figura 3 – Fluxuri dominante ale variantelor pentru coridorul de securitate prin proiecția ortogonală pe direcția V-E.

Metodă	Parametru	Valoare pentru coridorul București – Arad	Valoare pentru coridorul București – Oradea
Accesibilitate potențială	Populație totală / număr de așezări	2085673 / 84	1729108 / 78
Ruta optimă (N-S)	Suma pătratelor distanțelor / număr de așezări	73457,6 / 56	504459,6 / 49
Ruta optimă (E-V)	Suma pătratelor distanțelor / număr de așezări	13694,29 / 12	165641,5 / 1

Tabelul 2 - Comparație multi-criterială a celor două coridoare, București-Arad și București-Oradea, pentru alegerea rutei optime a coridorului național de securitate

orașul port Constanța se deplasează către București un întreg flux de călători și de mărfuri. Cu toate acestea, deși în acest caz trama rutei de transport se suprapune identic peste segmentul menționat în lege, în zona de sud a țării se mai poate identifica o zonă de acces către București prin existența segmentului de transport dinspre Giurgiu, segment oarecum echivalent din punctul de vedere al accesibilității pe teritoriul României.

Este adevărat că cele două puncte de acces nu sunt echivalente în totalitate, Constanța fiind printre altele un nod de transport inter-modal mult mai mare, fluxurile de trafic desfășurându-se diferit acolo față de Giurgiu, dar, deoarece

spațiul lucrării de față este limitat, pentru moment ne vom referi la cele două orașe doar din punctul de vedere al accesibilității lor potențiale. Prin urmare, în analiza întreprinsă sunt acceptate ca fiind valabile ambele căi de acces, atât cea dinspre Constanța cât și cea dinspre Giurgiu, ambele asigurând fluidizarea traficului spre București. Pe acest fond al accesibilității potențiale pe care l-am menționat în paragraful anterior, nu putem exclude existența rutei Giurgiu-București în detrimentul celei dinspre Constanța-București.

Acest fapt ne îndreptățește să identificăm un traseu alternativ celui de-al doilea segment, care să reprezinte o soluție sustenabilă păstrând

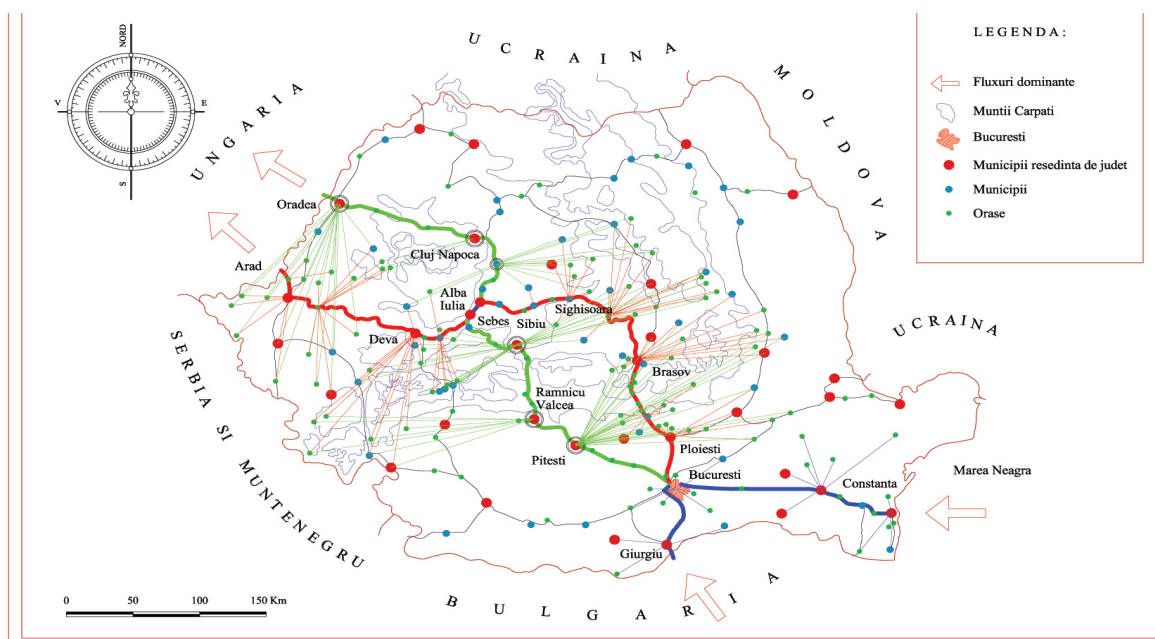


Figura 4 – Proiectarea fluxurilor dominante în varianta radială în vederea analizării și obținerii datelor corespunzătoare rutei de comparație București-Arad.

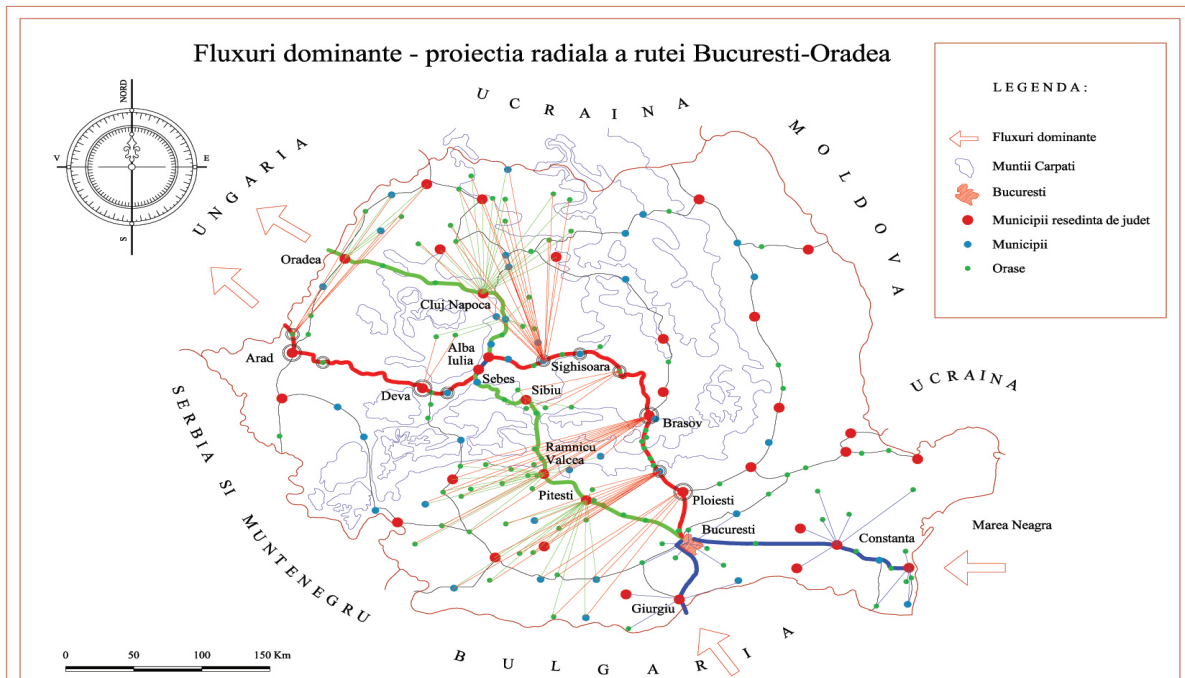


Figura 5 – Proiectarea fluxurilor dominante în varianta radială a rutei București-Oradea pentru obținerea datelor de comparație.

Însă aceeași orientare către granița de vest a țării, în conformitate cu legea la care am mai făcut trimitere, doar că de această dată, pe o rută echivalentă propusă de noi între București și Râmnicu Vâlcea.

Existența unei zone comune, pe ruta Constanța-București, respectiv Giurgiu-București

și posibilitatea celor două trasee alternative București-Brașov-Sighișoara-Alba Iulia și București-Râmnicu Vâlcea-Sibiu-Alba Iulia, fundamentează în continuare valabilitatea celor două segmente principale dinspre care a pornit analiza de față și anume Alba Iulia-Cluj-Oradea și Alba Iulia-Deva-Arad.

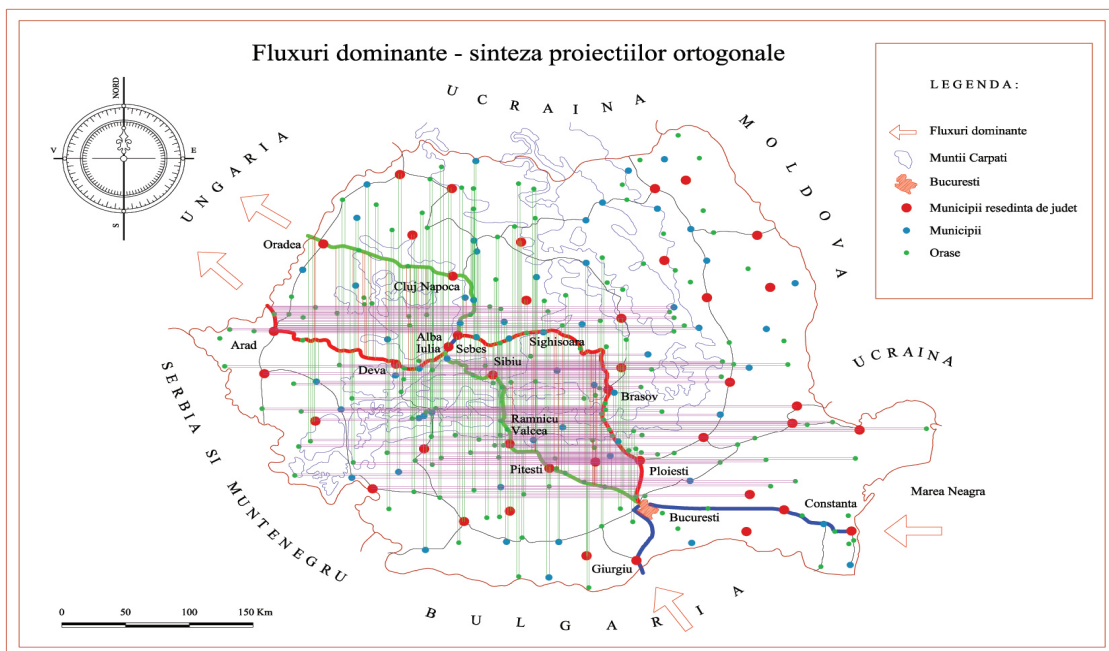


Figura 6 – Sinteza proiectiilor ortogonale pentru cele două fluxuri dominate în vederea alegerii traseului optim al coridorului național de securitate.

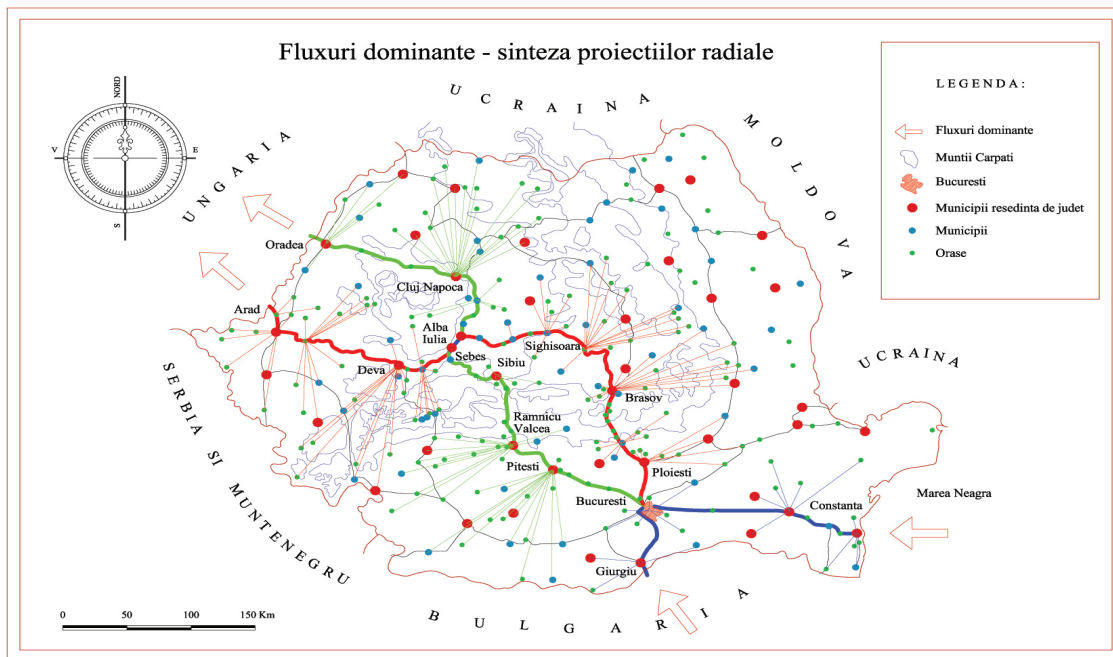


Figura 7 – Fluxurile dominate ale celor două rute de comparare în vederea alegerii coridorului național de securitate, în varianta de sinteză a proiecțiilor radiale.

În urma analizei multi-criteriale au rezultat informațiile cuprinse în Tabelul 2, din studiul cărora reiese faptul că traseul București-Oradea prin Râmnicu Vâlcea nu este optim.

De asemenea, mai putem menționa că, din cauza traficului existent pe Dunăre și datorită încadrării acestui fluviu în categoria coridoarelor de transport pan-europene, un alt segment al unui al doilea coridor prea apropiat, ar putea să fie inefficient atât din punctul de vedere al fluxurilor economice cât și din cel al geo-strategiei, fapt pentru care, cel puțin în acest moment al cercetării noastre, traseul dintre București și Alba Iulia prin Râmnicu Vâlcea apare într-o lumină nefavorabilă.

Chiar și așa, pe fondul inexactității reprezentării grafice din Legea cadru, trebuia găsită o rută echivalentă care să contrabalanseze segmentul de trafic dintre Brașov și Alba Iulia, caz în care singura variantă plauzibilă era posibilitatea existenței unui element asemănător între Sibiu și Alba Iulia, cu acces dinspre Râmnicu Vâlcea.

În urma măsurătorilor efectuate au rezultat lungimile totale pentru cele două zone comune, respectiv de la Constanța la București, de 165,25 km și de la Giurgiu la București de 70,9 km, așa cum este ilustrat în Figurile 4 și 5.

Pe de altă parte, chiar dacă ruta București-Oradea este mai scurtă – 619 km și traversează 6 municipii reședință de județ, și varianta București-

Oradea oferă accesibilitate pentru 7 municipii pe o lungime de 649 km, aceste două criterii se adaugă celorlalte pentru alegerea optimă a traseului feroviar de securitate națională.

4. Concluzii

În prezent, Uniunea Europeană parcurge o etapă de redefinire a identității și a coeziunii sale interne, în contextul necesității de a se afirma ca actor competitiv și dinamic într-o lume în continuă globalizare.

În domeniul organizării securității europene, actorii geo-politici se implică în crearea unui sistem de securitate multi-etajat (U.E., N.A.T.O, O.N.U.), astfel antrenarea pe unul sau mai multe niveluri se va face în funcție de specificul sarcinilor de securitate concrete (Atanasiu M., 2008).

Prin urmare, așa cum se arată în Figura 6, la nivel regional, rezultatele indică coridorul București-Arad drept ruta optimă în România deoarece, indiferent de metoda de analiză utilizată, acesta servește cele mai multe așezări.

În plus, fiecare metodă subliniază alte avantaje ale coridorului București-Arad: pe baza accesibilității potențiale, coridorul servește o populație mai mare ca cel pe ruta București-Oradea, iar în ceea ce privește traseul optim, coridorul București-Arad minimizează suma

pătratelor distanțelor față de așezările accesibile, indiferent de ipoteza în care s-a efectuat calculul acestora, respectiv atât pe direcția nord-sud cât și în direcția est-vest.

În final, pornind de la general înspre particular, chiar dacă această analiză a parcurs fiecare porțiune de teritoriu în parte, cum se poate observa și în Figura 7, traseul coridorului de securitate s-a obținut ca „însurare” a tuturor elementelor prezentate.

Studiul rutelor interne s-a axat în primul rând pe dispozițiile legislative naționale existente, așa cum au fost menționate anterior și apoi pe necesitatea racordării sistemului feroviar românesc la cel al Uniunii Europene. Astfel, culoarul feroviar București-Arad, ca parte integrantă a coridorului IV pan-european, întrunește toate criteriile pentru a putea purta titulatura de coridor de securitate regională.

BIBLIOGRAFIE:

1. ATANASIU, M., Evoluția mediului de securitate în contextul geo-politic post război rece, Politici și Strategii în Gestionarea Conflictualității, Sesiune Anuală Internațională de Comunicări Științifice, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Volumul 3, București, 2008.

2. FOUCAULT, M., Trebuie să apărăm societatea, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2009, p. 34.

3. Institutul Național de Statistică (2008), Anuarul Statistic al României, București, România.

4. LEGEA nr. 363 din 21 septembrie 2006

Anca-Andreea GHITULEASA (in_culori@yahoo.com), doctorand în economie în cadrul Academiei de Studii Economice București, Specializarea Administrarea Afacerilor, a lucrat la proiecte feroviare în cadrul instituțiilor statului și, de asemenea, a participat la conferințe științifice în domenii complementare temei de cercetare, respectiv economie, arhitectură, securitate și apărare, analizând mediul feroviar național și internațional.

Liviu Gabriel GHITULEASA (liviu.ghituleasa@yahoo.com) este arhitect și autor a numeroase articole științifice. Domeniile sale de interes acoperă arii largi, cele mai importante fiind reprezentate de arhitectura căilor ferate, de transformarea structurală a nodurilor inter-modale, dar și de conceptualizarea spațiilor heterotopice, ca efecte contemporane a confluenței dintre zona publică și cea privată. În prezent, desfășoară activități de cercetare independente.

Dr. Alexandru-Ionuț PETRIȘOR (alexandru_petrisor@yahoo.com), doctor în ecologie și doctorand în geografie, Director științific pentru urbanism și dezvoltare teritorială al Institutului Național de Cercetare - Dezvoltare în Construcții, Urbanism și Dezvoltare Teritorială Durabilă URBAN-INCERC și lector la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” (ambele din București), este autorul a 146 articole, 10 cărți/capitole, 77 prezentări, 83 cursuri sau prelegeri și 25 reglementări.

privind aprobarea Planului de Amenajare a Teritoriului Național, Secțiunea I - Rețele de transport, lit. B, publicată în Monitorul Oficial nr. 806 din 26 septembrie 2006.

5. LEGENDRE, A. M., Nouvelles méthodes pour la détermination des orbites des comètes avec un supplément contenant divers perfectionnements de ces méthodes et leur application aux deux Comètes de 1805, Paris, France, Courcier, 1806.

6. National Capital Region Transportation Planning Board, Regional Mobility and Accessibility Study: Alternative Land Use and Transportation Scenarios, Phase I. Technical Report, Washington D.C., USA, Metropolitan Washington Council of Governments, 2006.

7. Nordic Centre for Spatial Development, ESPON 1.1.1. Potentials for polycentric development. Final Report, Stockholm, Suedia, NORDREGIO, 2005.

8. Parlamentul României, Legea nr. 351 din 2001 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a IV-a Rețeaua de localități, Monitorul Oficial, 408, Partea I.

9. PETRIȘOR, A. I., Orientation of communication routes and balanced regional development, Theoretical and Empirical Researches in Urban Management 7(16) 2010, pp. 32-45.

10. Președinția României, Strategia Națională de Securitate a României, București, 2007, p. 52.

11. WILLIGERS, J., FLOOR, H., van WEE, B., High-Speed Rail's Impact on the Location of Office Employment Within the Dutch Randstad Area, 45th Congress of the European Regional Science Association Amsterdam, August 23-27 2005.

ECHILIBRUL DE PUTERE ÎN VIZIUNE REALISTĂ

Niculae TABARCIA

Articolul de față pleacă de la premisa că ideea de „echilibru al puterii” reprezintă unul dintre conceptele fundamentale pentru domeniul Relațiilor Internaționale, atât din punctul de vedere al teoriei, cât și al practicii acestuia. Analiza se axează pe viziunile autorilor realiști și neorealiști care au abordat acest subiect, fiind trecute în revistă opiniile unora dintre cei mai marcanți teoreticieni ai conceptului de echilibru de putere – Hans Morgenthau, Hedley Bull, Kenneth N. Waltz și John Mearsheimer. Sunt evidențiate particularitățile abordării acestora, dar și punctele comune ale viziunilor lor – echilibrul de putere este interpretat ca fiind capacitatea sistemului internațional de a compensa modificările unor comportamente, astfel încât starea sistemului să nu se schimbe sau să aibă o evoluție lentă.

Cuvinte-cheie: Relații Internaționale; sistem internațional; balanța de putere; securitate; alianță; putere.

Echilibrul puterii reprezintă unul dintre conceptele fundamentale pentru teoria și practica Relațiilor Internaționale. Studiul contemporan al Relațiilor Internaționale consideră paradigma echilibrului de putere drept cel mai disponibil și eficient instrument pentru a descrie dinamica profundă a sistemului internațional modern.

Teoriile realiste și neorealiste în domeniul Relațiilor Internaționale pun în discuție problema instabilității inerente a sistemului internațional și utilizează conceptul de echilibru al puterii pentru a interpreta acțiunile și mutațiile care au loc pe scena mondială.

Conform teoriei echilibrului de putere, interacțiunea dintre state are tendința de a limita sau de a modifica aspirația la hegemonie a unui stat și presupune formarea unei alianțe care să contrabalanseze puterea statului respectiv.

Echilibrul de putere nu este asociat numai cu ideea de alianțe antihegemonice, ci și de conceptul de securitate, dat fiind faptul că statele au încercat întotdeauna să-și mențină libertatea de acțiune pentru promovarea intereselor naționale și crearea condițiilor de dezvoltare economico-socială.

Abordarea teoretică a echilibrului de putere în viziunea teoreticienilor realiști și neorealiști evidențiază modelele echilibrului de putere în raport cu două metafore asociate acestuia: **balanța și arcada**. Interpretarea clasică a **modelului balanței puterii** implică o distribuție specifică a puterii între entitățile ce compun sistemul internațional, astfel încât niciun stat și nicio alianță existentă să nu poată obține în mod predominant puterea. Ideea non-predominanței constituie miezul analitic fundamental al oricărei teorii clasice a balanței de putere. Așadar, modelul balanței interpretează echilibrul de putere ca fiind unul adversativ, rezultat din alianțe adversative aflate în echilibru. Premisa fundamentală în construcția acestui model este aceea că, în dinamica Relațiilor Internaționale, se poate ajunge la o formulă capabilă să controleze ambițiile de dominație a unităților individuale. Metafora atașată acestui principiu este cea folosită de istoricul englez William Camden și anume un „cântar, o balanță” și a „greutăților de pe cântar”. Atunci când balanța este în stare de echilibru, există stabilitate în Relațiile Internaționale. Atunci când ea este în dezechilibru sau se află în proces de echilibrare, Relațiile Internaționale sunt într-o dinamică turbulentă, care poate însemna război sau o situație de instabilitate în politica internațională.

Modelul arcadei promovează ideea unui echilibru asociativ în realizarea căruia voința statelor are un rol determinant. Acest echilibru poate avea la bază fie recunoașterea la nivelul întregului sistem a faptului că se poate crea o

coalitție care să contrabalanseze orice manifestare hegemonică, fie realizarea unei înțelegeri privind împărțirea puterii, astfel încât să se asigure menținerea securității comune și instalarea unui echilibru de putere.

Unul dintre cele mai importante studii contemporane privind echilibrul de putere este realizat de Richard Little care, în lucrarea „Echilibrul puterii în relațiile internaționale: metafore, mituri și modele”, identifică patru abordări majore ale unor cunoscuți teoreticieni realiști și neorealiști, respectiv: Hans Morgenthau în „Politica între națiuni” (1948); Hedley Bull în „Societatea anarhică” (1977); Kenneth N. Waltz în „Teoria politicii internaționale” și John Mearsheimer în „Tragedia politicii de forță”¹.

Opiniile celor patru autori acoperă cel mai bine întreaga gamă de nuanțe ce există în cadrul școlii realiste în ceea ce privește locul și rolul echilibrului de putere în teoria și practica Relațiilor Internaționale.

În lucrarea „Politica între națiuni”, **Hans Morgenthau** utilizează conceptul „echilibrului” ca fiind sinonim „balanței” și atribuie patru posibile sensuri sintagmei „balanță de putere” astfel: politică urmărind anumite rezultate; stare de lucruri; distribuție aproximativ egală a puterii și orice distribuție de putere.

În viziunea lui Morgenthau, echilibrul puterii apare ca o „consecință naturală inevitabilă a luptei pentru putere”. În acest context, **Morgenthau** sintetizează resorturile dinamicii de putere internațională astfel: „dorința de putere a unei națiuni intră în conflict cu dorința de putere a alteia”, astfel că în orice moment al istoriei se manifestă două modalități de „ciocnire”: **modelul opoziției directe și modelul competiției**.

Modelul opoziției directe presupune că echilibrul de putere rezultă din „dorința fiecărei națiuni de a-și impune politicile asupra celeilalte”. Dinamica atingerii echilibrului este descrisă în termeni mecanici și este văzută ca generând un echilibru de putere fragil și o stabilitate în pericol de a fi perturbată și restabilită mereu.

Modelul competiției ameliorează efectele primului model, întrucât este favorizată restaurarea unui echilibru de putere stabil, autoadministrat la nivel conștient.

Teoria lui Morgenthau descrie un model de echilibru al puterii care combină două procese dinamice diferite. Primul asociază echilibrul pu-

terii cu rezultatul involuntar al interacțiunii marilor puteri angajate într-un impuls mecanic pentru hegemonie. Al doilea proces dinamic este asociat cu un set complex de factori sociali, ideationali și materiali, care ameliorează efectele primului proces și ajută marile puteri în menținerea unui echilibru care le asigură securitatea colectivă și interesele comune. Aceste două procese corespund într-o oarecare măsură diferenței dintre un echilibru adversativ și unul asociativ al puterii.

Echilibrul puterii joacă un rol important și în teoria Relațiilor Internaționale prezentată de **Hedley Bull** în lucrarea „Societatea anarhică”. Acesta consideră **echilibrul puterii** ca fiind una dintre cele cinci instituții fundamentale care au dezvoltat și au susținut societatea internațională, alături de **dreptul internațional, războiul, diplomația și marile puteri**.

Hedley Bull, apreciază că cele cinci instituții sunt interdependente, iar **instituția echilibrului de putere asigură condițiile de funcționare a celorlalte patru instituții**, de care depinde ordinea internațională. El realizează o distincție clară între **echilibrul spontan** al puterii și cel **planificat**, pornind de la următoarele premise:

- într-un sistem internațional anarhic, **echilibrul puterii apare accidental** între state, fiind, prin urmare, un fenomen instabil pe care nu se poate fundamenta o ordine internațională stabilă;
- echilibrul planificat, instituțional, al puterii presupune prezervarea autonomiei tuturor statelor și recunoașterea unui interes comun în menținerea caracteristicilor esențiale ale societății;
- statele trebuie să prevină apariția unui stat hegemonic în cadrul societății internaționale.

În ecuația echilibrului puterii, Bull identifică cinci elemente variabile: influența polarității asupra practicilor internaționale, diversitatea genurilor de putere, distribuția geografică a puterii, dezvoltarea armelor nucleare și distincția dintre echilibrul spontan al puterii și cel planificat.

Concepția lui Bull despre echilibrul puterii se bazează pe distincția pe care o operează între sistemul internațional și societatea internațională.

În cadrul sistemului internațional, echilibrul puterii poate fi explicat prin schimbarea distribuției puterii prin război și lupta pentru putere. Astfel, într-un sistem anarhic internațional statele au o siguranță relativă, formarea unei alianțe devine o opțiune realistă, iar echilibrul sistemic al puterii apare în mod fortuit.

În cadrul societății internaționale, războiul și lupta pentru putere din sistemul **internațional sunt înlocuite de colaborare și relația controlată dintre state**. Încercările statelor de a-și ameliora sau de a-și menține statutul de elită pot fi asociate cu un echilibru competitiv al puterii, iar amenințările la adresa echilibrului creează o tendință de contracarare pentru a realiza echilibrul planificat.

Modelul echilibrului puterii, în teoria lui Hedley Bull, are două dinamici²: **controlul restrictiv al celorlalte state**, care implică în mod inevitabil o relație adversativă, și **controlul restrictiv al propriului stat**, care presupune o relație asociativă.

Acest model presupune ca statele să prevină apariția unei puteri hegemonice ce va elimina autonomia unităților care formează societatea internațională și să se rețină de la a-și satisface propriile ambiții hegemonice. Echilibrul instituțional al puterii constituie fundamentul pe care se bazează concepția lui Hedley Bull despre societatea internațională și acesta reflectă angajamentul comun prin care o astfel de societate își poate asigura supraviețuirea.

Kenneth Waltz, teoretician neorealist al Relațiilor Internaționale, este autorul unui model al echilibrului puterii, din perspectiva abordării structurale a politicii internaționale, care a fost prezentat în lucrarea sa, „Teoria politicii internaționale”.

Acesta consideră că politica se referă, în principal, la modul de organizare al puterii pentru a produce ordine, iar echilibrul puterii se bazează pe logica numerelor mici, ceea ce ar presupune **definirea structurii sistemului internațional printr-un număr limitat de puteri**.

Teoria prin care el abordează politicile internaționale se axează, aproape în mod exclusiv, pe interacțiunea marilor puteri - structura politică a sistemului internațional fiind rezultatul dinamicii marilor puteri.

Un alt factor definitoriu pentru structura politică internațională este caracterul părților din care este constituit sistemul internațional, ținând cont de faptul că, în contextul ierarhiei sistemelor politice, părțile componente diferă unele de altele prin funcțiile pe care le execută.

În susținerea teoriei sale, privind balanța de putere, Waltz pornește de la următoarele supoziții:

- statele sunt actori unitari care, la nivel minim, își urmăresc propria conservare, iar la nivel maxim pornesc în cursă către dominația universală;

- statele sau cei care acționează în numele lor încearcă să utilizeze mijloacele aflate la dispoziție, în vederea atingerii finalităților pe care le au în vedere. Aceste acțiuni se înscriu, în principal, în două categorii: **eforturi de ordin intern** (presupun sporirea capacităților economice, a forței militare, dezvoltarea unor strategii de adaptare) și **eforturi de ordin extern** (presupun consolidarea și lărgirea alianțelor din care fac parte sau slăbirea și restrângerea celor oponente). De asemenea, Waltz descrie constrângerile care iau naștere în timpul acțiunilor respective, indicând rezultatul așteptat și anume formarea balanței de putere.

Teoria lui Kenneth Waltz poate fi sintetizată astfel: statele care urmăresc cel puțin propria lor conservare și acționează pentru atingerea acestei finalități într-un sistem de tip auto-ajutorare, caracterizat printr-o ordine anarhică, adoptă comportamente de tip balansare sau aliniere („balancing” sau „bandwagoning”³) față de statele care încearcă să dezvolte o politică anti statu-quo.

O altă teorie neorealistă interesantă privind echilibrul de putere a fost elaborată de **John Mearsheimer**, în deceniul ce a urmat încheierii Războiului Rece. În lucrarea sa, „Tragedia politicii de forță”, a transferat discursul științific din planul puterii de la nivelul sistemului internațional la cel regional, demonstrând că nu poate exista un echilibru general al puterii decât dacă există o relație sistemică între echilibrele regionale ale puterii.

Mearsheimer a construit o teorie a politicii internaționale ce are drept centru de gravitație marile puteri care „modelează sistemul internațional”. Acestea scriu scenariul atât pentru ele, cât și pentru ceilalți.

În abordarea echilibrului de putere, Mearsheimer consideră că:

- statele adoptă perspective pe termen scurt și lung;

- pe termen scurt, echilibrul puterii reflectă distribuția puterii militare;

- pe termen lung, analiza echilibrului de putere trebuie să ia în calcul și „puterea latentă”, adică bogăția statului și dimensiunea lui demografică;

- logica anarhiei obligă fiecare mare putere să adopte o atitudine agresivă în sistemul internațional;

- structura sistemului internațional forțează marile puteri să devină optimizatori de putere și, în consecință, să țintească spre revizionism;

- marile puteri trebuie să monitorizeze permanent distribuția puterii militare și a celei latente, iar din această perspectivă să aplice strategii care vor îndrepta echilibrul puterii în favoarea lor.

Ceea ce îl individualizează pe Mearsheimer între teoreticienii realiști ai Relațiilor Internaționale este *legătura ce o stabilește între geografie și structura politicii internaționale*.

În plan geografic, Mearsheimer introduce o distincție foarte importantă: *cea dintre apă și uscat*, care are un impact semnificativ asupra logicii echilibrului puterii.⁴

Modelul lui Mearsheimer demonstrează că marile puteri insulare și continentale abordează diferit echilibrul puterii întrucât „marile suprafețe de apă limitează drastic capacitatea unei armate de a-și proiecta puterea militară”⁵. Acesta consideră că este imposibil să înțelegem consecințele structurale ale anarhiei și distribuția puterii în sistemul internațional dacă acești factori nu au luat în considerare dihotomia uscat/apă.

Mearsheimer evidențiază faptul că dinamica sistemului internațional este mediată de această dihotomie, iar, pentru a ajunge la un compromis în legătură cu logica echilibrului puterii, este necesar să distingem statele insulare de cele continentale. El atribuie diferența dintre o putere insulară și una continentală unei chestiuni pe care o numește „puterea apei de a servi drept scut”⁶.

Sintetizând abordările echilibrului de putere din perspectiva școlii realiste, lumea pare marcată de câteva elemente fundamentale:

- trăsătura fundamentală a sistemului Relațiilor Internaționale este anarhia. Aceasta nu înseamnă haos, ci mai curând inexistența unei ierarhii încremenite, cu o dinamică marcată de competiție și război, într-o lume lipsită de o autoritate suprastatală;

- statele au o capacitate militară ofensivă care le poate permite să se atace și chiar distruge reciproc;

- nu există nici o garanție că un stat nu-și va folosi capacitatea militară împotriva altor state;

- la baza motivației și atitudinii statelor stă

dorința de hegemonie sau aceea de a supraviețui;

- statele raționează strategic și acționează pentru a influența echilibrul de putere astfel încât să-și asigure supraviețuirea.

În concluzie, chiar dacă cele patru abordări majore ale echilibrului puterii au nuanțe diferite, considerăm că ele au în comun, de cele mai multe ori, *interpretarea echilibrului de putere ca fiind capacitatea sistemului internațional de a compensa modificările unor comportamente în așa fel încât starea sistemului să nu se schimbe sau să evolueze lent*.

Echilibrul de putere trebuie văzut ca unul dinamic determinat de numeroși factori, dintre care evidențiem domeniul de manifestare (militar, economic, demografic, tehnologic, etc), arealul geografic (global, continental, regional) și coexistența unei tendințe de echilibru planificat al puterii cu cea a unei tendințe de echilibru spontan.

Este de menționat faptul că, întrucât puterea nu poate fi cuantificabilă, tot așa nici echilibrul de putere nu poate fi descris în termeni analitici. De altfel stările de echilibru într-un domeniu pot coexista cu cele de dezzechilibru în alt domeniu.

Este posibil ca secolul al XXI-lea să marcheze coexistența tendinței de a menține un echilibru de tip asociativ, generată, în principal, de existența armelor nucleare, globalizare și problemele legate de protecția mediului, cu tendința de realizare a unui echilibru adversativ generat de voința puterilor emergente de a redefini ecuația de putere globală.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Richard LITTLE, **Echilibrul puterii în relațiile internaționale: Metafore, Mituri și Modele** (traducere), Tipografia Moldova, Iași, 2008.

2 Hedley BULL, **The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics**, Ediția a treia, Macmillan, Basingstoke, 2002.

3 Kenneth N. WALTZ, **Theory of International Politics**, Addison-Wesley Reading, 1979.

4 John J. MEARSHEIMER, **The Tragedy of Great Power politics**, W. W. Norton and Co., New York, 2001.

5 Ibidem, p. 114.

6 Ibidem.

General maior Nicolae TABARCIA (ntabarcia@yahoo.com) este Directorul Statului Major General.

ROMÂNIA LA RĂSCRUCE CU EUROPA?

Dr. Nicolae RADU

În încercarea de a înțelege atitudinea și responsabilitatea pentru prezent, ce revin poporului nostru, apelul la istorie este mai mult decât esențial. Există oare altă posibilitate să înțelegem cine suntem cu adevărat? Oare câți dintre cei din tânăra generație mai știu despre strămoșii geto-daci, pecetluiți spre nemurire pe Columna lui Traian? Cum altfel, tindem spre a fi europeni, uitând de fapt că înaintașii noștri sunt cei ce au dat conținut Europei? Continuitatea trecut - prezent - viitor este definită, firesc și în registrul de responsabilitate - morală - datorie de către Papa Ioan Paul al II-lea (născut Karol Josef Wojtyła, 1920-2005, pontificat 1978-2005), în timpul primei sale vizite din 7-9 mai 1999, alături de regretatul Părinte Patriarh Teoctist (pe numele de mirean Toader Arăpașu, 1915-2007, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române între anii 1986-2007): „fiecare este responsabil de frații săi și de viitorul țării”.

Cuvinte-cheie: amenințări succesive; veteranii; coloniștii; urbanizare; petrol contra pace; vorbitori de limba română.

1. Succinte considerații asupra trecutului nostru istoric

Fie că amintim de România Modernă (Riker, 1944), fie că ne oprim asupra României de astăzi, nimic nu ar putea căpăta esență asupra realității imediate fără să înțelegem adevărul istoric. Că place sau că nu, români au fost și sunt pretutindeni, continuitatea fiind incontestabilă.

Despre geți s-a scris foarte mult (Crișan, 1993; Dumitrescu, 1998). La fel de mult s-a scris și despre daci (Baboș, 1979; Petolescu, 2000; Vulpe, Zaharide, 1987). Nu mai spun despre vlahi și români. Nu trebuie însă uitat că teritoriul locuit din mileniul II înainte de Hristos, de triburile indo-europene ale tracilor, iar ceva mai târziu, începând

cu secolul al VI-lea înainte de Hristos, în regiunea Dunării de Jos de către geți, iar în ținuturile Banat și Transilvania, de către daci, în vremea lui Burebista (82-44 î.Hr.), respectiv statul geto-dac se întindea: în nord – Carpații Păduroși, în sud – munții Haemus (Balcani), în vest – confluența râului Morava cu Dunărea mijlocie, iar în est, până la râul Bug.

Geto-dacii sunt și cei ce au lăsat neamului nostru mai mult decât bruma de onestitate și curajul de a duce lucrurile până la capăt. Nu se poate spune însă că geto-dacii au fost și buni jucători pe scena compromisului! Regele Burebista avea să se implice în conflictul dintre Cezar și Pompei, susținându-l pe acesta din urmă. Împăratul roman Iulius Cezar a plănuit ulterior o campanie împotriva dacilor, dar a fost asasinat în anul 44 î.Hr. (Daicoviciu, 1972). Câteva luni mai târziu, Regele Burebista a avut parte de aceeași soartă, fiind asasinat de unul dintre slujitorii săi.

Cucerit în anul 106 d.Hr., împăratul roman Traian, statul geto – dac, aflat sub administrație romană, întâlnește invazii succesive ale triburilor germanice (Opreanu, 1995; Stanciu, 1997). Administrația romană se retrage din provincie două secole mai târziu, anul 271 d.Hr., fiind considerat drept anul „Retragerii Aureliene”. Ce să însemne acest lucru? Să fie oare politica de mai târziu „petrol contra pace”?

Petrecută în timpul Împăratului Aurelian, „retragerea” a semnat de fapt o reșezare strategică a granițelor de la Dunăre ale imperiului pentru o administrație mai eficientă și apărare mai eficace a provinciilor din această zonă (Lupu, 1993; Ruscu, 1998).

Cum bine este știut, factorii romanizării au fost administrația, armata, veteranii, coloniștii, urbanizarea, religia, dreptul și învățământul în limba latină. Impactul acestor factori asupra autohtonilor, a fost asimilarea, în mod conștient,

a civilizației romane (Bârzu; Brezeanu, 1991). Așezările daco-romane nord-dunărene cunosc o locuire neîntreruptă, precum vechile centre urbane: Sucidava, Dierna, Sarmizegetusa, Napoca, Porolissum. Însă, o parte a locuitorilor vechilor orașe se retrag spre ținuturile rurale din cauza migratorilor și întemeiază noi așezări (Bichir, 1984; Rostovtsev, 1971). Răspândirea creștinismului în limba latină la nordul Dunării demonstrează romanizarea ireversibilă a dacilor și continuitatea daco-romanilor (Pârvan, 1911; Zugravu, 1997).

Secolele IV – XIII nu sunt lipsite de evenimente, teritoriul vechii Dacii fiind străbătut de valuri de invazii: hunii în secolul al IV-lea, gepizii în secolul al V-lea, avarii în secolul al VI-lea, slavii în secolul al VII-lea, ungurii în secolul al IX-lea, pecenegii, cumanii, uzii și alanii în secolele X-XII și tătarii în secolul XIII (Opreanu, 1995). Invazia slavă din secolul al VII-lea va avea și efecte nefaste pentru români. Întâi, va permite grecilor să includă teritoriile de peste Dunăre în Imperiul Romanic Bizantin (prin termenul de romanic se atesta că Imperiul Roman de Răsărit, având capitala la Constantinopol, e continuatorul Imperiului Roman distrus de către barbari). Slavii și bulgarii vor separa astfel pe românii de la sud de Haemus (Munții Balcani), de cei din nord. Românii sudici și vestici vor rămâne astfel separați de cei din formațiunile statale românești, apărute în Evul Mediu, din cauza slavilor, bulgarilor și turcilor (wikipedia.org). Alte ramuri ale poporului român – românii din Dalmația și Istria, cei din Crimeea, Zaporojia și Caucaz – vor dispărea aproape în totalitate.

Cnezatele și voievodatele, formațiuni prestatale românești, precum cele conduse de Litovoi, Seneslau, Ioan și Farcaș în Țara Românească, de Gelu, Glad și Menumorut în Transilvania, de Dragoș și Bogdan în Moldova și de Dobrotici în Dobrogea, marchează începutul de Ev Mediu (Bratianu, 1945).

Statul modern român a fost creat prin unirea principatelor Moldova și Muntenia (Țara Românească), în anul 1859, odată cu alegerea concomitentă, ca domnitor în ambele state, a lui Alexandru Ioan Cuza (Riker, 1944). Acesta a fost obligat să abdice în anul 1866 de către o largă coaliție a partidelor vremii, denumită și „Monstruoasa Coaliție”, din cauza orientărilor politice diferite ale membrilor săi, care au reacționat astfel față de manifestările autoritare

ale domnitorului (Hitchins, 1996). Unirea nu fusese garantată decât pe parcursul domniei lui Cuza, momentul fiind depășit de introducerea unei case domnitoare străine, de Hohenzollern din ramura catolică: din 1881, regi. România a devenit independentă în urma participării la războiul rusoturc din 1877-1878, odată cu Serbia.

Țara își va mări teritoriul ca urmare a celui de-al doilea război balcanic (Scurtu, 1996). În urma Păcii de la București (1913) se obține Cadrilaterul și după Primul Război Mondial sunt obținute Transilvania, Bucovina și Basarabia, în cea mai mare parte, prin aplicarea politicii „autodeterminării națiunilor” (Le Breton, 1996).

Basarabia, Bucovina de nord și Ținutul Herța au fost încorporate Uniunii Sovietice în 1940 (Scurtu, 2002). În anul 1941 au fost din nou recuperate, ca 3 ani mai târziu, în 1944, să fie din nou încorporate în Uniunea Sovietică. Astăzi, cele trei provincii se află în componența Republicii Moldova și a Ucrainei. În anul 1940, Cadrilaterul a fost restituit Bulgariei.

După cel de-Al Doilea Război Mondial, România ajunge sub influența Uniunii Sovietice (Soulet, 1998; Niculescu – Mizil, 2001). În decembrie 1989, la capătul unei serii de evenimente sângeroase, edificiul politic comunist s-a prăbușit (Domenico, 1992; Gallagher, 1999; Lupu, 2001).

La simpla privire, se poate pune întrebarea: pentru ce această retrospectivă? La ce mai folosește oare? Pe cine interesează trecutul nostru istoric? Cu toate acestea, în prezența unor răspunsuri ce sunt la fiecare dintre cititori, nu o singură dată suntem tentați să ne întrebăm, **încotro merge România după 1989?**

2. Evoluția actuală a României

Cu lecțiile învățate din istorie, fie că ne raportăm la anul 2009, fie ca ne raportăm la realitatea prezentă, specifică anului 2010, potrivit specialiștilor (TVR, Wall-Street, 13 februarie 2010), situația economică a României la finele anului 2009, nu era deloc încurajatoare: produsul intern brut (PIB) la închiderea trimestrului al IV-lea a fost mai mic cu 1,5% decât cel înregistrat în trimestrul al-III-lea din 2009 și continuă să scadă; în același timp, nivelul PIB a fost cu 6,6% mai redus decât cel din trimestrul corespunzător al anului anterior. Pe ansamblu însă, PIB-ul din 2009 a fost cu 7,2% mai mic decât cel înregistrat



PUNCTE DE VEDERE

Anul	2009	2008	2004	1999	1996	1992	1989
Milioane pensionari	4,7	4,6	4,4	4,3	3,7	3,2	2,6
Raportul angajați/pensionari	0,9 / 1	0,9 / 1	0,9 / 1	1,05 / 1	1,6 / 1	2,1 / 1	3,4 / 1
Cheltuieli anuale (miliarde \$)	13,0	7,5	4,0	2,1	1,6	1,2	?

Figura nr. 1 – Evoluția numărului de pensionari
Sursa: Bechir, 2010

în 2008. În acest context, rata șomajului a atins, la finele lunii ianuarie 2010, 8,1%, timp în care investițiile străine directe în România s-au redus în 2009 cu 48,4% față de 2008, până la 4,899 miliarde euro, deficitul de cont curent fiind finanțat în proporție de 96,9% prin investiții directe ale nerezidenților din România. Totodată, “în 1990, erau 10 milioane de plătitori de impozite și sub un milion de bugetari, iar industria era suprapopulată. Acum sunt mai puțin de 5 milioane de angajați și 1,5 milioane bugetari. Pe lângă acestea, în 1990 erau sub 3 milioane pensionari și asistați social, acum sunt peste 5 milioane” (Isărescu, 12 noiembrie 2009, Curierul Național). În aprilie 2010, la 5,5 milioane de pensionari mai existau doar 4,29 milioane de salariați (www.adevarul.ro)(vezi figura nr. 1).

La data de 21 decembrie 1989, România avea un produs intern brut de 800 miliarde de lei, adică de aproximativ 53,6 miliarde de dolari, și un curs mediu de schimb de 14,92 lei pentru un dolar. Exporturile României totalizau, în anul 1989, 5,9 miliarde de dolari. În jur de 58% din venitul național era realizat de industrie și 15% de agricultură. **Populația salariată reprezenta peste 73% din cea ocupată. Interesant este de urmărit și evoluția salariului minim pe economie, pe ani.** Dacă, în 1989, salariul minim era de aproximativ 2.000 de lei, adică 135 de dolari (www.standard.ro), după 20 de ani, situația se prezintă conform figurii nr. 2.

Înainte de 1989, se construiesc Metroul din București, Canalul Dunăre-Marea Neagră, zeci de mii de noi blocuri de locuințe. Casa Poporului a ajuns să fie a doua din lume ca mărime, între clădiri administrative, fiind întrecută doar de Pentagon. În ultimă instanță, datoria creată a devenit o povară pentru economia românească, între 1971-1982, datoria externă crescând de la 1,2 miliarde \$ la aproape 13 miliarde \$. În februarie 1989, datoria externă a țării era achitată integral. În acest scop, o mare parte a producției agricole și industriale a țării ia calea exportului, privând astfel populația până și de cele mai elementare alimente și bunuri de consum. Începând cu anii 1986-1987, a fost instituită raționalizarea produselor de bază, iar benzina și alimente ca pâinea, uleiul, zahărul, făina, orezul au început să fie distribuite pe bonuri sau cartele. Și totuși, după ce a fost plătită ultima tranșă din datoria externă, România a ramas cu 3,7 miliarde de dolari în rezerva Băncii Naționale. Potrivit unor surse (www.old.standard.money.ro), se pare însă că banii s-au cheltuit în 1990 pe importuri de portocale.

Acum, după 20 de ani, nu putem să nu ne punem întrebarea: pentru ce a fost nevoie de noi împrumuturi externe? Dacă la finalul lui 2008, datoria externă totală a României se cifra la 72,3 miliarde euro, la finalul anului 2009, România avea o datorie externă totală de 80,2 miliarde euro, din care 65,6 miliarde euro reprezentau datoria externă pe termen mediu și lung (wall-street.ro). România

Anul	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
RON	390	330	310	280	250	175	140
EURO	114	90	85	70	65	55	55

Figura nr. 2 – Salariul mediu pe economie
Sursa: <http://e-salarizare.com>

înregistra la finalul lunii mai a acestui an o datorie externa totala de 87,084 miliarde euro, în creștere cu 8,58% (6,88 miliarde euro) față de finalul lui 2009 (BNR, wall-street.ro). La ce au folosit atâția bani ? Ce să însemne toate acestea?

Răspunsul vine, poate, de la sine. Potrivit unui oficial „țara noastră trece în acești ani prin cea mai grea perioadă după al Doilea Război Mondial. Asta înseamnă că avem de luat măsuri, unele nu foarte plăcute, dar, cu siguranță, foarte necesare comunităților, ca să mergem pe un drum bun și ca să ne consolidăm ca țară” (Boc, Declarație, 13 aprilie 2010). Subscriind acestui punct de vedere, nu putem să nu ne întrebăm: ce este de făcut? „Realitatea este cinică” (Isărescu, Declarație, 2 iulie 2010); banii nu pică din cer (...) este nevoie de muncă și de un efort major „**al întregii colectivități umane**” pentru a se ajunge la o viață mai bună (Isărescu, Dezbateri, BNR, 22 iulie 2010).

Îndreptățiți sau nu, parte dintre români tind spre o atitudine defetistă: România se afla în colaps! Cu toate acestea, România mai are o șansă: șansa celor ce sunt cu adevărat români și nu doar vorbitori de limbă română! Altfel, în ciuda promisiunilor ce par să confirme că circuitul ține loc de pâine, România se îndreaptă cu pași rapizi spre prăpastie! Deși România a contractat în ultima vreme 12 miliarde de euro de la FMI, UE și Banca Mondială, scenariul împrumuturilor pe termen scurt pare să se repete și în acest an. Potrivit unui specialist RBS Bank România (Molnar, 2010), se estimează pentru sfârșitul anului un nivel al datoriei externe de aproape 90 miliarde de euro, echivalentul a 73% din PIB, față de 69% din PIB la finele anului 2009. Nu putem să nu ne întrebăm: unde ne oprim?!

Din nefericire, cum aprecia și Croitoru, expert BNR, într-o țară în care cuvântul de ordine este risipa, luxul și extravaganta, România nu e în stare să producă destule economii în interior pentru a asigura o creștere în jurul potențialului posibil și minim necesar. **Fără capitalurile din exterior, România ar fi semnificativ sub potențial, mergând vertiginos spre faliment**”. (Lucian Croitoru, Dezbateri, BNR, 22 iulie 2010). Ceea ce se întâmplă în România în domeniul fiscalității a fost analizat în „Macromodel Simulations for the Romanian Economy” (Dobrescu, iunie 2010). Surprinzător sau nu, în România economia subterană a ajuns la 40% din PIB iar evaziunea fiscală reprezintă 15 miliarde de euro, respectiv circa 43 miliarde de lei (Comentariu, 30.06.2010).

Să ne mai mire oare faptul că sistemul de fiscalitate este total răsturnat, cum nu mai este în altă parte, astfel că nimeni nu-l înțelege, nimeni nu-l respectă, iar investitorii străini ocolesc țara noastră?

Nu cumva explicațiile lui Bitman, fost consilier al ministrului finanțelor, sunt mai plauzibile decât ale tuturor oficialilor la un loc? „**Să nu credeți**, spunea fostul consilier, că nu se știe la nivelul Ministerului de Finanțe ce se întâmplă în România. Să nu credeți că nu se știe pe unde se fură, cine fură. Sunt filmați, sunt îndosariați, sunt arhivați. Toți cei care fură. Ministerul de Finanțe știe cine fură, dar există firme care nu trebuie controlate niciodată” (Bitman, Declarație, 01 iulie 2010); Bitman a mai precizat că a lucrat în minister doar pentru a vedea, din curiozitate, ce se întâmplă „în interior” și că „nu dorește să arate cu degetul spre anumite persoane din această instituție, pentru că au mai încercat și alții („Bookmark & Share” 2 iulie 2010).

Că place sau nu, trebuie să fim conștienți că, fără un efort comun, România riscă, din ce în ce mai mult, să rămână doar o piață de desfacere, și mai puțin un competitor viabil. Exemplele pot fi enumerate. „**Bogația nu se face prin decrete**”, aprecia guvernatorul BNR (Isărescu, Dezbateri, BNR, 22 iulie 2010). De 200 de ani cităm din cartea lui Adam Smith despre bogația națiunilor și, probabil, nici acum nu o înțelegem. **Bogația se face prin muncă, printr-un „efort major al colectivității umane**”. Câți țin însă seama de sfaturile distinsului guvernator?

În ultima vreme tot privim spre Europa, așteptând salvarea! Nu cu mult timp în urmă, cancelarul german Angela Merkel, avertiza întreaga lume: Uniunea Europeană e pe marginea prăpastiei (MEDIAFAX, 01 iunie 2010). Dacă statele europene nu-și reduc cheltuielile, euro se prăbușește. Dacă se prăbușește euro, se va prăbuși și Europa. Iar o prăbușire a Uniunii Europene nu va lăsa neatins nici Statele Unite, nici China. Criza de până acum va fi o glumă! Pentru că economia mondială va intra în haos, cu consecințe greu de prevăzut. Pentru câți ani? Nimeni nu știe...! În acest context, unde se va afla România? Greu de spus. Nu o singură dată, mi-a fost dat să aud că anii 2010 și 2011 vor fi ani de sărăcie și violențe de stradă. Să însemne FMI salvarea națiunii? Ce înseamnă cu adevărat FMI? Dar Banca Mondială? În evidența faptelor, acest lucru este dificil de crezut. Înainte de toate, „pentru a ieși sănătos din

criză ar trebui stimulată și dezvoltată economia, care aduce elemente de plus-valoare și implicit venituri suplimentare la buget (...) dar noi nu mai avem economie!” (Dobrescu, 2010).

În aceste condiții, România are nevoie de o poziție clară și de o atitudine proactivă și, în special, de strategii pe termen mediu și lung. Din nefericire, an după an, în România au fost produse doar “experimente”, vizibile mai ales în cultură și în învățământ. Conștiința civică la noile generații aproape că nu mai există. Într-un complex de inferioritate, legat de “europenizare”, cei mai mulți dintre noi tind să fie europeni, dar mai puțin români! În goana după putere, fie ea materială sau politică, până și ființa celor ce ne sunt părinți, frați și surori este dată uitării!

Să ne mai mire că atunci când amintim de statul geto-dac, ori de jertfa dată de Constantin Brancoveanu și fiii săi, toate acestea sunt date uitării? De ce spun acest lucru? Istoria, afirma Vasile Goldiș (1862 – 1934), este memoria neamurilor (...) și elementul principal de suflet. „Să nu uitați, spunea Goldiș, de cei morți, dacă nu vreți să cădeți sub tirania celor ce vor viețui”.

Cu toate acestea, în ciuda dificultăților întâmpinate, România are șansa redevenirii unui stat cu dreptul de a juca pe scena politică mondială. În contextul actual, România are o percepție complexă și se prezintă astfel: dispune de a doua frontieră ca lungime (după Polonia) a ambelor organizații și și-a asumat răspunderea protejării ei după standardele NATO și UE; pe baza parteneriatului strategic cu SUA, suntem prezenți în Afganistan, Irak, Kosovo și Bosnia-Herțegovina; suntem în curs de realizare a patru structuri militare operabile în comun cu trupele americane, care vor fi prezente pe teritoriul românesc la un moment dat; probabil vom găzdui un obiectiv de la Apărarea Globală Antirachetă.

Interesele României sunt convergente cu cele ale Uniunii Europene, iar promovarea intereselor Uniunii Europene ca entitate, răspunde în egală măsură intereselor României. Viziunea strategiei post-aderare este: „România anului 2013 – stat cu un standard ridicat de dezvoltare și partener credibil în spațiul european”. Conform acestei viziuni, România va avea o abordare constructivă și de cooperare, în îndeplinirea rolului său de partener egal în dezvoltarea Uniunii Europene.

Nu trebuie uitat nici faptul că este necesar ca România să îndeplinească la termen obligațiile

pe care și le-a asumat prin „Tratatul de aderare și să contribuie la realizarea obiectivelor Europei unite” (Tratat, 1997), precum: modernizarea infrastructurii fizice și a capitalului uman; adaptarea sistemului educațional la cerințele europene; revigorarea cercetării științifice și inovării; restructurarea fundamentală a agriculturii și impulsivitatea dezvoltării rurale; dezvoltarea durabilă și protecția mediului; consolidarea capacității administrative în vederea acquis-ului comunitar; flexibilizarea forței de muncă și asigurarea condițiilor pentru dezvoltarea unui climat concurențial optim etc. Fără să considerăm subiectul epuizat, se mai impune o singură întrebare: câte dintre acestea sunt deja duse la bun sfârșit?

De la o zi la alta, constatăm că industria este practic lichidată, agricultura se află la pământ, sistemul de sănătate în colaps, învățământul în criză, individualitatea României pe plan internațional dispărută.

Criza economică nu a făcut decât să agraveze relele care au precedat-o (Acad. Constantin Fl.). Măsurile de austeritate luate în 2009 și 2010 au obligat pe mulți oameni de afaceri să intre în economia subterană. Creșterea CAS, creșterea accizelor, introducerea impozitului minim, mărirea TVA ș.a. – toate la un loc – au mărit evaziunea fiscală (Socol, 08.09.2010, în www.standard.money.ro).

Ne mai surprinde, oare, faptul că în anul 2009, economia subterană reprezenta circa o treime din produsul intern brut al României, aproape două treimi din aceste sume provenind din munca la negru, iar restul din nedeclararea veniturilor obținute?

Actuala criză economică a dus la scăderea bruscă și generalizată a veniturilor și va duce la o scădere la fel de bruscă a consumului. Acest lucru împinge la faliment mediul de afaceri privat autohton, slab dezvoltat și sufocat deja de multinaționalele ce au pus deja stăpânire pe piețele de desfacere, pe resursele umane și materiale. Un mare risc este reprezentat de “exportul” de inteligență și de emigrarea forței de muncă.

Nu mai puțin de 2 milioane de români sunt în căutarea unui salariu mai bun în Vestul Europei, știut fiind că sunt ieftini și muncesc bine.

Concluzii

Istoria se repetă; există chiar o ciclicitate în scurgerea timpului. Perioadelor prolifrice li se succed unele de criză. Diferența între istorie și prezent este că, în epoca modernă, batalia nu se mai dă pe câmpul de luptă decât în situații excepționale. Acum suntem conduși cu ajutorul mijloacelor moderne de manipulare (reclame audio-video), produsele de import au invadat piețele autohtone și de cele mai multe ori se practică prețuri de dumping (chiar dacă uneori au o calitate îndoielnică sunt mai ieftine decât produsele autohtone).

Economic, România a devenit o piață de import. Nu se cunoaște vreun produs românesc vestit la export. Practic, suntem un fel de colonie (Acad. Constantiniu Fl, 2009). Inexpicabil sau nu, până și minele de aur moștenite de la daci și romani și-au închis porțile, în condițiile în care corporații străine își fac simțită prezența la Roșia Montană. Să fie oare soluția de progres a României, lichidarea economiei productive? Să înțelegem că de la triumf la prăbușire n-a fost decât un pas? În aceste condiții, pornind de la economia speculativă la realitatea crizei economice, încotro se îndreaptă România?

Din ce în ce mai des ne este dat să ascultăm că nu mai avem nici o țară, că România nu mai este a noastră, este a altora. Că este adevărat sau nu, este dificil să ne pronunțăm, fie și în evidența faptelor. Îmi place să cred că realitatea este cu totul alta. Totuși, se putea evita transformarea României din producător-exportator de bunuri în consumator de bunuri? Se apropie statutul României aflată în criza crescândă de statutul de colonie supra-îndatorată? Este situația economico-financiară a României un pericol pentru securitatea națională?

Considerând toate acestea, mă gândesc totuși că, în ciuda eforturilor de enclavizare, fie numai și culturală, a României, mai avem șanse. Familia, pământul și credința, sunt cele ce ne susțin existența, ca neam și ca țară. Pământul? Care pământ? Cine mai e legat de pământ? auzim nu o singură dată! La fel de des se spune că oamenii sființesc locul, dar că în cazul nostru lucrurile stau altfel!

Cu toate acestea, am încrederea că România nu a însemnat și nu înseamnă doar câțiva pași ce se pierd prin istorie.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. BÂRZU, L.; BREZEANU, St., Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică, București, 1991.
2. BECHIR, M., Decizii care au aruncat în colaps sistemul de pensii, 7 februarie 2010, în, adevarul.ro. BICHIR, Gh., Geto-dacii din Muntenia în epoca romană, București, 1984.
3. BITMAN, D., Declarație, TVR "Ora de foc", 01 iulie 2010.
4. BOC, E., Declarație, Adunarea Generală a Asociației Comunelor din România, Marți, 13 aprilie, 2010.
5. BRETON Le, J., M., Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990, București, 1996.
6. CEAUȘESCU, I., Transivania – stravechi pământ românesc, Editura Militară, București, 1987.
7. CONSTANTINIU, Fl., Istoria României la răscruce, interviu pe <http://absentul.blog.com/2010/04/08/istoria-romaniei-la-rascruce/>.
8. CONSTANTINESCU, E., Timpul destrămării, timpul zidirii, București, 2002.
9. CUCU, Irina, Războiul economic în economia de piață, în Revista Impact strategic, nr. 1/2006.
10. CRIȘAN, I. H., Civilizația geto-dacilor, București, 1993.
11. CROITORU, L., Dezbateri, "Romania 2010: constrângerile economico-financiare și imperativele sociale", BNR, București, 22 iulie 2010.
12. DAICOVICIU, H., Dacia de la Burebista la cucerirea romană, Cluj, 1972.
13. DOBROTĂ, N. și colab., Economia politică, Editura economică, București, 1995.
14. DOMENICO, V., După execuție a nins, București, 1992.
15. DUMITRESCU, Vl.; VULPE, A., Dacia înainte de Dromihete, București, 1998.
16. GALLAGHER, T., Democrație și naționalism în România, 1989-1998, București, 1999.
17. HITCHINS, K., The Romanians. 1774-1866, Oxford, 1996.
18. IOVAN, M., Filosofia și crezul politic ale lui Vasile Goldiș, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2006.
19. ISĂRESCU, M., Dezbateri, "Romania 2010: constrângerile economico-financiare și



- imperativele sociale”, BNR, București, 22 iulie 2010.
20. LUPU, C., *România sub presiunea războiului rece și a dorinței de integrare euro-atlantică*, vol. I și II, Editura „Alma Mater”, Sibiu, 2000 – 2001.
21. LUPU, N., *Dacia romană și Dobrogea romană. Perioada migrațiilor în Dacia, continuitatea daco-romană, formarea limbii și poporului român*, Sibiu, 1993.
22. MARIN, M., *Standard money*, 9 august 2010.
23. ONCIU, Alin, *Convorbiri despre cultura și civilizație în Munții Orăștiei*, manuscris, Hunedoara, 2010.
24. OPREANU, C., H., *Creștinismul și neamurile germanice în secolele IV – V în Transilvania*, 1995.
25. PÂRVAN, V., *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911.
26. PETOLESCU, C.C., *Dacia și Imperiul Roman. De la Burebista până la sfârșitul antichității*, București, 2000.
27. PUȘCAȘ, V., *Adevărul*, 5 septembrie 2010.
28. RADU, N., *Antropologia existenței*, Editura FED PRINT, București, 2003.
29. RIGA, D.; RIGA, S. și colectiv, *Cultura tradiției și patrimoniului. Ctitorii, toponime și eponime*, în *Studii de Știință și Cultură*, anul VI, nr.1, Universitatea de Vest “Vasile Goldiș”, Arad, martie 2010.
30. RIKER, W.T., *Cum s-a înfăptuit România Modernă. Studiul unei probleme internaționale, 1856-1866*, București, 1944.
31. ROSTOVTSEV, M., *Social and economic History of the Roman Empire, I – II*, Oxford, 1971.
32. RUSCU, D., *L’abandon de la Dacie romaine dans les sources littéraires*, AMN, 35/1, 1998.
33. SCURTU, I., *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, București, 1996.
34. SCURTU, I., *Istoria contemporană a României, 1918-2001*, București, 2002.
35. SILVESTRI, A., *Al cincilea Patriarh*, Editura Carphatia Press, București, 2007.
36. SOULET, Fr. J., *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, 1998.
37. STAN, G., *Prea Fericitul Teoctist, Patriarhul României*, Editura Institutul Biblic Ortodox, București, 2005.
38. SZULC, T., *Pope John Paul II: The Biography*, Editura Simon & Schuster Adult Publishing Group, London, 2007.
39. VULPE, A.; ZAHARIADE, M., *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, București, 1987.
40. VEYNE, P., *Comment on écrit l’histoire*, Paris, FR, Edition de Seuil, 1978.
41. ZUGRAVU, N., *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.
42. XXX *Fontes Historiae Dacoromanae, I*, București, 1964; *Fontes Historiae Dacoromanae II*, București, 1970.
43. *** *Tratatul Uniunii Europene*, Editura Lucrețius, București, 1997.
44. *** *Wichipedia Encyclopedie, Romania*, Epoca fanariotă, în, www.wichipedia.com
45. *** *După douăzeci de ani. Economia României în 1989*, 21 Decembrie 2009, în standard.ro.
46. *** *Anul economic 1989, marcat de plata datoriei externe*, 21 Decembrie 2009, în standard.ro.
47. *** *Crește datoria externă totală a României. Cum arată nota de plată la 5 luni*, 14 Iulie 2010, wall-street.ro
48. *** *Consiliul țării amână deciziile de restructurare. Datoria externă crește cu 1 miliard de euro pe lună*, în <http://www.zf.ro/eveniment>, MOLNAR, C., senior economist al RBS Bank Romania.

Profesor universitar dr. Nicolae RADU (radovany@yahoo.com) este comisar șef în cadrul Ministerului Administrației și Internelor; absolvent al Colegiului Național de Apărare, deține două doctorate, unul în psihologie și unul în filologie; autor și coautor la mai multe cărți cu tematică legată de psihologia militară, de securitate și apărare, cu numeroase articole și comunicări științifice centrate pe teme de interes desprinse din psihologie, istorie, antropologie socială și psihologia terorii, desfășoară activități didactice la mai multe universități din țară.

IMPLICAȚII ALE INCOMPATIBILITĂȚII DINTRE BIOMETRIE ȘI DREPTURILE OMULUI ASUPRA SECURITĂȚII UMANE

Dr. Mădălina Virginia ANTONESCU

În articolul de față, readucem în atenție anumite elemente clare de derivă totalitaristă întâlnite în ordinea juridică a UE (prin diferite acte ale instituțiilor UE, precum regulamente, decizii, directive, date cu încălcarea flagrantă a art. 1a/ TUE (Tratatul privind Uniunea Europeană), în modificarea Tratatului de la Lisabona, prin care UE declară că se întemeiază pe valorile libertății, demnității umane, ale democrației, statului de drept, respectării drepturilor omului dar date și cu încălcarea numeroaselor prevederi din tratatele de bază ale UE, din Carta Drepturilor Fundamentale, document cu aceeași valoare juridică precum tratatele UE).

Prin aceste acte, instituțiile UE încearcă să recomande sau, după caz, să impună statelor membre să emită acte biometrice care, prin natura lor, indiferent de destinatar (cetățean, rezident, apatrid, refugiat etc.) reprezintă în esență o încălcare a drepturilor persoanei umane. Actele instituțiilor UE pun, astfel, statul membru în postura de a își încălca angajamentele în ce privește drepturile omului, luate prin tratatele internaționale ratificate ca state suverane, dar și de a își încălca propriile constituții, care garantează democrația, statul de drept, respectarea drepturilor omului, și de a încălca, ele însele, tratatele UE și Carta Drepturilor Fundamentale.

Statele membre nu pot fi în niciun fel obligate de UE (nici măcar prin invocarea caracterului de integrare a dreptului european, respectiv, a efectului direct al actelor instituțiilor sale) să încalce drepturile omului, care sunt ius cogens, prin impunerea sau recomandarea practicilor biometrice. **Drepturile omului sunt baza Uniunii, sunt baza constituțională a statelor membre ale**

UE iar biometria nu doar că le încalcă ci le desființează în însăși esența lor, transformând de facto UE într-un spațiu represiv, polițienesc, dominat nu de logica democratică ci de cea a totalitarismului electronic, expresie a unei căderi în barbarie la începutul secolului al XXI-lea și de părăsire a Înaltei Ordini Juridice Clasice a secolului al XX-lea, bazată pe drepturile omului și pe suveranitatea statului-națiune.

Cuvinte-cheie: cărți de identitate biometrice; biometrie; totalitarism electronic; democrație; respectarea drepturilor omului; pașapoarte biometrice; ius cogens; Uniunea Europeană; România, stat membru UE; Tratatul de la Lisabona; Carta Drepturilor Fundamentale; stat de drept; drept internațional; suveranitate.

1. Considerații asupra relației dintre respectarea drepturilor omului și biometrie

Într-un articol precedent¹ analizăm, din punctul de vedere al esenței drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și al documentelor internaționale care le consacră, deplina incompatibilitate dintre biometrie și acestea.

Dacă în acel articol am văzut cum se încalcă, prin chestiunea pașapoartelor biometrice, atât de către statele membre UE cât și de către UE, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, invocându-se abuziv și tendențios libertatea de circulație sau diferite „facilități” pe care le-ar avea cetățenii în așa numita piață unică a UE², care se dorește una fără margini (însă nu în nerespectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, am spune noi), în cele ce urmează alegem să analizăm problema similară, a cărților de identitate biometrice.

După cum am mai spus, biometria reprezintă un adevărat flagel al secolului al XXI-lea, deoarece, în esența sa, este un mod totalitarist, secular, dacă nu anti-religios și a-moral, de a impune un tip de conducere degenerată asupra oamenilor, a societăților umane, în general. Însă, ceea ce este mai straniu, este faptul că tocmai o comunitate de state democratice, bazată pe respectarea drepturilor omului, a statului de drept și a democrației, așa cum afirmă pretutindeni în tratatul său de bază, așa cum se pretinde Uniunea Europeană, începe, progresiv, să se îndrepte spre un mod de guvernare multiplu-nivel, **însă totalitar**. Căci, indiferent la ce nivel este adoptată și implementată biometria, în cel mai deplin dispreț al respectării drepturilor omului și a identităților religioase, istorice, culturale ale țărilor membre UE, **ea reprezintă fundamental o modalitate de supraveghere și de control, de afectare a demnității și libertății persoanei**. Indiferent de nivelul la care este exercitată de guvernanți (european, infra-regional, național), biometria devine, pentru întreg sistemul politic al UE, o modalitate impusă peste capul popoarelor, fără niciun fel de dezbatere publică, tacit, pas după pas, de înrobire tehnologică.

Relația dintre tehnologie, informație și putere nu a căpătat niciodată ca până acum o relevanță totalitară, deoarece ea poate fi folosită de grupuri aflate la putere (vizibile sau informale) ca modalitate de înrobire a popoarelor și de controlare a omului, în special³.

Deci, observăm o sciziune tot mai serioasă între declarațiile politice și prevederile juridice din tratatele de bază ale UE și, pe de altă parte, o serie de acte juridice europene (cu caracter de recomandare sau nu) prin care se încearcă o „acreditare” a biometriei ca fiind „funcționabilă și fără vreo relație cu sfera religioasă, cu drepturile omului, cu tot ce ține de identitatea națională, spirituală și religioasă” a unei țări membre.

Secolul al XXI-lea aduce noi provocări, la care **intelectualii, în special juriștii dar și politicienii**, trebuie să răspundă adecvat, adică în sensul de a ocroti drepturile omului, fiecare la nivelul său de decizie: **deputatul sau senatorul** în parlamentele naționale și în Parlamentul European; **magistratul** în sala de judecată unde este chemat spre a soluționa un proces având ca obiect relația dintre biometrie, indiferent de actul juridic european sau național prin care este impusă sau recomandată, și drepturile omului; **guvernul și administrația**

publică centrală și locală, în emiterea actelor de implementare ori a actelor de recomandare europene sau în executarea actelor europene cu efect direct și aplicabilitate imediată.

Dar și șefii de stat și de guvern, precum și miniștrii de resort⁴ (de interne, mai ales), cu ocazia reuniunilor acestora în cadrul diferitelor formațiuni și instituții ale UE, trebuie să aibă în vedere interesul țării pe care o conduc și care este prioritar față de cel european, întrucât șefii de stat și de guvern precum și miniștrii, deși iau decizii la nivel european, **nu pot evita responsabilitatea la nivel național**, în virtutea obligației de loialitate și de a respecta constituția statului în care cetățenii i-au ales sau în care au fost numiți.

Spre deosebire de comisarii europeni, care reprezintă elementul executiv al Uniunii (care pot fi trași la răspundere politică, în mod colectiv, prin moțiuni de cenzură în fața Parlamentului European⁵) și care sunt obligați să respecte doar interesul european, nefiind legați (cel puțin teoretic) de nivelul național care i-a trimis acolo, situația este cu totul alta în cazul șefilor de stat sau de guvern și a miniștrilor care compun instituții și formațiuni decizionale diferite în cadrul UE (Consiliul European, Consiliul UE, formațiunile din cadrul Consiliului UE care cuprind miniștrii de interne sau pe cei de externe ai țărilor membre).

Aceste două instituții, în afara caracterului lor interguvernamental, prin însăși compunerea lor (șefi de stat sau de guvern; miniștri) au o legătură permanentă, inextricabilă, definitivă, cu țările pe care le conduc. Această legătură politico-juridică este una prioritară față de orice altă legătură, fie că este una raportată la planul internațional (relații cu alte state, cu organizații internaționale), fie că este raportată la Uniune ca atare. Relația juridico-politică dintre Consiliul European, Consiliu, pe de o parte, și Uniune, pe de altă parte, nu poate fi viabilă, legală, cu nerespectarea, cu ignorarea, cu afectarea de orice fel a identităților naționale ale statelor membre și a drepturilor omului.

Toate instituțiile UE au obligația de a respecta drepturile omului. Este o obligație expres prevăzută în tratatul de bază al Uniunii Europene⁶.

Este, în al doilea rând, o obligație pe care instituțiile UE, indiferent de compunerea lor și de interesul urmărit (compunere interguvernamentală sau compunere supranațională; interes național sau interes european) o au în virtutea raportării

întregii lor activități și a tuturor actelor juridice, normative sau nu, pe care le emit, **la Carta Drepturilor Fundamentale**, document juridic cu valoare obligatorie, așezat în ierarhia de drept european pe aceeași treaptă ierarhică supremă⁷ ca și tratatele de bază ale UE.

Este, în al treilea rând, o obligație pe care toate instituțiile UE, în toată activitatea lor și cu privire la toate actele juridice emise de ele, o au în temeiul raportării obligatorii a UE la întreg corpul de principii de drept internațional și la regimul internațional al drepturilor omului⁸, de care UE nu poate face abstracție, deoarece a primit prin tratatul de la Lisabona personalitate juridică proprie⁹ și deci, poate fi adusă de orice persoană și de orice stat în justiția internă, europeană și internațională pentru încălcări ale drepturilor omului prin politicile, actele și activitatea instituțiilor sale.

Dar, mai mult, este illogic ca Uniunea să promoveze biometria, din moment ce își asumă prin tratatul de la Lisabona un profil de comunitate politică bazată pe un set de valori și de principii care derivă din dreptul internațional și care au în centru respectarea drepturilor omului, statul de drept și democrația. Deci, Uniunea devine duplicitară, în intenția sa, în discursul său, în prevederile tratatului său fundamental.

Nu se poate, pe de o parte, să emiți acte de recomandare a biometriei (care este fundamental o modalitate de control totalitar, anti-umană, anti-religioasă, anti-identitară, anti-națională, a-morală și contrară prevederilor legale incidente, la nivel internațional, european și național – căci toate statele membre UE se declară democrații, state de drept, care respectă drepturile omului) și, pe de altă parte, să te pretinzi o apărătoare a drepturilor omului pe care le încalci.

Uniunea ajunge la nivelul paradoxal de a se contrazice pe sine întrucât, în tratatul de la Lisabona, vedem cum își asumă, pe de o parte, **obligația de a promova valorile sale** (democrație, stat de drept, respectarea drepturilor omului) în relația sa cu **state terțe**¹⁰ (!!!) și, pe de altă parte, printr-o greșită înțelegere a conceptului de „spațiu de libertate, securitate și justiție”, impus încă de la tratatul de la Amsterdam (1999)¹¹, **face din întreg teritoriul Uniunii, în numele libertății de circulație (culmea!), un spațiu totalitar, în care biometria devine modalitatea principală de supraveghere, monitorizare, urmărire,**

control și identificare a cetățenilor europeni și nu numai.

Numai pentru a da un singur exemplu în sensul celor spuse mai sus, vom cita art. 1 din Tratatul de la Lisabona care modifică **preambulul Tratatului asupra Uniunii Europene (TUE)**, prin introducerea unui paragraf de **protecție și apărare juridică a valorilor specifice** pe care se bazează Uniunea Europeană:

- Aceste valori sunt unele **universale** și deci, care primesc o protecție nu doar europeană (la nivelul UE, prin acest paragraf) **ci și internațională** (la nivelul întregii comunități internaționale, **și mai ales, a țărilor democratice**, care au un rol de garanți ai respectării drepturilor omului și democrației, a statului de drept, în această comunitate internațională, prin politica lor externă **în care includ acțiuni menite să protejeze aceste valori de derivate totalitariste ale statelor ne-democratice în comunitatea internațională sau de tendințe vizibile de depărtare de la spiritul democratic, al unor state declarate democratice sau recunoscute ca fiind democratice de comunitatea internațională**). Derivatele totalitariste pot apărea **oricând și indiferent de stat**; biometria, care este esențial o derivă totalitaristă însă înfăptuită prin tehnologia Identificării prin Frecvențe Radio (Radio-Frequency Identification – RFID), **poate apărea mai întâi în state democratice** nu numai pentru că se pretind astfel dar și prin tradiția lor istorică. Nimeni nu este scutit, la un moment dat, de a fi tentat să adopte un comportament totalitar, mai ales că tehnologia RFID și noile tehnologii, în general, reprezintă tentații în sine care pot duce orice stat, chiar și pe cele cu democrații vechi, în fundături totalitariste.

- „Aceste valori constituie **drepturile inviolabile și inalienabile ale persoanei**, precum și libertatea, democrația, egalitatea și statul de drept” spune, mai departe, preambulul TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona. Prin urmare, sunt **recunoscute în mod expres inviolabilitatea și inalienabilitatea drepturilor omului, ca drepturi inerente persoanei umane**, deci nu numai cetățenilor europeni.

- În al treilea rând, preambulul precizează că aceste valori universale pe care se bazează UE, atunci când pretinde că este o comunitate de state democratice, sunt unele nu inventate acum ci *„venite pe filonul cultural, religios și umanist*

al Europei”. Acest lucru este foarte important, **căci demonstrează imposibilitatea de rupere a UE de istoria continentului european, de tradițiile sale, de identitățile naționale istorice, religioase și umaniste ale Europei.** Nu se poate să pretinzi să fii o comunitate europeană de state democratice, să întruchipezi ideea politică de Europa și, pe de altă parte, să recomanzi statelor membre să adopte biometria, **în disprețul și cu ignorarea voită a identității istorice, religioase, naționale, culturale ale acestor țări** (de exemplu, **țările ortodoxe** prin formarea lor, prin cultura, tradiția, istoria lor, prin însăși ființa lor națională). Aici, legat de identitatea națională a țărilor din UE, trebuie să facem distincția dintre constructele artificiale, concepte politice care pot avea sau nu relevanță la un moment dat (de exemplu, națiunea, care apare într-un context legat de afirmarea statului westphalian) și neam, care este o comunitate organică, concretă, trans-istorică, pe care nimeni nu îl construiește în laborator, pe care nimeni nu îl poate desființa sau ignora din condei sau în altă formă. Neamul traversează istoria, pe când națiunea, concept artificial, poate, la un moment dat, să nu mai aibă relevanță (epoca globalizării ajunse la apogeu, declinul statului națiune). Dar nici în acest context, marcat de epoca globalizării și de „ideologia” sa de slăbire a statului westphalian, spre a face loc sistemelor de guvernare pe multiple nivele (cum este UE) sau a formelor de integrare regională, **nu putem vorbi de o dispariție a națiunilor, nicidecum a neamurilor, deoarece astfel de sisteme politice cu guvernare multi-nivel precum UE nu pot desființa națiunile, neamurile și libertatea lor. Căci suveranitatea este pentru națiune ceea ce este libertatea pentru individ.**

Topirea națiunilor și a oamenilor într-un spațiu politic nou seamănă cu un proiect totalitar menit să dea formă unui om nou și unei națiuni europene noi. Acest lucru amintește de dureroase momente totalitariste din trecutul (parcă condamnat să fie extremist) al Europei, când identitatea, religia, libertatea, demnitatea omului, suveranitatea sunt toate șterse, aneantizate, relativizate, falsificate, instaurându-se construcții totalitare și forme de guvernare politică degenerate, în care națiunea, neamul, omul și țara devin supuse unui experiment totalitar aberant, zadarnic și sângeros.

Ca toate totalitarismele, biometria este și ea un totalitarism aberant, zadarnic, deși, în

primă fază, nu este sângeros ci încearcă să își demonstreze, chipurile, utilitatea sa (mai multă libertate, mai multă siguranță pentru toți în marea piață unică europeană). Dar omul, țara, neamul nu se circumscriu unei ideologii ieftine, **lipsite de identitate spirituală, de suflet, de raportare la Dumnezeu, de raportare la trecut și la identitatea culturală și spirituală a țărilor membre UE.**

Omul, țara, neamul, națiunea nu sunt „elementele funcționării unei piețe unice”. Materialismul pe care îl impune Uniunea Europeană prin promovarea economiei de piață și a liberalismului economic nu este decât o altă formă de ideologie nihilistă, lipsită de orice raportare la dimensiunea spirituală, religioasă, culturală a omului și a țării.

Libertatea, demnitatea, statul de drept, democrația nu pot fi rupte de trecutul creștin al Europei, de raportarea la Dumnezeu și de moștenirea religioasă a Europei (preponderent, cea creștină). Atât Estul cât și Vestul Europei (cea inclusă în UE) se circumscriu **unor spații spirituale, culturale și religioase care obligă Uniunea să se raporteze la ele, nu să le ignore.**

Piața unică este spațiul desacralizat, rupt de spiritualitate, de religie, de identitatea istorică a Europei noi. Este un spațiu-depozit (de marfă) sau un târg negustoresc, unde circulă mărfuri, produse, servicii, capital, „forță de muncă » și unde omul devine, prin biometrie, o marfă ori un sclav. Atașându-i un cip, nu se face diferența dintre persoana umană și drepturile sale inviolabile și inalienabile și o marfă.

Aceasta este marea confuzie a UE, ca spațiu fără identitate, desacralizat și materialist¹². Ea exprimă o derivă totalitaristă foarte serioasă, deoarece poziționează Uniunea contra întregului regim juridic internațional de protecție a drepturilor omului, o poziționează contra propriului tratat de bază, o poziționează contra constituțiilor statelor membre care apără drepturile și libertățile fundamentale ale omului (nu doar ale cetățenilor lor), o poziționează contra trecutului creștin al Europei și contra identităților naționale creștine ale unor state din UE¹³.

Niciun act (normativ sau nu) emis de instituțiile, organele, agențiile UE nu poate desființa, ignora, afecta, încălca în vreun fel drepturile și libertățile fundamentale ale omului, așa cum

sunt ele consacrate în tratatul de la Lisabona, în Carta Drepturilor Fundamentale (care sunt acte juridice fundamentale pentru întreaga ordine de drept european), precum și în documentele internaționale incidente.

2. Incompatibilitatea normelor europene referitoare la biometrie cu principiul atribuirii de competențe

UE nu poate invoca, în sprijinul emiterii de acte (normative sau nu, de recomandare sau cu efect direct etc.) prin instituțiile sale, principiul atribuirii de competențe. Acest principiu apare în art. 1/TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona. Potrivit acestei modificări, prin TUE, „se instituie o Uniune Europeană, căreia **statele membre** îi atribuie **competențe** pentru realizarea **obiectivelor lor comune**”.

Prin acest art. 1, primul paragraf, teza cea nouă, se recunoaște faptul că UE nu este un supra-stat, nici o federație de state ci **o creație a statelor** în care **acestea rămân principalii decidenți**¹⁴, din moment ce competențele atribuite Uniunii sunt considerate o **expresie a exercițiului suveranității și a voinței libere a statelor** și, în plus, competențele transferate Uniunii **nu pot depăși sau ignora realizarea obiectivelor comune ale statelor**.

Or, aceste state nu se înțeleg, poate, „în unele privințe”, cum ar fi realizarea unui obiectiv comun (!) prin care să instituie un regim totalitar, precum cel biometric. Poate și pentru că unele dintre ele tocmai au ieșit dintr-o experiență totalitară și doresc să rămână state de drept și democratice, în care drepturile și libertățile fundamentale ale omului să fie respectate în deplinătatea lor. Poate unele state au o tradiție democratică veche, care le-a consacrat pe plan internațional iar credibilitatea lor ar fi serios știrbită la nivelul întregii comunități internaționale dacă ar accepta recomandările sau actele cu efect direct ale instituțiilor UE referitoare la implementarea biometriei și a societății Big Brother în interiorul granițelor lor, în numele pieței unice.

Însă nici obiectivul comun al pieței unice, nici obiectivul comun al spațiului de libertate, securitate și justiție, nici alte obiective pe care statele membre și le pot asuma pe plan european (în cadrul UE, nivelul european de decizie) **nu pot încălca drepturile și libertățile fundamentale**

ale omului, statul de drept și democrația. Deoarece, **în privința drepturilor omului, toate statele membre UE dar și Uniunea**, în ciuda competențelor atribuite, **rămân legate în a respecta, în deplinătatea sa, regimul internațional al drepturilor omului.**

Cu alte cuvinte, **nici un stat membru, nici UE nu pot invoca principiul atribuirii de competențe pentru a relativiza, a încălca, a afecta, a știrbi în vreun fel regimul drepturilor omului**¹⁵.

Să luăm aminte la faptul că UE nu creează un regim nou de drepturi ale omului, ci îl preia pe cel existent în dreptul internațional, în forma sa cea mai plenară¹⁶. Deci, **nu este vorba de două regimuri distincte de drepturile omului, unul internațional și altul exclusiv aplicabil în cadrul UE** (între statele membre; între statele membre și UE; între cetățenii europeni, UE și state membre), **ci este vorba de un singur regim de protecție a drepturilor omului, cel existent la nivel internațional**, pe care statele membre UE s-au obligat a-l respecta prin semnarea și ratificarea diferitelor convenții, pacte și documente internaționale.

Cu atât mai mult, având personalitate juridică proprie, UE trebuie să țină cont a nu aduce atingere acestui regim internațional al drepturilor omului, de a nu pune statele membre în situația de a încălca, afecta și leza în vreun fel drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

În caz contrar, UE poate fi adusă în fața justiției, atât pe sistemul jurisdicțional de drept european (în fața judecătorilor naționali și a Curții de Justiție a UE – CJUE) cât și în fața instanțelor internaționale (Curtea Europeană a Drepturilor Omului)¹⁷.

Principiul atribuirii de competențe nu poate afecta obligațiile statelor membre de a respecta prevederile lor constituționale referitoare la drepturile omului.

În al doilea rând, acest principiu de drept european nu poate impune, din partea instituțiilor UE, indiferent de felul lor, o nerespectare de către statele membre a drepturilor omului **așa cum reies ele din tratatul de la Lisabona și din Carta Drepturilor Fundamentale** (document cu aceeași valoare juridică precum tratatul de la Lisabona). Deci, instituțiile UE **nu pot, în niciun fel, să determine, nici direct** (prin acte cu efect direct), **nici indirect** (prin acte de recomandare) statele membre să încălce (în materia drepturilor

omului, prin acceptarea pe plan național a diferitelor măsuri biometrice) aceste documente juridice fundamentale pentru întreaga ordine de drept european.

În al treilea rând, UE nu poate invoca principiul atribuirii de competențe împotriva unui stat membru spre a îl determina sau a îi recomanda să aplice o măsură biometrică sau să îi asigure executarea unui act european cu efect direct, **deoarece principiul atribuirii de competențe nu are valoare juridică universală, nu este opozabil erga omnes și nu constituie drept imperativ pentru statele membre, în comparație cu drepturile omului.**

UE trebuie să își amintească și să respecte, în funcționarea fiecăreia din instituțiile sale și în emiterea fiecărui act juridic, faptul că drepturile și libertățile fundamentale ale omului au un caracter imperativ, opozabilitate erga omnes, caractere pe care **biometria le desființează în esența lor**, nu doar le încalcă în litera documentelor ce le consacră.

Între drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ca tip special de ius cogens, pe de o parte, și, pe de altă parte, principiul atribuirii de competențe **nu există un raport de subordonare a primelor în favoarea celui din urmă și nici măcar o relație de egalitate juridică.** Dacă ar fi egale juridic, ar însemna ca și acest principiu al atribuirii de competențe, care este unul de natura integraționistă, să fie respectat de întreaga comunitate internațională, ceea ce nu este cazul, din pricina caracterului suveran al statelor ca subiecte de drept internațional și al caracterului coordonator al dreptului internațional, consecință a suveranității statelor.

Dacă, în raport cu dreptul internațional, statele membre UE nu trebuie să respecte principiul atribuirii de competențe, invocabil (în mod fals) pentru a încălca drepturile omului (așa cum fac prin biometrie) și deci, nu pot acorda Uniunii vreo competență legată de drepturile omului¹⁸, pe plan european (în ordinea de drept european) statele membre au acceptat „să atribuie anumite competențe” instituțiilor UE. Însă trebuie să fim atenți că este vorba de **competențe**, statele rămânând în continuare decidente **și în ceea ce privește regimul lor constituțional democratic în care trebuie să asigure cea mai extinsă protecție drepturilor omului.** Deci aici apare o obligație suplimentară

cele de absențiuone pe care o au statele membre UE (pe plan internațional și mai ales, pe plan juridic european): în afară de obligația **de a nu aduce atingere** drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (atunci când evaluează din această perspectivă actele emise de instituțiile UE sau proiectele de acte normative interne), obligație ce reiese implicit, din art. 1a/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona, **statele membre UE au și obligația de a lăsa să se aplice în mod plener și în spiritul lor**, aceste drepturi și libertăți pe teritoriul lor, în privința oricărei persoane umane, nu doar a cetățenilor europeni.

Aceste două obligații (care reies din art. 1a/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) **privesc toate statele membre UE, fără deosebire**, indiferent că ar avea sau nu o identitate creștină sau umanistă sau altfel. Prin urmare, dacă toate statele membre UE au, în mod egal, aceste obligații, **rezultă o aplicare pe întreg teritoriul UE a acestor două obligații**, de la care niciun stat nu este scutit.

A treia obligație care reiese din art. 1a/TUE în modificarea Tratatului de la Lisabona **este obligația statelor membre UE de a promova drepturile și libertățile fundamentale ale omului**, nu doar de a nu le încălca și de a le lăsa să se aplice pe teritoriul lor.

Deci apar, extrase din spiritul acestui articol, **trei obligații juridice** pe care atât statele membre UE, cât și **UE (cu întreg setul său de instituții, agenții, oficii etc.) trebuie să le respecte.** Căci articolul în cauză spune foarte clar: „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor ce aparțin minorităților”. În continuare, articolul recunoaște faptul că „aceste valori **sunt comune statelor membre**”, în contextul în care acestea au și promovează (inclusiv la nivel european) „o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați”.

Deci, esențial este să remarcăm faptul că demnitatea umană, libertatea, statul de drept, democrația, respectarea drepturilor omului menționate în art. 1a /TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, **sunt atât valori comune tuturor statelor membre dar alcătuiesc și baza Uniunii, adică a unui întreg sistem politic de**

governare pe multiple nivele. Iată, așadar, că Uniunea și statele membre trebuie să nu ignore, să nu încalce, să nu relativizeze, să nu desființeze în esența lor, să nu încalce sistematic aceste valori, **prin niciun act sau practică contrară, așa cum sunt cele căutând să recomande sau să impună biometria.**

Încălcarea, în acest caz, **de către orice autoritate a statului membru** (președinte, membru al guvernului în exercitarea atribuțiilor sale specifice, inclusiv în emiterea de ordine ministeriale, a guvernului în ansamblu pentru o ordonanță de urgență, o hotărâre de guvern sau pentru o ordonanță simplă; actele administrației centrale sau locale legate de emiterea unor acte biometrice, indiferent de natura lor), **duce la tragerea la răspundere în ordinea de drept națională și europeană** (judecător național, CJUE). Reamintim aici celor care nu cunosc modul de organizare al ordinii de drept european **că valoarea juridică cea mai înaltă în această ordine juridică¹⁹, pilonul întregii structuri a dreptului european îl reprezintă tratatul de bază al UE și Carta Drepturilor Fundamentale**, care are aceeași valoare ca Tratatul de la Lisabona. De aici apare obligația expresă **a conformității tuturor actelor de drept european cu aceste două documente fundamentale** pentru întreaga structură a dreptului european.

Orice acte emise de instituțiile UE (Comisie, Consiliul UE, chiar și actele Consiliului European, chiar dacă sunt politice) trebuie să fie în conformitate cu tratatul de la Lisabona și cu Carta Drepturilor Fundamentale. Nu se poate ca Uniunea să se oblige, împreună cu statele membre, la respectarea drepturilor omului prin tratate fundamentale pentru întreaga sa ordine juridică, pentru ca mai apoi, să caute să le relativizeze, să le încalce, să le ignore sau să le desființeze în esența lor, prin diferite acte emise de una sau alta din instituțiile sale.

Deci **statele membre nu pot fi obligate în niciun fel să respecte, să aplice, să execute, să vegheze la aplicarea, să urmeze recomandarea unui act de drept european** (directivă, regulament, decizie etc.), **dacă prin acest act se aduce o încălcare de orice fel drepturilor omului și libertăților fundamentale, demnității, libertății, democrației și statului de drept.**

Statele membre **nu sunt ținute de niciun astfel de act de drept european, deoarece**

actul în cauză încalcă tratatul de la Lisabona (art. 1a/TUE, modificat prin prin Tratatul de la Lisabona) **și Carta Drepturilor Fundamentale** (în cazul emiterii actelor biometrice de orice fel, desființându-se în esența lor drepturi și libertăți fundamentale ale omului, precum: art. 1/dreptul la demnitate umană ; art. 6/dreptul la libertate și securitate; art. 7/respectul pentru viața familială și privată; art. 10/libertatea de gândire, de conștiință și de religie; art. 45/libertatea de circulație și de reședință).

Prin urmare, **acest act (directivă, regulament, decizie) nu este valabil pentru ordinea de drept european și nu poate fi opus în niciun fel statului membru**, indiferent că este act cu efect direct sau act de recomandare. **Neținând seama de acest act, statul membru nu săvârșește nicio infracțiune, deoarece statul respectă art. 1a/TUE modificat prin Tratatul de la Lisabona, respectă Carta Drepturilor Fundamentale, care au valoare juridică superioară** oricăror acte emise de vreo instituție UE, în ordinea de drept european.

Mai mult, pentru faptul că a fost obligat (cu totul nelegal) să țină seama de acest act juridic al instituției UE sau pentru că i s-a făcut o recomandare (implicită) de a încalca drepturile omului prin luarea unor măsuri incompatibile cu acestea (de exemplu, emiterea de cărți de identitate biometrice, emiterea de pașapoarte biometrice, emiterea de carduri de sănătate biometrice, emiterea de permise auto biometrice), **statul membru UE poate chema în justiție în sistemul jurisdicțional al UE** (judecător național; CJUE), Uniunea Europeană, pentru încălcarea drepturilor omului și a art. 1 a /TUE, modificat prin Tratatul de la Lisabona, cât și pentru exercitarea necorespunzătoare a competențelor atribuite de state UE, prin instituțiile sale, prin faptul relativizării, dacă nu al desființării în esența lor, a drepturilor omului, a libertății umane, a demnității umane, a democrației și a statului de drept (valorile ocrotite în art. 1a/TUE, modificat prin Tratatul de la Lisabona).

De asemenea, **statul membru poate chema UE în justiția internațională** (în fața CEDO), deoarece UE are personalitate juridică și poate sta în justiție pentru actele instituțiilor sale emise cu nerespectarea documentelor internaționale în care sunt consacrate drepturile și libertățile fundamentale ale omului²⁰, care sunt ius cogens pentru întreg dreptul internațional. Ca o creație

a statelor, expresie a voinței lor, UE nu este, din punctul de vedere al dreptului internațional decât **un subiect secundar, ne-suveran și ne-originar de drept internațional, cu o voință limitată și cu obiective strict circumscrise în actul său constitutiv, de voința acestor state**²¹. Ea nu poate fi mai presus de state, care, pe plan internațional, sunt subiecte de drept internațional originare, suverane, având capacitate juridică deplină, ce nu pot fi limitate în niciun fel de o creație a lor. Pe plan juridic internațional, care este bazat fundamental pe suveranitatea statelor și pe egalitatea lor juridică, nu se admite nicio autoritate legislativă superioară statelor. UE rămâne, din punctul de vedere al dreptului internațional, la un nivel inferior statelor, asemenea organizațiilor internaționale, neputând să își impună voința asupra statelor membre sau terțe.

Pe planul dreptului european, se admite o atribuire de competențe de către statele membre către instituțiile Uniunii, însă, în niciun caz, **această atribuire nu poate avea ca obiect competențe ale instituțiilor UE în domeniul drepturilor omului** (emitere de acte în acest domeniu sau incidente asupra acestui domeniu²²).

Or actele emise de instituțiile UE referitoare la biometrie ating direct domeniul sacrosanct al drepturilor omului dar și al democrației și al statului de drept. Acest domeniu **nu face parte** din domeniile în care statele membre au atribuit competențe Uniunii. El nu apare nici în sfera de competențe exclusive ale UE, nici în sfera de competențe partajate UE-state membre.

Domeniul drepturilor omului, am spune mai departe, nici nu poate, prin natura sa, să fie supus vreunei atribuirii de competențe de la statele membre la Uniune deoarece el este un domeniu de ius cogens pe care UE s-a angajat să îl preia ca atare din dreptul internațional, **adică în calitate de ius cogens**²³.

UE nu poate acorda o protecție mai mică în domeniul drepturilor omului decât cea de la nivel internațional, nu poate sili statele membre să acorde o protecție mai mică decât cea la care ele s-au obligat prin constituțiile lor și prin documentele juridice internaționale.

UE nu poate, în niciun fel, desființa acest domeniu și nici protecția sa juridică la nivel național și internațional, prin emiterea de acte de către instituțiile sale, care, prin biometrie, afectează fundamental acest domeniu.

Făcând aceasta, UE este în afara ordinii constituționale a statelor membre, în afara dreptului internațional și a corpului de ius cogens și în afara propriei sale ordini juridice, axate pe drepturile omului, preluate din dreptul internațional și din tradițiile constituționale ale statelor membre.

Aplicarea principiului atribuirii de competențe privește toate statele membre UE, deci nu se poate spune că unele pot să atribuie competențe Uniunii și altele nu. Însă, în afară de faptul că toate statele membre trebuie să respecte **în mod prioritar** drepturile și libertățile fundamentale ale omului, mai ales în raport cu acest principiu, art. 3a/TUE, modificat prin Tratatul de la Lisabona, vine cu multe clarificări. Astfel, conform alin. 1 din acest articol, **toate competențele care nu îi sunt atribuite Uniunii prin tratate, revin statelor membre.** Acest lucru este unul logic, deoarece atribuirea de competențe se poate face, conform acestui alineat, **numai expres** (nu tacit) și numai prin tratat (prin tratat de revizuire a tratatului de la Lisabona sau prin tratatul de la Lisabona însuși). Deci atribuirea de competențe către Uniune nu se poate face direct, de către Uniune, prin acte ale instituțiilor sale. **Uniunea nu poate să își atribuie nicio competență** în afara unui tratat, încheiat conform normelor de drept internațional, de către statele membre ca state suverane, ca subiecte originare, suverane și principale de drept internațional. Regimul juridic de încheiere al tratatelor internaționale aplicabil în ordinea de drept european (deci a tratatelor de bază ale UE) nu este altul decât cel de drept internațional. **Nu există un regim special de încheiere** (negociere, semnare, ratificare etc.) al acestor tratate. Fundamental, ca esență, tratatele de bază ale UE rămân tratate internaționale și expresii ale suveranității statelor membre, manifestări ale voințelor lor libere de încheiere a unui document prin care își asumă niște obligații, prin care creează sau desființează o entitate juridică, fie ea și Uniunea Europeană.

Însă este important de reținut faptul că, nici ca tratate internaționale, nici privite ca bază ale ordinii juridice europene, tratatul de la Lisabona, TUE și Tratatul privind funcționarea UE – TFUE – și niciun alt tratat viitor încheiat de statele membre UE în cadrul ordinii de drept european nu pot încălca, prin prevederile lor, drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Mai mult, **niciun tratat internațional** (nici cel prin care

este consacrat principiul atribuirii de competențe) **nu poate fi invocat pentru a încălca *ius cogens***, în justificarea emiterii de către instituțiile UE sau de către statele membre UE a unor acte de recomandare sau de implementare a unor dispoziții referitoare la biometrie.

Concluzii

În încheiere, am dori să subliniem faptul că nicio instituție UE, prin niciun fel de act juridic (cu efect direct sau cu valoare de recomandare), nu poate emite, peste voința poporului unui stat membru UE **(ale cărui interese sunt apărute de armată, în cazul României, garant al respectării Constituției și statului de drept)**, dispoziții normative care să oblige sau să recomande unui stat membru să elibereze populației trăind pe teritoriul său acte biometrice.

În afară de faptul că aceste acte biometrice (indiferent de tipul lor, permise auto, permise de rezidență pentru străini, cărți de identitate, carduri naționale de sănătate, pașapoarte) încalcă flagrant drepturile și libertățile omului, ele constituie o formă de atentat grav la identitatea națională a țării (țară creștin-ortodoxă) și la suveranitatea sa. Art. 3a/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, stabilește **responsabilitatea exclusivă a statului membru UE în a își stabili discreționar funcțiile esențiale ale sale, printre acestea, stabilirea securității naționale și a ordinii publice.**

Considerăm că practicile biometrice de orice fel încalcă flagrant esența art. 117/ Constituția României, **adică afectează atribuțiile statului român legate de securitatea națională, domeniu prin excelență aflat în sfera de competențe a armatei române.**

Biometria încalcă atribuția constituțională expresă a armatei române legată de acest domeniu, adică de păstrare a suveranității, a independenței, a democrației constituționale printre altele, conform art. 117/Constituție, întrucât nu se poate ca, pe baza unui act juridic emanând de la o instituție europeană, supranațională sau interguvernamentală, statul român să trebuiască, în virtutea invocării abuzive a calității sale de stat membru UE, să ia măsuri prin care să încalce art. 117/Constituție.

Departate de a fi ceva abstract sau caduc, **suveranitatea statului presupune ca statul respectiv, chiar dacă este membru UE, să aibă**

deplinul control asupra poporului său, inclusiv în chestiuni legate de tot ceea ce privește statutul juridic al cetățenilor săi (întrucât cetățenia europeană **nu este preeminentă** în raport cu cea națională ci dimpotrivă, este complementară ei, adică trebuie să nu se pună în contradicție cu regimul juridic privind cetățenia din statul respectiv). În niciun caz, a fi cetățean european nu trebuie să însemne pentru instituțiile europene un pretext pentru a introduce seturi de reguli incompatibile cu drepturile omului.

Deci, conform art. 3a/TUE, modificat prin Tratatul de la Lisabona, nu se pot atribui niciun fel de competențe Uniunii în afară de cele atribuite prin tratate, în mod expres și limitativ. **Este o limită juridică împotriva abuzului de putere la care ar fi tentată Uniunea**, de a își atribui singură competențe și în mod nelimitat sau în afara tratatelor și a cadrului legal oferit de art. 3a/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona.

Uniunea, **conform principiului atribuirii de competențe, care arată clar natura sa secundară, derivată din cea a statelor**, singurele entități suverane pe plan internațional dar și pe plan intern (deoarece tratatul de la Lisabona consacră un principiu al „atribuirii de competențe” și nu unul de „cedare de suveranitate”, care ar fi contrar dreptului internațional, fie și din voința liberă a statelor), nu poate să își sporească, să își modifice în vreun fel competențele, în lipsa prevederilor exprese ale unui tratat care să fie și el, rezultatul voințelor libere și suverane ale statelor membre.

Uniunea are doar acele competențe care îi sunt atribuite expres de state prin actul său constitutiv (TUE, modificat prin tratatul de la Lisabona) **și pe care tot statele i le pot retrage**, tot prin tratat internațional, **dacă ele constată că** obiectivele lor comune nu sunt realizate sau nu sunt realizate satisfăcător de către Uniune sau dacă ele consideră că nu mai există obiective comune care să justifice atribuirea acelor competențe Uniunii sau dacă ele consideră inefficientă sau contrară *ius cogens* însăși existența Uniunii și hotărâsc prin tratat să o desființeze.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1 Mădălina Virginia ANTONESCU, *Chestiunea pașapoartelor biometrice și libertățile de gândire, de opinie și cea religioasă*, în revista Impact Strategic, nr. 1(34)/2010, Universitatea Națională de Apărare Carol

I, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, pp. 112-129.

2 Comisia consideră că există 30 de milioane de carduri electronice de identitate în uz în întreaga Europă. De fapt, se dorește eliminarea formelor clasice de identificare și înlocuirea completă a acestora cu carduri electronice. Viviane Reding, Comisarul pentru Societatea Informațională și Media, a declarat: "Putem profita de dezvoltare în sistemele naționale de cărți electronice de identitate și putem promova recunoașterea reciprocă a identității electronice între statele membre. Acest proiect ne mută cu un pas mai aproape de o circulație fără bariere între țările membre ale UE pentru că europenii așteaptă (?!) Piața Unică Europeană fără margini"(s.n). Țările implicate sunt: Austria, Belgia, Estonia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Slovenia, Spania, Suedia și Regatul Unit. Islanda, cu toate că nu este membru al UE, ia parte la acest proiect.

3 **A se vedea Mădălina Virginia ANTONESCU, *Biometria, libertatea umană și demnitatea umană la începutul sec. XXI*, comunicare științifică, la sesiunea de comunicări științifice cu participare internațională **Perspective ale securității și apărării în Europa**, 19- 20 noiembrie 2009, București, vol. IV, Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura UNAP, București, 2009, pp. 186-215.**

4 **Apreciem responsabilitatea față de tradiția democratică a țării, față de libertățile și drepturile fundamentale ale omului pe care a avut-o la modul cel mai concret, noul guvern al Marii Britanii, când a luat o serie de măsuri menite să stopeze deriva totalitaristă gravă în care o adusesse guvernul laburist, prin exacerbarea excepției de securitate publică față de libertățile civile. Ca o țară care a dat în istorie **documente fundamentale în domeniul drepturilor omului și ale democrației parlamentare** (*Magna Carta Libertatum/1215; Petition of Rights/1628, Habeas Corpus/1679; Bill of Rights/1689*), Marea Britanie a înțeles să își asume și mai departe, în ceea ce privește calitatea sa de stat membru în UE, un rol de **gardian al democrației și al respectării drepturilor omului, fiind unul din statele cele mai îndreptățite, prin tradițiile sale constituționale (chiar și cutumiare) și prin sistemul său de drept**, să sesizeze derivatele totalitariste ale UE sau ale unor state membre (România), inclusiv în domeniul biometriei și să le ceară în cadrul UE (politic dar și prin activarea art. 7/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona), **încetarea încălcării drepturilor omului prin practici biometrice, pentru incompatibilitate cu *ius cogens* și cu tratatele UE de bază cât și cu Carta Drepturilor Fundamentale ale Omului**. Marea Britanie este primul și unul din cele mai importante state membre ale UE care a sesizat corect caracterul totalitar al biometriei, incompatibilitatea**

sa de esență cu drepturile omului și care a luat atitudine la nivelul guvernului și parlamentului față de asemenea forme noi de totalitarism. Rolul tradițional al Marii Britanii, de apărătoare a democrației și de respectare a drepturilor omului nu se dezmente nici de această dată, ea putând să își asume activ acest rol și față de oricare stat membru UE cât și față de UE ca atare, pentru a prezerva caracterul democratic al Uniunii și pentru a împiedica încălcările la adresa drepturilor omului făcute pe baza unor acte ale instituțiilor UE sau a unor acte naționale de armonizare legislativă. Anularea, în Marea Britanie, a cărților biometrice de identitate, devine un pas hotărâtor înainte al acestei țări de a fi câinele de pază al democrației în fața totalitarismului electronic. Aceeași atitudine trebuie să o aibă și România, și orice stat membru UE care s-a obligat să păstreze statul de drept și democrația, să respecte drepturile omului atunci când a intrat într-o Uniune bazată pe aceste valori, conform art. 1a/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona.

5 **Art. 9D /TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona.**

6 Articolul 1a/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, prin care întreaga Uniune (implicit, toate instituțiile, oficiile și agențiile sale) este bazată pe anumite valori, printre care democrația, drepturile omului, statul de drept.

7 **Art. 6/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona**, prin care Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în această Cartă. Totodată, articolul menționează clar că acest document are aceeași valoare juridică cu cea a tratatelor. În plus, el arată că prevederile din Cartă nu pot fi folosite de Uniune pentru a își extinde competențele, în niciun fel.

8 **De exemplu, să cităm numai art. 6/TUE, în modific. tratatului de la Lisabona**, prin care drepturile fundamentale, așa cum sunt ele garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și cum rezultă ele din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, **sunt considerate pentru ordinea de drept european** (ca ordine de integrare), atenție (pentru cei care susțin o completă separare dintre ordinea juridică europeană și dreptul internațional), **ca principii generale ale dreptului Uniunii**. Adică, **întreg dreptul UE se bazează pe drepturile fundamentale ale omului**, astfel încât orice stat membru se poate apăra în fața abuzurilor de drept sau a încercărilor de extindere nepermisă a competențelor Uniunii sau de exercitare a celor partajate (cum sunt cele ținând de spațiul de libertate, securitate și justiție) peste capul statelor membre. Aceste abuzuri pot avea loc prin emiterea de acte cu efect direct sau de recomandare, **tratând statul membru ca pe un stat ne-suveran, cu privire la un domeniu prin tradiție considerat rezervat al statului** (așa cum se consideră în dreptul internațional a fi domeniul ținând de regimul străinilor, de azil, vize,

imigrație, care presupune, ca și regimul cetățeniei, o exercitare a suveranității statului prin excelență).

9 În virtutea art. 46A/TUE, în modificarea tratatului de la Lisabona. Deci, UE are capacitate juridică europeană și internațională însă **una limitată față de state**, deoarece ea nu este suverană, rămânând fundamental, o creație a statelor, limitată la exercitarea strictă a competențelor stabilite de acestea prin tratat.

10 Art. 2/TUE, paragraful 5, în modificarea Tratatului de la Lisabona.

11 Irina MOROIANU ZLATESCU, Radu C. DEMETRESCU, **Drept instituțional european**, Editura Olimp, București, 1999, p. 194.

12 Și de aici începe **marea dezvoltare a domeniului juridic**, care trebuie să includă, obligatoriu, elemente de protecție a identității spirituale, religioase, morale, a omului. Juriștii trebuie să protejeze **și mai mult**, în secolul al XXI-lea ca secol desacralizat, materialist, **dimensiunea spirituală a omului**. Între drepturile omului, secolul al XXI-lea va putea aduce **o mare dezvoltare a libertăților de opinie, religie, conștiință, pe care le are orice persoană, indiferent de apartenența țării sale la o entitate de integrare sau nu. Ar fi de recomandat o Convenție Internațională împotriva practicilor biometrice** (sub egida ONU sau OSCE), inițiată de statele cu puternică identitate religioasă dar și de cele seculare, care condamnă derivatele totalitariste electronice din secolul al XXI-lea și apără statul de drept, democrația și drepturile omului la nivel internațional.

13 Vezi România, Bulgaria, Grecia, Slovenia, Slovacia, Croația, Cehia, Ungaria, Polonia, țări tradițional apărătoare ale creștinătății răsăritene europene.

14 **Tratatul de la Lisabona vorbește de „atribuire de competențe”, nude „cedare de atribute suverane”, precum CJUE în jurisprudența sa, de unde și un pas înapoi al federalizării, făcut la nivel de tratat de bază al UE** (în continuarea gestului de a scoate din tratat referirile suprastatale la imnul și steagul Uniunii). **Tratatul de la Lisabona nu admite deci, viziunea îndrăzneță** (care ar afecta adânc chestiunea suveranității statului) **propusă de CJUE**, limitându-se a recunoaște doar „competențe” pe care statele le „atribuie” (iar o evocare implicită a caracterului lor suveran, a deciziei lor libere, cât și a caracterului juridic derivat al UE, de creație a statelor, deci de entitate subordonată, ca și orice OI, voinței suverane a statelor care sunt arhitecții săi și care îi pot pune capăt, tocmai în virtutea suveranității lor, peste orice fel de decizie contrară a CJUE).

15 Care reprezintă, pentru întreg dreptul internațional, *ius cogens*. Deci nici ordinea de drept european, calificată de CJUE ca ordine specifică „**de drept internațional**”, nu poate să se sustragă, în ciuda caracterului său specific, autonom sau de integrare, de la protecția drepturilor omului (în speță, a libertății

religioase, de gândire și de conștiință, invocată de o persoană de pe teritoriul UE împotriva emiterii actelor biometrice de orice fel).

16 **Obligația UE de a respecta drepturile omului nu apare numai în relație cu statele membre și pe planul ordinii sale de drept european ci este extinsă și în relația cu statele terțe** (art. 2/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona). Mai mult, prin acest articol, UE își asumă și obligația, în ceea ce privește protecția drepturilor omului, în relația cu statele terțe, pentru „*respectarea strictă și dezvoltarea dreptului internațional, inclusiv la respectarea principiilor Cartei ONU*”. Deci referirea la Înalta Civilizație Juridică a secolului al XXI-lea, cea bazată pe drepturile omului este una obligatorie pentru legalitatea Uniunii în plan internațional. *A minori*, este illogic ca Uniunea să nu respecte în relația cu statele membre și cu cetățenii europeni ceea ce ea își asumă în relația cu statele terțe. Deci ea nu poate instaura un spațiu totalitar, polițienesc, bazat pe biometrie, fără a nu încălca în esența sa și în litera sa, alături de numeroase articole din tratatul de la Lisabona, și acest articol de bază.

17 Dacă s-au format și **tribunale penale internaționale pentru judecarea crimelor de război și a crimelor împotriva umanității** (acuzățiile de genocid pentru liderii anumitor țări, pe același principiu (încălcarea drepturilor omului, anularea libertății și a demnității omului prin reglementări și practici biometrice) se pot înființa **tribunale penale internaționale și europene pentru judecarea atât a liderilor UE cât și a celor naționali, în această privință, și pentru încălcarea, prin biometrie, a caracterului democratic, de stat de drept și a respectării drepturilor omului pe teritoriul UE**, transformat, se vede, din ce în ce mai mult, într-un spațiu totalitar, în care cetățenii săi sunt tratați ca niște prizonieri sau ca niște potențiali infractori de un regim polițienesc european. Acesta începe să fie instaurat *de facto* în UE prin **scoaterea din context și absolutizarea unor prevederi referitoare la spațiul de libertate, securitate, justiție, unde dimensiunea de securitate servește ca pretext, total ilegal, de a desființa în însăși esența lor, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, aflat în teritoriul UE**.

18 Este un lucru deja recunoscut în doctrina de drept european, că **materia drepturilor omului ține de competența internă a statelor**, potrivit calității lor de membre ale Consiliului Europei și de state semnatare ale Convenției Europene a Drepturilor Omului dar și potrivit propriilor lor constituții. Dar, **pentru a nu se naște posibilitatea unor abuzuri de putere din partea instituțiilor UE în exercitarea atribuțiilor lor, lezându-se drepturile particularilor**, problema **protecției drepturilor omului se pune și la nivel juridic european (în sistemul jurisdicțional al UE)**. Astfel, CJUE a recunoscut că „*respectarea drepturilor fundamentale face parte integrantă din principiile*

generale ale dreptului căruia Curtea îi asigură respectarea”. CJUE a mai recunoscut și că „protecția acestor drepturi, inspirându-se în întregime din tradițiile constituționale comune ale statelor membre, trebuie asigurată în cadrul structurii și obiectivelor Comunității”. Iată, deci, o consacrare a protecției comunitare a drepturilor omului, luată pe cale pretoriană (anterior intrării în vigoare a tratatului de la Lisabona) și ulterior, înscrisă în acest tratat. A se vedea Irina MOROIANU ZLĂTESCU, Radu C. DEMETRESCU, *op. cit.*, pp. 159-160.

19 Potrivit ierarhiei din ordinea de drept european. A se vedea și Irina MOROIANU ZLĂTESCU, Radu C. DEMETRESCU, *op. cit.*, p. 143.

20 Pe baza art. 6/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona, paragrafele 2 și 3.

21 A se vedea și doctrina de drept european, care vorbește despre **principiul specialității** (aplicabil organizațiilor internaționale în dreptul internațional dar și Comunităților Europene, inițial, și, acum, noii UE, create prin tratatul de la Lisabona). Cf. Iordan Gh. BĂRBULESCU, **De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană. Uniunea Europeană: aprofundare și extindere**, Editura Trei, București, 2001, p. 87. Ca și alte organe ale unor organizații internaționale, instituțiile UE au **doar competențe de atribuții**, nu competențe depline, precum statele. Instituțiile UE nu pot avea competențe generale, ele fiind obligate să funcționeze strict în limitele fixate de state. **Or, aceste instituții nu pot trece peste capul statelor, nici în zonele de competențe partajate (cum e spațiul de libertate, securitate și justiție), pentru a adopta acte contrare drepturilor omului (cum se întâmplă cu actele biometrice).**

22 Uniunea se bazează pe respectarea drepturilor omului, **le preia în ordinea sa de drept** însă aceasta nu înseamnă să înceapă să dea acte juridice prin instituțiile sale sau să exercite competențe în acest domeniu, **în sensul de a răstălmăci, modifica, schimba, restricționa sau, mai rău, de a încălca sau desființa drepturile omului, așa cum sunt ele protejate în dreptul internațional.** CJUE introduce o răspundere a UE pentru **încălcări ale drepturilor omului aduse particularilor**, însă, trebuie reținut că acesta este un domeniu în care UE nu poate avea inovații de genul emiterii de acte biometrice și niciun fel de alte inovații care să afecteze în orice fel domeniul drepturilor

omului. În TFUE, în setul de competențe partajate sau exclusive ale UE **nu există specificat domeniul drepturilor omului.** Or, unde statele nu au atribuit prin tratate competențe Uniunii, rezultă că ea nu este competentă de a emite acte sau de a lua acțiuni, peste capul statelor. Chiar promovarea drepturilor omului în statele terțe (art. 2, paragraful 5/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona) este **o acțiune care privește prioritar statele membre, deoarece este vorba de domeniul universal al drepturilor omului, de unic, baza întregului drept internațional.** Această obligație juridică a UE este exercitată prin statele membre și politica externă comună europeană însă rămâne fundamental, un domeniu care **reclamă înainte de toate, implicarea statelor, ca subiecte suverane de drept internațional și prin ele, a Uniunii**, ca subiect derivat de drept internațional. **În afara voinței statelor, UE nu poate exercita nicio competență în domeniul drepturilor omului.** Apoi, UE nu poate încălca drepturile omului (obligație de abstențiune, reieșind din corelarea art. 1a/TUE și a art. 2, paragraful 5/TUE).

23 Dacă UE ar aplica pe teritoriul său o protecție *mai mică* pentru *ius cogens*, atunci ar intra în vigoare legile interne și documentele internaționale care conferă persoanei umane, în virtutea caracterului **universal** al drepturilor omului, **protecția juridică directă și cea mai extinsă, cea mai favorabilă.** Această protecție este acordată omului, în ciuda devierii UE, **prin dreptul internațional, în mod direct**, prin calitatea statului membru UE de subiect de drept originar, principal, suveran de drept internațional, prin care el a ratificat tratatele internaționale și alte documente juridice în materia drepturilor omului. Dacă ar aplica restrictiv *ius cogens* în ordinea de drept european, și mai ales, dacă ar recomanda sau ar impune prin actele instituțiilor sale, statelor membre să adopte o viziune restrictivă asupra *ius cogens*, una subordonată scopurilor de integrare europeană, atunci aceasta nu este altceva decât o afectare a esenței valorilor pe care UE a spus că se întemeiază în art. 1a/TUE, în modificarea Tratatului de la Lisabona. **UE s-ar transforma într-un regim represiv, polițienesc, care, după o etapă de restricționare a drepturilor omului pe teritoriul său, ar intra de-a dreptul în etapa represivă pe față, adică de nerecunoaștere a ius cogens, conform unei viziuni schizoide, degenerate, de integrare ruptă complet de dreptul internațional.**

Mădălina Virginia ANTONESCU (vam55ro@yahoo.com, madyantonescu@gmail.com, <http://www.madalina-antonescu.eu>) a obținut titlul de Doctor în Drept European, la Facultatea de Drept a Universității din București. Este autoarea a mai multe cărți, printre care și: „Uniunea Europeană – un imperiu modern?” (2005), „Uniunea Europeană, imperii antice și imperii medievale. Studiu comparativ” (2008), „Uniunea Europeană și organizațiile internaționale. Studiu comparativ al dreptului internațional” (2009), „Instituțiile UE în era post-Nisa. O perspectivă a dreptului constituțional” (2008).

GEOSTRATEGIE



Lucrarea „Geostrategie”, apărută sub egida Editurii Centrului Teritorial al Armatei, în anul 2009, este o lucrare de referință scrisă de un expert al domeniului.

Autorul lucrării, general-locotenent profesor universitar doctor Teodor Frunzeti este comandantul și rectorul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, profesor îndrumător de doctorat și profesor asociat la mai multe universități. Deține două doctorate, unul în științe militare și unul în științe politice, este membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România, autor a 13 cărți cu tematică militară și numeroase articole publicate în reviste de specialitate sau la sesiuni de comunicări științifice internaționale.

Lucrarea de față cuprinde 17 capitole, precedate de o introducere și succedate de o bibliografie vastă. În cele 405 pagini, autorul subliniază că, „geostrategia, ca teorie și disciplină științifică, are în ziua de astăzi un rol important în a umaniza gestionarea puterii în mediul internațional și

global. Ea are rolul de a demonstra modul în care principalii actori – statali și nonstatali – gestionează puterea în funcție de caracteristicile specifice mediului geografic și natural și în care elaborează și aplică strategii de acțiune specifice utilizării instrumentelor de putere, adaptat potențialului fiecăruia în parte”.

În lucrarea amintită, autorul face o incursiune în istoria geostrategiei pentru a familiariza cititorul cu domeniul abordat după care se focalizează pe elementele de consistență ale înțelegerii geostrategiei contemporane, la nivelul principalilor actori și al fenomenelor caracteristice perioadei pe care o traversăm. Unul dintre punctele forte ale lucrării este constituit de faptul că aceasta cuprinde o istorie a geostrategiei foarte bine realizată și documentată, cu un studiu aprofundat al definițiilor date acestui concept de marii geopoliticieni ai secolului trecut. Pentru a se face înțeles, autorul precizează conținutul unor noțiuni fundamentale cum ar fi geografia politică, geopolitica și geostrategia, evidențiind relațiile de interdependență dintre acestea. Nu sunt uitați nici autorii români care au avut preocupări în domeniul geopoliticii și geostrategiei.

Capitolele II, III și IV sunt consacrate puterii, analizei acesteia în relațiile internaționale, sursele și instrumentele de putere ale statelor, dar și analizei actorilor nonstatali în ecuația mondială a puterii. După o cercetare amănunțită a instrumentelor pe care puterea le folosește pe plan internațional sunt enunțate conceptele și caracteristicile actorilor nonstatali.

În capitolul al V-lea, este abordată problematica organizațiilor internaționale și rolul lor în gestionarea securității internaționale. Aici autorul analizează caracteristicile mediului de securitate actual, vulnerabilitățile, amenințările și riscurile în

sistemul global, terorismul internațional, problema proliferării armelor de distrugere în masă, conflictele interetnice și interreligioase, crima organizată, dar și problemele de mediu, decalajele de dezvoltare, tendințele din mediul actual de securitate și subliniază rolul organizațiilor internaționale în condițiile globalizării. „Organizațiile internaționale reprezintă cele mai importante forțe în coordonarea acțiunilor și cooperare în domenii, precum cel politic, economic, social, militar sau cultural”. Autorul face un scurt istoric al apariției și evoluției organizațiilor internaționale, definește principalele tipuri de organizații internaționale și analizează pe scurt principalele instituții de securitate.

Al VI-lea capitol este consacrat globalizării și regionalizării. Sunt studiate conceptul de globalizare, aspectele globalizării, oportunitățile și provocările acesteia, dar și regionalismul și multilateralismul în contextul globalizării economice și este subliniată importanța acordurilor comerciale regionale. Un subcapitol este rezervat situației României în contextul globalizării și sunt evidențiate problemele cu care țara se confruntă în situația actualei crize economice mondiale. Totodată, sunt analizate raporturile dintre globalizare și regionalizare în economia mondială și situația României între globalizare și regionalizare. „Globalizarea unește și dezbină, apropie și depărtează, omogenizează dar și diversifică, coagulează, dar și fărâmițează, sporește bogăția, dar extinde și aria sărăciei.”

În capitolele VII și VIII, este abordată geostrategia resurselor energetice, dar și a puterii acestora. Se știe că în ultimii ani bătălia pentru resurse a devenit din ce în ce mai aprigă, petrolul, principala resursă energetică folosită pe plan mondial, fiind sursa majorității conflictelor ultimului secol. Sunt studiate principalele rezerve actuale de petrol, dar și principalii consumatori, prețul petrolului, principalele puteri energetice și problemele apărute în lupta pentru deținerea controlului acestor resurse.

Un capitol aparte este dedicat efectelor actuale ale crizei economico-financiare asupra securității internaționale. Autorul face o succintă prezentare a începuturilor crizei economice și a extinderii acesteia la nivel internațional asemeni unui joc de puzzle perfect, fără a rata nici o piesă de pe tablă. O parte a acestui capitol este rezervată Europei în situația crizei financiare globale, dar și modului în care această criză marchează România, afectând

securitatea națională și dezvoltarea economică a țării.

Următoarele cinci capitole (X, XI, XII, XIII, XIV) sunt consacrate analizei geostrategiei celor mai puternice state ale lumii (SUA) sau a unor state a căror dezvoltare economică din ultima perioadă (pe timpul crizei globale) a cunoscut un avânt nemaiîntâlnit (China, Rusia, India, Pakistan). Aceste state s-au concentrat îndeosebi pe deținerea controlului resurselor energetice (SUA) sau, în cazul Chinei, care evitând conflictele a stabilit alianțe avantajoase, îndeosebi cu statele din zonă, în condițiile unei politici economice mai liberale. Spre deosebire de celelalte țări, dezvoltarea economică a Indiei se datorează „acceptării pluralității și multiculturalismului”, dar și investiției în cercetare și dezvoltarea învățământului. În ceea ce privește Pakistanul, această țară „reprezintă un important punct geostrategic în contextul relațiilor internaționale. Bogățiile deținute în teritoriul acesteia reprezintă un puternic punct de atracție, iar poziția geografică reprezintă o importanță deosebită în contextul interconexării cu celelalte puncte importante ale lumii”.

Capitolele XV și XVI au fost rezervate geostrategiei celor mai puternice organizații internaționale – NATO și UE. Autorul prezintă succint istoricul și relațiile acestora cu alte organizații internaționale, dar și rolul și importanța acestora în menținerea securității la nivel mondial.

Ultimul capitol este dedicat analizei vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor în sistemul global. „Vulnerabilitățile, amenințărilor și riscurile se analizează îndeosebi în raport cu tendințele economice, politice, militare, științifice și culturale etc. în scheme ce includ raporturi/balanțe de putere, interese, scopuri etc.”.

Lucrarea este deosebit de bine structurată și abordează problemele lumii contemporane. Totuși, în opinia noastră, demersul ar putea fi completat, pe viitor, și cu abordarea din aceeași perspectivă a problemelor tuturor resurselor, unele dintre ele (de exemplu apa) fiind mult mai necesare decât petrolul.

Lucrarea de față este utilă tuturor celor cu preocupări în domeniu, poate fi considerată un bun suport de curs în cadrul studiilor aprofundate dar și un bun instrument de lucru în cercetarea științifică.

I. C.



ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IULIE-SEPTEMBRIE 2010

Cel mai recent studiu publicat în cadrul Centrului este „Provocări actuale pentru securitatea europeană”.

În această toamnă Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate aniversează 10 ani de la înființare. Acest eveniment va fi sărbătorit în luna noiembrie, când va fi organizată cea mai importantă activitate științifică a CSSAS, Sesiunea anuală de comunicări științifice cu participare internațională, ce se va desfășura în perioada 18 - 19 noiembrie și va avea ca temă „Impactul evoluției relațiilor internaționale asupra mediului de securitate”.

La activitate au fost invitați să participe reprezentanți de la: Ministerul Apărării Naționale, Ministerul Administrației și Internelor, Serviciul Român de Informații, Serviciul de Protecție și Pază, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului, Ministerul Afacerilor Externe, cadre didactice și cercetători din instituții de învățământ și cercetare militară și civile, reprezentanți ai organismelor neguvernamentale dar și colaboratori ai Centrului, cercetători și cadre didactice, de la universități și institute similare din Bulgaria, Ungaria, Cehia, Slovacia, Polonia, Moldova, Grecia, Italia, Albania, Croația, Ucraina, Estonia, Spania.

În cadrul secțiunilor vor fi abordate următoarele tematici: evoluția relațiilor internaționale în contextul actualei crize globale; provocări pentru mediul de securitate; rolul organizațiilor internaționale; cooperare și competiție – impactul asupra mediului de securitate.

Informații despre condițiile de participare la această sesiune și programul activității sunt publicate pe site-ul <http://cssas.unap.ro>. Persoanele care doresc să participe la activitate se pot înscrie până la data de 20 octombrie.

Irina CUCU

ÎN ATENȚIA AUTORILOR

La selecția articolelor se au în vedere: circumscrierea în aria tematică a revistei, actualitatea subiectului, noutatea și originalitatea, conținutul științific al materialului, ca și adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă. Articolul nu trebuie să conțină conotații politice de partid.

Evaluarea științifică a textelor se va face de către doi referenți științifici cu grad profesional de profesor universitar sau cercetător științific gradul I. Conținutul textului trimis spre publicare nu trebuie să fi apărut anterior în alte reviste, în format tipărit sau online.

Articolul, elaborat în limba română și o limbă de circulație internațională (engleză, franceză), poate conține maximum 10-12 pagini (6.000 – 7.000 cuvinte) și trebuie să fie redactat în format electronic și pe hârtie A4, cu font Times New Roman, corp 12, cu spațierea la un rând, iar tabelele și schemele transpuse pe pagini separate.

Textul trebuie să fie precedat de un rezumat de maximum 250 cuvinte în limbile română și engleză și cel mult 10 cuvinte-cheie. Materialele să fie semnate cu gradul științific, numele și prenumele autorului, instituția de care aparține și să se încheie cu un curriculum vitae care să includă următoarele elemente: o scurtă biografie, listă de lucrări personale, anul și locul nașterii, adresă, oraș, cod poștal, țară, numere de telefon și fax, adresă de e-mail și o fotografie în format jpeg.

Trimiterile bibliografice se fac la sfârșitul materialului și trebuie să respecte regulile internaționale. Autorii pot publica doar un articol pe număr.

Textul trebuie să prezinte o structură ușor identificabilă, cu titluri (eventual subtitluri) reflectând această structură. Abrevierile vor fi indicate în text la prima apariție. În continuare, denumirea întregă nu va mai fi repetată. Este de dorit ca articolele să se încheie cu câteva concluzii mai importante, privind avansul realizat în cunoaștere prin cercetarea respectivă.

Articolele nu vor conține informații clasificate.

Revista neavând scop lucrativ, articolele nu vor fi remunerate.

Așteptăm propuneri de articole din partea tuturor celor care sunt interesați să publice în IMPACT STRATEGIC. Acestea trebuie să îndeplinească toate condițiile menționate mai sus și să fie de interes pentru comunitatea științifică internațională. Pentru aceasta, este necesar ca sursele de documentare folosite în elaborarea materialelor să cuprindă și lucrări sau publicații de prestigiu, de largă recunoaștere națională și internațională.

Adresa noastră este: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (revista „Impact Strategic”), București, Șoseaua Panduri nr. 68-72, Sectorul 5, Telefon: (021)319.56.49; Fax: (021)319.55.93, E-mail: cssas@unap.ro; Adresă web: <http://cssas.unap.ro>; <http://impactstrategic.unap.ro>.

La nouă ani de la apariție, revista IMPACT STRATEGIC a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, se prezintă ca o publicație științifică trimestrială, recunoscută pe plan național și cunoscută pe plan internațional pentru aria tematică complexă abordată – actualitate politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, societate informațională, problematica păcii și a războiului viitorului. Cititorii găsesc în paginile ei analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere, precum și o rubrică specială, intitulată „Eveniment strategic”, în care se studiază impactul strategic al dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

IMPACT STRATEGIC numără între colaboratorii săi personalități de marcă din domeniul cercetării științifice și învățământului superior militar și civil, național și internațional, din structurile Ministerului român al Apărării Naționale, Statul Major General, statele majore ale categoriilor de forțe ale armatei, Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Afacerilor Externe, unități militare și alte instituții ale statului, organizații neguvernamentale, firme etc.

Recunoașterea internațională a calității revistei este confirmată de difuzarea ei pe site-urile unor prestigioase instituții de peste hotare (Defence Guide, în colaborare cu Institutul Elen de Studii Strategice; Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale Viitorul din Republica Moldova - Biblioteca virtuală „Politics – security” etc.). De asemenea, revista este inclusă în baze de date internaționale: CEEOL - Central and Eastern European Online Library, Germania, IndexCopernicus International, Polonia.

Publicația este apreciată, pentru standardul de calitate, de către Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior din România, prin clasificarea la categoria B+, ca revistă ce deține potențialul necesar obținerii recunoașterii internaționale.

Oglindă fidelă a gândirii militare românești și străine actuale, IMPACT STRATEGIC este un forum reprezentativ de reflecție și dezbateră aprofundată a problematicii strategiei și securității în comunitatea științifică și academică națională și internațională.

În prezent, IMPACT STRATEGIC se tipărește concomitent în două ediții: una în limba română și alta în limba engleză, și se difuzează în mediul științific și academic din țară și străinătate, ca și în principalele instituții din sfera securității și apărării.





Responsabil de număr: Cristina BOGZEANU
Tehnoredactare computerizată: George RĂDUICĂ
Corectură: Cristina BOGZEANU
Tipografia Universității Naționale de Apărare “Carol I”
